

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Změna pohlaví a její občanskoprávní aspekty

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Mgr. Ondřej Mach

Plzeň, 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

Obor: Občanské právo a civilní proces

Změna pohlaví a její občanskoprávní aspekty

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Mgr. Ondřej Mach

Plzeň, 2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, prosinec, 2023

Mgr. Ondřej Mach

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěl poděkovat své mamince a manželce, že při mně stály a stojí nejenom při sepisování této rigorózní práce, ale po celý čas mého nejen magisterského, ale i doktorského studia. Dále chci poděkovat i svému školiteli a mentorovi, doc. JUDr. Jindřichu Psutkovi, Ph.D., který mě naučil, že odborný text není o složitosti, nýbrž o schopnosti přenést jasně a srozumitelně myšlenku do psané formy a srozumitelného právního jazyka. Poděkování dále náleží i mým přátelům, kteří mi podali pomocnou ruku ve chvílích, na které je jednoho málo.

OBSAH

ÚVOD	1
1 Změna pohlaví a její definice	3
1.1 Pohlavní identita	4
1.2 Pojem „transsexualita“	5
1.2.1 Definice transsexuality v medicíně	6
1.2.2 Transsexualita jako právní pojem.....	9
1.2.3 FtM a MtF	9
2 Historický vývoj institutu změny pohlaví v českém právním systému... 12	12
2.1 Počátky právního zakotvení změny pohlaví v ČR.....	13
2.2.1 Novela zákona o péči o zdraví lidu	13
2.2.2 Změna osobních údajů.....	14
2.2.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání.....	15
2.2 Právní úprava změny pohlaví po roce 2012	16
3 Současná právní úprava změny pohlaví v České republice	18
3.1 Vztah § 29 odst. 1 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZS1	18
3.2 Vztah § 29 ObčZ k dalším institutům občanského práva	20
3.2.1 Vliv svéprávnosti na provedení změny pohlaví	20
3.2.1.1 Změna pohlaví a omezená svéprávnost	21
3.2.1.2 Změna pohlaví a částečná svéprávnost.....	22
3.2.2 Osobní stav a majetková práva ve vztahu ke změně pohlaví	25
3.2.2.1 Osobní stav a změna pohlaví	25
3.2.2.2 Majetková práva a změna pohlaví obecně.....	27
3.2.3 Manželství, registrované partnerství a změna pohlaví	29
3.2.4 Společné jmění manželů.....	32
3.2.5 Postavení transsexuálního rodiče	33
3.2.6 Vyživovací povinnost po změně pohlaví	35
3.2.6.1 Výživné mezi předky a potomky	35
3.2.6.2 Výživné pro rozvedeného manžela.....	35
3.2.6.3 Výživné pro bývalého registrovaného partnera	37
3.2.7 Dědické právo.....	38
3.2.7.1 Dědické právo potomků transsexuálů.....	38
3.2.7.2 Transsexuálové a jejich právo na dědický podíl.....	39
3.2.8 Relativní majetková práva transsexuálů a třetích osob obecně.....	41
3.2.9 Pojistná smlouva.....	42
3.2.9.1 Definice pojistné smlouvy	42

3.2.9.2	Diskriminační projevy při uzavírání obnosové pojistné smlouvy	43
3.2.9.3	Srovnání diskriminačního jednání ze strany pojišťovacích společností s pojistnými podmínkami obnosových pojistných smluv	44
3.3	Ostatní právní předpisy související se změnou pohlaví	48
3.3.1	Zákon o evidenci obyvatel	48
3.3.2	Matriční zákon	49
3.3.3	Změna dokladu o dosaženém vzdělání	53
3.3.4	Zákroky prováděné transsexuálům a jejich definování v českém právním řádu	54
3.3.5	Pracovněprávní předpisy	56
4	Změna pohlaví v české judikatuře	62
4.1	Případ pana Mgr. Bc. M. S. M.	62
4.2	Případ T. H.	64
4.2.1	První ústavní stížnost	64
4.2.2	Řízení před Nejvyšším správním soudem ČR	66
4.2.2.1	Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019	66
4.2.2.2	Rozsudek NSS ČR ze dne 25. 7. 2019	68
4.2.3	Shrnutí k judikatuře NSS ČR	69
4.2.4	Řízení před Ústavním soudem ČR	70
4.2.4.1	Nález Pl. ÚS ČR 2/20	70
4.2.4.2	Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové k nálezu Pl. ÚS ČR 2/20.	74
4.2.4.3	Odlišné stanovisko dalších 6 soudců Pléna	76
4.2.4.4	Nález II. ÚS 2460/19	77
4.3	Případ nezletilé MřF	78
4.4	Shrnutí k české judikatuře	79
5	Úskalí právní úpravy změny pohlaví v českém právním řádu aneb kde český zákonodárce významně chyboval a jak tato úskalí efektivně vyřešit?	84
5.1	Soukromé právo	84
5.1.1	Pojistné právo	85
5.1.2	Zákoník práce	86
5.2	Veřejné právo	89
5.2.1	Zákon o zvláštních řízeních soudních	90
5.2.2	Matriční zákon	92
5.2.3	Zákon o vysokých školách	94

6	Komparace s vybranými členskými státy Rady Evropy.....	97
6.1	Komparace s právní úpravou Slovenské republiky	97
6.1.1	Krátká úvaha nad zakotvením právní úpravy změny pohlaví na Slovensku obecně	98
6.1.2	Chirurgická změna pohlaví a slovenský právní řád	100
6.1.3	Slovenské občanské právo a změna pohlaví	101
6.1.4	Úřední změna pohlaví	103
6.1.4.1	Změna jména a příjmení	103
6.1.4.2	Změna rodného čísla.....	104
6.1.5	Shrnutí komparace české a slovenské právní úpravy změny pohlaví	105
6.2	Komparace s právní úpravou Maďarské republiky	109
6.2.1	Vývoj právní úpravy změny pohlaví v Maďarsku	112
6.2.2	Reakce na maďarský zákaz změny pohlaví ve světě.....	113
6.2.3	Shrnutí komparace české, slovenské a maďarské právní úpravy změny pohlaví	117
6.3	Komparace s právní úpravou Spojeného království.....	119
6.3.1	Zakotvení právní úpravy institutu změny pohlaví v právním řádu Spojeného království	120
6.3.1.1	Změna pohlaví a rodinné právo	122
6.3.1.2	Změna pohlaví a sport	123
6.3.2	Spojené království v řízeních týkajících se otázek změny pohlaví před ESLP.....	124
6.3.3	Shrnutí komparace české a britské právní úpravy změny pohlaví	126
7	Úvahy nad budoucím směřováním právní úpravy změny pohlaví nejen v ObčZ a její možné dopady	129
7.1	Skutkové okolnosti případu A. P., Garçon a Nicot proti Francii... 130	
7.2	Výsledek rozhodnutí ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii .. 131	
7.2.1	Rozdílného stanovisko soudce Ranzoniho	131
7.2.2	Zamyšlení se nad výsledkem rozhodnutí	133
7.3	Budoucnost směřování právní úpravy změny pohlaví spolu s reflexí negativních i pozitivních dopadů ve smyslu rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017.....	135
7.3.1	Předpokládané dopady rozhodnutí páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 v občanském právu.....	136
7.3.1.1	Změna § 29 ObčZ	137
7.3.1.1.1	Co je nutné změnit v § 29 odst. 1 ObčZ.....	139
7.3.1.1.2	Co je nutné změnit v § 29 odst. 2 ObčZ.....	141
7.3.1.2	Tělesná integrita.....	144

7.3.1.3	Věková hranice	146
7.3.1.4	Paradox biologického rodiče aneb matka nebo otec?	149
7.3.1.5	Ustanovení § 3020a ObčZ jako řešení právního paradoxu?	151
7.3.2	Předpokládané změny v ostatních právních předpisech	152
7.3.2.1	Matriční zákon	152
7.3.2.2	Zákon o specifických zdravotních službách	153
7.3.2.3	Úvahy nad možnými komplikacemi v rámci veřejného zdravotního pojištění	154
7.4	Částečná liberalizace právní úpravy změny pohlaví aneb je tento postup vhodný v podmínkách ČR?	156
7.4.1	Zhodnocení částečné liberalizace institutu změny pohlaví ve světle judikatury ÚS ČR	157
7.4.2	Odstranění bipolarity jako jedna z možností liberalizace právní úpravy institutu změny pohlaví?	159
7.4.3	Závěrem k podkapitole 7.4 Částečná liberalizace právní úpravy změny pohlaví aneb je tento postup vhodný v podmínkách ČR?	160
ZÁVĚR	163
RESUMÉ	167
SEZNAM ZDROJŮ	170

SEZNAM ZKRATEK

ABGB	zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, ve znění účinném do 31. 12.1965
antidiskriminační zákon	zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákon (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů
ČR	Česká republika
Doporučený postup	Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů, vyhlášený ve věstníku Ministerstva zdravotnictví ČR pod sp. zn. 29991/2012 ze dne 9. 10. 2012
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, vyhlášená sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.,
ICD-10	International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (neboli Mezinárodní klasifikace nemocí) ve verzi 10
ICD-11	International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (neboli Mezinárodní klasifikace nemocí) ve verzi 11
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
MKN-10	Mezinárodní klasifikace nemocí ve verzi 10

matriční zákon	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
MZdr ČR	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky
NSS ČR	Nejvyšší správní soud České republiky
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
ObčZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
SD EU	Soudní dvůr Evropské unie
SJM	společné jmění manželů
SK	Spojené království
slovenská ústava	ústavní zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky
SŘS	zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
školský zákon	zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
ÚS ČR	Ústavní soud České republiky
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
VŠ	vysoká škola
Vyh1DoVz	vyhláška č. 3/2015 Sb., o některých dokladech vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
VyhloNDVZ	vyhláška č. 223/2005 Sb., o některých dokladech o vzdělávání, ve znění účinném od 1. 9 do 30. 6. 2010

zákon č. 7	Act No. 7 Gender Recognition Act from 2004 (v překladu zákon č. 7 o uznání pohlaví z roku 2004)
zákon o brannej povinnosti	zákon č. 300/1993 Z. z., o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
zákon o mene a priezvisku	zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/1993 Z. z., o mene a priezvisku
zákon o RegPar	zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
zákon o rodine	zákon č. 20/2005 Z. z. o rodine a o změně a doplnění niektorých zákonov
zákon o rodnom čísle	zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 301/1995 Z. z., o rodnom čísle
zákon o VŠ	zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů
ZEO	zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZMatr	zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve znění účinném do 30. 6. 2001
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013
ZPr	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
ZPZL	zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
ZSZSI	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZUZJP	zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, ve znění účinném od 24. 11. do 30. 6. 2001

ZÚS	zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
ZVZP	zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZZS	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM VYSVĚTLIVEK

gender	<p><i>Gender</i> je sociální a kulturní konstrukt, který odkazuje na společenské, behaviorální, psychologické a kulturní charakteristiky, očekávání a rolí spojených s mužstvím a ženstvím. Tento pojem se liší od biologického pohlaví (v angl. org. <i>sex</i>), které se týká fyziologických a anatomických charakteristik spojených s tím, že se jedná o muže či o ženu. <i>Gender</i> je komplexní, širší než pojem <i>sex</i> a může zahrnovat různé aspekty projevu vnitřního pohlaví, a to včetně identifikace (jak jednotlivec sebe vnímá), exprese (jak se jednotlivec prezentuje světu) a případně i biologické, společenské a kulturní role, které jsou s daným pohlavím spojeny. Jedná se tedy o společenský konstrukt, který se může lišit v různých kulturách a může se vyvíjet v čase.</p>
FtM	<p>Female to Male, neboli zkratka pro označení člověka, který podstoupil změnu pohlaví a jeho původním pohlavím je pohlaví ženské.</p>
chirurgická změna pohlaví	<p>Chirurgickou změnou pohlaví se rozumí taková změna pohlaví, která je prováděna ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl. Předchází úřední změně pohlaví.</p>
MtF	<p>Male to Female, neboli zkratka pro označení člověka, který podstoupil změnu pohlaví a jeho původním pohlavím je pohlaví mužské.</p>
Real Life Test	<p>Tento termín označuje určitý časový úsek, po který musí transsexuál prokázat, že skutečně dokáže žít v roli požadovaného pohlaví, a že je tedy jeho představa opravdová a skutečná a samotnou změnu pohlaví vnímá jako tzv. nezvratný krok.</p>
tranzice	<p>Dokončení změny pohlaví ve smyslu § 29 ObčZ, matričního zákona a ZOE.</p>

úřední změna pohlaví	Úřední změnou pohlaví se rozumí změna pohlaví v osobních dokladech a základních registrech, tedy změna jména, příjmení, rodného čísla atp. ve smyslu ZOE a matričního zákona. Následuje po chirurgické změně pohlaví.
zdravotní služba	Definice zdravotních služeb je obsažena v § 2 odst. 2 ZZS. Například se jedná o konzultační služby, jejichž účelem je posouzení individuálního léčebného postupu, popřípadě navržení jeho změny nebo doplnění, a další konzultace podporující rozhodování pacienta ve věci poskytnutí zdravotních služeb prováděné dalším poskytovatelem zdravotních služeb nebo zdravotnickým pracovníkem, kterého si pacient zvolil, nakládání s tělem zemřelého v rozsahu stanoveném ZZS, zdravotnická záchranná služba.

ÚVOD

Binární pojetí pohlaví je dle současných společenských pravidel přežitým archaismem, který by měl být z české společnosti zcela odstraněn po vzoru západních států. Navíc mnoho současných sociologických názorů tvrdí, že pohlaví jako takové existuje, nicméně nejsou dvě, nýbrž je lze počítat na desítky. Jedná se však o tzv. pohlaví sociální, které je označováno jako tzv. *gender*.

Samotné rozdíly mezi mužským i ženským pohlavím se stále více a více stírají v mnoha aspektech běžného života, avšak toto lze činit neomezeně. Rozdílnost mezi mužem a ženou totiž skutečně existuje, což dokládá i sama existence současného společenského a právního fenoménu v podobě změny pohlaví neboli transsexuality. Transsexualita je velmi aktuálním tématem, který ovlivňuje společenské názory napříč generacemi a zasahuje i do politicko-právních otázek.

Současná česká právní úprava změny pohlaví je dle mnohých skupin obyvatelstva zastaralá, nemorální a přílišně invazivní. To proto, že pro úřední změnu pohlaví současným právním řádem ČR vyžadováno podstoupení chirurgického zákroku v podobě znemožnění funkce reprodukční soustavy. Je však skutečně současná právní úprava změny pohlaví natolik špatná, aby došlo k její až radikální změně? Pro zodpovězení této otázky, jakožto hlavního cíle této rigorózní práce, bude nutné nejprve zodpovědět tyto otázky:

- a) Měl by český zákonodárce přistoupit na úřední změnu pohlaví?
- b) Existuje i jiné řešení než úřední změna pohlaví, aby bylo docíleno odstranění tvrzené tvrdosti podmínek pro změnu pohlaví v ČR?
- c) Je šance nalézt optimální řešení pro otázku transsexuality z pohledu práva?
- d) Měl by být dán *ex lege* důvod pro rozvod či zrušení manželství nebo registrovaného partnerství při změně pohlaví jednoho z páru?
- e) Je skutečně možné odstranit bipolaritu pohlaví z českého právního řádu?

Pro zodpovězení dílčích výzkumných otázek uvedených výše bude užito následujících metod výzkumu v podobě:

- a) komparativní metody se zahraniční úpravou a historickým kontextem včetně kulturních zvyklostí a

b) teoretických metod, které budou vyplývat zejména z teoretického a empirického autorského postupu.

Zodpovězení výše uvedených otázek prostřednictvím výše stanovených metod by mohlo být klíčové i pro případné změny české právní úpravy týkající se změny pohlaví. Optimální řešení této problematiky, resp. nalezení rozumného odůvodnění případné změny legislativy v oblasti transsexuality, je důležité nejenom pro právo, ale i pro otázky medicínální, sociologické a filozofické. Zejména pak pro samotné transsexuály. Uvedených vědních disciplín bude užito i během zkoumání samotného institutu změny pohlaví jakožto fenoménu moderních dějin, práva, medicíny a sociologie.

Tato rigorózní práce přejímá důležité pasáže, které již autor sepsal ve své diplomové práci, jíž úspěšně obhájil dne 12. 5. 2021 na Fakultě právnické, Západočeské univerzitě v Plzni. Stav právní úpravy vyplývá z jejího znění k 18. 11. 2023.

1 Změna pohlaví a její definice

Pohlaví. Ještě před několika desítkami let se jednalo o zcela jasný pojem, o jehož významu nemohl nikdo pochybovat. Bylo buďto pohlaví mužské, nebo pohlaví ženské. Nic mezi tím. Byť je pojem „pohlaví“ skloňován v mnoha souvislostech v rámci celého právního řádu, nikdy nebyl tento pojem legálně zakotven, a to nejspíše proto, že pro společnost byl pojem „pohlaví“ zcela jasný a neměnný. Nebylo tedy třeba tento pojem nikterak rozvádět, a to jak prostřednictvím právní úpravy či judikatury, tak i v rámci odborných monografií a komentářové literatury.¹

V minulosti se objevovala různá medicínská pojetí pohlaví, avšak z pohledu společenského, částečně i medicínálního, byla vždy pouze dvě pohlaví.² Tedy pohlaví mužské a pohlaví ženské. Stejně pojetí pojmu pohlaví následovalo i právo, a to jak *ius positivum*, tak i *ius naturalis*. O významu binárního pojetí pohlaví nebyl tedy pochyb v žádném ohledu. Nicméně již v období druhé poloviny 20. století se začaly ve společnosti projevovat do té doby zcela neakceptovatelné projevy vnitřního, resp. psychického pohlaví, které nemuselo být v souladu s pohlavím fyzickým. Tehdy začal být odlišován pojem „pohlaví“ od pojmu „pohlavní identita“. Ovšem první zmínky o nesouladu psychického a fyzického pohlaví lze nalézt již dříve, a to již v období starověku či středověku, v němž bylo přesně dáno, jaká je role muže a ženy. Jedním z historických příkladů je dle odborné literatury například francouzský diplomat Chevalier d'Eon de Beaumont.³ Velmi zajímavé bylo uznávání vnitřního pohlaví u původních Američanů. Mnoho indiánských kmenů nejenom, že tolerovalo žít svým „soukmeníkům“ v roli požadovaného pohlaví. Dále jim také jejich kmeny připisovaly značnou moc, proto tito lidé často vystupovali jako šamani. Dokonce bylo přípustné, aby uzavírali manželství s osobou stejného fyzického pohlaví.^{4,5}

¹ Souhlasně viz KOTROUŠOVÁ, D.: *Právní povaha změny pohlaví*. Plzeň, 2022, ZČU, s. 2.

² V rámci medicíny, konkrétně v rámci oboru sexuologie se však můžeme setkat s rozlišením na pohlaví anatomické, biologické, genetické, chromozomální, psychologické či sociální. V rámci těchto skupin pak nemusí být přímo definováno pouze pohlaví muž a žena, nýbrž i např. hermafrodit či syndrom supermuže či syndrom superženy. Jedná se však o výjimečné anomálie.

³ PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Pohlavní identita. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 14 a 15.

⁴ Ibidem, s. 16.

⁵ Mezi známé československé osobnosti, u nichž byla objevena porucha pohlavní identity, patřil i Zdeněk Koubek. Ten jako žena, Zdena Koubková, vybojoval pro Československou republiku v roce 1934 světový rekord v běhu na 800 m, a tedy i zlatou medaili v této disciplíně. Po několika měsících však u tehdy ještě Zdeny Koubkové došlo ke změně pohlaví. Dodnes jsou pochyby o tom,

1.1 Pohlavní identita

Pohlaví a pohlavní identita. Na první pohled pro laika zcela totožné pojmy. Pro medicínu, a následně i pro právo, mají tyto pojmy odlišný význam. Pohlaví je určováno geneticky podle sekundárních pohlavních znaků, které jsou u mužů určovány chromozomy XY a u žen chromozomy XX. Pohlavní identita je naopak otázkou psychického pocitu, při němž se člověk cítí být mužem nebo ženou, a to bez ohledu na jeho skutečné pohlaví. Odborná lékařská literatura pak k pojmu „pohlavní identita“ uvádí, že *„psychické vnímání biologického pohlaví člověkem, se projevuje již před čtvrtým rokem života a následně tento vnější projev chápání sebe sama pokračuje i ve věku pozdějším, a to zpravidla výběrem zájmů typické pro preferované (tedy opačné) pohlaví.“*⁶ Právě pohlavní identita je v případě definování transsexualismu u daného člověka zkoumána.⁷ Pro zjištění, zda se jedná o transsexuála či nikoli, je podstatné, aby lékař zjistil, zda člověk-pacient, který navštívil jeho ordinaci, je skutečně transsexuál. Tedy zda vnímá rozpor nejenom se svým pohlavím jemu určeným při narození, ale také s vnímáním sociální role, která je příslušnému pohlaví přisuzována. Taková sociální role se projevuje do vnímání jedince nejenom například v tom, jak o sobě hovoří a jak chce být vnímán svými blízkými.

Právo pak chápe pohlaví člověka podle jeho vnějších tělesných znaků, které jsou dány již při narození. Výjimkou jsou pouze tzv. intersexuálové, u nichž jsou dány geneticky, anatomicky nebo i hormonálně znaky obou pohlaví. V takových případech se pak pohlaví určuje dle převažujících sekundárních a genetických znaků. Hlavním určujícím faktorem je pak chromozomální uspořádání. Důvodem rozlišení pohlaví i u těchto osob je to, že *„český právní řád zná pouze dvě pohlaví, a to pohlaví mužské a ženské.“*⁸ Například se může jednat o situace, kdy má chlapec širší hrudník a rostou mu prsa, jako je tomu u dívek, ale protože je jeho penis plně funkční, tak se takovému chlapci po poradě s lékařem určí pohlaví mužské.

zda se jednalo o transsexuála či o intersexuálního člověka. Nicméně tento muž se i oženil, bohužel však manželství bylo bezdětné. Právě proto převažují názory o tom, že Zdeněk Koubek byl skutečně transsexuálem. Blíže o životě Zdeňka Koubka pojednává kniha z roku 2017 od P. Kováře: Příběh české rekordwoman: Zákulisí největšího sportovního skandálu první republiky.

⁶ PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Pohlavní identita. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2., s. 16.

⁷ Ibidem, s. 16.

⁸ DOBROVOLNÁ, E.: § 29 [Změna pohlaví]. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. Praha: C.H. Beck, 2015, Velké komentáře, s. 191.

Nevylučuje se ani určitý operativní zásah. Složitější situace nastává u intersexuálních dívek.

Existence dvou pohlaví v českém právním řádu s sebou nese povinnost odlišit ženy a muže formálně. Toto odlišení se provádí právě především dle již zmíněných sekundárních pohlavních znaků na základě chromozomů XY nebo chromozomů XX. Chromozomální dělení pohlaví je chápáno jako základní dělení pohlaví. Na chromozomech se totiž „nacházejí geny, které rozhodují již v rané fázi embryonálního vývoje o formování pohlavních žláz (varlat u mužů a vaječníků u žen) z původně indiferentní genitální lišty.“⁹ Samotná sexuální identifikace jedince, „tedy pocit příslušnosti k určitému pohlaví, se vytváří na základě genetických a fetálně gonadálních determinant zprostředkovaných organizačním vlivem sexuálních steroidů na centrální nervový systém ve druhém trimestru nitroděložního vývoje. Její definitivní formování pak probíhá po porodu součinností této predispozice s vlivy prostředí. Pro vytvoření pohlavní identity je pravděpodobně rozhodující věk do 18 měsíců.“¹⁰ Pro pohlavní identitu, resp. pro její vnější výraz, je významná také sexuální role.¹¹ Vliv na tento vnější výraz pohlavní identity má především rodina.¹² Jsou to totiž právě rodiče, od nichž dítě získává vzorce chování, které pak aplikuje i ve svém životě.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti je tedy nutné poruchu pohlavní identity sledovat již v samotném projevu sexuální role. Transsexuálové mají totiž problém se se sexuální rolí sžít již v dětství a neodpovídají tak zažitým stereotypům daných společností pro mužské či ženské pohlaví.

1.2 Pojem „transsexualita“

Transsexualita je velmi složitý pojem, který nelze definovat jednou větou. Transsexualita je především definována prostřednictvím Mezinárodní klasifikace nemocí. Nicméně všeobecně je transsexualita vnímána jako nesoulad psychického pohlaví s pohlavím fyzickým.

⁹ WEISS, P.: Poruchy pohlavní identity. In: *Psychiatrie v praxi*, č. 3 [online]. Ročník 13, 2012. [cit. 04-08-2023], s. 104. Dostupné z: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/03.pdf>.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Sexuální role je často chápána jako sociální role typická pro mužské či ženské pohlaví. Jedná se tedy v podstatě o totožné pojmy.

¹² WEISS, P.: Poruchy pohlavní identity. In: *Psychiatrie v praxi*, č. 3 [online]. Ročník 13, 2012. [cit. 04-08-2023], s. 104. Dostupné z: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/03.pdf>.

Důležité je také od sebe odlišovat pojmy „trans osoba“ a „transsexuál“, a to nejenom z medicínského hlediska, ale i z hlediska právního. Trans osobou je osoba, která se cítí být opačným pohlavím, než je její biologické pohlaví. Tento pojem obecně zastřešuje všechny osoby, které se ztotožňují s jiným pohlavím nebo vyjadřují jiný *gender*, než který jim byl přiřazen při narození podle sekundárních pohlavních znaků.¹³ Transsexuál je pak osoba, která učiní kroky směřující k fyzické přeměně z jednoho pohlaví na druhé, a to zpravidla v podobě podstoupení hormonální terapie a dále také snahou a chutí podstoupit chirurgické, estetické a jiné zákroky související se změnou pohlaví.¹⁴ Z uvedeného vyplývá, že pojem „trans osoba“ je pojem širší a pojem „transsexuál“ je pojem užší. Právě užší pojetí, tedy pojem „transsexuál“, je nejenom pro české občanské právo významné. Právě dle § 29 ObčZ se změnou pohlaví chápe právě chirurgický zákrok, a tedy aktivní zapojení činnosti a souhlasu člověka, který touží mít opačné pohlaví, než které mu bylo dáno biologicky, resp. při narození. Na to pak navazuje § 21 odst. 1 ZSZSl, který v této souvislosti hovoří o transsexuálních pacientech.

1.2.1 Definice transsexuality v medicíně

Jak bylo již řečeno výše, v medicíně se při definování transsexuálního pacienta, nebo obecně jakéhokoli onemocnění člověka, vychází především z Mezinárodní klasifikace nemocí.¹⁵ V ČR se aktuálně vychází z její 10. verze. Právě MKN-10 klasifikuje transsexualitu jako žádost jedince žít a být akceptován jako příslušník opačného pohlaví. Toto vnímání je obvykle spojeno s pocitem nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo s jeho nevhodností, a s přáním chirurgického a hormonálního zásahu, aby tak tělo odpovídalo, pokud možno, preferovanému pohlaví. Diagnóza transsexuality je v rámci MKN-10

¹³ FRA: *Být trans osobou v EU. Srovnávací analýza údajů z průzkumu mezi LGBT osobami v EU* [online]. 2015. [cit. 04-08-2023]. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-being-trans-eu-comparative-summary_cs_0.pdf.

¹⁴ What is the difference between transsexual and transgender? In: *International Society for Sexual Medicine* [online]. 2018. [cit. 04-08-2023]. Dostupné z: <http://www.issm.info/sexualhealth-qa/what-is-the-difference-between-transsexual-and-transgender/>.

¹⁵ Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN) je publikace Světové zdravotnické organizace (v originále International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, zkráceně ICD), která kodifikuje systém označování a klasifikace lidských onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších příznaků, situací či okolností souvisejících s lidským zdravím. Světová zdravotnická organizace (WHO) připravila 11. revizi MKN (ICD), která byla schválena na 72. Světovém zdravotnickém zasedání v květnu 2019 a vstoupila v účinnost dne 1. ledna 2022 s pětiletým přechodným obdobím. Na implementaci 11. do české verze MKN aktuálně pracuje Ústav zdravotních informací a statistiky ČR. Dokončení přípravy české verze MKN-11 je plánováno na rok 2024. V současné době je k dispozici pouze pracovní verze.

označována kódem F64.0. Z kódového označení transsexuality tedy vyplývá, že se jedná o onemocnění zařazené pod poruchy duševní a poruchy chování. Ve stejné skupině, tedy skupině onemocnění označených jako „F“, je též schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy, poruchy osobnosti, organické duševní poruchy včetně symptomatických, mentální retardace, afektivní poruchy, nutkavé a impulzivní poruchy, přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit poškození nebo nemoci mozku, poruchy chování a emocí s obvyklým nástupem v dětství a v dospívání apod. K definici transsexualismu dle MKN-10 je pak v prostředí ČR nutné dodat, že samotné kroky vedoucí k chirurgické, a následně i k úřední změně pohlaví, probíhají tak, že transsexuální pacient prokáže, že v roli požadovaného pohlaví dokázal žít po dobu 2 let. Zároveň prohlásí, že se s touto požadovanou pohlavní rolí skutečně ztotožňuje a chce tak žít i nadále. Při tom musí být vyloučeny duševní poruchy, aby transsexualita nebyla zaměněna s intersexuální, genetickou nebo chromozomální abnormalitou.¹⁶

Od roku 1974 jsou dle Meyera dány čtyři základní charakteristiky, které naplňují definici transsexualismu, resp. které musí pacient vykazovat, aby u něj mohla být diagnostikována transsexualita:

- a) *„Pocit nevhodnosti nebo nepřiměřenosti anatomicky dané pohlavní role.*
- b) *Víra, že změna role povede ke zlepšení.*
- c) *Výběr sexuálních partnerů téhož anatomického pohlaví a chápání sama sebe jeho heterosexuála.*
- d) *Touha po chirurgické změně pohlaví.*¹⁷

V současnosti jsou uvedené definiční znaky transsexualismu již nepřesné, jelikož i transsexuál může být po změně pohlaví homosexuálem. V mezinárodním kontextu už odpadá i podmínka přání chirurgické změny pohlaví. Současné pojetí transsexuality lze tedy s ohledem na výše uvedené body a) – d) ve smyslu mezinárodních postupů a představ společnosti upravit takto:

¹⁶ PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Pohlavní identita: In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2., s. 16.

¹⁷ *Ibidem*, s. 16.

- a) Pocit nevhodnosti nebo nepřiměřenosti anatomicky dané pohlavní role.
- b) Víra, že změna role povede ke zlepšení.
- c) Touha po částečné či úplné anatomické úpravě na základě hormonální terapie bez přímé nutnosti chirurgických zákroků.

V medicíně se také rozlišuje mezi transsexualitou u dětí a u dospělých. Dle MKN-10 je odlišně klasifikována porucha pohlavní identity v dětství pod kódem F64.2. V tomto případě se hovoří o poruše, která se prvně projevuje v raném dětství, ještě před pubertou, a je charakterizovaná přetrvávající intenzivní nespokojeností s daným pohlavím současně s přáním být osobou opačného pohlaví. Přetrvává zájem o oblečení a činnosti opačného pohlaví a odmítáním vlastní pohlavní role, která byla dítěti dána při narození dle jeho sekundárních pohlavních znaků. Tato diagnóza vyžaduje hluboké narušení normální sexuální identity. Pouhé chlapecké chování dívek a dívčí chování chlapců není pro tuto diagnózu dostatečné. Poruchy sexuální identity u dětí, které dosáhly nebo právě vstupují do puberty, by neměla být zařazena sem, ale do skupiny F66, tedy pod poruchy psychické, tj. chování související se sexuálním vývojem a orientací. U uvedené diagnózy F66 je zároveň uvedena velmi důležitá poznámka, že sexuální orientace se nepovažuje za poruchu.¹⁸

Uvedená medicínská klasifikace transsexuality je však dle ICD-11 zastaralá. ICD-11 vstoupila v platnost dne 1. 1. 2022 a státy, které jsou součástí Světové zdravotnické organizace, mají 5 let na její implementaci, tj. do 31. 12. 2027. ICD-11 chápe transsexualitu jako onemocnění řazené pod nemoci charakterizované jako sexuální dysfunkce, nikoli jako psychiatrické onemocnění. ICD-11 dále nezná pojem „transsexualismus“, ale zná pouze pojem *gender incongruence* neboli označení pro nesoulad pohlaví s pohlavní identitou. V češtině se pak lze setkat s tzv. pohlavní inkongruencí, což je český ekvivalent pro pojem *gender incongruence*. Ovšem zde je možné, že medicínský překlad bude i nadále znít „transsexualita“.¹⁹

¹⁸ Homosexualita přestala být klasifikována jako druh onemocnění dne 17. 5. 1992.

¹⁹ Doposud ještě není k dispozici český překlad této části ICD-11. Lze se tedy pouze domnívat, jak bude pojem *gender inkongruence* přesně přeložen. Nicméně pojem „pohlavní inkongruence“ je již v praxi občas používán, proto je možné, že právě tento pojem nahradí pojem „transsexualita“ užívaný v MKN-10.

Nové podřazení transsexuality pod jinou skupinu onemocnění má přinést zejména tzv. odstigmatizování transsexuálů a pomoci jim tak k tomu, aby je svět vnímal nikoli jako osoby s duševním onemocněním, které potřebují pomoc psychiatrů, nýbrž jako osoby, které jsou z psychiatrického pohledu zdravé. Změnou podřazení onemocnění pod jinou skupinu je tak kladen důraz zejména na to, že transsexuálové potřebují především odbornou pomoc lékařů ve stejné oblasti jako lidé, kteří se potýkají s jinými zdravotními obtížemi na poli sexuality, jako je například úbytek sexuálního libida.²⁰

1.2.2 Transsexualita jako právní pojem

Transsexualita není v českém právním řádu legálně vymezena. Pouze § 29 odst. 1 ObčZ definuje pojem „změna pohlaví“ a § 21 odst. 1 ZSZSl užívá pojem „transsexuální pacient“. Avšak ZSZSl tento pojem nijak přímo nedefinuje. O současném právním vymezení institutu změny pohlaví pak pojednává kapitola **3 Současná právní úprava změny pohlaví v České republice**. Ostatně český právní řád se nedefinováním pojmu „transsexualita“ či „transsexualismus“ nijak neliší od jiných právních řádů EU.²¹ Transsexualita je tedy především pojem medicínský, avšak úzce souvisí s právním pojmem „změna pohlaví“ či pojmem „transsexuální pacient“, s nimiž český právní řád pracuje. Proto lze tvrdit, že pojem „transsexualita“ není pojem vlastní českému právnímu řádu a nejedná se tak o pojem právní, nýbrž výlučně o pojem lékařský.

1.2.3 FtM a MtF

Pojmy „FtM“ a „MtF“ rozdělují transsexuály do dvou základních skupin, které se odvíjejí od jejich biologického pohlaví. Mezi FtM a MtF je rozdíl nejenom v tom, že se liší podle toho, jaké pohlaví fakticky mají a jakým pohlavím si být přejí, resp. v jaké roli chtějí žít, ale i v celém procesu změny pohlaví. Při stanovování diagnózy u konkrétního pacienta se vedle označení této diagnózy, Transsexualismu F64.0, používá také zkratka FtM či MtF pro odlišení pohlaví,

²⁰ *Transgender no longer recognised as „disorder“ by WHO* [online]. BBC. 2019. [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/health-48448804>.

²¹ Jako státy EU, které nemají pojem „transsexualita“ definován v právním řádu, lze uvést například Slovenskou republiku či Německou spolkovou republiku. Mimo státy EU lze za příklad uvést Spojené království. Uvedené státy mají, stejně jako ČR, legálně definovanou změnu pohlaví, nikoli transsexualismus.

a to právě z důvodu odlišného průběhu léčby. Byť se jedná o pojmy cizojazyčné, tak se zcela běžně používají pro svou definiční přesnost i v české právní literatuře a české medicíně.

Podle odborné lékařské literatury a statistik již dlouhodobě v ČR převládají (stejně jako v jiných postkomunistických zemích), na rozdíl od západní Evropy a USA, transsexuálové FtM.²² Tento „trend“ byl zaznamenán již v 90. letech 20. století. Dále u transsexuálů FtM převládala také schopnost začlenit se do tradiční společenské role muže ve smyslu vstupu do manželství, vychovávat a starat se o děti a pečovat o své partnery. U transsexuálů MtF se naopak lze spíše setkat s chováním silně promiskuitním.²³ Uvedené skutečnosti vyplývají ze statistik, z odborné literatury, ale i ze životních příběhů transsexuálů. Je také zajímavostí, že transsexuálové MtF začali na území ČR (do 31. 12. 1992 na území České a Slovenské Federativní Republiky) podstupovat změnu pohlaví především po roce 1989. Dodnes statistiky hovoří o tom, že tito transsexuálové podstupují změny pohlaví ve vyšším věku, než je tomu u transsexuálů FtM. Dalším sociologickým rozdílem u transsexuálů MtF je, že při začátku léčby jsou ve většině případů v manželském svazku a mají děti samostatně nebo mají trvalého partnera, se kterým vychovávají společné děti. Naopak u transsexuálů FtM je před změnou pohlaví jejich partnerský život, až na výjimky, téměř nulový.²⁴

Z psychologického i sociologického hlediska lze usoudit, že transsexuálové FtM mají obecně lepší podmínky pro projev sebe sama i v původním biologickém pohlaví, protože je takové chování často lépe společensky akceptováno. Nicméně tzv. „zženštilý“ chlapec či muž je společností chápán spíše negativně.²⁵ Avšak v současnosti toto tvrzení H. Fifkové začíná být překonáváno, a to s ohledem na uvolňování společnosti co do názorů na klasické sociální role mužského či ženského pohlaví. Tuto společenskou změnu však nelze aplikovat obecně, jelikož tradiční role dané pro mužské či ženské pohlaví i nadále ve společnosti přetrvávají. Zejména pak mimo městské aglomerace.

²² FIFKOVÁ, H., PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Vývoj v oblasti transsexuality v České republice. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 21.

²³ BRZEK, A.: *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1997, s. 44.

²⁴ FIFKOVÁ, H., PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Vývoj v oblasti transsexuality v České republice. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2., s. 22.

²⁵ Inspiračně viz FIFKOVÁ, H.: Poruchy pohlavní identity. In: WEISS, P. a kol.: *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 448.

Dále z výše uvedeného tvrzení H. Fifkové vyplývá, že i právě konzervativnější společnosti tzv. lépe vstřebají technicky zaměřenou dívku se sportovním duchem a zájmem o chlapecké sporty a zájmy než chlapce, kteří mají zájmy a chování charakteristické pro dívky. Zkrátka je na takové chlapce nahlíženo společnostmi hůře a společnost takového chlapce či muže chápe jako někoho, kdo ve své roli selhal. U dívek nezapadajících do jejich společností klasicky chápaných rolí kritéria tak přísná nejsou. Nelze však bez ohledu na pohlaví ve 100 % případů tvrdit, že se jistě bude v pozdějším věku jednat o transsexuály. Ve většině případů se z takových dětí stávají homosexuálně orientovaní lidé. Proto je třeba při stanovování diagnózy Transsexualismu FtM nebo Transsexualismu MtF dbát zvláštní opatrnosti, aby nedošlo k mylnému určení poruchy u těch jedinců, kteří pouze nezapadají do běžných představ společnosti o mužské a ženské roli.²⁶ Dokonce se ani nevylučuje, aby se jednalo pouze o přechodný stav pubertálního vzdoru, který nemá kořeny v budoucnu projevené sexuální orientace.

V návaznosti na tvrzení, že společnost všeobecně hůře přijímá a následně i akceptuje transsexuály MtF, jak popisuje H. Fifková, je nutné také zmínit rozdílnost průběhu terapie, a to nejenom před samotnou úřední změnou pohlaví. Transsexuálové FtM často „přicházejí v mladším věku, protože si svou identitu uvědomí dříve.“²⁷ Jedním z důvodů je fakt, že transsexuálové MtF se se svou biologickou rolí dokážou sžít více než transsexuálové FtM, k čemuž napomáhá také přirozený testosteron, který „podporuje pudově podmíněnou biologickou službu mužské sexuality.“²⁸

²⁶ FIFKOVÁ, H.: Poruchy pohlavní identity. In: WEISS, P. a kol.: *Sexuologie*, s. 448.

²⁷ FIFKOVÁ, H., PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Rozdíly mezi transsexualitou FtM a MtF. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 132.

²⁸ Ibidem, s. 132.

2 Historický vývoj institutu změny pohlaví v českém právním systému

Změna pohlaví je v českém právním řádu velmi mladým institutem, což souvisí především s konzervatismem komunistické vlády trvajícím na území České, resp. Československé republiky 41 let. I přes to, že komunistická společnost jako celek změnu pohlaví odsuzovala, tak se lékařské zákroky a léčba transsexuálů realizovaly. Ovšem bez právního zakotvení, a tedy i bez právní jistoty provedení úřední změny pohlaví. Nicméně s ohledem na samotný institut změny pohlaví nebyl tento postup zcela výjimečný.²⁹ I přes to existovalo na evropském kontinentu několik progresivně-liberálních států. Mezi pokrokové evropské státy, které institut změny pohlaví do svého právního řádu zakotvily již v konzervativnějších 70. a 80. letech 20. století, lze řadit Švédsko. Tento stát přijal právní úpravu umožňující úřední změnu pohlaví již v roce 1972. V 80. letech 20. století bylo možné hledat právní úpravu institutu úřední změny pohlaví také v Rakousku, v Německu a ve Spojeném Království.³⁰ Ovšem dle poznatků české lékařské vědy existují záznamy o transsexuálních pacientech dokonce již z období 30. a 40. let 20. století. Problematické však bylo podstoupení chirurgické i úřední změny pohlaví, neboť k té legálně mohlo dojít až v 90. letech, kdy byl tento institut poprvé začleněn do českého právního řádu.³¹ Počet transsexuálních pacientů na českém resp. československém území byl tak zanedbatelný. Od 40. let 20. století do roku 1989 chirurgickou, a nejspíše i úřední změnu pohlaví na území České či Československé republiky, podstoupilo pouze 761 fyzických osob.³²

Samotná změna pohlaví nebyla v období vlády KSČ na rozdíl od homosexuality trestná.³³ Obavy transsexuálů z podstoupení změny pohlaví

²⁹ PECHOVÁ, O., PROCHÁZKA, I. a RAICHLOVÁ, V.: Transsexualita a právo. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 144.

³⁰ BARŠOVÁ, A.: Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1 [online]. Ročník 3. 2013. [cit. 04-08-2023], s. 26. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43/49>.

³¹ PECHOVÁ, O., PROCHÁZKA, I. a RAICHLOVÁ, V.: Transsexualita a právo. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2., Praha: Grada, 2008, s. 144.

³² FIFKOVÁ, H., PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Vývoj v oblasti transsexuality v České republice. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 19 – s. 22.

³³ Za trestný čin pohlavního styku s osobou téhož pohlaví hrozil dle § 244 odst. 2 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném od 1. 1. 1962 do 30. 6. 1990, trest odnětí svobody v rozmezí jednoho roku až pěti let, pokud by takovým činem bylo činěno veřejné pohoršení. S ohledem na fungování tehdejší společnosti však takovou skutkovou podstatu trestného činu nebylo složité naplnit. Uvedený § 244 pak stanovoval i další možnosti naplnění této skutkové podstaty.

zde tedy mohly narůstat pouze z důvodu společenského zavržení, což se mohlo projevat i např. v nemožnosti získat zaměstnání. Být nezaměstnaným občanem bylo trestným činem příživnictví dle § 203 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném od 1. 1. 1962 do 30. 6. 1990, s trestní sazbou trestu odnětí svobody v délce trvání až tří let. Důvodem obav z podstoupení změny pohlaví mohlo být tedy nejenom sociální zavržení a nemožnost tak sehnat zaměstnání, ale také skutečnost, že ochrana „*před diskriminací, tedy ochrana před neodůvodněným znevýhodňováním transsexuálních lidí, neexistovala.*“³⁴

2.1 Počátky právního zakotvení změny pohlaví v ČR

2.2.1 Novela zákona o péči o zdraví lidu

První skutečnou právní úpravou, týkající se změny pohlaví na území České republiky, byl až ZPZL.³⁵ Novelou provedenou zákonem č. 548/1991 Sb., došlo s účinností od 1. 1. 1992 k vtělení ustanovení § 27a do ZPZL. Uvedené ustanovení nazvané jako „kastrace, stereotaktické operace a zákroky transsexuálů“ poprvé definovalo základní právní rámec pro provedení chirurgické změny pohlaví. Dále pro provedení chirurgického zákroku vedoucí ke změně pohlaví byla uvedenou právní normou založena obligatorní podmínka schválení tzv. odbornou komisí. Tu musel tvořit jeden právník a minimálně čtyři lékaři. U členů-právníků postačovalo, aby měli právnické vzdělání.³⁶ V případě lékařů bylo třeba, aby nejméně dva lékaři měli specializaci v příslušném oboru a dva další lékaři byli nezúčastnění na provádění lékařského zásahu. ZPZL u lékařů přímo uváděl sousloví „specializace v příslušném oboru“. Žádné bližší rozvedení nebylo do žádného právního předpisu provedeno.

³⁴ PECHOVÁ, O., PROCHÁZKA, I. a RAICHLOVÁ, V.: *Transsexualita a právo*. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 144.

³⁵ ZPZL byl účinný do 31. 12. 1992 na také území České a Slovenské Federativní Republiky, následně od 1. 1. 1993 na území České republiky. Na Slovensku se tato právní úprava neujala.

³⁶ I v současném právním řádu existuje podobná neurčitost. Příkladem může být § 20 odst. 1 ZVZP, ve znění účinném od 1. 1. 2022. Uvedené ustanovení vyžaduje pro členství v revizní komisi, která je dle § 20 odst. 2 ZVZP odvolacím správním orgánem v oblastech veřejného zdravotního pojištění ve zdravotních pojišťovnách. aby minimálně jeden z členů revizní komise měl vysokoškolské vzdělání v oboru právo a právní věda. Ani v tomto případě se nevyžaduje žádná odbornost či praxe v konkrétním právním oboru, resp. v oboru zdravotnického práva. Oproti tomu v případě obligatorně daného členství právníka v odborné komisi pro schválení chirurgické, a tedy i úřední změny pohlaví je v současnosti ve smyslu § 22 odst. 1 písm. g) ZSZS1 podmínkou, aby právník, který v této komisi působí, měl znalosti z oblasti zdravotnického práva. Ustanovení § 20 odst. 1 ZVZP lze tedy označit za zpátečnické a odpovídající právu 90. let 20. století, nikoli právu soudobému.

Právní úprava institutu změny pohlaví byla tedy velmi strohá a mohly zde existovat i určité pochybnosti o odbornosti odborné komise, a to zejména u právníků. Co se týče již zmíněné specializace lékařů, je možné se z medicínské praxe zákroků prováděných transsexuálům domnívat, že v komisi musel být alespoň jeden gynekolog v případě FtM a v případě MtF musel být v komisi alespoň jeden urolog. Zpravidla v komisi figuroval i psychiatr či sexuolog.

Samotný chirurgický zákrok vedoucí ke změně pohlaví se prováděl výhradně na základě žádosti pacienta. Následně § 27a odst. 2 ZPZL stanovil lékaři povinnost upozornit pacienta,³⁷ a to ještě před podáním výše zmiňované žádosti, na rizika a případné nepříznivé důsledky s tímto zákrokem spojené. Žádné bližší vymezení týkající se prostředí, ve kterém bude probíhat schválení takového zákroku odbornou komisí nebo průběh zasedání odborné komise, nebyl legislativně nijak blíže upraven. Jednalo se tedy skutečně o velmi nedostačující právní úpravu, která by v současném pojetí právního demokratického státu neobstála. Důvodem tohoto tvrzení je, že se jednalo o veřejnoprávní zákon a tento tedy měl, přesně definovat, co může být vůči občanovi uplatňováno ze strany veřejné moci, jak přímo stanoví čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 2 Listiny. Uvedené ustanovení § 27a ZPZL totiž ani neodkazovalo na zvláštní právní předpisy na zákonné či podzákonné úrovni, které by blíže specifikovaly, jak přesně bude zákrok probíhat nebo jak bude probíhat samotné zasedání odborné komise. Neexistoval ani žádný doporučující dokument, který by alespoň obecně definoval zákroky, které budou transsexuálům v rámci chirurgické změny pohlaví prováděny. Následně pak novela § 27a ZPZL provedená zákonem č. 227/2006 Sb., s účinností ode dne 1. 6. 2006 nijak pozitivně či negativně právní úpravu změny pohlaví nepozměnila.

2.2.2 Změna osobních údajů

Stejně jako ZPZL, tak i ZUZJP, blíže neupravoval podmínky pro změnu jména a příjmení ve vztahu ke změně pohlaví. V § 2. ZUZJP pouze stanovoval, že změnu jména nebo příjmení může na žádost povolit pouze obecní úřad, pokud tomu nebrání zájem společnosti a jsou-li pro změnu jména a příjmení dány důvody hodné zvláštního zřetele. Jistě můžeme bez pochyb tvrdit, že změnu pohlaví lze chápat jako důvod hodný zvláštního zřetele. Nicméně v praxi v podstatě záleželo

³⁷ Pravděpodobně se mělo jednat o ošetřujícího lékaře – sexuologa. Ovšem § 27a odst. 2 ZPZL nijak blíže odbornost lékaře či jeho vztah s transsexuálním pacientem nerozváděl.

pouze na konkrétním úředníkovi, zda změnu jména a příjmení z důvodu změny pohlaví povolí. Žádné konkrétní specifikum neurčoval ani tehdy účinný ZMatr. Ustanovení § 8. k § 17. ZMatr pouze stanovovala, že je dána povinnost soudům a orgánům veřejné správy oznámit příslušnému místnímu národnímu výboru rozhodnutí, která jsou podkladem pro zápis do matriky. Dále § 20. ZMatr stanovoval, že změny zápisů a dodatečné zápisy v matrice se provádějí podle veřejných listin z úřední povinnosti nebo na základě žádosti. Nicméně přímá definice veřejných listin v té době neexistovala.³⁸ Dne 1. 7. 2001 nabyl účinnosti současný matriční zákon. Ten ve svém § 72 odst. 5 definoval, a v současnosti stále definuje, možnost změny jména a příjmení na základě žádosti konkrétní fyzické osoby z důvodu změny pohlaví. Bohužel však i nadále neexistovaly bližší a konkrétní podmínky pro provedení chirurgické i úřední změny pohlaví. Dalším podpůrným právním předpisem pro provedení úřední změny pohlaví je ZEO, který v § 17 odst. 2 písm. d) s účinností od 1. 7. 2000 umožňuje změnu rodného čísla z důvodu změny pohlaví.³⁹

2.2.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání

V minulosti panovaly, a dodnes i panují, pochyby o možnosti změny dokladů o dosaženém vzdělání transsexuálů. Mnoho školských zařízení tápalo, když transsexuál zaslal žádost o vydání stejnopisu dokladu o dosaženém vzdělání z důvodu změny pohlaví. Tyto rozpaky byly na místě do 1. 9. 2005, jelikož v tento

³⁸ V současnosti pojem „veřejná listina“ definuje § 567 ObčZ a § 134 OSŘ. Dle uvedených pramenů se tedy jedná o listiny vydané soudy ČR nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomocí, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné. Ovšem toto legální vymezení není přesné. Pro adresáta právní normy může být zmatečné, co tedy vše může být veřejnou listinou, a to s ohledem na sousloví, že veřejnou listinou může být i listina, kterou za veřejnou prohlásí zvláštní zákon. Pro přesné vymezení veřejné listiny je vhodné a přímo nutné takovou definici obsáhnout do jednoho ustanovení, příp. aby vícero ustanovení i v jiných právních předpisech obsahovalo shodnou definici. Odkaz na jiný právní předpis lze v českém právním řádu s ohledem na jeho nepřehlednost označit za nevhodné a pro adresáta právní normy i zmatečné.

³⁹ Tento zákon zrušil tehdejší vyhlášku Federálního statistického úřadu č. 55/1976 Sb., o rodném čísle. I přes účinnost ZEO byla tato vyhláška účinná až do 31. 12. 2002, jelikož mj. prováděla zákon č. 21/1971 Sb., o jednotné soustavě sociálně ekonomických informací. Ten pozbyl účinnost právě dne 31. 12. 2002. Zajímavostí vyhlášky č. 55/1976 Sb., je, že sice dle jejího § 7 bylo možné provést změnu rodného čísla, ale zároveň žádný právní předpis neřikal, z jakého důvodu je možné tuto změnu provést. Nicméně v praxi již po několik desítek let se změny pohlaví prováděly běžně a v krajních případech, kdy by příslušné úřady odmítly změnu rodného čísla provést, existoval rozsudek ESLP ve věci B. v. Francie ze dne 25. 3. 1992, stížnost č. AN 13343/87, které zakládalo povinnost členským státům Rady Evropy umožnit úřední změnu pohlaví transsexuálům v případě, kdy jiné právní předpisy daného členského státu umožňují chirurgické zákroky vedoucí ke změně pohlaví. V této souvislosti je pak vhodné dodat, že ČR je členem Rady Evropy od 30. 6. 1993. Česká a Slovenská Federativní republika byla členem Rady Evropy od 21. 1. 1991. Avšak kvůli rozpadu České a Slovenské Federativní republiky musel tento federativní stát z Rady Evropy dne 31. prosince 1992 odejít a následně jako dva samostatné unitární státy podat nové žádosti. Slovenská republika se stala členem Rady Evropy stejně jako ČR dne 30. 6. 1993.

den nabyla účinnost VyhlNDVZ. Ta ve svém § 3 odst. 6 stanovovala, že školské zařízení stejnopis dokladu o dosaženém vzdělání vydá, pokud žadatel změni pohlaví a o tento stejnopis požádá. Následná novela VyhlNDVZ provedená vyhláškou č. 205/2010 Sb., kterou se měni VyhlNDVZ, vypustila z § 3 znění odst. 6 VyhlNDVZ. Nárok na vydání stejnopisu byl prostřednictvím novely, která nabyla účinnosti dne 1. 7. 2010, charakterizován obecně. Žadatel měl nárok na vydání stejnopisu dokladu o dosaženém vzdělání z důvodu změny jména, příjmení a rodného čísla. Údaj o nutnosti podstoupit změnu pohlaví byl tedy vypuštěn.

VyhlNDVZ pak byla zrušena ke dni 14. 1. 2015. Nahradila ji VyhlDoVz. Ta je účinná dodnes. Ustanovení § 4 odst. 6 VyhlDoVz má totožný obsah jako § 3 odst. 6 vyhlášky č. 223/2005 Sb. I nadále má tedy každý právo zažádat o stejnopis dokladu o dosaženém vzdělání z důvodu změny jména, příjmení či rodného čísla.

Avšak VyhlDoVz i VyhlNDVZ pojednávají pouze o dokladech o dosaženém vzdělání ve smyslu školského zákona. V případě vysokoškolských diplomů by se tak muselo postupovat dle zákona o VŠ. Ten však právo na změnu osobních údajů na vysokoškolském diplomu neupravoval a ani v současnosti neupravuje. Stejně tak tuto možnost neumožňovala předchozí právní úprava, tedy zákon č. 39/1980 Sb., o vysokých školách, ve znění účinném do 30. 6. 1990 a zákon č. 178/1990 Sb., o vysokých školách, ve znění účinném do 31. 12. 1998.

2.2 Právní úprava změny pohlaví po roce 2012

Uvedená právní úprava pro provedení chirurgického zákroku podmiňující změnu pohlaví dle ZPZL zůstala v nezměněné podobě až do 31. 3. 2012. I přes to, že právní úprava do uvedeného data 31. 3. 2012 byla nedostatečná a nesplňovala v žádném případě nároky kladené moderními trendy v mezinárodní legislativě a judikatuře, zůstala součástí českého právního řádu přes 20 let. K novelizaci právní úpravy institutu změny pohlaví došlo až na základě ZSZSl, který nabyl účinnosti dne 1. 4. 2012. Ustanovení § 21 a násl. ZSZSl konečně blíže konkretizovalo, a konkretizuje, chirurgickou změnu pohlaví, složení odborné komise, průběh jejího zasedání a podmínky pro členství v této komisi. Do otázek postupu, který povede ke změně pohlaví, bylo začleněno také MZdr ČR. Tomu byla § 22 odst. 1 ZSZSl svěřena povinnost ustavit členy odborné komise. Ovšem i nadále absentovala

výslovná právní úprava zákroků prováděných transsexuálům, a to například v podobě přílohy k ZSZSl.

S účinností od 1. 4. 2012 § 21 odst. 5 ZSZSl stanovil, že změnu pohlaví nelze provést pacientovi, který je ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, zabezpečovací detence nebo v ochranném léčení. Tato podmínka byla novelou provedenou zákonem č. 202/2017 Sb., v dotčeném ustanovení ZSZSl derogována, a to s účinností od 1. 11. 2017. Důvodem pro zrušení § 21 odst. 5 ZSZSl byl rozsudek ESLP, který stanovil povinnost členským státům Rady Evropy umožnit změnu pohlaví i pacientovi, který je ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, zabezpečovací detence nebo v ochranném léčení. V opačném případě by se jednalo o rozpor s čl. 3 EÚLP, tedy o porušení zákazu nelidského či ponižujícího zacházení.⁴⁰ ESLP ve svém rozsudku Naumenko proti Ukrajině ze dne 10. 2. 2004, stížnost č. 42023/98 konstatoval, že „*i transsexualismus je lékařskou diagnózou a provedení operace u transsexuálního pacienta je tak nezbytné pro zachování jeho psychické integrity.*“⁴¹ Některá rozhodnutí ESLP, obsažená v Důvodové zprávě k zákonu č. 202/2017 Sb., která ve svém textu odůvodňují zrušení již zmíněného § 21 odst. 5 ZSZSl, byla vydána ještě před nabytím účinnosti ZSZSl. Jedná se např. o rozsudek ESLP ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. 28957/95 nebo již výše zmíněný rozsudek ESLP ve věci Naumenko proti Ukrajině ze dne 10. 2. 2004, stížnost č. 42023/98.⁴²

⁴⁰ Rozsudek ESLP ve věci Naumenko proti Ukrajině ze dne 10. 2. 2004, stížnost č. 42023/98.

⁴¹ K novelizačnímu bodu 27. Zrušení § 21 odst. 5. In: *Důvodová zpráva k zákonu č. 202/2017 Sb., kterým se změnil zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.*

⁴² K novelizačnímu bodu 27. Zrušení § 21 odst. 5. In: *Důvodová zpráva k zákonu č. 202/2017 Sb., kterým se změnil zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.*

3 Současná právní úprava změny pohlaví v České republice

Institut změny pohlaví byl do českého soukromého práva poprvé zakotven s účinností od 1. 1. 2014, kdy nabytl účinnosti současný ObčZ. Od té doby lze v českém právním prostoru o změně pohlaví hovořit jako o institutu občanského práva. Před nabytím účinnosti ObčZ obsahovalo právní úpravu institutu změny pohlaví pouze právo veřejné.⁴³ V současnosti základní, ale poměrně strohou občanskoprávní úpravu obsahuje § 29 ObčZ. Toto ustanovení ObčZ stanoví, že změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Zároveň § 29 odst. 1 ObčZ také stanoví právní domněnku ve vztahu k okamžiku, kdy z právního pohledu nastane změna pohlaví. Tímto okamžikem je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.⁴⁴

3.1 Vztah § 29 odst. 1 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl

Právní úprava změny pohlaví obsažená v § 29 ObčZ je povahou *lex generalis* vůči § 21 a násl. ZSZSl. Fakt, že je ZSZSl chápáno jako speciální norma, lze mj. vyvodit i ze skutečnosti, že § 21 a násl. tohoto zákona blíže vymezuje a konkretizuje, co je třeba z pohledu zdravotnického práva podstoupit, aby mohlo dojít k úřední změně pohlaví. Ovšem rozdíly mezi výše uvedeným ustanovením ObčZ a ZSZSl jsou poměrně velké. Soukromé právo reprezentované § 29 odst. 1 větou první ObčZ požaduje nad rámec ZSZSl jako další podmínku pro úřední změnu pohlaví tzv. přeměnu pohlavních orgánů. Komentářová literatura přímo deklaruje, což potvrzuje i jazykový výklad citovaného ustanovení ObčZ, jako modelaci pohlavních orgánů změnu pohlavních orgánů na podobu pohlavních orgánů požadovaného pohlaví.⁴⁵ Výše uvedený pojem však ZSZSl nezná. Odborná

⁴³ Viz například ZPZL, VyhloNDVZ či ZUZJP.

⁴⁴ Samotné zavedení právní úpravy institutu změny pohlaví do soukromého, resp. občanského práva je inspirováno občanským zákoníkem kanadské provincie Québec. Ten ve svých obecných ustanoveních týkajících se právních poměrů člověka, zmiňuje také institut změny pohlaví. Samotná důvodová zpráva k ObčZ tuto novotu v občanském právu objasňuje jen minimálně (BARŠOVÁ, A.: Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1 [online]. Ročník 3. 2013. [cit. 05-08-2023], s. 24. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43/49>.

⁴⁵ Srov. DOBROVOLNÁ, E.: § 29 [Změna pohlaví]. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*, s. 192 a DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*. Praha: Leges, 2013. Komentátor, s. 343.

právnícká i lékařská společnost se proti podmínce „přeměny pohlavních orgánů“ staví poměrně kriticky.⁴⁶ Nicméně tato podmínka v praxi neznamena např. konkrétně přeměnu pohlavního orgánu penisu na tzv. neovaginu u transsexuálů MtF, ale také například přeměnu pohlavního orgánu prsou. Zároveň je vhodné zdůraznit, že rozebírané sousloví nebylo součástí návrhu znění ObčZ, který byl v květnu 2011 postoupen do dolní komory Parlamentu ČR. K jeho doplnění došlo až při samotném projednávání v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v roce 2012.⁴⁷ Důvodem přidání podmínky „přeměny pohlavních orgánů“ může být např. to, že v době vzniku § 29 odst. 1 ObčZ byla tato sporná podmínka pro úřední změnu pohlaví součástí právních řádů i mnoha jiných členských států Rady Evropy. Většina z nich však v současnosti od této podmínky ustupuje, respektive ji ruší.⁴⁸

Ve vztahu k výše uvedenému, a zejména pak s ohledem na znění čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR, čl. 2 odst. 2 Listiny a § 21 odst. 1 ZSZSl, lze tedy tvrdit, že ve smyslu podmínky „přeměny pohlavních orgánů“ nelze po transsexuálech požadovat více, než co jako podmínku pro úřední změnu pohlaví stanoví právě § 21 odst. 1 ZSZSl. V tomto případě upřednostnění právní úpravy obsažené v ZSZSl před ObčZ vyplývá také z toho, že § 21 ZSZSl přesněji specifikuje průběh chirurgické změny pohlaví. Proto lze tedy vyžadovat pouze ty chirurgické zákroky, které lze charakterizovat jako zákroky vedoucí ke znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů. V případě transsexuálů FtM se tedy jedná především o mastektomii, hysterektomii a oboustrannou ovariectomii. V případě transsexuálů MtF se pak jedná o orchiektomii.⁴⁹

⁴⁶ Souhlasně viz BARŠOVÁ, A.: Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1 [online]. Ročník 3. 2013. [cit. 05-08-2023], s. 37. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43/49>.

⁴⁷ FRINTA, O.: Komentář k § 29. In: DAVID, O. a kol.: *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)* [online]. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2>.

⁴⁸ V této souvislosti lze odkázat např. i na rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07. V tomto rozhodnutí Spolkový ústavní soud vyslovil, že požadovat úpravu pohlavních orgánů tak, aby odpovídaly, nebo se alespoň přibližovaly, vzhledu požadovaného pohlaví, je v rozporu s právem člověka na rozhodování o své fyzické integritě. Navíc takovýto požadavek může znamenat i negativní zásah do psychického zdraví člověka, jehož zdravotní stav si vyžaduje změnu pohlaví, což je s ohledem na výše uvedené nepřijatelné.

⁴⁹ MACH, J. a kol.: *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon o specifických zdravotních službách. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 494 a 495.

Dalším zajímavým rozdílem mezi obecnou právní úpravou vyjádřenou v ObčZ a zvláštní právní úpravou vyjádřenou v ZSZSl je, že § 29 odst. 1 ObčZ hovoří o změně pohlaví člověka. Vedle toho § 21 odst. 1 ZSZSl hovoří o transsexuálních pacientech, kterými se rozumí osoby, u nichž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím neboli porucha sexuální identifikace. Tato, na první pohled nepatrná změna v užití slov v obecné a zvláštní právní úpravě, nicméně posouvá ObčZ na přední místo a definuje tak změnu pohlaví jako institut občanského, resp. soukromého práva. Jak stanoví § 19 odst. 1 ObčZ má každý člověk vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu. Přímo komentářová literatura uvádí, že „člověk je reálným biosociálním základem jeho odrazu v právu (tedy fyzické osoby) a fyzická osoba je souborem předpokládaných, nicméně v realitě existujících či předpokládaných vlastností člověka, nezbytných pro vstup člověka do právních vztahů.“⁵⁰ Dle občanskoprávního pojetí je tedy sice osoba základem pro člověka, nicméně samotné označení „pacient“, je již konkrétní označení pro člověka ve specifické situaci. A právě proto, že pojem „člověk“ je obecnějším pojmem oproti pojmu „pacient“, lze potvrdit skutečnosti již výše řečené, tedy že § 21 odst. 1 ZSZSl je v otázkách chirurgické změny pohlaví normou *lex specialis* oproti § 21 odst. 1 věty první ObčZ. Oproti tomu pojem „člověk“ svazuje institut změny pohlaví s občanským právem a díky tomu je tak tento institut institutem soukromoprávním, nikoli veřejnoprávním.

3.2 Vztah § 29 ObčZ k dalším institutům občanského práva

3.2.1 Vliv svéprávnosti na provedení změny pohlaví

Institutu změny pohlaví není v právní literatuře obecně věnován širší prostor. To je ovšem chyba, neboť tento institut zasahuje do právního řádu ČR jako celku. Jedním takovým příkladem je právě svéprávnost a zletilosti, neboť tyto instituty prostupují celým právním řádem ČR a dotýkají se i samotné změny pohlaví. Jak totiž stanoví § 21 odst. 3 ZSZSl, lze chirurgické zákroky spojené se změnou pohlaví podstoupit až po dovršení věku 18 let, přičemž se dle § 21 odst. 4 ZSZSl pro provedení této zdravotní služby nevyžaduje plná svéprávnost. K podmínce plné zletilosti je pak třeba doplnit, že před jejím dosažením nemohou

⁵⁰ HURDÍK, J.: § 19 [Přirozená práva člověka]. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2022, s. 103.

ani transsexuálové předstoupit před odbornou komisí, která provedení chirurgické změny pohlaví schvaluje. Bez jakýchkoli pochyb lze tedy zastávat názor, že změna pohlaví je dle současných právních předpisů ČR přípustná v případě svéprávnosti plné či svéprávnosti omezené, nicméně podmínku zletilosti obejít nelze.

Samotné pojmy „zletilost“ a „svéprávnost“ nelze ztotožňovat a je tak třeba vymezit jejich rozdíl a jejich základní význam pro český právní řád. Zletilostí se rozumí pouze dovršení 18. roku života. Tímto okamžikem se rozumí půlnoc v den osmnáctých narozenin.⁵¹ Zletilost tedy může nabýt každý, kdo se dožije 18. narozenin a doslova přežije do druhého dne. Svéprávnost je pak pojem mnohem složitější. Pro konkrétnější vymezení pojmu „svéprávnost“ je vhodné užit tzv. stupně svéprávnosti, kterými se rozumí (i) svéprávnost částečná, (ii) svéprávnost plná a (iii) svéprávnost omezená. Plnou svéprávnost navíc nemusí člověk nutně nabýt, a to například s hledem na jeho psychické onemocnění. Ovšem pokud není dáno žádné psychické onemocnění, které by jakkoli komplikovalo konkrétnímu člověku život, tak platí, že plná svéprávnost se nabývá okamžikem dosažení zletilosti.

3.2.1.1 Změna pohlaví a omezená svéprávnost

V současnosti lze tedy transsexuálnímu pacientovi provést chirurgické zákroky vedoucí k úřední změně pohlaví při splnění podmínek, které stanoví § 21 odst. 4 ZSZSl bez ohledu na to, zda se nachází v zabezpečovací detenci či zda postupuje ochranné léčení.⁵² Ovšem u takových transsexuálních pacientů se lze setkat s tím, že mohou být i omezeni na svéprávnosti. Zároveň však není podmínkou, aby všichni transsexuální pacienti, kteří jsou omezeni na svéprávnosti, byli umístěni do takovýchto zařízení. K samotné chirurgické změně pohlaví u pacienta omezeného na svéprávnosti pak může dle § 21 odst. 4 ZSZSl dojít za předpokladu, že opatrovník takového transsexuálního pacienta podá písemnou žádost, stanovisko odborné komise bude kladné a zároveň k provedení této zdravotní služby dá svůj souhlas i soud. Pokud by nebyly tyto obligatorní podmínky

⁵¹ ŠÍNOVÁ, R.: Komentář k § 37. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2018. Komentátor, s. 350.

⁵² Původní znění § 21 ZSZSl obsahovalo také odstavce pátý, který neumožňoval změnu pohlaví provést pacientovi, který je ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, zabezpečovací detence nebo prochází ochranným léčením. Naštěstí byla tato podmínka zrušena novelou ZSZSl, provedenou zákonem č. 202/2017 Sb., a to s účinností od 1. 11. 2017. Blíže ke zrušení § 21 odst. 5 ZSZSl viz podkapitola **2.2 Právní úprava změny pohlaví po roce 2012**.

splněny, vystavil by se poskytovatel zdravotních služeb přestupkovému řízení ve smyslu § 90 odst. 1 písm. d) bodu 2. ZSZSl.

Provedení chirurgického zákroku dle ZSZSl je podmínkou pro úřední změnu pohlaví. Ovšem hormonální léčba a ostatní zákroky jsou lékařskými službami prováděnými dle ZZS.⁵³ Pokud by byl transsexuální pacient omezen na svéprávnosti dle podmínek ObčZ tak, že toto omezení se týká i možnosti rozhodovat se v záležitostech zdravotních nebo by hrozilo, že s ohledem na svou duševní poruchu či onemocnění nepochopí dopad a výsledky léčby, bude třeba, aby souhlas s léčením transsexuality takového člověka udělil i jeho zástupce, opatrovník či osoba blízká. Souhlas blízké osoby však nelze akceptovat od člena domácnosti, který je zástupcem tohoto pacienta ve smyslu zastoupení členem domácnosti jakožto podpůrného opatření ve smyslu § 49 a násl. ObčZ. Samotné omezení svéprávnosti transsexuálního pacienta však nezabavuje poskytovatele zdravotních služeb informační povinnosti i vůči takovému pacientovi, jak přímo stanoví § 31 odst. 5 ZZS, resp. § 2638 odst. 2 ObčZ. Tato informační povinnost pak samozřejmě dopadá i na zákroky, které jsou transsexuálnímu zletilému pacientovi omezenému na svéprávnosti poskytovány dle ZSZSl.

3.2.1.2 Změna pohlaví a částečná svéprávnost

Je bezesporné, že úřední změna pohlaví ve smyslu možnosti změnit si pohlaví, jméno, příjmení, rodné číslo a další osobní údaje v úředních dokumentech vydávaných příslušnými orgány státu, nastává až v případě nabytí zletilosti ve smyslu § 30 odst. 1 ObčZ. Ovšem celý proces změny pohlaví jako celek je nejenom časově velmi náročný. Navíc u některých transsexuálů, kteří začnou s léčbou transsexualismu, označován kódem F64.0 dle MKN-10, začíná již před dovršením zletilosti. V těchto případech, kdy jsou prováděny zdravotní služby vedoucí k chirurgické změně pohlaví v podobě poskytování zdravotních služeb před dovršením zletilosti, se postupuje nikoli podle ZSZSl, nýbrž dle ZZS. Právě § 35 ZZS upravuje poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi.

Poskytovatel zdravotních služeb má povinnost vždy zjistit názor nezletilého pacienta na poskytované zdravotní služby a jejich samotné poskytnutí, a to včetně zdravotní služby ve smyslu poskytování hormonální péče. Pro souhlas zákonných

⁵³ Dle § 2 odst. 3 ZZS jsou dle ZSS poskytovány zdravotní služby, které nejsou specifickými zdravotními službami podle ZSZSl. Dále sem nelze zařadit zdravotní služby poskytované podle zákona upravujícího transplantace nebo podle zákona upravujícího umělé přerušení těhotenství.

zástupců se užívá právní úprava ObčZ, konkrétně se jedná o § 32 odst. 1, odst. 2 ObčZ. V případě více zákonných zástupců nezletilého, kterými se zpravidla chápou rodiče, postačí souhlasu jednoho z nich. To ale neplatí tehdy, kdy třetí osoba, v těchto případech zpravidla ošetřující lékař, ví o tom, že mezi rodiči nepanuje názorová shoda na poskytnutí takové zdravotní služby. Tehdy je třeba přivolení soudu jako náhrada za souhlas rodiče s opačným názorem. V odborné literatuře se však hovoří o tom, že „*hormonální léčbu (tj. procesní předcházející chirurgickému zákroku) lze v diagnosticky nesporných případech zahájit se souhlasem zákonných zástupců již před 18. rokem věku.*“⁵⁴ Toto tvrzení autorů komentáře je však poněkud zavádějící. Byť text uvedené komentářové literatury nehovoří o tom, že je třeba souhlasu obou zákonných zástupců, užívá množné číslo. To je v rozporu se současným zněním § 32 odst. 2 ObčZ. Jak bylo totiž uvedeno výše, postačí souhlas jednoho ze zákonných zástupců, není-li poskytovateli zdravotních služeb znám rozpor mezi názory zákonných zástupců nezletilého transsexuálního pacienta.^{55,56} Jediným rozhodným okamžikem pro možnost stanovení hormonální léčby u nezletilých transsexuálních pacientů je tedy povolení léčby na základě souhlasu alespoň od jednoho ze zákonných zástupců a příznivých výsledků endokrinologických vyšetření.

Ustanovení § 21 odst. 1 ZSZSl hovoří o chirurgickém zákroku, v jehož důsledku dojde ke znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů transsexuálního pacienta. Z biologického hlediska je logické, že tento chirurgický zákrok nemůže být jediný, který transsexuálové v souvislosti se změnou pohlaví zpravidla podstupují, aby tak své tělo přizpůsobili co nejvíce vzhledu požadovaného pohlaví. Ovšem tyto další chirurgické zákroky nejsou pro úřední

⁵⁴ MACH, J. a kol.: *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon o specifických zdravotních službách. Praktický komentář*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 498.

⁵⁵ Možnost schválit jednání nezletilého ne plně svéprávného pouze jedním z rodičů je velmi významný pozitivní posun od předchozí právní úpravy, která vyžadovala souhlasu obou rodičů, resp. zákonných zástupců. Podle dříve účinné právní úpravy se jednalo o takovou zdravotní službu, která mohla podstatným způsobem negativně ovlivnit další zdravotní stav pacienta nebo kvalitu jeho života. Nicméně ve smyslu nejlepšího zájmu dítěte šlo nesouhlas rodičů zvrátit rozhodnutím soudu. Blíže viz srov. § 32 ObčZ, § 8 a § 9 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013, § 36 odst. 1 a § 37 ZOR a § 35 odst. 2 písm. a) bod 1. ZZS, ve znění účinném do 13. 3. 2013.

⁵⁶ Ke komentářové literatuře MACH, J. a kol. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon o specifických zdravotních službách. Praktický komentář*, je vhodné dodat, že by neměla ani reflektovat předchozí právní úpravu, protože ke změně dotčených ustanovení došlo již v roce 2013. Citovaná komentářová literatura však byla vydána až v srpnu 2018 a vycházela z právního stavu účinného ke dni 1. 6. 2018. Údaje dostupné z: <https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/zakon-o-zdravotnich-sluzbach-a-podminkach-jejich-poskytovani-c-372-2011-sb-zakon-o-specific-kych-zdravotnich-sluzbach-c-373-2011-sb-prakticky-komentar.p2852.html>.

změnu pohlaví *ex lege* vyžadovány. Pro zákroky prováděné dle právního režimu § 21 odst. 1 ZSZSl je nutné předstoupit před odbornou komisí ustavenou MZdr ČR.⁵⁷ V případě lékařských zákroků spojených se změnou pohlaví, které jsou transsexuálům zpravidla prováděny před zákroky ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl v režimu ZZS, se v případě FtM jedná o mastektomii. Mastektomie je chirurgický zákrok, vedoucí k redukci ženského typu prsu na mužský.⁵⁸ Chirurgické zákroky, vedoucí k rekonstrukci penisu, uretry a skrota, jsou proveditelné až pochirurgických zákrocích prováděných v režimu § 21 odst. 1 ZSZSl.⁵⁹ K těmto zákrokům je tedy již nutná zletilost.

Ovšem mastektomie je takovým chirurgickým zákrokem, který právní režim dle ZSZSl fakticky vůbec nepodléhá. Jedná se o zákrok dle ZZS. Pro provedení tohoto chirurgického zákroku u nezletilého transsexuálního pacienta se užije právní úprava ve smyslu ustanovení § 35 odst. 1 ZZS a § 32 ObčZ. Proto lze tvrdit, že mastektomii je možné provést i před 18. rokem života, tedy před nabytím zletilosti. Dle praxe H. Fifkové dochází k možnosti provést mastektomii alespoň po půl roce trvání hormonální terapie u transsexuálů FtM.⁶⁰ S hledem na povahu mastektomie lze vytvořit domněnku, že jejím podstoupením u transsexuálních pacientů FtM před předstoupením před odbornou komisí dle § 22 odst. 1 ZSZSl může být jedním z opěrných důvodů pro schválení podstoupení chirurgické změny pohlaví. V případě transsexuálů MtF je situace o něco složitější, protože i zákrok v podobě augmentace prsů se před chirurgickým zákrokem ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl nedoporučuje. Důvodem je, že i po chirurgické změně pohlaví může dojít

⁵⁷ Odbornou komisí dle § 22 odst. 1 ZSZSl tvoří zdravotnický pracovník, který je zaměstnancem státu zařazeným na MZdr ČR, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie nebo se zvláštní odbornou způsobilostí v oboru sexuologie, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru psychiatrie, klinický psycholog, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru endokrinologie a diabetologie, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru urologie nebo gynekologie a porodnictví a právník se znalostmi v oblasti zdravotnického práva. Důležitou podmínkou pro členství v komisí, kterou stanoví § 22 odst. 2 ZSZSl je, že žádný z členů není v pracovněprávním nebo obdobném vztahu k poskytovateli zdravotních služeb, který stanovil u daného transsexuála diagnózu Transsexualismu F64.0 dle MKN-10. Dále člen komise nesmí být členem kontrolního orgánu poskytovatele nebo statutárním orgánem, členem statutárního orgánu nebo společníkem poskytovatele zdravotních služeb, ve kterých byl a je transsexuální pacient léčen. Není však vyloučeno, aby ošetřující lékař, resp. poskytovatel zdravotních služeb, u něhož transsexuál podstupuje léčbu, byl při jednání odborné komise přítomen.

⁵⁸ PAULIS, P.: Mastektomie. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 103 a násl.

⁵⁹ Ibidem, s. 107.

⁶⁰ Poznátky vyplývající z rozhovorů s MUDr. H. Fifkovou realizovaných v období let 2017 – 2023. Praha.

k dodatečnému růstu prsních žláz i později, resp. i několik let pro provedení chirurgických zákroků v režimu ZSZSl.^{61,62}

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že postupy směřující ke změně pohlaví u transsexuálů s částečnou či omezenou svéprávností mají mnoho společných prvků. Zejména je důležité zmínit, že mnoho norem, které jsou obsaženy ve výše zmíněných ustanoveních, se dotýkají právě obou množin těchto ne plně svéprávných transsexuálních pacientů. S ohledem na citlivé osobní otázky, které kolem diagnózy transsexuality panují, je i vhodné, aby ošetřující sexuolog případně *ad hoc* navrhl jmenovat opatrovníka svého pacienta tam, kde shledává rozpor mezi zájmy transsexuálního pacienta s omezenou či částečnou svéprávností a mezi zájmy jeho zástupce či opatrovníka. Často se totiž stává, že rodiče transsexuálních dětí odmítají jakoukoli léčbu transsexualismu a u těchto dětí pak dochází k prodlužování samotné léčby do vyššího věku a k prohlubování jejich psychických problémů s tím spojených. Stejný případ by mohl nastat u fyzických osob s omezenou svéprávností, u kterých ale může s ohledem na jejich duševní poruchu či onemocnění dojít k nemožnosti takovou léčbu vůbec podstoupit.⁶³

3.2.2 Osobní stav a majetková práva ve vztahu ke změně pohlaví

Ustanovení § 29 odst. 2 ObčZ vedle příbuzenských vztahů a majetkových poměrů manželů a dětí transsexuálů lze vztáhnout také na další majetková práva, která souvisí s daným člověkem. Dále uvedené ustanovení ObčZ pojednává o osobním stavu člověka. Je však skutečně pravdou, že změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka a jeho majetková práva?

3.2.2.1 Osobní stav a změna pohlaví

Pro lepší pochopení celé problematiky obsažené v § 29 odst. 2 ObčZ je nutné nejprve definovat, co je to vlastní osobní stav a vztah tohoto pojmu k majetkovým právům člověka. Přímá legální definice osobního stavu v českém právním řádu neexistuje. Pouze § 9 odst. 1 ObčZ stanoví, že právě ObčZ upravuje

⁶¹ PAULIS, P.: Augmentace prsů u MtF. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 122 a násl.

⁶² Jak uvádí L. Jarolím, tak u transsexuálů MtF se i po provedení chirurgické změny pohlaví ponechává prostata, protože jejím odstraněním by mohly vzniknout závažné zdravotní obtíže. Blíže viz JAROLÍM, L.: Chirurgická konverze pohlaví u transsexuality MtF. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 113.

⁶³ Poznatky vyplývající z rozhovorů s MUDr. H. Fifkovou realizovaných v období v letech 2017 – 2023. Praha.

osobní stav osob, tedy jak právnických, tak i fyzických. Osobním stavem pak lze dle komentářové literatury chápat osobnostní práva osob, kam lze zařadit práva na ochranu osobnosti, tedy práva absolutní povahy.⁶⁴ Pod pojem „osobní stav“ lze pak dále podřadit veškeré záležitosti, které se týkají rozvodu, neplatnosti manželství, určení existence či neexistence manželství a registrovaného partnerství, určení otcovství, věci týkající se osvojení, svéprávnost, prohlášení člověka za mrtvého, ochrany osobnosti, změny pohlaví nebo vztahů mezi rodiči a dětmi, určení toho, zda daný právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.⁶⁵ Všeobecně se však jedná o demonstrativní výčet, který je možné s ohledem na právní praxi a vývoj práva v místě a čase neustále rozšiřovat.

Ve vztahu k § 29 odst. 2 ObčZ je tedy možné řešit osobnostní práva fyzický osob, tedy lidí. Důvodem zařazení institutu změny pohlaví do textu ObčZ je, že se klade důraz na právní úpravu osobního stavu osob v ObčZ, aby došlo k vyloučení regulace statusových otázek mimo občanský zákoník.⁶⁶ Stejný postoj zaujímá také Důvodová zpráva, která zdůrazňuje, že „*občanský zákoník je kodex, těžiště veškerého soukromého práva, k němuž se sbíhají a pod jehož vlivem jsou i všechna soukromoprávní ustanovení, byť je obsahují jiné zákony nebo další předpisy.*“⁶⁷ Toto tvrzení zároveň také zdůrazňuje subsidiaritu ObčZ k jiným právním předpisům stejné právní síly, které mají vůči ObčZ povahu *lex specialis*, jako je tomu v případě změny pohlaví u ZSZSl. Zároveň z tohoto vyplývá i skutečnost, že změna pohlaví je institutem občanského práva bez dalšího.

Jak přímo stanoví § 29 odst. 2 ObčZ, tak změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka. Ovšem z této kogentně nastavené právní regule existuje jedna výjimka, která již byla uvedena výše, a o níž se dotčené ustanovení ObčZ přímo zmiňuje. Jedná se o podmínku zániku manželství či registrovaného partnerství. S ohledem na existenci určitého společně vybudovaného majetku, v případě manželství pak zpravidla s ohledem na předpoklad existence SJM, zasáhne tato statusová změna i majetkové poměry transsexuála. Do majetkových práv však může být změnou pohlaví zasazeno i jinak. O tom ale bude blíže pojednávat podkapitola

⁶⁴ Souhlasně viz LAVICKÝ, P.: § 9 [Předmět úpravy a její prameny]. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 62 – 63.

⁶⁵ Souhlasně viz *Ibidem*, s. 64 – 65.

⁶⁶ Souhlasně viz *Ibidem*, s. 62 – 63.

⁶⁷ § 9. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.*

3.2.8 Relativní majetková práva transsexuálů a třetích osob či podkapitola 3.3.5 Pracovněprávní předpisy.

Při změně pohlaví nedochází ani např. na změnu postavení člověka v příbuzenských vztazích mimo příbuzenské vztahy sešvagrené. V případě postavení transsexuála jako rodiče nezaniká ani jeho rodičovská odpovědnost.⁶⁸ Lze tvrdit, že kdyby se soud rozhodl omezit rodičovskou odpovědnost transsexuálního rodiče, například ve smyslu ustanovení § 870 ObčZ, tedy že nelze vykonávat rodičovskou odpovědnost řádně, protože již není osoba otec mužem, ale ženou, mohl se by se takový soudce dopustit diskriminačního zacházení.⁶⁹ Toto tvrzení přímo navazuje na čl. 10 odst. 2 Listiny, který zaručuje ochranu soukromého a rodinného života před nezákonnými a neoprávněnými zásahy. Navíc právo nebýt diskriminován na základě pohlaví přímo vyplývá z práva EU a tato skutečnost nesmí být žádnými orgány žádného z členských států ignorována.⁷⁰

3.2.2.2 Majetková práva a změna pohlaví obecně

Vedle osobního stavu upravuje § 29 odst. 2 ObčZ také majetkové poměry. Na základě skutečností uvedených v předchozí podkapitole je tedy možné zastávat stejný názor jako J. Psutka, který uvádí, „že svázání vzniku, změny obsahu, trvání či zániku majetkového poměru se změnou pohlaví patrně nebude ve většině případů odporovat dobrým mravům a nebude ani v rozporu s veřejným pořádkem.“⁷¹ Obecně provázat existenci majetkového poměru s osobním stavem konkrétní osoby je časté a žádný právní předpis takovou možnost nezakazuje.⁷² Nicméně ze znění § 29 odst. 2 ObčZ vyplývá, že změna pohlaví je takovým osobním stavem, resp. osobním statutem, která na majetková práva fyzických osob nemá žádný vliv. Je však možné se s takovým zněním právní úpravy plně ztotožnit?

Majetkovými právy je dle § 495 věty první ObčZ možné rozumět majetek, tedy souhrn všeho, co osobě patří. Můžeme zde tedy hovořit o vlastnictví.⁷³

⁶⁸ DOLEŽAL, A: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*. Praha: Leges, 2013. Komentátor, s. 345.

⁶⁹ HAVELKOVÁ, B., KOLDINSKÁ, K. a KÜHN, Z. III. Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů. § 2. In: BOUČKOVÁ, P. a kol.: *Antidiskriminační zákon: komentář*. Vydání druhé. V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckovy komentáře, srov. s. 196 a s. 197.

⁷⁰ Ibidem, s. 197.

⁷¹ PSUTKA, J.: K vlivu změny pohlaví na majetkové poměry. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 05-08-2023], s. 81. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

⁷² Souhlasně viz Ibidem, s. 81.

⁷³ Srov. § 495 věta první a § 1011 ObčZ.

Samotná majetková práva se dělí na absolutní a relativní. Obě tyto množiny majetkových práv všem lidem zůstávají i po změně jejich pohlaví,⁷⁴ pokud to ovšem neodporuje jejich povaze, což se týká především práv nabytých ve smyslu relativních majetkových práv. Tvrzení, týkající se trvání majetkových práv transsexuálů, lze oprít o § 23 ObčZ. Ten stanoví, že právní osobnost má člověk od narození až do smrti. A změnou pohlaví se smrt člověka nerozumí. Změnou pohlaví lze tedy ve smyslu § 81 odst. 1 věty druhé ObčZ chápat rozhodnutí člověka žít podle svého. S právní osobností ve smyslu nabývání práv a povinností je dále spojen i čl. 5 Listiny. Ten určuje, že každý je způsobilý mít práva. Pod toto lze podřadit veškerá základní lidská práva a svobody obsažená nejenom v Listině, ale také ve všech jiných mezinárodních smlouvách o lidských právech a svobodách, které jsou součástí právního řádu ČR.

O ukončení právní osobnosti člověka z důvodu změny pohlaví, která by měla za následek ztrátu majetkových práv, nelze hovořit ani ve vztahu k zapsaným právům ve veřejných seznámech a veřejných rejstřících. Byť formálně dochází ke změně rodného čísla, pohlaví, jména a příjmení, pořád se jedná o tutéž fyzickou osobu, která je zodpovědná za své jednání i z období života před provedením změny pohlaví a má i nadále práva a povinnosti, která se vážou k jejímu předchozímu životu, pokud to neodporuje jejich povaze. Tato práva jsou všem fyzickým osobám právním řádem ČR přiznána bez rozdílu. Podkladem pro tvrzení, že právní osobnost trvá a nekončí, je i to, že transsexuálními lidem zůstávají jejich dokumenty o dosaženém vzdělání apod. Pouze je s ohledem na právní jistotu vhodné, ba dokonce i společensky nutné, požádat o změnu jména a příjmení na podobu po změně pohlaví i v těchto dokumentech. O možnosti změny uvedených dokladů viz blíže podkapitola **3.3.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání**.

Žádná právní norma sice neukládá povinnost provedení změn výše uvedených příkladů dokladů, nicméně lékaři tento postup doporučují pro větší osobní komfort a psychickou pohodu transsexuálů.⁷⁵ Kdyby ke změně uvedených dokumentů nedošlo, mohli by se transsexuálové dostávat do nepříjemných situací, a to například také při přijímacím řízení do zaměstnání. Občanský průkaz a jiné doklady ve formě veřejné listiny musí mít transsexuálové v souladu se svou novou

⁷⁴ KOUKAL, P.: § 495 [Majetek a jmění]. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. 1751.

⁷⁵ Poznátka vyplývající z rozhovorů s MUDr. H. Fífkovou realizovaných v období let 2017 – 2023. Praha.

identitou, ale diplom, osvědčení, certifikáty, výuční list či maturitní vysvědčení by byly i nadále vedeny na původní jméno a příjmení. Vydavatel takových dokumentů má ve většině případů povinnost žádosti transsexuála o změnu jména a příjmení v příslušných dokumentech vyhovět.⁷⁶ Kdyby tomu tak nebylo, mohlo by se jednat o porušení práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny. To proto, že by člověk, který podstoupil změnu pohlaví, musel právě například již před výše zmíněným budoucím zaměstnavatelem vysvětlovat, proč jsou jeho dokumenty vedeny na jiné jméno a příjmení. Navíc nejeden právní předpis, který je součástí právního řádu ČR, přímo stanoví možnost, a tedy i právo transsexuálních lidí na změnu příslušných dokladů tak, aby odpovídaly současnému jménu, příjmení a rodnému číslu daného člověka. Platba správních poplatků se z povahy také žádosti nevylučuje. Určitým problémem mohou být práva zapsaná ve veřejných seznamech nebo ve veřejných rejstřících. Komplikace může nastat v případě dat, která jsou v těchto veřejných seznamech nebo rejstřících evidována. Například v případě katastru nemovitostí se ve smyslu § 4 odst. 2 zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů, o fyzické osobě eviduje jméno, příjmení, rodné číslo, adresa místa trvalého pobytu, příp. titul. Tyto údaje jsou totiž v mnoha případech změněny až po delším časovém intervalu a takový postup proto může být pro transsexuály velmi nekomfortní. Ovšem případné řešení této problematiky je v rukou zákonodárce. Na druhou stranu jsou veřejné rejstříky a seznamy ovládány principem publicity. Je proto i vhodné, aby zápisy v těchto evidencích byly podrobeny řádné kontrole tak, jak to v současnosti vyžadují příslušné právní předpisy.

3.2.3 Manželství, registrované partnerství a změna pohlaví

Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní majetkové poměry s výjimkou manželství a registrovaného partnerství. Důvod zániku těchto vztahů obecně vyplývá z § 29 odst. 2 ObčZ a dále z § 21 odst. 2 písm. c) ZSZSl. A i zde je možné hledat určitý rozpor mezi veřejným právem a právem soukromým. Z § 29 odst. 2 věta druhá ObčZ je jasné a nerozporovatelné,

⁷⁶ Výjimkou jsou pak vysokoškolské diplomy. Jelikož zákon o VŠ tuto možnost neumožňuje, jsou transsexuálové postaveni do velmi nepříjemné situace, kdy je v současné době pouze na dané VŠ, aby změnu údajů na vysokoškolském diplomu provedla. Blíže o tomto problému pojednávají zejména podkapitoly **3.3.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání** a **5.2.3 Zákon o vysokých školách**.

že manželství nebo registrované partnerství zaniká změnou pohlaví. Ovšem dle § 21 odst. 2 písm. c) ZSZSl se vyžaduje rozvod či zrušení registrovaného partnerství ještě před chirurgickou změnou pohlaví. V opačném případě nesmí poskytovatel zdravotních služeb tuto zdravotní službu realizovat. Je tedy otázkou, proč vůbec existuje § 29 odst. 2 věta druhá ObčZ, když manželství či registrované partnerství musí zaniknout ještě před chirurgickou změnou pohlaví ve smyslu § 21 odst. 2 písm. b) ZSZSl.

Odpovědí na výše uvedenou spornou otázku může být hned několik. Samo ustanovení § 29 odst. 2 věty druhé ObčZ existuje jako podpůrná norma pro případy, kdy transsexuál podstoupí chirurgickou změnu pohlavní v zahraničí a následně se u vnitrostátních matričních úřadů dožaduje úřední změny pohlaví. Dalším důvodem pro existenci § 29 odst. 2 věty druhé ObčZ může být také skutečnost, že poskytovatel zdravotních služeb jednoduše z nějakého důvodu nezjistí, že transsexuální pacient, jemuž má být provedena chirurgická změna pohlaví, je v manželství či v registrovaném partnerství. Navíc provedením chirurgických zákroků ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl ještě nedochází ke změně pohlaví v pravém slova smyslu, tj. ještě je třeba provést změnu pohlaví úřední. I proto je nutné, aby byl § 29 odst. 2 věta druhá ObčZ v právním řádu ponechán, neboť je legislativní zárukou v případech, kdy by i např. omylem došlo k chirurgické změně pohlaví u člověka, který je v manželství či v registrovaném partnerství.

Jak tedy vyplývá z výše uvedených pramenů, samotný důvod pro zánik manželství či registrovaného partnerství v případě změny pohlaví je dán *ex lege*. Proto i lze v těchto případech důvod pro rozvod manželství stanovený § 29 odst. 2 větou druhou ObčZ v podstatě chápat jako speciální normu k § 755 odst. 1 ObčZ. Tento pramen definuje kvalifikovaný rozvrat manželství, tedy že manželství může být rozvedeno, je-li hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. V případě změny pohlaví jednoho z manželů totiž nemusí být uvedená definice přímo naplněna. Důvodem pro rozvod manželství z důvodu změny pohlaví je pak samotná zákonná definice pojmu „manželství“. Jak totiž stanoví § 655 ObčZ, je manželství chápáno jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví ObčZ. Manželství tedy mohou uzavřít pouze muž a žena a mezi osobami stejného pohlaví tento svazek nemůže existovat a ani nemůže vzniknout. Vychází se přitom z matrikového pohlaví, které je uvedeno v dokladech. Stejně tak registrované partnerství může vzniknout a trvat pouze mezi osobami

stejného pohlaví. Tak stanoví § 1 odst. 1 a § 2 odst. 1 zákona o RegPar. Sám zákon o RegPar o zániku partnerství z důvodu změny pohlaví mlčí. Jedná se tedy o významnou chybu zákonodárce, jelikož podmínka zániku manželství a registrovaného partnerství z důvodu změny pohlaví je českému právníku řádu známa již od 1. 1. 2014. Nicméně s ohledem na právní určitost postačí, aby povinnost zániku registrovaného partnerství stanovila pouze norma obecná, tedy ObčZ. K postavení manželství v českém právním řádu se navíc váže evropská tradice ve smyslu kladení důrazu na reprodukční funkci sexuálního styku, která je vyjádřena jako svazek sloužící k založení rodiny a výchově dětí. Toto tradiční pojetí však nelze přímo vyžadovat, což konstatoval ve svém rozsudku i ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. AN 10843/95. ESLP konkrétně v tomto svém rozhodnutí vyslovil, že „*možnost početí dítěte není podmínkou pro založení rodiny.*“⁷⁷ Proto lze tvrdit, že český právní řád je s tímto rozhodnutím ESLP v kolizi.⁷⁸ Ovšem z povahy občanského práva jako takového nelze přímo po manželích pod hrozbou sankce vyžadovat, aby plodili děti. Toto tvrzení se navíc opírá i o skutečnost, že dle současných kritérií již není hlavní podmínkou a důvodem pro uzavření manželství plození a výchova dětí, ale spíše jsou hlavními důvody psychologické, zdravotní, vzájemná sociální podpora či zájmy ekonomické, které jsou v posledních letech nejčastější.⁷⁹ Biologická funkce manželství jde tedy v soudobé společnosti již do ústraní.

Sama povinnost rozvést se nebo ukončit registrované partnerství z důvodu změny pohlaví je dle evropských předpokladů v rozporu s doporučujícím stanoviskem komisaře pro lidská práva Evropské rady Thomase Hammarberga ze dne 29. 7. 2009. To uvádí, že „*státy by neměly transsexuály nutit rozvázat dosavadní partnerství nebo manželství a mělo by být těmto lidem umožněno v takovém svazku setrvat i po změně pohlaví, pokud k tomu bude oboustranná vůle*

⁷⁷ DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*. Praha: Leges, 2013. Komentátor, s. 345.

⁷⁸ Dle § 655 věty druhé ObčZ je hlavním účelem manželství založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Toto pojetí manželství vychází z tradice vyjádřené již v ustanovení § 44 ABGB, které přímo obsahovalo slova „dětí plodit“. Nicméně z povahy soukromého práva nelze po manželích přímo vyžadovat, aby pro naplnění svého manželství zplodili potomka. Tato povinnost již byla překonána a o přímou překážku v manželství se jako v případě ustanovení § 60 ABGB nejedná. Ustanovení § 60 ABGB chápalo plození potomstva jako manželskou povinnost a pokud nebyla naplněna, mohlo dojít k rozluce.

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a KYSELOVSKÁ, T.: § 655 [Pojem, podstata a účel manželství]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře, s. 4.

manželů či partnerů. ⁸⁰ K tomuto stanovisku se přiklonil i Spolkový ústavní soud, a to již v roce 2011.⁸¹ V jednom ze svých rozhodnutí mj. Spolkový ústavní soud dokonce umožnil ženě, která byla původně mužem, i nadále setrvat v manželském svazku se ženou. Jedním z opěrných důvodů bylo to, že dvojice tvořila manželský pár více jak 50 let.⁸² Dále Spolkový ústavní soud uvedl, že rozvod manželství z důvodu změny pohlaví má stejné právní důsledky jako u rozvodů z jiných zákonem akceptovatelných důvodů.⁸³

Výše byly popsány obecné úvahy a fakta týkající se manželství, a to bez zohlednění toho, že v manželství mohou být i nezletilé děti. Lze se tedy položit otázku: Mohl by rozvod z důvodu změny pohlaví proběhnout i v případě, kdyby v tomto manželství byly nezletilé děti s ohledem na jejich zájmy? Pravděpodobně je to nejspíše jediný okamžik, kdy mohou jít nejlepší zájmy dítěte tzv. do pozadí. Je tedy zřejmé, že i v tomto případě bude možné chápat § 29 odst. 2 ObčZ jako speciální normu k § 755 odst. 2 písm. b) ObčZ, která nepřipouští rozvést manželství, pokud by to bylo v rozporu se zájmy dítěte. Přitom i § 755 odst. 2 písm. b) ObčZ lze chápat za speciální normu k § 755 odst. 1 ObčZ. To však do budoucna nevyklučuje, aby judikatura ÚS ČR, případně i ESLP, tuto domněnku vyvrátily. Jedinou podmínkou, která musí být obligatorně naplněna, a pro kterou nebude manželství rozvedeno ani v případě změny pohlaví, je nutnost přednostního rozhodnutí o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů, jak přímo stanoví § 755 odst. 3 ObčZ.

3.2.4 Společné jmění manželů

Manželství je obvykle spojeno s existencí SJM, které zpravidla zaniká po rozvodu manželství. Právě nucené zrušení SJM ve smyslu § 29 odst. 2 ObčZ s odkazem na II. část ObčZ může být velmi citelným zásahem do majetkových práv transsexuálů, ale vlastně i jejich manželů či bývalých manželů. Jak stanoví § 29 odst. 2 ObčZ, tak při změně pohlaví o majetkových poměrech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo v důsledku změny pohlaví, se obdobně užije právní úpravy právě z II. části ObčZ. Manželé tedy mají dvě možnosti. Buďto

⁸⁰ DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*. Praha: Leges, 2013. Komentátor, s. 345.

⁸¹ Viz blíže rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07.

⁸² DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*. Praha: Leges, 2013. Komentátor, s. 341.

⁸³ *Ibidem*, s. 346.

se o svých majetkových právech a povinnostech z důvodu rozvodu manželství dohodnou, nebo bude SJM na základě návrhu jednoho ze dvou bývalých manželů vypořádáno rozhodnutím soudu. Je také rozhodující, zda vůbec SJM vzniklo, resp. zda manželé neměli režim oddělených jmění. Ovšem ať už SJM existovalo či nikoli, tak okamžikem zániku manželství SJM obligatorně vzniká ve smyslu § 717 odst. 1 ObčZ. Povinnost vypořádat SJM pak vyplývá z § 736 a § 765 ObčZ.

Jak již bylo nastíněno výše, tak zrušení SJM může mít vliv i na majetkové poměry manžela transsexuála. „*Obecné pravidlo vymezené v § 29 odst. 2 ObčZ sice stanoví, že změna pohlaví nemá žádný vliv na majetkové poměry dané osoby, neřeší však dopad tohoto ustanovení na osoby další.*“⁸⁴ S tímto výrokem J. Psutky se lze plně ztotožnit, neboť zrušením manželství, v němž existoval zákonný režim SJM, může skutečně dojít k významné majetkové újmě manžela transsexuála. Ano, situace může být řešena např. výživným pro rozvedeného manžela, nicméně tento druh výživného je dle § 762 odst. 1 věty druhé ObčZ omezen maximálně na dobu 3 let. Otázkou tedy zůstává, zda je skutečně přínosné současné znění § 29 odst. 2 věty druhé ObčZ a zda by nemělo dostat určitých změn právě v těch případech, kdy lidé, kteří byli manželi, nechtějí žít odděleně a i nadále chtějí ve stejném či obdobném právním režimu sdílet svůj majetek.⁸⁵

3.2.5 Postavení transsexuálního rodiče

V současnosti mají transsexuálové a jejich děti právo na zachování jejich rodičovského vztahu. Jak totiž vyplývá z § 29 odst. 2 ObčZ, tak transsexuálové či jejich děti nesmí být nuceni k přerušení veškerých kontaktů se svými dětmi před tranzicí nebo kdykoli po ní. Podle § 29 odst. 2 ObčZ navíc musí rodiče-transsexuálové pečovat o své dítě tak, jak si to vyžadují normativy stanovené pro rodičovskou odpovědnost dle současného znění § 855 a násl. ObčZ a ustálených společenských zvyklostí souvisejících s výkonem rodičovské odpovědnosti.

Předchozí právní úprava nijak nepamatovala na ochranu zájmů dětí transsexuálů a budování vztahů mezi takovým rodičem a jeho dítětem. Tehdejší postupy sexuologů byly zpravidla takové, že nezačali medicínskou intervencí směřující ke změně pohlaví, dokud nebyl žádající transsexuál rozveden a nepřerušil

⁸⁴ PSUTKA, J.: K vlivu změny pohlaví na majetkové poměry. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 05-08-2023], s. 82. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

⁸⁵ Blíže k těmto úvahám podkapitola 7.3.1.1.1 *Co je nutné změnit v § 29 odst. 1 ObčZ*.

definitivně styky se svými dětmi.⁸⁶ Avšak žádné ustanovení tehdejšího ZOR nic takového nepožadovalo. Dokonce ani ZOR neznal termín „vzdání se rodičovských práv“. Je však možné, že někteří lékaři tuto praxi převzali z postupů úředníků OSPOD, jelikož „*odseparování se od svých dětí bylo často požadováno pracovníky odborů sociálně právní ochrany dětí.*“⁸⁷ Proto je i s ohledem na čl. 2 odst. 2 a odst. 3 Listiny velmi závažné, že tato praxe byla vůbec po rodičích, kteří procházeli změnou pohlaví, vyžadována. Transsexuální rodiče byli totiž doslova vykonavateli státní moci v podobě úředníků OSPOD nuceni činit to, co jim tehdejší znění právního řádu nepřikazovalo. Ovšem ani v současnosti nelze tvrdit, že by např. české soudnictví k transsexuálním rodičům přistupovalo rovnocenně, a to například v otázkách střídavé péče.⁸⁸ Ovšem ObčZ, Listina a Úmluva o právech dítěte hovoří jasně – rodiče a děti mají k sobě vzájemná práva a povinnosti a tranzicí tato práva nemohou zaniknout, jelikož to zákon nedovoluje a v konečném důsledku to není ani v zájmu potomků transsexuálního rodiče. Mezi vzájemná práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi lze zařadit i vyživovací povinnost. Ta, na rozdíl od rodičovské odpovědnosti, nekončí dosažením zletilosti dítěte. Dále má pak každý rodič ve smyslu § 855 odst. 2 ObčZ vedle hmotného prospěchu zajistit svému dítěti i prospěch morální. Bylo by tedy neúčelné, aby dítě ztratilo vazby s rodičem i v případě, kdy u něj proběhne změna pohlaví, protože tehdy by mohlo dojít právě především k omezení jeho hmotného zajištění.⁸⁹ Ostatně i kdyby došlo prohlášení vzdání se rodičovství k dítěti z důvodu změny pohlaví, tak by se k němu nepřihlíželo, neboť takové právní jednání nelze s ohledem na práva dítěte uznat za platné. Jednalo by se tak o právní jednání absolutně neplatné. Je však nutné zdůraznit i fakt, že i nadále trvá vyživovací povinnost dětí vůči jejich rodiči-transsexuálovi, jak stanoví § 915 odst. 2 ObčZ.

⁸⁶ BRZEK, A.: *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1997, s. 44.

⁸⁷ PECHOVÁ, O., PROCHÁZKA, I. a RAICHLOVÁ, V.: *Transsexualita a právo*. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2., s. 142.

⁸⁸ Není výjimkou, že obecné soudy požadují psychiatrické a psychologické vyšetření duševního stavu rodičů dětí, které se těmito rodičům narodili ještě před tranzicí. Viz blíže např. usnesení ÚS ČR ze dne 25. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2719/18, část III (konkrétní námitky stěžovatelky).

⁸⁹ Srov. § 855, § 856 a § 874 ObčZ.

3.2.6 Vyživovací povinnost po změně pohlaví

3.2.6.1 Výživné mezi předky a potomky

Jak stanoví § 910 odst. 1 ObčZ, tak předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Tato vyživovací, neboli „*alimentační povinnost je snahou státu o zachování řádných funkcí rodiny jako základního celku společnosti.*“⁹⁰ Jsou to právě především rodiče a děti, kteří mají *ex lege* danou vzájemnou vyživovací povinnost. Všeobecně je ve smyslu § 911 ObčZ dáno, že výživné lze přiznat oprávněnému, který není schopen se sám živit. To jsou zpravidla nezletilé děti. Nicméně vyživovací povinnost není součástí rodičovské odpovědnosti, proto alimentární povinnost není ohraničena žádnou věkovou hranicí. Hranicí pro výživné je vždy to, aby byl oprávněný schopen se sám živit a zároveň, aby poskytnutí výživného nebylo v rozporu s dobrými mravy. Proto i vyživovací povinnost jako taková nekončí změnou pohlaví.

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, tak děti transsexuálů nejsou změnou pohlaví z pohledu plnění vyživovací povinnosti rodičem nijak dotčeny. Pouze může dojít ke změně výše pravidelné měsíční dávky výživného, pokud rodič-transsexuál již nebude moci s ohledem na své nové pohlaví vykonávat dosavadní zaměstnání.⁹¹ Všeobecný normativ výše výživného mezi rodiči a dětmi je dán § 915 odst. 1 ObčZ, který stanoví, že životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Obdobně lze pak postupovat v případech, kdy pohlaví změny vyživovaný rodič. Nevylučuje se přitom, aby své pohlaví jakožto povinný změnil potomek. Ani v tomto případě není s ohledem na § 29 odst. 2 ObčZ dotčena vyživovací povinnost k rodiči tohoto potomka. Dále by samozřejmě soud musel přihlédnout i k dalším vyživovacím povinnostem rodiče-transsexuála, individuálním potřebám jeho dítěte a zejména pak k věku dítěte.

3.2.6.2 Výživné pro rozvedeného manžela

Vedle vyživovací povinnosti mezi předky a potomky je v § 760 a násl. ObčZ upravena vyživovací povinnost mezi rozvedenými manželi. Uvedené ustanovení ObčZ stanoví, že pokud není rozvedený manžel schopen se sám živit a tato

⁹⁰ GRYGAR, J.: Komentář k § 910. In: MEZLER, F. a kol.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975.* Praha: Leges, s. 1637.

⁹¹ Například se může jednat o práci v oblasti modelingu, hornictví, sportu apod.

neschopnost má svůj původ v manželství, může po svém bývalém manželu požadovat výživné v přiměřené výši. Přitom je rozhodující věk, zdravotní stav a příp. péče o společné dítě rozvedených manželů. O přiznání výživného rozhoduje soud, pokud mezi manželi, resp. bývalými manželi, nedojde k dohodě jiné. Z povahy věci se tedy nevylučuje, aby rozvedený manžel v roli povinného plnil oprávněnému manželu výživné dobrovolně. To výslovně vyplývá z § 762 odst. 1 ObčZ.

Ve vztahu ke změně pohlaví je tento institut rodinného práva velmi zajímavý. Změna pohlaví je totiž následkem jednostranného právního jednání, k němuž je třeba asistence odborných poskytovatelů zdravotních služeb, jak stanoví ZSZSl. Je tedy otázkou, zda by bývalý manžel-transsexuál dosáhl na výživné rozvedeného manžela ve smyslu § 760 a násl. ObčZ. Nerozvedení manželství by totiž mělo významný zásah do psychického stavu manžela-transsexuála a zároveň je to právě transsexuál, který rozvod manželství požaduje. Jak uvádí komentářová literatura, tak „*institut výživného rozvedeného manžela je institutem výjimečným, což zdůrazňuje i důvodová zpráva, a je proto nezbytné jej zásadně vykládat restriktivně.*“⁹² Je velmi pravděpodobné, že bývalý manžel-transsexuál by na výživné nedosáhl, protože o samotný rozvod musí usilovat on sám. Je zde tedy velmi významný střet mezi nutností v podobě potřeby změny pohlaví, která byla jednomu z manželů diagnostikována, a vedle toho jsou zde majetkové zájmy a potřeby, kdy v důsledku rozvodu manželství může dojít ke snížení životní úrovně obou manželů. Ovšem přímo § 760 odst. 1 ObčZ stanoví, že pro určení výživného rozvedenému manželovi je možné brát zřetel také na jeho zdravotní stav. Nabízí se tedy možnost, aby rozvedený manžel-transsexuál o případné výživné mohl žádat a zároveň by tento požadavek nebyl v rozporu s dobrými mravy, na nichž mj. občanské právo jako takové stojí?

Samotná změna pohlaví je z pohledu zdravotnického práva a medicíny jako taková náročným zákrokem nejenom na psychické, ale i na fyzické zdraví, a to co do charakteru prováděných chirurgických zákroků. Ve smyslu § 760 odst. 1 ObčZ lze tedy i v tomto případě uvažovat o přihlédnutí ke zdravotnímu stavu rozvedeného manžela-transsexuála. Jedním z možných řešení je to, které nabízí § 761 odst. 1 ObčZ. Toto ustanovení ObčZ nevylučuje uzavření dohody mezi

⁹² GRYGAR, J.: Komentář k § 760. In: MEZLER, F. a kol.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek Iv. § 655–975.* Praha: Leges, s. 1637.

manžely či odbytné. Nicméně tato možnost se neopírá o žádnou judikaturu nebo zákonné ustanovení, protože doposud ve vztahu ke změně pohlaví v prostředí českého práva nebyla řešena. Alespoň obecnou oporou pro toto tvrzení je § 29 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že o povinnostech muže a ženy, kteří byli manželi, se obdobně užití ustanovení o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu. Výše uvedené řešení situace je však velmi nejisté. Otevírá se zde tedy prostor zejména pro rozhodovací praxi soudů. Bude však do budoucna s ohledem na stoupající počet transsexuálů zajímavé, jak se k případnému řešení této problematiky české soudy postaví. Je i pravděpodobné, že se tato problematika dostane k vyšším instancím, možná i k ÚS ČR.

Naopak může nastat i situace, kdy bude třeba řešit výživné pro rozvedeného manžela, který změnu pohlaví nepodstupuje. V případě, kdy by o výživné žádal bývalý manžel transsexuála, by nejspíše na sporné okolnosti nedošlo, pokud by byly kumulativně naplněny podmínky uvedené v § 760 odst. 1 ObčZ a zároveň by soud neshledal rozpor s dobrými mravy a s § 760 odst. 2 ObčZ. Při stanovování výživného totiž musí soud vždy přihlédnout k tomu, jak dlouho manželství trvalo a jak dlouho po rozvodu došlo k návrhu na výživné rozvedeného manžela. Dále musí soud při stanovování tohoto druhu výživného přihlédnout i k tomu, zda si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka, mohl si výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem. Pro přiznání tohoto druhu výživného je také rozhodující, jak se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost, zda se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželovi nebo osobě mu blízké činu povahy trestného činu, příp. zda není pro nepřiznání výživného rozvedenému manželovi dán jiný obdobně závažný důvod. Tento demonstrativní výčet důvodů, k nimž musí soud přihlížet, stanoví § 760 odst. 2 ObčZ. Je však nutné zdůraznit, že k těmto okolnostem by soud musel přihlížet i v případě přiznání výživného pro bývalého manžela-transsexuála.

3.2.6.3 Výživné pro bývalého registrovaného partnera

I v případě zrušení registrovaného partnerství může bývalý partner, který není schopen se sám živit, žádat od bývalého partnera, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne o výživném soud, a to na návrh některého z nich. Tak výslovně stanoví § 11 odst. 1 zákona o RegPar. Rozhodující přitom je, zda se

bývalý partner, který žádá o výživné po zrušení registrovaného partnerství, nepodílel na jeho rozvratu. Další podmínkou je, aby tomuto bývalému partnerovi vznikla zrušením registrovaného partnerství újma. Jelikož i výživné pro bývalého registrovaného partnera má určité shodné prvky s výživným pro rozvedeného manžela, je zřejmé, že by postupovalo při jeho přiznání obdobně. Lze proto tvrdit, že domněnky vyjádřené v podkapitole **3.2.6.2 Výživné pro rozvedeného manžela** by bylo možné přiměřeně užít i na tento druh výživného. Nicméně by bylo třeba přihlídnout k rozdílným povahám – např. že v případě registrovaného manželství nevzniká společné jmění a oba partneři tak mohou i přes vedení společné domácnosti, platby společných zájmů, dovolených a jiných záležitostí být poměrně nezávislými ekonomickými jednotkami. Ostatně po zrušení registrovaného partnerství není ani třeba vypořádat společný majetek, neboť tím, že nevzniká společné jmění, jsou vůči sobě registrovaní partneři pouze spoluvlastníky, kteří mohou založit spoluvlastnické podíly. A ty mohou mít i osoby sobě vzájemně cizí.

3.2.7 Dědické právo

3.2.7.1 Dědické právo potomků transsexuálů

Dřívější právní úprava, jak je uvedeno v kapitole **2 Historický vývoj institutu změny pohlaví**, byla, co do otázky změny pohlaví, velmi strohá. V podstatě se šlo opírat pouze o praxi nebo o odbornou literaturu, které na poli českého práva v oblasti transsexualit nebylo, a dodnes není, mnoho. Spíše se tedy česká právnická společnost obracela na lékařskou literaturu, lékařskou praxi či zahraniční právní úpravu a k ní dostupnou literaturu. Ovšem i tyto zdroje byly velmi omezené, přestože postup v ochraně práv transsexuálů byl v západní, severní či jižní Evropě oproti postupům v ČR rychlejší. Jak je uvedeno již výše v této kapitole, tak v 90. letech se zásadně medicínská intervence směřující ke změně pohlaví u transsexuálů neprováděla, pokud transsexuál, který byl matrikovým rodičem, zcela definitivně nepřerušil styky s jeho dětmi, jejichž rodičem byl dle údajů uvedených v rodném listě.⁹³ V současnosti je tento velmi diskriminující postoj naštěstí překonán.

Jednou z možností zabezpečení potomků je, vedle vyživovací povinnosti k dětem zaručené § 910 odst. 1 ObčZ a § 915 odst. 1 ObčZ, existence práva

⁹³ BRZEK, A.: *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1997, s. 44.

na dědictví dětí transsexuálů jakožto jejich nepominutelných dědiců ve smyslu § 1643 ObčZ. V případě nepominutelných dědiců se však rozumí dětmi transsexuálů nejenom ty, které se narodily za případného trvání manželství před změnou pohlaví, ale také ty, jejichž rodičem se transsexuál stal po tranzici.

U dědického práva potomků transsexuálů se však nevylučuje možnost jejich vydědění při splnění zákonných podmínek pro vydědění tak, jak je stanoví § 1646 odst. 1 ObčZ a § 1647 ObčZ.⁹⁴ Podmínky neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi zůstaviteli, odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze potomka (dědice), vedení trvale neřízeného života či nepřiměřeného zadlužení není jistě třeba blíže rozvádět. Ovšem podmínka neprojevení opravdového zájmu ze strany nepominutelného dědice rodiče-transsexuála by mohla být v praxi velmi zajímavá. Tento důvod pro vydědění může být spatřován nejenom v pasivitě, ale i v aktivním zájmu potomka vůči zůstaviteli. Proto je nutné zjistit, pro jaký zájem nepominutelný dědic projevuje pozornost a péči o zůstavitele a jeho potřeby. Nevylučuje se totiž, že z důvodu změny pohlaví by nepominutelný dědic o rodiče začal jevit zájem až ve chvíli, kdy by zjistil výši svého potenciálního budoucího dědictví. Takovýto zájem nelze kvalifikovat jako zájem opravdový a bylo by tak možné takového nepominutelného dědice rodičem-transsexuálem vydědit. Navíc by bylo možné takové jednání chápat za rozpor s dobrými mravy. Jiná situace by nastala v případech, kdy by nepominutelný dědic o svého rodiče-transsexuála začal projevovat zájem až v pozdějším věku, neboť například pro svůj věk a rozumovou vyspělost nemohl celou situaci jako dítě či adolescent správně pochopit a zvolit tak vhodný přístup a chování.

3.2.7.2 *Transsexuálové a jejich právo na dědický podíl*

Stejně jako děti transsexuálů, tak i samotní transsexuálové mají právo na minimálně zákonný dědický podíl po svých rodičích. Tak stanoví § 1642 ObčZ. I pokud rodič svého potomka-transsexuála odmítá přijmout, respektive jeho novou identitu, i nadále příbuzenský vztah trvá. Tak mj. výslovně stanoví § 29 odst. 2 ObčZ. Dále ObčZ přímo stanoví podmínky pro vydědění. Dle § 1646 a § 1647 ObčZ je možné, aby zůstavitel svého potomka, nepominutelného dědice, vydědil jen ze zákona stanovených důvodů. Tyto důvody jsou kogentní a může je změnit

⁹⁴ Dále je dle § 1646 odst. 2 ObčZ mj. vydědit takového nepominutelného dědice, který je nezpůsobilý dědit, a proto je z dědického práva vyloučen.

pouze zákonodárce. Jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, tak platně vydědit lze tedy pouze nepominutelného dědice, který dle § 1646 odst. 1 ObčZ neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi, neprojevoval o něj opravdový zájem, jaký by projevoval měl, byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze nebo vede trvale nezřízený život. Další možnost vydědění stanoví také § 1647 ObčZ. Uvedené ustanovení hovoří o nepominutelném dědici, kterého lze vydědit pro jeho dluhy nebo pokud si počíná tak marnotratně, že je zde obava, že pro své potomky nezachová povinný díl. Oproti možnostem vydědění nepominutelného dědice uvedených v § 1646 odst. 1 ObčZ je zde povinnost zůstavitele zůstavit povinný díl dětem či vnukům tohoto nepominutelného dědice bez ohledu na to, zda vyděděný potomek zůstavitele přežije či nikoli. ObčZ „*nevyžaduje předložení nepominutelného dědice, postačí taková míra jeho zadlužení, která odůvodňuje závěr o tom, že potomkům takové osoby se dostane méně, než kolik by činil její povinný díl.*“⁹⁵ Dále ObčZ nestanoví ani to, jak moc daný nepominutelný dědic utrácí. Postačí pouze obava, že se po určité době choval tak, že není pochyb o jeho marnotratné povaze.⁹⁶

Může se však stát, že dojde na situaci, kdy transsexuální potomek pro chování či ignoraci jeho osoby ze strany rodiče trvale přerušil kontakt, nebo že s ním kontakt přerušil sám rodič. Zde pak mohou nastat snahy ze strany rodiče-zůstavitele o vydědění z důvodu neprojevovaného zájmu o jeho osobu. Zde je pak nutné také přihlídnout k tomu, jaký zájem na udržování rodinných vztahů s potomkem měl i sám zůstavitel.⁹⁷ Za naplnění podmínky neprojevovaného zájmu k zůstaviteli nelze tedy rozumět takový stav, kdy potomek trvale neprojevuje o zůstavitele zájem proto, že zůstavitel neprojevoval zájem o potomka z důvodu, že si změnil pohlaví. Pokud by zůstavitel takového nepominutelného dědice i tak vydědil, jednalo by se o neplatné vydědění a postupovalo by se dle příslušných ustanovení ObčZ.⁹⁸

Stejně tak by nešlo jednoduše platně vydědit potomka-transsexuála, pokud by neposkytl rodiči-zůstaviteli potřebnou pomoc z důvodu, že sám rodič přerušil s tímto potomkem vztahy, rodič potomkovu případnou snahu o kontakt zcela

⁹⁵ SVOBODA, J.: § 1647 [Vydědění nepominutelného dědice]. In: FIALA, R. a kol.: *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475 – 1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 421.

⁹⁶ Ibidem, s. 421.

⁹⁷ Ibidem, s. 418.

⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 5. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4512/2014.

ignoruje a v důsledku tohoto došlo k neinformování tohoto potomka o stavu jeho rodiče. Dle rozhodovací praxe soudů je totiž stěžejní, zda se mohl potomek o nouzi rodiče-zůstavitele dozvědět. Pokud tedy došlo k přerušení kontaktů mezi potomkem-transsexuálem a jeho rodičem z důvodu, že rodič nerespektoval změnu pohlaví svého dítěte, vydědění z důvodu neposkytnutí potřebné pomoci bude neplatné.⁹⁹

3.2.8 Relativní majetková práva transsexuálů a třetích osob obecně

Změna pohlaví má mj. významný dopad také do majetkových práv třetích osob ve smyslu závazkových právních vztahů, které jsou s konkrétní fyzickou osobou-transsexuálem, spojeny. Může se jednat o smluvní vztahy v oblasti sportu, kde je téměř ve všech disciplínách profesionální výkon sportovní činnosti neodmyslitelně spjat s pohlavím. Dalšími příklady dotčených oborů lidské činnosti je modeling, umělecká tvorba ve smyslu herectví, opery či baletu.¹⁰⁰ Zásah do majetkových poměrů třetích osob je zde spatřován v nutnosti obstarat si náhradu a uhradit tak další náklady spojené se zrušením takových závazků, pokud by tato okolnost nebyla předem smluvně ošetřena a povinnost uhradit takové náklady by šla za konkrétním transsexuálem. V určitých právních vztazích lze rovněž spatřovat nemožnost existence pokračování závazkového vztahu, protože je zde pohlaví jedním z rozhodujících faktorů, na jehož základě původně závazkový vztah vznikl. I proto nelze § 29 odst. 2 ObčZ chápat jako kogentní ustanovení absolutně.¹⁰¹ S ohledem na dispozitivní charakter občanského práva lze ale v závazkovém právním vztahu pokračovat, pokud si to strany mezi sebou ujednají. Ani takové jednání není v rozporu s dobrými mravy.¹⁰² V rozporu s dobrými mravy dokonce není „*odkládací, rozvazovací podmínka či odstoupení od smlouvy vázané na budoucí změnu pohlaví.*“¹⁰³ Je však důležité mít takovou podmínku předem řádně a dostatečně smluvně ošetřenou a v souladu s dobrými mravy a s právním řádem ČR.

⁹⁹ Toto tvrzení lze opřít například o rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96, o rozsudek Nejvyšší soudu ČR ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006 či usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 2. 2011, sp. zn. I. ÚS 1569/10.

¹⁰⁰ PSUTKA, J.: K vlivu změny pohlaví na majetkové poměry. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 19-08-2022] s. 83 a s. 84. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

¹⁰¹ Souhlasně viz Ibidem, s. 81. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

¹⁰² Ibidem, s. 81. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

¹⁰³ Ibidem, s. 82. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

Institut obecného nájmu lze charakterizovat jako velmi flexibilní institut občanského práva. Ovšem i zde může v souvislosti se změnou pohlaví nájemce dojít k jeho předčasnému ukončení s ohledem na fakt, že nájemce-transsexuál již nemůže předmět nájmu s ohledem na jeho podstatu využívat. Jedním takovým případem může být nájem věcí, které souvisí s fenoménem tzv. *drag queens*. Pod tímto pojmem se rozumí muž, který v rámci uměleckých představení vystupuje v ženském oblečení, v roli ženy a je jako žena i nalíčen. A právě tito muži využívají různé prostory a předměty pro svá umělecká představení. Pokud tedy dojde ke změně pohlaví ve smyslu transsexuálů MtF, lze předpokládat, že se nájem ukončí pro jeho následnou bezpředmětnost. Dalším příkladem obecného nájmu zanikajícího změnou pohlaví může být nájemní smlouva, jejímž předmětem je tzv. pobočka pánského klubu, jehož je transsexuál jako muž členem. Podle stanov konkrétního pánského klubu by mohl být provozovatel pobočky pouze člen, kdy podmínkou členství by bylo mužské pohlaví. To by přitom bylo ověřeno dle pohlaví matrikového. Stejně ustanovení by bylo také v nájemní smlouvě daného, zpravidla nebytového prostoru. Zároveň by tato smlouvala pamatovala na skutečnost, že pokud si nájemce změní pohlaví z mužského na ženské, nájemní smlouva zaniká. Obdobně by se postupovalo, kdyby se jednalo o dámský klub.

3.2.9 Pojistná smlouva

3.2.9.1 Definice pojistné smlouvy

Pojistná smlouva je v rámci ObčZ zařazena mezi tzv. odvážné smlouvy. Dle § 2756 ObčZ se odvážnou smlouvou rozumí taková smlouva, u níž závisí podle ujednání stran prospěch, anebo nepospěch alespoň jedné ze smluvních stran na nejisté události. Sama pojistná smlouva je pak zakotvena v § 2758 a násl. ObčZ. Pojistnou smlouvu se tedy dle § 2758 odst. 1 ObčZ rozumí smlouva, jejímž prostřednictvím se pojistitel zavazuje vůči pojistníkovi poskytnout jemu nebo třetí osobě pojistné plnění, nastane-li nahodilá událost krytá pojištěním, tzv. pojistná událost, a pojistník se zavazuje zaplatit pojistiteli pojistné, což je tzv. *synallagma* smlouvy. Ve smyslu § 2758 odst. 2 ObčZ je obligatorně vyžadována písemná forma, pokud se pojištění uzavírá na dobu delší než 1 rok. Zároveň se nevylučuje, aby osoba pojistníka byla odlišná od osoby pojištěného. To ostatně vyplývá z § 2785 odst. 1, § 2762 odst. 1 či z § 2766 a násl. ObčZ.

Pojistná smlouva se dělí dle předmětu smlouvy, tedy dle zájmu, který má být chráněn pojistnou smlouvou, na škodovou či obnosovou. Pro pojištění škodové je typická tzv. absolutní nejistota. Účelem škodového pojištění je vyrovnat úbytek majetku v důsledku pojistné události v rozsahu, který byl předem smluvně ujednáno. Účelem pojištění přitom není obohacení oprávněné osoby. Právě tím se škodové pojištění liší od pojištění obnosového. V rámci obnosového pojištění pak může být potřeba pojistníka přenést důsledky nahodilé události na pojistitele „*spojena nejen s jejím negativním důsledkem, jakým je smrt, úraz, nemoc, finanční ztráta, ale i s pozitivním očekáváním (nadějí), jakým je dožití se určitého věku nebo dne, studium, svatba, narození dítěte atp. Nelze tedy zužovat pojištění jen na eliminaci negativního dopadu pojistné události na pojistníka, resp. oprávněnou osob.*“¹⁰⁴ A právě v případě tzv. obnosových pojistných smluv může dojít i na případy řešení již výše nastíněného zdravotního stavu, v jehož rámci může být řešena i změna pohlaví.

3.2.9.2 Diskriminační projevy při uzavírání obnosové pojistné smlouvy

Je rozumné předpokládat, že pokud si chce fyzická osoba tzv. pojistit život či zdraví, bude zkoumán i její zdravotní stav. To ostatně vyplývá i ze samotné podstaty obnosové pojistné smlouvy, zejména tedy z § 2759 odst. 1 ObčZ. V praxi mohou transsexuálové narazit na tzv. nemožnost se pojistit u vybraných společnostech, které soukromé pojištění umožňují.

V rámci výzkumu tematiky pojišťování transsexuálů byly telefonicky osloveny 3 vybrané pojišťovací společnosti s tím, zda by pojistily člověka, který se na změnu pohlaví chystá či ji podstoupil. Zaměstnanec pojišťovací společnosti A,¹⁰⁵ uvedl, že pojištění transsexuálního klienta není žádný problém, a to s odkazem na smluvní podmínky jednotlivých typů obnosového pojištění, které tato pojišťovací společnost aktuálně nabízí. Dále zaměstnanec uvedl, že pohlaví je vnímáno výlučně jako osobní údaj, nikoli jako zdravotní stav. Nespatoval zde tedy překážku pro uzavření příslušného typu obnosového pojištění.¹⁰⁶ Podobný

¹⁰⁴ ČECHOVÁ, J. a PŘIKRYL, V.: POJISTNÁ SMLOUVA A JEJÍ ZÁKLADNÍ ZNAKY. In: *Právní rozhledy*, č. 10 [online]. Roč. 26. 2018. [cit. 04-11-2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpax4s7geyf6427gm3di&groupIndex=1&rowIndex=0>.

¹⁰⁵ U všech společností byly záměrně užity krycí názvy, neboť se tyto pojišťovny odmítly vyjádřit písemně.

¹⁰⁶ Telefonický rozhovor se zaměstnancem pojišťovací společnosti A realizovaný prostřednictvím telefonního čísla: 241 170 000. Telefonický rozhovor ze dne 4. 11. 2022. [cit. 04-11-2022].

závěr sdělil i zaměstnanec pojišťovací společnosti K. Rozdílné zde bylo pouze to, že tato pojišťovací společnost v případě klientů, kteří si změnili pohlaví, vyjímá u všech typů obnosových pojištění náhradu za ztrátu části či celého pohlavního orgánu či náhradu za ztrátu plodnosti. Zaměstnanec v této souvislosti odkázal na ZSZSl a ObčZ.¹⁰⁷ Poslední oslovenou společností byla pojišťovací společnost N. Zaměstnanec pojišťovací společnosti N uvedl, že transsexuály nepojišťují. Tento zaměstnanec nedokázal uvést důvod, proč tak společnost činí, ale dle pokynů, které tento zaměstnanec měl, nemohou fyzické osoby po tranzici pojistit. Stejně tak nemohou pojistit fyzickou osobu, která změnu pohlaví podstupuje.¹⁰⁸ Jelikož se zaměstnanec N odmítal blíže vyjádřit, není k tomuto postupu žádné bližší vyjádření.

3.2.9.3 Srovnání diskriminačního jednání ze strany pojišťovacích společností s pojistnými podmínkami obnosových pojistných smluv

Pojišťovací společnost A nečiní žádné výluky v případě uzavírání obnosových pojistných smluv s lidmi po tranzici. Jednání této pojišťovací společnosti tedy není třeba blíže rozvádět co do ochrany rovnosti práv všech bez rozdílu. V případě pojišťovací společnosti K však určitý problém nastat může. Tato pojišťovací společnost u obnosového pojištění obecně u transsexuálu vylučuje z pojištění určité události. Tento postup nelze hodnotit jako správný, nýbrž jako diskriminační. Je rozumné předpokládat, že plnění za ztrátu části či celého pohlavního orgánu při změně pohlaví by nezaložilo pojistnou událost, a tedy i povinnost plnit ze strany pojistitele, pokud by k tomuto kroku pojištěný přistoupil dobrovolně. Nebyla totiž naplněna podmínka pojistné události.¹⁰⁹ Ovšem po přeměně pohlavních orgánů na podobu požadovaného pohlaví, kdy by například úrazem došlo ke ztrátě části či celého pohlavního orgánu, by se už o pojistnou událost jednalo. Ostatně i před přeměnou vzhledu pohlavních orgánů by byl transsexuál v nerovném postavení vůči jiným pojištěným,¹¹⁰ neboť by se nemohl snadno domáhat plnění ze strany pojistitele v případě vzniku pojistné události

¹⁰⁷ Telefonický rozhovor se zaměstnancem pojišťovací společnosti K realizovaný prostřednictvím telefonního čísla: 957 105 105. Telefonický rozhovor ze dne 4. 11. 2022. [cit. 04-11-2022].

¹⁰⁸ Telefonický rozhovor se zaměstnancem pojišťovací společnosti N realizovaný prostřednictvím telefonního čísla: 244 090 800. Telefonický rozhovor ze dne 17. 10. 2022. [cit. 04-11-2022].

¹⁰⁹ Pojistnou událostí se rozumí „nahodilá událost, která dává v souladu s ujednáním pojistitele a pojistníka vzejít právu na pojistné plnění.“ BRIM, L.: § 626 [Práva z pojištění]. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 2048.

¹¹⁰ Inspiračně viz ŠIMEK, R.: Komentář k § 2769. In: MELZER, F. a kol.: *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: C.H. Beck, 2021, s. 409.

spojené se ztrátou části či celého pohlavního orgánu. Jediná možnost výplaty pojistného plnění ze strany pojistitele by tedy byla prostřednictvím civilní žaloby dle OSŘ. Navíc pohlaví chápou Předmluvní informace u nejčastěji využívaného obnosového pojištění pouze jako osobní údaj.¹¹¹ Samy pojistné podmínky se o pohlaví nezmiňují vůbec.¹¹²

Lze tedy shrnout, že tento postup pojišťovací společnosti K je v rozporu zejména s principem rovného zacházení, jak jej vyžaduje antidiskriminační zákon. Dále tento postup dotčené pojišťovací společnosti odporuje i samotným smluvním podmínkám, které si tato společnost nastavila.

Pojišťovací společnost N aktuálně nabízí obnosové pojištění v podobě NN Orange Risk. Z Pojistných podmínek a dalších dokumentů NN Orange Risk nevyplývá, že by změna pohlaví, a to jak před uzavřením obnosového pojištění NN Orange Risk, tak v jeho průběhu, měla vliv na trvání tohoto typu soukromého pojištění. Pojistné podmínky NN Orange Risk o změně pohlaví hovoří pouze v Článku 18. Ten stanoví, že se jedná o osobní údaj. To, že o změně pohlaví v rámci tohoto smluvního vztahu nelze hovořit jako o změně zdravotního stavu, vyplývá zejména z účelu Článku 18 a další uvedených skutečností, o kterých tento článek pojednává.¹¹³ Navíc případná změna pohlaví a jakýkoli následek, mimo sterilizaci, z ní ve smyslu poškození zdravotního stavu, nejsou uvedeny v tzv. výlukách z pojištění, které stanoví Článek 8.¹¹⁴ Dále Článek 17 Pojistných podmínek a dalších dokumentů NN Orange Risk hovoří o změnách pojistného rizika. Ani ten se nezmiňuje o změně pohlaví jako o zdravotním stavu či o jakémkoli smluvním riziku. Z uvedeného Článku 17 dokonce ani náznakem či obecnou formulací nevyplývá, že by změna pohlaví mohla mít vliv na pokračování smluvního vztahu.¹¹⁵ O změně pohlaví a vlivu tohoto jednání klienta pojišťovací společnost N na trvání smlouvy nehovoří ani Zvláštní pojistné podmínky.¹¹⁶

¹¹¹ *Rizikové životní pojištění FLEXI. Předmluvní informace*. Platné od 1. 11. 2022 [online]. [cit. 04-11-2022], s. 15. Dostupné z: <https://www.koop.cz/file/edee/dokumenty/pojisteni-osob/rizikove-zivotni-pojisteni-flexi/Informace-pro-klienta-RZP-FLEXI.pdf>.

¹¹² *Rizikové životní pojištění FLEXI. Pojistné podmínky* [online]. [cit. 04-11-2022]. Dostupné z: https://www.koop.cz/file/edee/dokumenty/pojisteni-osob/rizikove-zivotni-pojisteni-flexi/PP_RZP_Flexi.pdf.

¹¹³ *Pojistné podmínky a další dokumenty NN Orange Risk, Verze 5* [online]. [cit. 04-11-2022], s. 9. Dostupné z: https://www.nn.cz/files/archiv/cz-pojistovna/nn_orange_risk/P-04_OR.pdf.

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 6 – 7. [cit. 04-11-2022].

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 9. [cit. 04-11-2022].

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 11 a násl. [cit. 04-11-2022].

ObčZ pro tyto případy přímo neobsahuje ustanovení, které by říkalo, že se v případech, kdy někdo odmítá uzavřít smlouvu, jednalo o diskriminaci, neboť smlouva má být výsledkem projevené vůle smluvních stran. To ostatně vyplývá i z § 1724 odst. 1 věty první ObčZ. Ovšem jak je možné pohlížet na to, že odmítá jedna strana uzavřít smlouvu s druhou stranou jen z toho důvodu, že došlo ke změně pohlaví? Co do znění právních předpisů lze hledat odpověď přímo v Listině. Čl. 3 odst. 1 Listiny stanoví, že se zakazuje diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Dále pak zaručuje rovný přístup při poskytování zboží a služeb § 1 antidiskriminačního zákona.¹¹⁷

V případě, kdy tedy není uzavřena obnosová pojistná smlouva pro to, že člověk podstoupil změnu pohlaví či takovou změnu plánuje, lze hovořit o diskriminaci pro tzv. jiné postavení. Definovat pojem „jiné postavení“ je velmi složité. Jelikož neexistuje žádný uzavřený výčet, který by přímo říkal, co je možné pod pojem „jiné postavení“ podřadit, je nutné užít judikaturu jako tzv. interpretační vodítko. V tomto případě lze užít jeden z nálezů ÚS ČR, jenž specifikoval, že pod pojem „jiné postavení“ lze zahrnout „*pouze kritéria obdobná či blízká kritériím výslovně v daných ustanoveních zmíněným, nikoli jakoukoli myslitelnou situaci. Mělo by tak jít o důvody spočívající na osobní volbě jednotlivce odrážející jeho osobnostní rysy.*“¹¹⁸ Důvodem, proč lze jako pomocné vodítko užít právě tento citovaný náleží ÚS ČR je, že pojem „jiné postavení“ zde ÚS ČR definoval ve vztahu k osobní volbě jednotlivce, která má schopnost odrážet jeho osobnostní rysy. I samotná změna pohlaví je totiž určitým osobnostním rysem a přistoupení k ní je osobní volbou jednotlivce. Ohledně právní úpravy pojistných smluv v ObčZ je vhodné s ohledem na výše uvedené dodat, že ten ve svém § 2769 upravuje tzv. rovné zacházení. To se však nevztahuje na rovné zacházení v případě uzavírání obnosové pojistné smlouvy, nýbrž na výměru pojistného. Dle § 2769 ObčZ je tedy nepřipustné, aby pojistitel při určení výše pojistného nebo pro výpočet pojistného

¹¹⁷ Tento závěr lze opřít i rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 14. 8. 2015, č. j. 14 C 46/2013-107. Dle výsledku uvedeného soudního sporu lze mít za to, že člověk, kterého by pojišťovací společnost poškodila tak, že jej nepojistí z diskriminačního důvodu (tj. i změna pohlaví), může se domáhat omluvy. Nicméně soud t. č. nepřiznal žádnou finanční kompenzaci. Na druhou stranu pokud by majetková škoda v důsledku diskriminace vznikla a byla vyčíslitelná či jednoznačně ohodnotitelná, jistě by pak i soud musel potvrdit nárok diskriminovaného na náhradu takto vzniklé majetkové škody.

¹¹⁸ Nález ÚS ČR ze dne 12. 7. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 18/15, bod 108.

plnění užil jako hledisko rasový nebo etnický původ nebo jiné hledisko odporující zásadě rovného zacházení.¹¹⁹

Lze tedy uzavřít, že postup pojišťovací společnosti N je v rozporu se zásadami, na nichž jsou lidská práva jako taková postavena. V postupu N nelze spatřovat žádný ospravedlnitelný důvod ve smyslu smluvní svobody, kterou mj. stanoví § 1724 odst. 1 věty první ObčZ či obecné zásady soukromého práva. Totéž lze říci i o pojišťovací společnosti K. Naopak je v těchto případech možné spatřovat porušení již výše zmíněných obecných zásad soukromého práva, neboť takový přístup odporuje dobrým mravům, veřejnému pořádku a rovnému postavení osob jako takovému. Navíc podle § 2 odst. 1 věta první ObčZ, je nutné každé ustanovení soukromého práva vykládat výhradně v souladu s Listinou a ústavním pořádkem vůbec. O to spíše lze zdůraznit, že neuzavření nejenom obnosové pojistné smlouvy, ale jakékoli smlouvy z důvodu, že jedna ze stran podstoupila změnu pohlaví, nelze chápat jako součást smluvní svobody.^{120,121} Ostatně výše uvede potvrzuje i znění § 1 odst. 1 písm. j) antidiskriminačního zákona.

Je samozřejmostí, že každý transsexuál má právo uzavřít obnosovou pojistnou smlouvu s jinou společností, která nebude mít s jeho osobním statutem problém. Ovšem je nutné si v tomto případě položit otázku: Lze takovouto diskriminaci neřešit? Takový přístup by byl zřejmě nespravedlivý a měl by tedy nepříznivý dopad právě na všechny nejenom transsexuály, nýbrž na všechny trans osoby jako takové. Nevylučuje se však, aby diskriminační postup ze strany jakékoli pojišťovací společnosti přezkoumal soud. V ČR však v současnosti není dostupné žádné rozhodnutí, jež by o této problematice pojednávalo. Výhodou této diskriminační žaloby je, že důkazní břemeno o tom, že se nejednalo o diskriminaci, musí prokázat žalovaný, tedy daná pojišťovací společnost.¹²²

¹¹⁹ Souhlasně viz ŠIMEK, R.: Komentář k § 2769. In: MELZER, F. a kol.: *Občanský zákoník. § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 404 – 405, 409 a násl.

¹²⁰ Neuzavření smlouvy z důvodu změny pohlaví nelze chápat absolutně. Určitou výjimku lze spatřovat ve smluvních vztazích týkající se výkonu profesionální sportovní činnosti či pracovní smlouvy. V rámci pracovního práva totiž ženy a mladiství požívají zvýšenou ochranu a je tedy nutné i po změně pohlaví respektovat tento normativ, který stanoví čl. 29 Listiny.

¹²¹ Souhlasně viz rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 14. 8. 2015, č. j. 14 C 46/2013-107.

¹²² ŠIMEK, R.: Komentář k § 2769. In: MELZER, F. a kol.: *Občanský zákoník. § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 418 – 419.

3.3 Ostatní právní předpisy související se změnou pohlaví

Pohlaví je pro český právní řád velmi důležitým osobním údajem. Ale proč vlastně? Odpověď na tuto otázku je vcelku jednoduchá – mnoho právních předpisů obsahuje závazky upravené zvlášť pro muže či ženy, a to s ohledem na jejich biologické odlišnosti. I proto je třeba na změnu pohlaví nahlížet jako na velmi důležitý institut, jelikož má dopad i na práva a povinnosti, které se pojí s pohlavím jako takovým. Změnou pohlaví může dojít i například k rozvázání pracovního poměru či k přeřazení na jiné pracovní místo. Může rovněž nastat problém při výkonu trestu odnětí svobody.¹²³ Mimo jiné změna pohlaví zasahuje i do veřejných subjektivních povinností souvisejících s osobními doklady a jejich změnou.

3.3.1 Zákon o evidenci obyvatel

Pohlaví je v ČR dle ZOE rozhodující také pro podobu rodného čísla. Rodným číslem se dle § 13 odst. 1 a odst. 3 ZOE rozumí desetimístný identifikátor fyzické osoby, který je zaveden v informačním systému, dělitelný jedenácti beze zbytku a určuje jej Ministerstvo vnitra ČR. První dvojčíslí vyjadřuje poslední dvě číslice roku narození, druhé dvojčíslí vyjadřuje měsíce narození. Toto druhé dvojčíslí je u žen zvýšeno o 50, resp. se číslice 50 připočítává k číslu, vyjadřujícího měsíc narození. Třetí dvojčíslí je shodné s dnem narození konkrétní fyzické osoby. Čtyřmístná koncovka, tzv. číslo za lomítkem, je rozlišujícím znakem fyzických osob narozených v tomtéž kalendářním dnu a měsíci konkrétního roku a téhož pohlaví. První dvojčíslí této koncovky značí okres ve smyslu přibližného místa narození fyzické osoby.¹²⁴ Proto je pro odlišení fyzických osob narozených v týž den chápáno především poslední dvojčíslí.

S institutem změny pohlaví pak souvisí § 17 odst. 2 písm. d) ZOE. Toto ustanovení bylo, vedle matričního zákona, prvním ustanovením upravujícím konkrétní úřední postupy vedoucí k úřední změně pohlaví. Uvedené ustanovení ZOE tedy od 1. 7. 2000 upravuje možnost změny rodného čísla z důvodu změny pohlaví. Změnou rodného čísla se rozumí přidělení nového rodného čísla. Zároveň není možné, aby bylo jedno rodné číslo přiděleno více osobám. Nicméně i takové

¹²³ O trestněprávní rovině ve smyslu o umístění transsexuálů do nápravných nařízení není v této rigorózní práci pojednááno.

¹²⁴ Tento fakt není výslovně uveden v ZOE a vyplývá z vlastního výzkumu autora. Např. všichni, kdo se narodili v okrese Tábor, mají jako první dvojčíslí rodného čísla za lomítkem číslici 17. Pro okres Příbram je to číslice 11. Toto pravidlo však platí pouze pro desetimístná rodná čísla. V minulosti totiž byla udělována i devítimístná rodná čísla. Ta měla za lomítkem pouze 3 číslice.

výjimky existují a ZOE na ně ve svém § 17 odst. 2 písm. b) pamatuje. Z pohledu praxe se může zdát problematické, že změnu rodného čísla provádí výdejové místo, které přidělilo původní rodné číslo. Nicméně matriční úřad, který je žadatelem vyzván k provedení změny jména, příjmení a rodného čísla z důvodu změny pohlaví, dožádá sám vydavatele rodného čísla o nové rodné číslo žadatele-transsexuála. Tím je transsexuál žádající o změnu podoby rodného čísla zbaven další správně-právní administrativní zátěže.

V případě změny rodných čísel mohou být také trochu problematické účinky *ex nunc*, tedy účinky do budoucna. Důvodem je skutečnost, že rodnému číslu musí odpovídat veškeré jiné úřední listiny a jiné dokumenty, a to i pojistné smlouvy uzavřené dle ObčZ, které jsou s osobou konkrétního transsexuálního člověka spojeny. Dále je třeba dle pracovněprávních předpisů a podmínek pro provozování živnostenského podnikání třeba nahlásit změnu rodného čísla svému zaměstnavateli, příp. živnostenskému úřadu, který danému člověku vydal oprávnění pro provozování živnosti.

3.3.2 Matriční zákon

Matriční zákon je vedle ZOE dalším zákonem z oblasti veřejného práva, který upravuje následné kroky pro realizaci úřední změny pohlaví poté, co proběhla chirurgická změna pohlaví dle § 21 ZSZSl. Ovšem matriční zákon obsahuje i další ustanovení, které mohou transsexuálové využít pro usnadnění tzv. *Real Life Test* ještě před samotnou realizací chirurgické změny pohlaví.

Jak stanoví matriční zákon, tak fyzické osobě mužského pohlaví lze zapsat jen jméno mužské, a to samé v případě žen. U ženských příjmení se navíc užívá přechylování dle pravidel české mluvnice. To ovšem od 1. 1. 2022 není pravidlem. Ženy mají právo na zapsání příjmení v mužské podobě, a to na základě žádosti, jak stanoví § 69a matričního zákona. Ze znění dotčeného § 69a matričního zákona pak jednoznačně vyplývá, že na vyhovění této žádosti má žena, jakožto žadatelka, právní nárok. I rodiče mají dle § 69a odst. 2 matričního zákona právo na změnu příjmení dítěte-dívky na mužský tvar. Pokud by bylo dítě starší 15 let, připojí se k žádosti jeho souhlas, bez něhož nemůže ke změně tvaru příjmení dojít. Není-li jeden rodič znám, rodič je rodičovské odpovědnosti zbaven nebo je výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, zapíše se mužský

tvár příjmení dítěte ženského pohlaví na základě žádosti druhého rodiče. Souhlas soudu tedy není *ex lege* v těchto případech vyžadován.

Jak stanoví § 69a odst. 4 matričního zákona, tak do poznámky v rodném listu se uvede, od kdy dospělá žena nebo nezletilé dítě ženského pohlaví své příjmení užívá v mužském tvaru. U dítěte je však nutné dbát na § 73 odst. 4 matričního zákona, který stanoví, že změna jména nebo příjmení se nepovolí, pokud by tato změna byla v rozporu s potřebami a zájmy nezletilého. Mezi takové zájmy lze například zařadit ty případy, kdy dítě vystupuje ve sportovních či uměleckých kruzích a změna příjmení by mu mohla přinést újmu v tom, že ztratí svou prestiž či upadne jeho známost ve veřejném prostoru právě v důsledku změny tvaru příjmení.

Byť uvedená ustanovení matričního zákona užívají pouze pojem „žena“ a pojem „dítě ženského pohlaví“, nevylučuje se, aby této možnosti užili i transsexuálové FtM místo užití neutrálního příjmení. Po této změně mohou dále požádat o změnu jména na neutrální tvar. Jedná se však o teoretickou úvahu, jelikož § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona hovoří o změně jména a příjmení na neutrální tvar, nikoli pouze o změně jména. Zde nejspíše zákonodárce opomenul i na aplikaci nepřechylovaného příjmení na případy transsexuálů FtM. Uvedený § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona totiž i nadále hovoří o „změně jména a příjmení na neutrální tvar“. Dle Čl. 42 Legislativních pravidel vlády je totiž možnost výběru vyjádřena v pododstavcích nebo bodech, kdy se užívá spojka „nebo“ či se jedná o jeden pododstavec či bod a výběr mezi možnostmi je zde vyjádřen „nebo“ a „anebo“. O spojce „a“ však tato možnost neplatí. Proto by nejspíše v případě žádosti jména na neutrální tvar došlo k výzvě adresovanou žadateli, aby ve smyslu § 37 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, ve znění pozdějších předpisů, svou žádost upravil tak, aby odpovídala znění matričního zákona s uvedeným konkrétním ustanovením. V tomto lze odkázat na Čl. 2 odst. 2 Listiny. Dle něj totiž nemohou správní orgán činit to, co jim zákon neumožňuje.

Samo skončení povinného přechylování příjmení žen však nebylo zákonodárci ani v podobě důvodové zprávy jakkoli blíže zdůvodněno.¹²⁵ Nelze tedy ani okrajově v tomto případě zjistit úmysl zákonodárce, a tedy ani důvod, proč

¹²⁵ Blíže viz Důvodová zpráva k zákonu č. 270/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o občanských průkazech.

neaplikoval možnost volby nepřechylovaného příjmení i ve vztahu k transsexuálům. Buďto se na současné znění § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona opomnělo, nebo zkratka úmysl zákonodárce byl takový, aby se zastavení přechylování příjmení na transsexuály v případě neutrálních příjmení a jmen neaplikovalo.¹²⁶

Samotná možnost změny jména a příjmení na neutrální tvar je dána těm fyzickým osobám, které se rozhodly ke změně pohlaví, ale zatím u nich neproběhly zákroky ve smyslu § 21 ZSZSl. Zákonnou podmínkou pro možnost požádat si, resp. pro schválení žádosti o podobu neutrálního jména a příjmení je zahájení léčby vedoucí k následné chirurgické a úřední změně pohlaví. V praxi tak můžeme § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona aplikovat na situace lidí, kterým byl diagnostikován transsexualismus dle MKN-10 a u kterých probíhá hormonální léčba a zároveň se aplikuje u nich již výše zmíněný tzv. *Real Life Test*. Vzor dokumentu pro poskytovatele zdravotních služeb, kterým se potvrzuje zahájení léčby pro změnu pohlaví, je obsažen v Příloze č. 6 Vyhlášky Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 424/2013 Sb.

Neutrálním jménem se obecně rozumí takové křestní jméno nebo příjmení, jehož nositelkou či nositelem může být osoba jakéhokoli pohlaví. Přičemž žádný právní předpis přímo nedefinuje takovou podobu jména a příjmení. Pro matriční úřady je tak od roku 2006 hlavním opěrným bodem příručka *Jak se bude (vaše dítě) jmenovat* od M. Knappové. Zpravidla se jedná o příjmení zakončená koncovkou -í či -ů, tedy o příjmení, která nelze dle pravidel české mluvnice přechylovat. Může se například jednat o příjmení Krejčí, Horáků, Moravců. Od roku 2017 je na základě povolení Ministerstva vnitra ČR matrikám k dispozici také kniha Bruce Lanskyho s názvem *100,000+ Baby Names*. V současnosti již lékaři transsexuálům sami nabízejí seznam nejčastěji užívaných neutrálních jmen, aby nedocházelo ke zbytečným komplikacím a průtahům v již i tak velmi citlivé záležitosti. Například se může jednat o křestní jméno jako je Alex, Andy, René, Honza, Nikita, Nicol, Nikola, Kim či Saša.¹²⁷ Případně je možné nechat si vypracovat znalecký posudek k ověření rodové neutrálnosti jména. Obsahem takového znaleckého posudku je

¹²⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 270/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o občanských průkazech.

¹²⁷ Poznatek z praxe MUDr. Hany Fifkové.

historický význam rodového jména a faktory, které o neutrálnosti jména rozhodují. Na základě těchto skutečností pak znalec určí, zda požadované jméno doporučuje zapsat jako neutrální či nikoli. Tato skutečnost musí být ve znaleckém posudku přímo vyznačena.¹²⁸

Po provedení chirurgického zákroku dle § 21 odst. 1 ZSZSl, tedy po dokončení chirurgické změny pohlaví, jímž se znemožní reprodukční činnost pohlavních orgánů transsexuálů, může transsexuál požádat o změnu jména a příjmení ve smyslu § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona. Tato změna pak již znamená změnu jména a příjmení na podobu požadovaného pohlaví. Kdyby k žádosti o změnu jména a příjmení po změně pohlaví nedošlo, matriční úřad by změnil v knize narození u konkrétní fyzické osoby, u které proběhla změna pohlaví, změnil příjmení v souladu s pravidly české mluvnice. V případě změny jména je ale situace složitější. Matriční úřad sám změnu jména provést nemůže. Musí však o této skutečnosti učinit oznámení soudu. Tato situace je však komplikovaná v tom, že český právní řád v žádném ze svých občanskoprávní ani správně-právních procesních předpisech na tuto situaci nepamatuje. Dokonce neexistuje žádná právní úprava, která by soudu umožňovala, mimo určení jména a příjmení nezletilého dítěte, určit jméno zletilé fyzické osobě. S ohledem na absenci takového ustanovení se tedy lze domnívat, že v českých podmínkách buďto doposud taková situace nenastala, nebo nevyšla najevo. Z povahy věci lze předpokládat, že by byl procesní postup určen dle ZŘS. Ovšem taxativní výčet žalob obsažených v ZŘS je uzavřený a může ho rozšířit pouze zákonodárce. Lze tedy předpokládat, že pokud by taková situace nastala, tak se řízení o určení jména fyzické osoby bude řídit ustanoveními obecné části ZŘS a subsidiárně pak normami OSŘ. Tento problém vyvstává pouze v případech, kdy si transsexuál před změnou pohlaví nezvolil možnost užívat neutrální jméno a příjmení ve smyslu § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona. Pokud je tedy transsexuál, který podstoupil chirurgickou změnu pohlaví, nositelem neutrálního jména, resp. i příjmení, není třeba jméno řešit. Všeobecně transsexuálové téměř ve 100 % užívání neutrální jméno a příjmení.¹²⁹

¹²⁸ Znalecký posudek dostupný na veřejném profilu uživatele tobias_tfm_ [online]. [cit. 15-01-2023]. Dostupné z: https://instagram.com/tobias_ftm_?igshid=YmMyMTA2M2Y=.

¹²⁹ Z praxe MUDr. Hany Fífkové.

K samotné žádosti provedení změny jména a příjmení ve smyslu ustanovení § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona musí žadatel-transsexuál předložit potvrzení o ukončení léčby pro změnu pohlaví. Vzor dokumentu pro poskytovatele zdravotních služeb, kterým se potvrzuje již zmíněná ukončená léčba pro změnu pohlaví, je obsažen v Příloze č. 6 Vyhlášky Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 424/2013 Sb. Zároveň ale nemá transsexuál povinnost provést změnu jména a příjmení na mužský tvar v případě FtM, či na ženský tvar v případě MtF, pokud používá neutrálního jména a příjmení.

3.3.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání

Jak již bylo zmíněno v předchozích podkapitolách, je pro transsexuály komfortnější a pro právní jistotu při právních jednáních vhodnější, aby veškeré doklady měli vystavené na nové jméno a příjmení. Jak bylo zmíněno v podkapitole **2.2.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání**, tak v případě vysvědčení vystavených dle zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů, nebude díky znění vyhlášky č. 3/2015 Sb., o některých dokladech vzdělávání, ve ze znění pozdějších předpisů, žádný problém. Ovšem v případě vysokoškolských diplomů mohou transsexuálové narazit na problémy. Zákon o VŠ totiž nestanoví právo na změnu osobních údajů na vysokoškolském diplomu. Stejně tak nestanoví žádný prováděcí předpis k zákonu o VŠ. Je tedy důležité, aby změnu osobních údajů na vysokoškolském diplomu umožňovaly interní předpisy dané vysoké školy či univerzity. Například Západočeská univerzita v Plzni žádný takový interní předpis nemá. Stejně tak takový interní předpis nelze nalézt na většině veřejných vysokých škol v ČR. Avšak neexistence takového předpisu nebrání tomu, aby případná změna osobních údajů na vysokoškolském diplomu byla i tak provedena.

Lze tedy vytvořit domněnku, že postup platný pro doklady o získání základního a středoškolského vzdělání je použitelný rovněž pro případ vydávání duplikátů dokladů o získání vysokoškolského vzdělání. K této úvaze lze dospět pomocí tzv. argumentu *a minori ad maius*, tedy od „menšího k většímu“. Argument by bylo tedy možné do praxe aplikovat tak, že platí-li pravidla pro vydávání duplikátů, resp. stejnopisů na úrovni vzdělání předcházející vysokoškolskému studiu, platí tato pravidla pro vydání duplikátu či stejnopisu o získání vysokoškolského vzdělání. Problém může nastat pouze v tom, že vydání stejnopisu

či duplikátu vysokoškolského diplomu je správním řízením a spadá tak do oblasti veřejného práva. V tomto lze odkázat například na Čl. 2 odst. 2 Listiny, který stanoví, že státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Pokud tedy zákon o VŠ o možnosti vydat stejnopis či duplikát se změněnými osobními údaji mlčí, může být tento zákon vykládán rovněž tak, že vydávání duplikátů dokladů o získání vysokoškolského vzdělání s aktuálním jménem, příjmením či rodným číslem není přípustné.

Plošná nemožnost vystavit vysokoškolský diplom na nové jméno a příjmení by však stavila transsexuály do zhoršeného postavení například při pracovních pohovorech, kdy by museli vysvětlovat nesoulad mezi osobními údaji v občanském průkazu a těmi, které jsou uvedeny na vysokoškolském diplomu. Jelikož není možné podat ústavní stížnost na zrušení některé části zákona dle § 64 a násl. ZÚS, protože daná právní úprava neexistuje, je jedinou možností zaslat podnět zákonodárcům. Je však otázkou, zda se bude touto závažnou právní mezerou někdo zabývat.

3.3.4 Zákroky prováděné transsexuálům a jejich definování v českém právním řádu

Jak bylo již několikrát zmíněno v předchozích podkapitolách, tak právní úprava změny pohlaví i co do zákroků prováděných transsexuálům v podstatě do roku 2012 neexistovala. Až dne 1. 4. 2012 nabyly účinnosti současné ZSZS. Opomeneme-li jednu významnou novelu, která nabyly účinnosti dne 1. 11. 2017, tak se ve výsledku právní úprava pojednávající o způsobu a průběhu chirurgických zákroků vedoucích k úřední změně pohlaví nezměnila. Nicméně pro větší určitost byl dne 9. 10. 2012 vydán Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů. Tento dokument byl vydán ve Věstníku MZdr ČR pod sp. zn. 29991/2012.¹³⁰ Nejedná se tedy o právně závazný předpis, pouze o doporučení. Doporučený postup mimo jiné hovoří ve svém Čl. 1 o chirurgických zákrocích, které jsou transsexuálům prováděny, kdy tyto zdravotní služby dělí na chirurgické zákroky prováděné transsexuálům MtF a FtM, a to následovně:

¹³⁰ Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky ze dne 9. 10. 2012 [online]. Částka 8, ročník 2012. [cit. 20-08-2023], s. 5 a násl. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

- a) FtM: mastektomie (redukční mammaplastika), hysterektomie, oboustranná ovariectomie, metaidoioplastika, faloplastika, scrotoplastika a urethroplastika.
- b) MtF: orchiektomie, penektomie, vaginoplastika, klitorideoplastika a labioplastika.

Je však zajímavé, že Doporučený postup upravuje přesnou délku tzv. *Real Life Test*. Čl. 2 odst. 2. písm. b) Doporučeného postupu tedy stanoví, že u transsexuálního pacienta se musí prokázat schopnost žít v opačné pohlavní roli, a to po dobu alespoň 12 měsíců. Po stejnou dobu musí transsexuál dle Čl. 2 odst. 2. písm. c) užívat i hormonální preparáty, pokud to umožňuje jeho zdravotní stav. Čl. 3 Doporučeného postupu pak upravuje kontraindikace chirurgického výkonu. Za absolutní kontraindikace se tedy považují tyto okolnosti:

- a) pacient trpí akutní fází psychotického onemocnění,
- b) byly shledány obecné somatické kontraindikace provedení chirurgických výkonů,
- c) existují právní překážky, zejména trvajících manželství nebo registrované partnerství a věk do 18 let.

Za relativní kontraindikace, při nichž je při schvalování provedení chirurgické změny pohlaví komisí nutné dbát zvýšené opatrnosti, se považují:

- a) komorbidity transsexuality a psychotického onemocnění,
- b) komorbidity transsexuality a závažné poruchy osobnosti, zejména takové, kde převažují rysy disociální či histriónské,
- c) závislosti na alkoholu a nealkoholových drogách,
- d) recentní kriminální anamnézy.

Mimo výše uvedené obsahuje Doporučený postup také jednu přílohu. Tuto přílohu tvoří vzor Písemného informovaného souhlasu s provedením chirurgických zákroků směřujících k dokončení přeměny pohlaví.

Čl. 5 odst. 2 písm. b) a c) Doporučeného postupu stanoví, že doporučení ošetřujícího lékaře-sexuologa a doporučení klinického psychologa nesmí být starší 3 měsíců. Tato lhůta mohla být komplikována v nedávné minulosti především omezením poskytování plánované zdravotní péče v důsledku celosvětové pandemie způsobené onemocněním SARS CoV-2 (covid-19). MZdr ČR se k tomuto problému postavilo tak, že chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví transsexuálních

pacientů ve smyslu Čl. 1 Doporučeného postupu, mohou být provedeny i na žádost starší 3 měsíců, pokud k promeškání 3měsíční lhůty došlo v důsledku pandemie způsobené onemocněním covid-19. Platnost všech potřebných dokumentů tak byla prodloužena na 2 roky. V případě, že by transsexuál nepodstoupil do 2 let od vydání doporučujícího stanoviska žádný z chirurgických zákroků uvedených v Čl. 1 Doporučeného postupu a stále bude trvat na jejich provedení, může zaslat na MZdr ČR žádost o prodloužení stanoviska. V žádosti by mělo být uvedeno, proč transsexuál provedení chirurgických zákroků nestihl v důsledku pandemie způsobené onemocněním covid-19 a že se jeho zdravotní stav nezměnil, tedy že diagnóza Transsexualismu, F64.0 trvá. Dále bude muset uvést své osobní údaje a přiložit stanovisko odborné komise. Právě odborná komise žádost transsexuála znovu dodatečně projedná, resp. přezkoumá všechny náležitosti, a následně bude transsexuálovi zasláno nové stanovisko. Podmínkou je, aby tato žádost byla zaslána nejdříve 2 měsíce před uplynutím platnosti stanoviska na Odbor zdravotní péče MZdr ČR.¹³¹

Je také důležité konstatovat, že ne všechny chirurgické zákroky, které jsou uvedeny v Doporučeném postupu, se nevztahují pouze na chirurgické zákroky prováděné transsexuálnímu pacientovi ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl. Například mastektomie je druh estetického chirurgického zákroku, který je prováděn dle ZZS. Tento zákrok provádí plastický chirurg transsexuálnímu pacientovi FtM před nebo po chirurgickém zákroku ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl.¹³²

3.3.5 Pracovněprávní předpisy

Oblast pracovního práva upravuje některá práva a povinnosti spojená s výkonem závislé práce zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže. To mj. jiné zaručuje i Čl. 29 Listiny. Ten stanoví, že ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky. Důvodem tohoto lidskoprávního vymezení, které se promítá i do ZPr a dalších souvisejících právních předpisů, je ochrana zdraví. Důvodem zvýšené ochrany žen v pracovních vztazích je těhotenství a mateřství, „*keré je třeba chránit*

¹³¹ MZdr ČR. *Prodloužení doporučujícího stanoviska Odborné komise pro provádění změny pohlaví transsexuálních pacientů* [online]. [cit. 20-08-2023]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/prodlouzeni-doporucujiciho-stanoviska-odborne-komise-pro-provadeni-zmeny-pohlavi-transsexualnich-pacientu/>.

¹³² Zákonodárci je možné vytknout to, že zákroky prováděné transsexuálům, které obsahuje Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů není součástí ZSZSl jako jeho nedílná příloha.

*s ohledem na reprodukci společnosti. Jiná ochrana žen, která s těhotenstvím a mateřstvím nesouvisí, se marginalizuje.*¹³³ ZPr pak tuto ochranu provádí například tak, že stanoví odlišné pracovní podmínky pro kojící a těhotné ženy.¹³⁴ Zároveň vyhláška č. 180/2015 Sb., která je prováděcím právním předpisem k § 238 ZPr, hovoří o pracích a pracovištích, které jsou zakázány těhotným zaměstnankyním, zaměstnankyním, které kojí, a zaměstnankyním-matkám do konce devátého měsíce po porodu, o pracích a pracovištích, které jsou zakázány mladistvým zaměstnancům, a o podmínkách, za nichž mohou mladiství zaměstnanci výjimečně tyto práce konat z důvodu přípravy na povolání (vyhláška o zakázaných pracích a pracovištích), v platném znění. Dále také § 203 odst. 1 písm. h) ZPr stanoví, že zaměstnavatel je povinen „*učinit potřebná opatření, která se týkají snížení rizika psychické a fyzické únavy a jiných druhů psychické a fyzické zátěže spojené s vykonávanou prací, a to po celou dobu, kdy je to nutné k ochraně těhotné zaměstnankyně, zaměstnankyně, která kojí, a zaměstnankyně-matky, jejich bezpečnosti nebo zdraví dítěte.*“¹³⁵

Změnou pohlaví tedy může nastat situace, kdy nebude možné aby zaměstnanec, který byl dříve ženou či mužem, vykonával dosavadní práci. Vedle výše uvedené vyhlášky č. 180/2015 Sb., lze v těchto případech aplikovat také například nařízení vlády č. 361/2007 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví při práci, ve znění pozdějších předpisů. Uvedené nařízení vlády č. 361/2007 Sb., stanoví hygienické limity pro zvedání břemen v práci s hledem na pohlaví zaměstnance. Uvedené nařízení stanoví rozdíly mezi občasným a častým zvedáním a přenášením břemen ve vztahu k pohlaví zaměstnance. Jelikož se s těmito pojmy pracuje v rámci rozdílných podmínek stanovených pro muže a ženy, je vhodné nejprve tyto pojmy definovat. Dle § 29 odst. 6 nařízení vlády č. 361/2007 Sb., se občasným zvedáním a přenášením břemene se rozumí zvedání a přenášení břemene nepřesahující souhrnně 30 minut v průměrné osmihodinové směně. Častým zvedáním a přenášením břemene se rozumí zvedání a přenášení břemene přesahující souhrnně 30 minut v průměrné osmihodinové směně.

¹³³ RIEGEL, F.: Čl. 29 [Ochrana žen, mladistvých a zdravotně postižených v pracovněprávních vztazích]. In: HUSSEINI, F. a kol.: *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony, s. 829.

¹³⁴ Např. těhotné ženy mohou s účinností od 1. 10. 2023 požádat o home office nebo zkrácenou pracovní dobu. Viz srov. § 241 a § 241a ZPr.

¹³⁵ *Ibidem*, s. 830.

Dle § 29 nařízení vlády č. 361/2007 Sb., jsou stanoveny maximální limity pro zvedání břemen při jedné průměrné osmihodinové směně. Muži mohou nosit břemena o maximální hmotnost 50 kg při občasném zvedání a přenášení. Při častém zvedání a přenášení hovoříme o 30 kg. Při práci vsedě je přípustný hygienický limit pro hmotnost ručně manipulovaného břemene mužem 5 kg. Zároveň všechna výše uvedená břemena nesmí za průměrnou osmihodinovou směnu překročit celkovou hmotnost 10 000 kg. U žen jsou přípustné hygienické limity pro zvedaná břemena v práci nižší. Ženy mohou nosit břemena o maximální hmotnost 20 kg při občasném zvedání a přenášení, při častém zvedání a přenášení břemena s maximální hmotností 15 kg. Při práci vsedě je přípustný hygienický limit pro hmotnost ručně manipulovaného břemene ženou nastaven na 3 kg. Zároveň tato břemena nesmí za průměrnou osmihodinovou směnu překročit celkovou hmotnost 6 500 kg.

Dále § 49 odst. 1 nařízení vlády č. 361/2007 Sb., s ohledem na pohlaví zaměstnance stanoví, že optimální výška pracovní roviny nad sedátkem při práci vsedě je v případě mužů 220 až 310 mm, u žen 210 až 300 mm. Dle § 54 odst. 2 a odst. 5 nařízení vlády č. 361/2007 Sb., pak musí mít ženy a muži také oddělené šatny a umývárny. V případě, že by měl zaměstnavatel pouze 5 a méně zaměstnanců, lze tyto šatny oddělit časově. Ve vztahu ke znění k hygienickým normám je i nutné, aby zaměstnavatel měl s ohledem na pohlaví svých zaměstnanců určitý počet toalet, kdy počty záchodových určené pro ženy jsou s ohledem na počet zaměstnankyň vyšší než pro muže. Tak přímo stanoví § 54 odst. 7 nařízení vlády č. 361/2007 Sb. Zároveň existují i druhy práce, které nemohou ženy přímo vykonávat. Tyto druhy práce jsou pak upraveny v přílohách k nařízení vlády č. 361/2007 Sb. S ohledem na výše uvedené je tedy zřejmé, že změna pohlaví zaměstnance je velmi důležitým následkem jednostranného právního jednání člověka. Zaměstnavatel v případě změny pohlaví svého zaměstnance bude muset také přepočítat počet toalet nebo zajistit oddělené šatny či umývárny.

Ovšem výše uvedené podzákoné právní předpisy vůbec nepracují s tím, jak má zaměstnavatel postupovat v případech, kdy mu výše nastavené hygienické normy stavební úpravu neumožňují provést kapacitní či provozní důvody. Jelikož se jedná o podzákoné právní předpisy kogentní povahy, není možná domluva o jiných podmínkách. Zákonodárce zkrátka v tomto ohledu zcela nepočítal s otázkou změny pohlaví. V praxi by nejspíše došlo k tomu, že by se zaměstnancem došlo k dohodě o rozvázání pracovního poměru dle § 49 ZPr. Ovšem na druhou

stranu zaměstnanec není povinen na dohodu o rozvázání pracovního poměru přistoupit. Navíc by i taková nabídka mohla být chápána jako diskriminační přístup k zaměstnanci, který změnu pohlaví absolvoval. Výpověď daná zaměstnavatelem v režimu § 52 ZPr by v tomto případě byla nepřijatelná. Možná aplikace § 52 písm. f) ZPr, tedy nespĺňuje-li zaměstnanec předpoklady stanovené právními předpisy pro výkon sjednané práce nebo nespĺňuje-li bez zavinění zaměstnavatele požadavky pro řádný výkon této práce, by byla velmi odvážná a i napadnutelná žalobou u příslušného soudu. Komentářová literatura v tomto případě uvádí jako zákonné předpoklady např. osvědčení, odborné zkoušky, úroveň vzdělání atp. a v případě požadavků zaměstnavatele pro řádný výkon práce se může jednat o „*odbornou způsobilost, jazykové schopnosti, morální kvality, ale i specifické dovednosti a schopnosti, například schopnosti řízení, organizace, či požadavky na určitý způsob vystupování, vzhledu, oblékání aj.*“¹³⁶ Ani v jednom případě však nemůže jít o pohlaví. Opět je tedy zřejmé, že zákonodárce se změnou pohlaví v pracovněprávních otázkách nepočítal. Obava z aplikace § 52 písm. f) ZPr je pak založena na možné aplikaci § 16 ZPr, resp. čl. 3 odst. 1 Listiny.

Velmi zajímavá je pak otázka zaměstnanců MtF. U nich by totiž mohlo dojít k převedení na jinou práci dle ZPr. Problém je však v tom, že současné znění § 41 ZPr, které hovoří o převedení zaměstnance na jinou práci, nezná převedení z důvodu změny pohlaví. Nejspíše by se tedy postupovalo dle § 41 odst. 1 písm. e) ZPr. Toto ustanovení stanoví, že zaměstnavatel je povinen převést zaměstnance na jinou práci, jestliže je toho třeba podle pravomocného rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, jiného státního orgánu nebo orgánu územního samosprávného celku. Takovým rozhodnutím by mohlo např. být rozhodnutí matričního úřadu o změně jména a příjmení a rodného čísla právě z důvodu změny pohlaví. Ostatně změnu jména, příjmení a rodného čísla musí každý zaměstnanec nahlásit svému zaměstnavateli, a to z důvodu povinných odvodů ve smyslu zdravotního a sociálního pojištění. Nicméně je zřejmé, že zaměstnanec s ohledem na rekonvalescenci po provedených chirurgických zákrocích do zaměstnání po provedení chirurgické, ale i úřední změny pohlaví ihned nenastoupí.

¹³⁶ JANŠOVÁ, M.: § 52 [Výpovědní důvody]. In: VALENTOVÁ, K. a kol.: *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 208–209.

Vedle § 41 ZPr pak ještě ZPr obsahuje § 45. Ten hovoří o převedení či přeložení zaměstnance ze zdravotních důvodů. Ovšem aplikace tohoto ustanovení by v případě změny pohlaví zaměstnance nebyla zcela vhodná. Jak přímo uvádí T. Bělina, tak lze § 45 ZPr aplikovat, pokud se zaměstnavatel nemůže přizpůsobit novým potřebám zaměstnance. Až v tomto okamžiku „je povinen vyhovět žádosti zaměstnance o převedení na jinou práci nebo pracoviště, popřípadě přeložení do jiného místa výkonu práce v případě, že podle doporučení poskytovatele pracovnělékařských služeb není vhodné, aby zaměstnanec dále konal dosavadní práci nebo pracoval na dosavadním pracovišti.“¹³⁷ Ono totiž co se týče zdravotního stavu zaměstnance, tak ten v podstatě jako důvodu pro převedení či přeložení zaměstnance po uschopnění po podstoupení chirurgické změny pohlaví zaniká. U zaměstnance již totiž není dán zdravotní důvod pro přeložení či převedení na jinou práci, nýbrž je nově dán důvod pro převedení či přeložení zaměstnance z důvodu pohlaví. V těchto otázkách je však třeba postupovat velmi obezřetně, a to s ohledem na možnou diskriminaci ze strany zaměstnavatele.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti pak vyvstává otázka, jak se v praxi změna pohlaví zaměstnance řeší. Lze se domnívat, že by se mohlo jednat o jednotky případů, jelikož je mnoho zaměstnání, které lze bez omezení vykonávat bez ohledu na pohlaví.¹³⁸ Ovšem i tak existují zaměstnání, kde je nutné k pohlaví zaměstnance přihlížet. Proto je významným pochybením zákonodárce, že na tuto problematiku nebral při zavedení institutu změny pohlaví do ObčZ zřetel i co do otázek pracovního práva. Jak totiž již bylo uvedeno výše, tak ZPr je v podstatě kogentním právním předpisem, který v mnoha ustanoveních nedovoluje odchýlení se či dvoustranou dohodu s ohledem na ochranu zájmů zaměstnanců a na ochranu jejich práv. Teoreticky by bylo možné aplikovat § 41 odst. 3 ZPr, který stanoví, že pokud není možné zaměstnanec převést z důvodu, který upravuje

¹³⁷ BĚLINA, T.: § 45 [Převedení či přeložení ze zdravotních důvodů]. In: BĚLINA, M. a kol.: *Zákoník práce. Komentář. 3. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2019, s. 268.

¹³⁸ Paní X., která byla personalistkou nejmenované nadnárodní společnosti, se setkala před více jak 10 lety se zaměstnancem, který podstoupil změnu pohlaví (FtM). Ze strany mužských kolegů však nebyla bohužel změna pohlaví zaměstnance akceptována a vymohli si například to, že tento muž s nimi nemůže chodit na toalety. Zaměstnavatel, který byl zastoupen ředitelem dané pobočky, uvažoval o propuštění tohoto zaměstnance. To mu však ZPr jako možnost řešení takovéto situace neumožňoval. Dále se zaměstnavatel obával žaloby z důvodu diskriminace. Celá záležitost byla následně vyřešena individuální toaletou, kterou mohl zaměstnanec užívat. Obdobná situace nastala i v případě převlékáren. Zde však došlo k takovému řešení, že se zaměstnanci posunula pracovní doba tak, aby se v převlékárně neseťkával s jinými zaměstnanci mužského pohlaví. Nicméně je důležité zmínit, že tento posun pracovní doby zaměstnanci, který podstoupil změnu pohlaví v podobě FtM, umožňovalo jeho pracovní zařazení.

§ 41 odst. 1 a odst. 2 ZPr, může být tento zaměstnanec zaměstnavatelem převeden na práci jiného druhu, než byl sjednán v pracovní smlouvě, a to i kdyby s tím zaměstnanec nesouhlasil. Ovšem je skutečně takový postup vhodný i u zaměstnanců, kteří podstoupili změnu pohlaví? Nejspíše ne, neboť změna pohlaví je velmi specifická a je třeba, aby byla upravena zvláštními předpisy, resp. konkrétními normami obsaženými nejenom v ZPr, ale i v dalších prováděných předpisech.

4 Změna pohlaví v české judikatuře¹³⁹

Změna pohlaví není v české judikatuře příliš častým tématem. Nejspíše je to důsledek toho, že samotný institut změny pohlaví je českému právnímu řádu znám teprve od 90. let 20. století. Navíc až s příchodem současného znění právní úpravy obsažené v ZSZS1 a v ObčZ získal institut změny pohlaví řádné právní zakotvení odpovídající principům právního státu. Téma změny pohlaví je natolik citlivou otázkou, že rozhodnutí na úrovni obecných soudů jsou až na několik výjimek nedohledatelná. Ovšem největší pozornost a váhu pro následné řešení obdobných případů v praxi vždy dostávají ta soudní rozhodnutí, která jsou řešena NS ČR či NSS ČR, a také ta, která jsou předložena v podobě ústavních stížností k ÚS ČR. Ovšem i přes krátkou časovou linii existence institut změny pohlaví v českém právním řádu takové případy již česká justice zná. A právě rozboru těchto případů bude věnována tato kapitola.

4.1 Případ pana Mgr. Bc. M. S. M.

NSS ČR v otázkách změny pohlaví rozhodl celkem třikrát, a to dvakrát ve věci kasačních stížností paní T. H. a jednou ve věci pana Mgr. Bc. M. S. M. Oba dva případy spojuje fakt, že jak paní T. H., tak i pan Mgr. Bc. M. S. M. nebyli spokojeni s postupem správních orgánů a rozhodli se tak domáhat svých subjektivních veřejných práv prostřednictvím správního soudnictví. Dále oba případy spojovalo a spojuje, že to, co bylo požadováno po dotčených správních orgánech, neupravoval žádný právní předpis ČR.

Současný český právní řád neumožňuje, aby byl po změně pohlaví změněn i vysokoškolský diplom člověka, který tranzici podstoupil, tak, aby odpovídal jeho nové pohlavní identitě. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů, zkrátka tuto problematiku nezná. Tudíž lidé, kteří podstoupili tranzici, včetně změny jména a příjmení, až po úspěšném ukončení vysoké školy, jsou v podstatě diskriminováni, protože na vydání opisu vysokoškolského diplomu nemají automaticky právní nárok. Byť se může zdát, že se jedná o triviální věc a vysoké školy by jistě vysokoškolský diplom z důvodu změny pohlaví vydaly,

¹³⁹ Tato kapitola byla podkladem pro článek autora této rigorózní práce: MACH, O.: Změna pohlaví v české judikatuře: In: Soudní rozhledy, č. 4. Roč. 29. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 111–115.

tak tomu tak v praxi není. Důkazem je pak rozsudek NSS ČR ze dne 28. 11. 2022, č. j. 10 As 44/2022-49.

Předmětem sporu bylo, že Univerzita Palackého v Olomouci odmítla transsexuálovi FtM,¹⁴⁰ panu Mgr. Bc. M. S. M., vystavit vysokoškolský diplom s novými údaji, neboť na tuto správní činnost nenalezla dostatečnou oporu v žádném právním předpise. K této věci se nevyjádřilo ani MŠMT ČR, na které se stěžovatel, poškozený transsexuál FtM, obrátil ještě před podáním správní žaloby ve smyslu § 79 a násl. SŘS ke Krajskému soudu v Ostravě. Ten však postup Univerzity Palackého v Olomouci potvrdil jako správný. Stěžovatel se tak prostřednictvím kasační stížnosti obrátil na NSS ČR. Ovšem ani ten přímo neuvedl, že by měl stěžovatel přímý nárok na vydání stejnopisu vysokoškolského diplomu. Zároveň však NSS ČR uvedl, že „*nejasnost a neúplnost právní úpravy by však zásadně neměla jít k tíži účastníka (či obecněji vzato adresáta veřejnoprávního působení)*“.¹⁴¹ Je tedy zřejmé, že tato problematika je důsledkem neřešení stavu ze strany zákonodárce a byť se může jednat o ojedinělý jev, nemůže být k tíži adresátů právní normy, kteří se pouze snaží dosáhnout plnohodnotného života s novou pohlavní identitou. Ostatně skutečnost, že tyto situace je třeba vyřešit systémově, již v roce 2018 vyslovila ve svém dopise i někdejší veřejná ochránkyně práv, A. Šabatová.¹⁴²

V současnosti se může mj. postupovat i dle doporučení P. Dolečka, někdejšího pověřeného náměstka pro řízení vysokého školství, vědy a výzkumu v rámci MŠMT ČR ze dne 27. 6. 2018.¹⁴³ Obsahem tohoto doporučení ve formě dopisu adresovanému konkrétnímu rektorovi bylo, aby žádostem bývalých studentů, kteří z důvodu změny pohlaví žádají o stejnopis vysokoškolského diplomu spolu se změnou osobních údajů, bylo vyhověno. Problematické však je, že se jednalo o dopis konkrétnímu rektorovi, nikoli o doporučení MŠMT ČR pro všechny rektory vysokých škol obecně, a proto toto doporučení nelze chápat

¹⁴⁰ Jedná se o transsexuála Female to Male, tedy o člověka, který podstoupil změnu pohlaví z ženského na mužské. Transsexuál Male to Female neboli MtF je člověk, který podstoupil změnu pohlaví z mužského na ženské.

¹⁴¹ Rozsudek NSS ČR ze dne 28. 11. 2022, č. j. 10 As 44/2022-49, bod 19.

¹⁴² ŠABATOVÁ, A.: *Dopis veřejné ochránkyně práv ze dne 19. 8. 2018 adresovaný Ing. Robertu Plagovi, Ph.D., ministrovi Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 26-02-2023]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/4-18-SZD-KS_doporuceni.pdf.

¹⁴³ DOLEČEK, P.: *Dopis ze dne 27. 6. 2018* [online]. [cit. 26-02-2023]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/4-18-SZD-KS_priloha2.pdf.

za závazný právní předpis či závazné doporučení pro všechny vysoké školy v ČR ze strany MŠMT ČR.

4.2 Příklad T. H.

T. H. a její ústavní stížnosti postavily ÚS ČR před velmi nelehký úkol – říct české společnosti, jak se bude vyvíjet právní úprava změny pohlaví na území ČR. ÚS ČR tak v podstatě mohl říct, že buďto se ČR vydá liberálním směrem po vzoru států západní Evropy a USA, nebo se rozhodne setrvat na konzervativních zákonných podmínkách úřední změny pohlaví tak, jak je tomu v ČR i v současnosti.

Stěžovatelka T. H. se u ÚS ČR prostřednictvím svých ústavních stížností domáhala zrušení § 29 odst. 1 ObčZ, § 21 odst. 1 ZSZSl a § 13 odst. 3 ZOE ve slovech „u žen zvýšené o 50“ a proti rozsudku NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, č. j. 2 As 199/2018-37, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018, č. j. 3 A 153/2017-35 a postupu MV ČR spočívajícímu v nezapsání rodného čísla stěžovatelky v neutrálním nebo ženském tvaru. Dalším důvodem, proč T. H. podala většinu svých ústavních stížností, bylo, že ČR nerespektuje rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, č. 52471/13 a č. 52596/13. Uvedený rozsudek ESLP stanovil, že požadovat pro změnu pohlaví chirurgické zákroky je příliš invazivní a je tak porušováno zejména právo na soukromí ve smyslu čl. 7 EÚLP. T. H. je sice dle pohlaví uvedeného v jejích dokumentech muž, avšak cítí se být nebinární osobou. Ovšem v krajních případech požaduje být identifikována s ženským pohlavím. Z tohoto důvodu nechce ani podstoupit změnu pohlaví dle podmínek českého právního řádu.¹⁴⁴ V současnosti T. H. dle svého tvrzení, podstupuje hormonální léčbu a přistoupila k některým, blíže specifikovaným estetickým zákrokům.¹⁴⁵ Nicméně i nadále odmítá podstoupit změnu pohlaví tak, jak ji definuje § 29 odst. 1 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl.¹⁴⁶

4.2.1 První ústavní stížnost

Celý případ vznikl u MV ČR. T. H. se domáhala změny rodného čísla na ženský tvar, tedy navýšení druhého dvojčíslí o 50, jak stanoví § 13 odst. 3 ZOE.

¹⁴⁴ Usnesení ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

¹⁴⁵ T. H. poslední zdravotnickou dokumentaci, která potvrzuje hormonální nebo jakoukoli léčbu, doložila naposledy spolu se svou kasační stížností. O níž se mj. přímo rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018 přímo zmiňuje.

¹⁴⁶ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 3.

Případně požadovala, aby existovala neutrální podoba rodného čísla, z níž nebude patrné pohlaví jeho nositele.¹⁴⁷ Tutu žádost MV ČR zamítlo, resp. správní řízení nezačalo, jelikož u T. H. nenastala žádná okolnost, pro níž je dle § 17 odst. 2 ZOE změna rodného čísla možná, neboť nebyl naplněn ani jeden ze zákonem stanovených důvodů pro změnu rodného čísla. Dále MV ČR dodalo, že změnu rodného čísla dle uvedeného ustanovení ZOE provede místně a věcně příslušný správní orgán za předpokladu, že:

- a) totožné rodné číslo bylo přiděleno dvěma nebo více nositelům rodného čísla, nebo
- b) bylo přiděleno chybné rodné číslo, nebo
- c) došlo k osvojení nezletilé fyzické osoby, nebo
- d) došlo ke změně pohlaví.

T. H. se tedy na základě zamítnutí její správní žádosti rozhodla podat ústavní stížnost proti postupu MV ČR. Domnívala se, že došlo k porušení jejích základních lidských práv zaručených Listinou. Požadovala, aby ÚS ČR rozhodl tak, že MV ČR bude zakázáno postupovat jako doposud, tedy že nezačalo správní řízení o změně rodného čísla a v nezměnění rodného čísla stěžovatelky do neutrálního tvaru, resp. v nezměnění rodného čísla do ženského tvaru. MV ČR přitom T. H. opakovaně v dopise sdělilo, že není možné změnit její rodné číslo, aniž by nedoložila lékařskou zprávu o dokončení změny pohlaví; bez tohoto lékařského osvědčení není dle MV ČR podle stávající právní úpravy možno správní řízení o změně, resp. o přidělení nového rodného čísla zahájit.

T. H. byla v unesení ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16 poučena o postupu, jak se v rámci správního řízení správně domáhat ochrany svých práv. ÚS ČR se vyslovil tak, že „*odmítnutí ústavní stížnosti nehrozí ve vztahu ke stěžovateli denegationis iustitiae, neboť v případě, že se stěžovatelka nedomůže efektivní ochrany svých práv v řízení před správními soudy, bude jí případně k dispozici nová ústavní stížnost, ve které bude moci uplatnit veškeré námitky obsažené v jejím nynějším podání.*“¹⁴⁸ A jak bude uvedeno v následujících podkapitolách, tak T. H. této možnosti využila.

¹⁴⁷ K podobám rodného čísla blíže viz podkapitola **3.3.1 Zákon o evidenci obyvatel.**

¹⁴⁸ Usnesení ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16, bod 14.

4.2.2 Řízení před Nejvyšším správním soudem ČR

Po odmítnutí své první ústavní stížnosti prostřednictvím usnesení ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16 se T. H. v rámci správního soudnictví domáhala ochrany svých veřejných subjektivních práv u správních soudů. T. H. podala celkem dvě správní žaloby, kterým nebylo vyhověno a proti zamítavým rozsudku pak podala i dvě kasační stížnosti, neboť podala i celkem dvě žádosti na změnu rodného čísla do požadovaného tvaru na MV ČR. Obě tyto správní žaloby k Městskému soudu v Praze byly podány z důvodu ochrany před nezákonným zásahem správního orgánu.

4.2.2.1 Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019

T. H. prostřednictvím svého právního zástupce podala dle § 82 SŘS žalobu na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu k Městskému soudu v Praze. Ten však její žalobu směřovanou proti rozhodnutí MV ČR ze dne 24. 8. 2017, č. j. MV-67355-51/SC-2012 zamítl jako nedůvodnou.¹⁴⁹ Již tuto žalobu paní T. H. rozšířila o poukázáním na ignoraci rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii.¹⁵⁰ Nicméně Městský soud v Praze nemohl rozhodnout jinak než podle aktuálně účinného českého práva. Absentovalo totiž doložení lékařské správy ve smyslu § 17 odst. 2 písm. d) ZOE, § 21 a násl. ZSZSl a Doporučeného postupu. Stejně se postupuje při změně jména a příjmení z důvodu obsaženém v § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona. Ani v případě změny jména a příjmení na tvar požadovaného pohlaví nelze správní řízení zahájit, pokud nebude doložena zdravotnická dokumentace, potvrzující provedení chirurgického zákroku ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl. Městský soud v Praze s ohledem na výše uvedené tedy nemohl dne 14. 5. 2018 rozhodnout jinak než právě zamítnutím žaloby pro její nepřijatelnost.

Paní T. H. se však s rozhodnutím Městského soudu v Praze odmítala smířit a podala kasační stížnost k NSS ČR dle ustanovení § 102 a násl. SŘS. Je zajímavé, že NSS ČR zde v linii těchto soudních rozhodnutí, která byla následně napadena

¹⁴⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018, č. j. 3 A 153/2017-35.

¹⁵⁰ V době, kdy T. H. podala svou první ústavní stížnost, o níž bylo ÚS ČR usnesením rozhodnuto dne 15. 11. 2016, nebylo ještě ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii rozhodnuto. ESLP v této věci vydal rozsudek až dne 6. 4. 2017.

ústavní stížnost, jako první označil paní T. H. za žalobce, nikoli za žalobkyni.^{151,152} NSS ČR vycházel u T. H. z pohlaví matričního, nikoli ze subjektivního vnímání sebe sama. Ostatně v tomto duchu bylo napsáno celé odůvodnění. Sám NSS ČR pak koncepci pohlaví v českém právním řádu chápe tak, že česká společnost stojí na základní princípech, které jsou projevem základními princípy rodinného života a základními princípy vnímání vztahů mezi lidmi. Tyto princípy jsou projevem respektování právního pohlaví, které je založeno na přísné binaritě a nejde tak objektivně připustit jiného přístupu na základě subjektivního vnímání jednotlivce. Samotná volba, „*před kterou je jedinec, který pociťuje nesoulad mezi svým právním a subjektivně pociťovaným pohlavím, touto právní úpravou stavěn, je podle Nejvyššího správního soudu přiměřená a drží se v mezích toho, co po takovém jedinci lze v dnešních poměrech české společnosti spravedlivě požadovat, a to i při vědomí, že si svůj stav sám nevybral, nýbrž mu jej zvolil ,osud‘.*“¹⁵³

Nicméně NSS ČR též ve svém rozsudku uvedl, že do budoucna nevyklučuje změnu pohledu české společnosti a pojetí právního pohlaví v běhu času, stejně jako tomu bylo například u homosexuality, náboženství či postavení a právech žen.¹⁵⁴ Při hodnocení svých závěrů NSS ČR poukázal také na biologické chápání pohlaví, které nelze chápat zcela binárně, a to z „*důvodů nejrůznějších anomálií, které se vyskytují na úrovni chromozomální, hormonální či ve vzhledu a funkci určitých orgánů těla, stejně jako ohledně psychického vztahu jednotlivce ke svým navenek patrným pohlavně relevantním fyzickým znakům.*“¹⁵⁵

NSS ČR nemohl rozhodnout ve prospěch paní T. H., jelikož subjektivní pojetí sociálního pohlaví se v českém prostředí doposud neprosadilo. Jedinou výjimkou je v podstatě právní institut „*změny pohlaví, jehož uplatnění je v podstatě podmíněno nesouladem mezi biologickým a subjektivně pociťovaným pohlavím jednotlivce.*“¹⁵⁶ Ovšem transsexualismus musí být danému člověku předem diagnostikován, aby dle českého právního řádu mohlo k úřední změně pohlaví dojít. Tato diagnóza však v případě T. H. doložena nebyla. Na základě prostoru pro

¹⁵¹ Srov. rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018, č. j. 3 A 153/2017-35, usnesení ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16 a usnesení ÚS ČR ze dne 11. 2. 2020, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

¹⁵² V rámci této práce je však T. H. označována ženským pohlavím, a to pro důvody, které ÚS ČR vyjádřil ve svém nálezu ze dne 3. 8. 2021, sp. zn. II. ÚS 3003/20.

¹⁵³ Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018, bod 90 a 92.

¹⁵⁴ Ibidem, bod 91.

¹⁵⁵ Ibidem, bod 56.

¹⁵⁶ Ibidem, bod 60.

uvážení vysloveného v rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017, ve smyslu prostředí české společnosti tedy NSS ČR rozhodl v neprospěch paní T. H. a kasační stížnost zamítl jako nedůvodnou.¹⁵⁷ NSS ČR při tom zdůraznil, že precedenční účinky i u judikatury ESLP mají své limity.¹⁵⁸ Ostatně nemohl jinak než potvrdit rozsudek Městského soudu v Praze, jelikož i NSS ČR je vázán právním řádem ČR a role negativního zákonodárce mu nepřísluší. Tato role je dle českého právního řádu dána výlučně ÚS ČR.

K textu odůvodnění rozsudku NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018 je mj. vhodné dodat, že T. H. si protirečí. NSS ČR v odůvodnění tuto skutečnost sice výslovně nezmiňuje, avšak z bodu 4 rozsudku NSS ČR vyplývá, že T. H. sice nechce podstoupit chirurgickou změnu pohlaví, avšak svůj penis se rozhodla odstranit svépomocí. Následkem tohoto zásahu má T. H. dodnes psychické obtíže i fyzické bolesti. Je tedy zřejmé, že hormonální léčba, o níž se T. H. v kasační stížnosti zmiňovala, je nedostatečná. T. H. i přes to uvedla, že je tzv. nebinární osobou, nikoli transsexuálem. Jelikož ale nebyl podrobněji rozebrán důvod, proč se T. H. rozhodla svépomocí odstranit svůj penis, lze polemizovat nad tím, zda se jednalo o tzv. sebepoškozování, či o nechuť, kterou chová ke svému mužsky vypadajícímu tělu. Kdyby šlo totiž skutečně o tzv. nechuť ke svému vlastnímu tělu, byla by T. H. transsexuálem MtF, a dokonce by splňovala současné znění definice Transsexualismu MtF, kód F64.0, jak ji definuje MKN-10. Konkrétně jde v rámci této definice o sousloví „žádost žít a být akceptován jako člen opačného pohlaví, obvykle spojený s pocitem nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím“. Toto však T. H. striktně odmítá.

4.2.2.2 Rozsudek NSS ČR ze dne 25. 7. 2019

Výše popsany rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018 byl sice vydán dříve, avšak ještě před vynesením tohoto rozsudku T. H. podala k Městskému soudu v Praze svou první správní žalobu, a to proti rozhodnutí MV ČR „ze dne 11. 8. 2016, č. j. MV-67355-26/SC-2012, jímž byla žalobkyně informována, z jakých důvodů nelze vyhovět její žádosti o potvrzení změny rodného čísla. In eventum v petitu své žaloby navrhovala, aby soud označil sdělení žalovaného ze dne 11. 8. 2016, č. j. MV-67355-26/SC-2012, jako nezákonný zásah

¹⁵⁷ Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018, bod 72.

¹⁵⁸ Ibidem, bod 64.

správního orgánu. ¹⁵⁹ Jednalo se tedy o žalobu proti rozhodnutí MV ČR, které bylo vydáno ještě před usnesením ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

Rozsudek NSS ČR ze dne 25. 7. 2019, č. j. 9 As 61/2018-64 nepřináší žádné nové skutečnosti. I přes to je tento rozsudek NSS ČR důležité zmínit, neboť reflektuje celý procesní postup záležitosti ohledně T. H. V uvedeném rozsudku je v podstatě uveden pouze souhlas s názorem, který byl vyjádřen v rozsudku NSS ČR ze dne 30. 9. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018. Jedinou novotou odůvodnění rozsudku NSS ČR ze dne 25. 7. 2019 bylo, že zde NSS ČR zdůraznil disentní stanovisko soudce Ranzoniho k rozsudku ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017 č. 79885/12, č. 52471/13 a č. 52596/13: „(...) ke zkoumanému tématu neexistuje evropský konsensus, rozsudek vyprazdňuje prostor členských států na uvážení, naopak plyne z něj požadavek, aby dvacet dva členských států změnilo zákonnou úpravu. Podle tohoto stanoviska měla být věc předložena velkému senátu ESLP podle čl. 30 Úmluvy, protože se týkala zásadních otázek výkladu čl. 8 Úmluvy a výkladu pojmů prostor pro uvážení a konsensus.“ ¹⁶⁰

Proto i zde NSS ČR shledal, že česká právní úprava změny pohlaví není protiústavní a ani v rozporu s EÚLP. Navíc i kdyby NSS ČR plně přijal argumentaci ESLP vyjádřenou v jeho rozsudku 6. 4. 2017, tak by zde i nadále zůstávaly otázky ohledně přípustnosti požadavku sterilizace z pohledu čl. 8 Úmluvy a ohledně úřední změny pohlaví vyjádřený na základě prohlášení jednotlivce bez lékařského potvrzení tohoto stavu. Nicméně tak daleko nešel ani ESLP. ESLP „ve věci *Garçon* neshledal v rozporu se čl. 8 Úmluvy požadavky, aby se osoby usilující o změnu zapsaného pohlaví podrobily zdravotní prohlídce a měly diagnostikovanou poruchu *genderové identity* (*gender identity disorder*)“ ¹⁶¹

4.2.3 Shrnutí k judikatuře NSS ČR

Lze tedy shrnout, že NSS ČR v obou případech podal obdobný právní názor na současné znění právní úpravy změny pohlaví. Ani v jednom případě NSS ČR nezasahoval do současného znění právní úpravy institutu změny pohlaví. Ostatně by těmto správní soudům ani věcně nepříslušelo, aby rozhodovaly o občanskoprávní úpravě tohoto institutu, příp. aby podávaly stanovisko, týkající se právní úpravy související se změnou pohlaví, která je obsažena v ObčZ. Je ovšem

¹⁵⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 8. 2. 2018, č. j. 8 A 182/2016-80, bod 1.

¹⁶⁰ Rozsudek NSS ČR ze dne 25. 7. 2019, č. j. 9 As 61/2018-64, bod 36.

¹⁶¹ Ibidem, bod 38.

zajímavé, že co do problematiky rodného čísla a jeho změny z důvodu, který požadovala T. H., oba senáty NSS ČR shodně sdělily, že úkolem NSS ČR není a ani nemůže být posouvání této právní úpravy za hranice toho, kde se současná společnost a právní řád nachází.

K rozsudku NSS ČR ze dne 25. 7. 2019, č. j. 9 As 61/2018-64 je vhodné dále dodat, že v tomto případě NSS ČR již užil pojem *gender identity disorder*, který je vlastní ICD-11.¹⁶² Toto nové znění mezinárodní klasifikace nemocí sice již bylo známo od roku 2020, avšak jeho zaimplementování do české MKN ve verzi 11 se plánuje až na rok 2024.

4.2.4 Řízení před Ústavním soudem ČR

Paní T. H. se na základě zamítnutí své kasační stížností rozhodla podat ústavní stížnost. Využila tak prostoru, který jí ÚS ČR poskytl již v zamítavém usnesení ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16. Tedy, že pokud stěžovatelka T. H. nenalezne efektivní ochranu svých práv v řízení před správními soudy, bude jí případně k dispozici nová ústavní stížnost a bude moci užít veškeré námitky, které uplatňovala již ve své první ústavní stížnosti.

Tato druhá ústavní stížnost byla postoupena k rozhodnutí Plénu ÚS ČR. K postoupení Plénu ÚS ČR došlo dne 11. 2. 2020. Plénum ÚS ČR rozhodlo svým nálezem pouze o té části ústavní stížnosti, která se týkala zrušení § 29 odst. 1 ObčZ, § 21 odst. 1 ZSZSl a § 13 odst. 3 ZOE, a to dne 9. 11. 2021. V té části ústavní stížnosti, jež směřovala proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018 č. j. 3 A 153/2017-35, tj. proti postupu MV ČR spočívajícímu v nezahájení řízení o změně rodného čísla a v nezapsání rodného čísla stěžovatelky v neutrálním nebo ženském tvaru a proti neexistenci možnosti registrace neutrálního pohlaví v rodném čísle, rozhodl II. senát ÚS ČR, a to dne 7. 6. 2022.

4.2.4.1 Nález Pl. ÚS ČR 2/20

Jak bylo řečeno již výše, T. H. se domáhala zrušení § 29 odst. 1 ObčZ, § 21 odst. 1 ZSZSl a § 13 odst. 3 ZOE. Dle T. H. bylo ve světle uvedených ustanovení příslušných zákonů porušeno její právo na nedotknutelnost osoby

¹⁶² MKN-11 zná spíše pojem *gender inkongruence*. Nicméně i NSS ČR užitý pojem *gender identity disorder* lze vnímat jako synonymum, neboť oba pojmy v překladu znamenají nesoulad pohlaví s pohlavní identitou. Blíže k pojetí transsexuality dle MKN-11 viz podkapitola **1.2.1 Definice transsexuality v medicíně**.

a právo na její soukromý život. Dále díky v současnosti účinnému znění výše uvedených právních předpisů byla a je vystavována nelidskému a ponižujícímu zacházení. Mimo to byla také porušena její práva obsažená v Listině a EÚLP. Porušení svých výše uvedených základních lidských práv spatřuje navrhovatelka v tom, že jí současné znění právní úpravy institutu změny pohlaví neumožňuje provést do souladu její vnitřní pohlaví a pohlaví registrované státem, tedy pohlaví právní. Jak navrhovatelka uvedla ve své ústavní stížnosti, tak změna pohlaví nemusí vždy nutně souviset s potřebou hormonální léčby či ochotě a chuti podstoupit chirurgické zákroky spojené se změnou pohlaví tak, jak je v současnosti chápe český právní řád.¹⁶³ Navrhovatelka mj. poukázala na fakt, že české právo nezná problematiku neutrálního pohlaví a že ČR nemůže nikoho nutit volit si jen mezi ženským a mužským pohlavím.¹⁶⁴

Jako vedlejší účastník mohla do řízení ve smyslu § 69 odst. 3 ZÚS vstoupit také tehdejší veřejná ochránkyně práv, Mgr. Anna Šabatová, Ph.D. Ovšem den poté, co využila možnosti vystupovat v řízení jako vedlejší účastník řízení, skončilo její funkční období a funkce veřejného ochránce práv se dne 19. 2. 2020 ujal S. Křeček. Ten se však role vedlejšího účastníka řízení podle podmínek stanovených § 28 odst. 2 ZÚS vzdal. ÚS ČR tak nemohl přihlídnout ani k obsáhlému vyjádření A. Šabatové, jakožto k vyjádření představitele úřadu veřejného ochránce práv. A. Šabatová ve svém Vyrozumění o vstoupení veřejné ochránkyně práv do řízení a vyjádření vedlejšího účastníka – veřejné ochránkyně práv ze dne 17. 2. 2020 uvedla, že aktuální právní úprava je v kolizi především s čl. 3 odst. 1 Listiny, čl. 7 odst. 1 Listiny, čl. 10 odst. 2 Listiny, čl. 8 EÚLP a čl. 31 Listiny. Dle A. Šabatové v ČR dlouhodobě přetrvává stav, který je způsobilý závažně porušovat práva trans osob garantovaná Listinou a jinými mezinárodními smlouvami o lidských právech. A. Šabatová již od roku 2019 zastávala názor, že současná právní úprava změny pohlaví je neudržitelná a již tehdy doporučila tehdejšímu ministru spravedlnosti, aby změnu právní úpravy změny pohlaví změnil. A. Šabatovou navrhované právní úpravy se domáhala prostřednictvím svých žalob a ústavních stížností i T. H.¹⁶⁵ A. Šabatová kritizovala především MZdr ČR za to, že doposud nepřišlo s finálním ústavně konformním návrhem právní úpravy

¹⁶³ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 6.

¹⁶⁴ Ibidem, bod 8.

¹⁶⁵ *Vyrozumění o vstoupení veřejné ochránkyně práv do řízení a vyjádření vedlejšího účastníka – veřejné ochránkyně práv ze dne 17. 2. 2020* [online]. [cit. 08-11-2023], s. 8. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/13-20-SZD-KS_vyjadreni_pro_US.pdf.

institutu změny pohlaví. Je proto tedy na ÚS ČR, aby situaci napravil. V zahraničí již byla právní úprava, vyžadující chirurgické řešení změny pohlaví, dávno překonána a je důležité, aby k tomuto významnému kroku přistoupila i ČR. A. Šabatová v závěru svého vyjádření shrnula, že ta část ústavní stížnosti, která se týká zrušení současné právní úpravy institutu změny pohlaví, by měla být zrušena mimo § 13 odst. 3 ZOE. K tomuto ustanovení A. Šabatová žádné stanovisko nezaujala.

S ohledem na fakt, že vyrozumění zasláné A. Šabatovou bylo velmi obsáhlé, je politováníhodné, že k němu ÚS ČR nemohl přihlídnout. V podobných citlivých otázkách, které se týkají osobního statusu a vnímání člověka jako individuálního jedince, je totiž velmi důležité, jak se k celé věci staví veřejný ochránce práv. Je to totiž právě veřejný ochránce práv jakožto nezávislá osoba, představující ochranu osob před jednáním úřadů a dalších institucí, které je rozporné s právem a neodpovídají tak principům demokratického právního státu. Bylo by i zajímavé, jak by se k celé problematice postavil S. Křeček, který má problematiku změny pohlaví zcela odlišný pohled oproti A. Šabatové. Absenci stanoviska veřejného ochránce práv v nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021 lze tedy hodnotit za negativní. Navíc by ÚS ČR získal velmi zajímavý podklad, s nímž by se musel ve svém odůvodnění vypořádat. I toto vypořádání ze strany ÚS ČR by pak přineslo velmi zajímavý pramen pro další argumentaci v oblasti institutu změny pohlaví. Zejména by se pak jednalo o první ustálený výklad institutu změny pohlaví podaný ÚS ČR, kdy doposud jediný soudní výklad tohoto institutu podal jen NSS ČR ve svém rozsudku ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018.

Tehdejší zúčastněné složení vláda ČR a Parlamentu ČR s výroky, které vyjádřila ve svém vyjádření A. Šabatová, nesouhlasí. Dle těchto vedlejších účastníků řízení před ÚS ČR současná právní úprava změny pohlaví odpovídá současným medicínským potřebám a její změna nebyla na pořadu dne.¹⁶⁶

ÚS ČR při samotném řešení otázky, zda je současná právní úprava v souladu s lidskými právy a svobodami, nevyřkl doposud nejednoznačnou odpověď. V případě nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021 se totiž jedná o názor kvalifikované menšiny. Ke zrušení T. H. navrhovaných ustanovení chyběl plénu jeden hlas. Jak totiž stanoví § 13 věta druhá ZÚS, je třeba, aby pro zrušení zákona či jeho části

¹⁶⁶ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 18.

hlasovalo alespoň 9 soudců Pléna ÚS ČR. V případě předmětného nálezu však pro zrušení hlasovalo pouze 8 soudců Pléna ÚS ČR. Výsledek zamítavého rozhodnutí je tedy rozhodnutím kvalifikované menšiny. Dle ní navíc nebylo předmětem řízení primárně zrušení § 29 odst. 1 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl, a proto se k případné protiústavnosti či neústavnosti těchto ustanovení kvalifikovaná menšina pléna nevyjadřovala. Proto je odůvodnění zaměřeno na problematiku rodných čísel a občanskoprávní problematika institutu změny pohlaví není v podstatě řešena, a tedy ani řádně vypořádána. Stejně tak nález nereaguje na znění právní úpravy změny pohlaví obsažené v § 21 odst. 1 ZSZSl. Oproti tomu se ÚS ČR ve svém nálezu zcela poprvé zabýval konkrétním vymezením pojmu „pohlaví“ a jeho binarity. Dle ÚS ČR se lidé na území ČR dělí na ženy a muže a „... *chápaní binární existence lidského druhu nemá původ ve vůli státu ve smyslu vůle veřejné moci, neboť veřejná moc je pouze akceptovala jako společenskou realitu. Ostatně pohlaví samotné není v českém právním řádu ani výslovně definováno. Právní úprava neurčuje výslovně, že v České republice existují jen dvě pohlaví, a to mužské a ženské, poněvadž to plyne již ze samotného slova ‚pohlaví‘, jak je mu běžně v českém jazyce rozuměno. Výslovně není stanoveno ani to, jaké charakteristiky definují muže a jaké ženu, a to z obdobného důvodu – slova mají význam a pojmy ‚muž‘ a ‚žena‘ jsou samy o sobě dostatečně srozumitelné a u většiny jedinců rozřazení do těchto dvou kategorií, k němuž dochází ihned po narození, nezpůsobuje potíže (podobně např. nebylo potřeba definovat člověka).*“¹⁶⁷ Sama existence pohlaví má tedy velký význam pro základní odlišení lidí, a to z pohledu jak ústavního, tak i podústavního práva. Navíc samotné uznání žen a mužů není samo o sobě z ústavněprávního hlediska problematické. V nutných případech je třeba k mužům či ženám přistupovat odlišně. Toto odlišení však nesmí být založeno na diskriminaci. To však již zmínilo Pl. ÚS ČR ve svém nálezu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04.¹⁶⁸ Z tohoto tedy plyne, že případná evidence pohlaví s ohledem na současnou podobu český rodných čísel, je ústavně konformní a neodporuje ani základním lidským právům, vyjádřených v Listině a EÚLP.

¹⁶⁷ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 39.

¹⁶⁸ V uvedeném nálezu spatřovalo Pl. ÚS ČR diskriminaci v tom, že muži museli podat přihlášku, aby se mohli považovat za osobu pečující o dítě do 4 let věku. Avšak u žen tato podmínka stanovena nebyla. Předmětným nálezem pak byla tato právní úprava zrušena s účinností od 1. 7. 2007.

Z odůvodnění rozebíraného nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021 ve vztahu k navrhovatelce je také důležité zmínit, že ÚS ČR v tomto případě shledal aplikaci judikatury ESLP jako nevhodnou. Jednalo se totiž o skutkově i právně odlišné případy. ESLP se „vztahu rodného čísla a změny pohlaví (z mužského na ženské) se doposud věnoval pouze zamítavý rozsudek ve věci *Hämäläinen proti Finsku ze dne 16. 7. 2014, stížnost č. 37359/09*.¹⁶⁹ ESLP navíc ani neprohlásil, že rozdělení rodného čísla ve smyslu pohlaví a jeho evidence, je v rozporu se zněním EÚLP a výkladu lidských práv v ní obsažených. Dále ESLP ani doposud „nevyslovil, že by jednotlivci muselo být bez ohledu na jeho pohlaví umožněno, aby jeho rodné číslo vyjadřovalo, že má ‚třetí‘ či ‚neutrální pohlaví‘, s nímž se identifikuje navrhovatel v této věci.“¹⁷⁰

4.2.4.2 Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové k nálezu Pl. ÚS ČR 2/20

K. Šimáčková se dne 10. 12. 2021 vzdala funkce ústavní soudkyně, protože byla Parlamentním shromážděním Rady Evropy zvolena soudkyní ESLP.¹⁷¹ Jelikož aktuálně zastává jeden z nejvyšších možných soudcovských postů v Evropě, je její stanovisko velmi významné co do názoru zástupkyně ČR u ESLP. Je totiž zcela jasné, že názor, který K. Šimáčková na problematiku změny pohlaví zastávala, bude zastávat a prezentovat i na půdě ESLP.

Ve smyslu procesní stránky věci, K. Šimáčková zkritizovala, že v odůvodnění nálezu nebylo dostatečně zdůrazněno, jak probíhalo hlasování a že výsledek, tedy nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, je názorem kvalifikované menšiny. Ke zrušení T. H. navrhovaných ustanovení chyběl jeden hlas. Počet devíti hlasů pro přijetí rozhodnutí pléna stanoví § 13 věta druhá ZÚS. Sama K. Šimáčková, jakožto původní soudkyně zpravodajka, navrhovala zrušení § 29 odst. 1 věty první ObčZ. Dále uvedla, že nerozumí tomu, proč navrhovatelku kvalifikovaná menšina v odůvodnění označovala jako „navrhovatele“, když v předchozích usneseních byla T. H. označována právě jako „navrhovatelka“. Samotné užívání generického maskulina pak lze označovat

¹⁶⁹ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 61.

¹⁷⁰ Ibidem, bod 61.

¹⁷¹ GÖTTINGER, V: *Soudkyně Kateřina Šimáčková se vzdala funkce*. [online.]. usoud.cz, 2021. [cit. 31-08-2022]. Dostupné z: <https://www.usoud.cz/aktualne/soudkyně-katerina-simackova-se-vzdala-funkce>.

za nevhodné, jelikož ÚS ČR i obecné soudy ve svých rozhodnutích označení účastníků přechylují.

Dle K. Šimáčkové neměl být jádrem přezkumu ze strany Pl. ÚS ČR § 13 odst. 3 ZEO, nýbrž § 29 odst. 1 ObčZ, a na to bezprostředně navazující ustanovení § 21 odst. 1 ZSZSl. O právní úpravě uvedené v ZSZSl se K. Šimáčková ve svém odlišném stanovisku zmiňuje pouze sporadicky. Dále se K. Šimáčková přímo vyjádřila k samotnému občanskoprávnímu ustanovení upravující institut změny pohlaví. Dle ní nemůže v současném evropském prostoru současné znění § 29 odst. 1 věty první ObčZ obstát, jelikož podstoupení současného způsobu léčby tak, jak je vyžaduje české právní řád, nevede ke kompletní změně biologického pohlaví. Samotné chromozomální pohlaví jedince zůstává v současnosti neměnné. Pohlavní orgány, které jsou chirurgicky vytvořeny, tak odpovídají pouze vzhledově, nikoli funkčně a neumožňují reprodukční funkci. Jelikož tedy nelze dle současného postupu medicínské vědy změnit biologické pohlaví člověka v plné míře, měl by zákonodárce přistoupit ke změně institutu změny pohlaví.¹⁷²

S ohledem na vyjádření K. Šimáčkové lze tedy konstatovat, že výsledek přeměny a modelace pohlavních orgánů v podobě chirurgického zákroku vytvoří jen určitou fikci, která odpovídá vzhledu požadovaného pohlaví. Touha po chirurgické změně pohlaví tedy není nutným znakem pohlavní inkongruence, protože na vnímání dané trans osoby vnějším světem nemá vliv samotné provedení chirurgické změny, ale zejména to, co má uvedeno v dokladech. Domnívá se, že vyžadovat sterilitu osob jako podmínku pro změnu pohlaví tak, jak je v zakotveno v § 29 odst. 1 věta první ObčZ k § 21 odst. 1 ZSZSl, je pouhým důsledkem ochrany tradičního pojetí rodičovství, mateřství a otcovství. Navíc narušením reprodukční funkce lze dosáhnout i jinými než chirurgickými způsoby. Například i hormonální terapii lze vnímat za šetrnější z hlediska tělesné integrity člověka. Dle K. Šimáčkové by takováto právní úprava umožňující úřední změnu pohlaví nebyla v jasném rozporu s čl. 7 Listiny. V případě hormonální terapie tak zde nedochází k zásadnímu a nevratnému kroku, jako je chirurgická změna pohlaví, kterou v současnosti požaduje § 29 odst. 1 věta první ObčZ.

¹⁷² Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 19.

Postoj K. Šimáčkové lze tedy shrnout tak, že aktuální znění § 29 odst. 1 ObčZ je zbytečně zatěžující a nedokáže plně reflektovat skutečné potřeby trans osob. Navíc je zcela neúčelné, aby zákrok podstupovali i ti, kteří jsou již neplodní z jiného důvodu než je tranzice. Dále je dle K. Šimáčkové diskriminační, že neexistuje relevantní právní úprava pro ty trans osoby, které nemohou podstoupit chirurgické zákroky z důvodu jejich zdravotního stavu. Klasicky se může o někoho, u něhož je s ohledem na diagnostikování jiných onemocnění dána kontraindikace s plnou narkózou nebo se jedná o kontraindikaci dle Doporučeného postupu.

4.2.4.3 Odlišné stanovisko dalších 6 soudců Pléna

Odlišné stanovisko zaujali dále také soudci V. Šimíček, L. David, J. Jirsa, P. Šámal, D. Uhlíř a J. Zemánek. Jelikož toto odlišné stanovisko vycházelo ze stejných principů jako odlišné stanovisko K. Šimáčkové, nebude prováděn jeho další bližší rozbor. Nicméně je vhodné doplnit, že většinové odlišné stanovisko definovalo pohlaví jedince jako statusovou záležitost, která má zásadní význam nejenom pro člověka jako takového, „*nýbrž samozřejmě i pro jeho nejbližší okolí a ve svých důsledcích pro celou společnost.*“¹⁷³ Tím v podstatě byla vytvořena přímá definice vedle vymezení binárního pojetí pohlaví a jejího významu, kterou užila i kvalifikovaná menšina v bodě 31 a 69 odůvodnění.

Stejně jako v případě odlišného stanoviska K. Šimáčkové se i zde soudci přikláněli k méně invazivnímu způsobu znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů. Dle jejich názoru jsou totiž i takoví jedinci, kteří s ohledem na svůj zdravotní stav nemohou podstoupit ty chirurgické výkony, které jsou pro změnu pohlaví nutné. V případě změny pohlaví FtM pak jde o hysterektomii (odstranění dělohy) a salpingo-ophorectomii (odstranění vaječníků a vejcovodů). Na tyto zákroky pak navazuje metoidioplastika (vytvoření mikropenisu z hormonálně hypertrofovaného klitorisu) či faloplastika (vytvoření penisu), urethroplastika (vytvoření močové trubice), scrotoplastika (vytvoření šourku) a vložení protéz varlat. V případě změny pohlaví MtF se jedná o penektomii (odstranění penisu), orchiektomii (odstranění varlat), vaginoplastiku (vytvoření pochvy), klitorideoplastiku (vytvoření klitorisu) a labioplastika (vytvoření stydkých pysků).

¹⁷³ Odlišné stanovisko soudců Vojtěcha Šimíčka, Ludvíka Davida, Jaromíra Jirsy, Pavla Šámala, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka k nálezu Pl. ÚS 2/20, bod 2.

Všichni soudci, kteří podali odlišné stanovisko k nálezu Pl. ÚS ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20 se shodli, že tyto chirurgické zákroky jsou ve smyslu povinnosti stanovené státní mocí pro změnu pohlaví nepřiměřeně zatěžující a porušují základních lidská práva vyjádřená zejména v čl. 7 Listiny.

4.2.4.4 *Nález II. ÚS 2460/19*

Nález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19 se týkal druhé části ústavní stížnosti T. H. Předmětem této ústavní stížnosti bylo domnělé porušení základních lidských práv stěžovatelky ze strany MV ČR, Městského soudu v Praze a NSS ČR. T. H. spatřovala, a nejspíše i spatřuje, rozpor mezi jejími ústavně zaručenými právy a postupem MV ČR, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018, č. j. 3 A 153/2017-35 a rozsudkem NSS ČR spatřovala T. H. v tom, že tyto správní soudy neshledaly na postupu MV ČR nic nezákonného a potvrdily jej jako správný a zákonný. Dle názoru stěžovatelky měly správní soudy rozhodnout tak, že počínání MV ČR je nepřijatelné a přikázat, že v tomto jednání MV ČR nemůže pokračovat. Stěžovatelka dále argumentovala, že právní úprava, o níž se MV ČR, a stejně tak i Městský soud v Praze a NSS ČR, opírá, nesleduje legitimní cíl a je s ohledem na zájmy trans lidí neproporcionální.

ÚS ČR rozhodl tak, že postup institucí, který T. H. napadla ústavní stížností, byl správný. Lze všeobecně konstatovat, že ústavní pořádek, ale i česká společnost jako celek vychází z binární existence lidského druhu, tj. dělení lidí na muže a ženy. Toto dělení lidí na dvě pohlaví nevzbuzuje samo o sobě z ústavněprávního hlediska problémy nebo pochybnosti o rovnosti lidí. Fakt, že je k mužům a ženám v určitých aspektech života přistupováno odlišně, je „ústavně akceptováno, a dokonce ústavním pořádkem předvídáno, ... a toto dělení má a má mít určité právní či praktické dopady.“¹⁷⁴ Proto se i jeví za logické, že stát vede evidenci lidí tak, že je odlišuje na muže a ženy.

Pro ObčZ, resp. občanské právo jako takové, má náález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19 v podstatě jasný závěr. Dle názoru ÚS ČR je v současnosti judikatura ESLP v otázkách změny pohlaví „dosud neustálená, přičemž není snadné na v ní vyslovené právní názory nearbitrárně navázat a projektovat je do jiných, obdobných případů.“¹⁷⁵ Případná změna současného

¹⁷⁴ Nález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19, bod 22.

¹⁷⁵ Ibidem, bod 39.

znění právní úpravy v otázkách změny pohlaví by tedy pak byla spíše určitým mezinárodním trendem, nikoli skutečným projevem zájmů české společnosti. Stejně se mj. jiné vyjádřily i vláda ČR a Parlament ČR v nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

K případné existenci neutrálního pohlaví se ÚS ČR vyslovil tak, že celý český právní řád je vystaven na binárním přístupu k pohlaví, což je odrazem názoru celé české společnosti. Zakomponování třetí prvku v podobě neutrálního pohlaví by bylo tak významným zásahem nejenom do českého právního řádu, ale i do celého fungování společenského života v ČR. Ostatně veškeré oblasti, v nichž je přístup rozdělován dle pohlaví, by musely být přehodnoceny a upraveny. Navíc je otázkou, zda by česká společnost byla vůbec ochotna respektovat takový přístup a naopak by spíše taková změna nepřinesla další společenské pnutí, jež by mohlo vyvolat zhoršení postavení osob se třetím pohlavím ve společnosti jako celku. Proto se ÚS ČR domnívá, že zakomponování institutu třetího pohlaví je *„morálně a eticky natolik citlivou otázkou, u které musí i přes význam, který může pro jednotlivce představovat, existovat velmi široký prostor pro uvážení států, což je jen potvrzeno tím, že v tomto směru nepanuje v členských státech Rady Evropy žádná shoda. I kdyby tak v posuzované věci šlo o úřední změnu pohlaví, stát by své pozitivní závazky plynoucí z čl. 8 Úmluvy tím, že by stěžovatelovo pohlaví nezměnil na ‚neutrální‘, neporušil.“*^{176,177}

4.3 Případ nezletilé MtF

Případ nezletilé X. Y. sice není primárně zaměřen na řešení otázky změny pohlaví, nicméně ÚS ČR se ve svém nálezu ze dne 3. 8. 2021, sp. zn. II. ÚS 3003/20 vyslovil i k otázkám týkajícím se trans osob obecně. Stěžovatelka, transsexuál MTF, byla soudně umístěna do Psychiatrické nemocnice Bohnice na chlapecké oddělení dětské psychiatrie, jelikož její úřední pohlaví je i nadále mužské. Umístění do uvedeného zdravotnického zařízení bylo činěno z důvodu zhoršení jejího zdravotního stavu spojeného s aspergerovým syndromem. Na tomto oddělení byla opakovaně znásilňovaná jiným nezletilým pacientem mužského pohlaví

¹⁷⁶ Nález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19, bod 52.

¹⁷⁷ To například právní řád Spolkové republiky Německo třetí pohlaví uznává, a to od roku 2018. Spolkový sněm, jakožto zákonodárny orgán, takto reagoval na rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 10. 10. 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16. Uvedené rozhodnutí navíc šlo zcela proti argumentaci ÚS ČR. V bodě 49 uvedeného rozhodnutí Spolkový ústavní soud přímo vyslovil, že nutit osoby ve volbě mezi mužským a ženským pohlavím není legitimní a je tedy i v rozporu s ústavními právními normami Spolkové republiky Německo.

umístěným na stejném oddělení. Předmětem řízení před ÚS ČR byla náhrada nemajetkové újmy, kterou stěžovatelka požadovala po obviněném D. K., kterému bylo v rámci obecného soudnictví znásilnění prokázáno a byl za toto odsouzen.

Nicméně ÚS ČR pro úplnost ve svém odůvodnění uvedl, že „s ohledem na to, že se stěžovatelka pokládá za osobu ženského pohlaví, a nadto užívá neutrální jméno a příjmení, pokládá Ústavní soud za vhodné označovat stěžovatelku v ženském rodě, ačkoliv její právní pohlaví je mužské.“¹⁷⁸ Druhý senát ÚS ČR tento postup dále odůvodnil tak, že tato praxe převažuje i v rozhodnutích ESLP. Z tohoto lze tedy vyvodit závěr že ÚS ČR stanovil právo transsexuálům na to, aby byli osloveni dle jejich vnitřního pohlaví, nikoli podle pohlaví matrikového. To je mj. velký pokrok v oblasti práv transsexuálů v ČR. Jedná se totiž o vůbec první zakotvení tohoto práva na oslovení v judikatuře ÚS ČR. Tímto postupem jsou tedy tak vázány v podstatě všechny správní a soudní orgány, bude-li se jakákoli trans osob dožadovat konkrétní formy oslovení. V opačném případě by se mohla dotčená trans osoba dovolávat nedůvodné diskriminace ze strany správních či soudních orgánů.

4.4 Shrnutí k české judikatuře

S ohledem na počet výše rozebíraných rozhodnutí lze tedy potvrdit, že judikatura NSS ČR a ÚS ČR týkající se institut změny pohlaví není příliš obsáhlá. Ano, na úrovni NSS ČR či krajských soudů se projednávalo více skutečností, týkajících se trans osob a transsexuálů. Nicméně tato soudní rozhodnutí neměla vliv na průběh jejich změny pohlaví a tyto osoby se zároveň nedožadovaly zrušení současného znění právní úpravy institutu změny pohlaví.¹⁷⁹

Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20 a nález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19 mají společné to, že v podstatě dávají rovnítko mezi pojmem „trans osoba“ a „transsexuál“. Je zřejmé, že soudci ÚS ČR rozdíl mezi těmito pojmy znají, avšak rozhodli se dát transsexuály a trans osoby na roveň. Jak bylo uvedeno v podkapitole **1.2 Pojem „transsexualita“**, tak trans osoba je člověk, který se cítí být opačným pohlavím, než je její biologické pohlaví. Transsexuál je pak člověk, který proces změny pohlaví skutečně realizuje.

¹⁷⁸ Nález ÚS ČR ze dne 3. 8. 2019, sp. zn. II. ÚS 3003/20, bod 1.

¹⁷⁹ Viz např. rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 21. 6. 2021, č. j. 42 Ad 1/2020-72, především bod 24. Předmětný rozsudek se navíc ani primárně netýkal problematiky změny pohlaví, pouze se jednalo o jednu z argumentačních námitek.

Dle soudců ÚS ČR jsou pak trans osoby všichni, kteří cítí jakýkoli nesoulad se svým biologickým pohlavím, aniž by se cítily být pohlavím opačným. Paní T. H. se totiž s žádným pohlavím neztotožňuje. Je nebinární. Soudci ÚS ČR ve svých odlišných stanoviscích navíc pojem „trans osoby“ užívali v souvislosti se samotnou změnou pohlaví a její realizací. Takto užívat pojmy „trans osoba“ či „trans osoby“ je nesprávné, jelikož ten, kdo skutečně činí kroky k tomu, aby své pohlaví změnil, je transsexuál. Navíc tato skutečnost nemusí nutně vyplývat z odborné literatury, ale i ze samotného medicínského pojetí. Transsexuálem všeobecně může být jenom ten, u něhož byl transsexualita diagnostikována sexuologem / psychiatrem. Tudíž v okamžiku, kdy je transsexualita někomu diagnostikována, lze na takového člověka nahlížet jako na transsexuála, jelikož počal činit kroky ke změně svého pohlaví. V případě úpravy právní úpravy změny pohlaví je tedy důležité postupovat dle toho, jak jí vnímají transsexuálové, nikoli trans osoby. Stejný názor vyjádřil i ESLP, když v rozsudku A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017 formuloval stanovisko, že je nutné, aby se osoby, které usilují o změnu pohlaví, podrobily zdravotní prohlídce a měly diagnostikovanou poruchu genderové identity. Tento odklon v judikatuře ÚS ČR nejenom od medicínského pojetí, ale i od pojetí, který vyslovil ESLP, tak lze hodnotit jako negativní. Může totiž otevřít i společenský diskurs o tom, zda je vůbec nutné takové lidi od sebe odlišovat. S ohledem na lékařskou vědu však mezi pojem „transsexuál“ a pojem „trans osoba“ nelze dávat rovnítko. Proto je nutné disentaním stanoviskům k nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021 vyčíst nerespektování již zavedeného pojmosloví a jeho významu.

K. Šimáčková ve svém odlišném stanovisku velmi podrobně rozebírala důvody, pro něž by bylo správné § 29 odst. 1 větu první ObčZ zrušit. Ovšem nijak nerozebírala § 21 odst. 1 ZSZSl. S ohledem na fakt, že znění těchto dvou ustanovení příslušných zákonů spolu neodmyslitelně souvisí, lze toto opomenutí považovat za chybné. Dokonce v bodě 11. svého odlišného stanoviska přímo uvádí: *„Je zjevné, že správní orgány by v každém případě byly vázány § 29 odst. 1 větou první občanského zákoníku, a protože navrhovatelka nepodstoupila vyžadované zákroky, nemohly by jí vyhovět.“*¹⁸⁰ Dle v současnosti účinné právní úpravy lze dle § 72 odst. 5 matričního zákona provést změnu jména a příjmení pouze za předpokladu předložení potvrzení od poskytovatele zdravotních služeb. V tomto lze tedy K. Šimáčkové vytknout, že správní orgány jsou spíše vázány § 21 odst. 1

¹⁸⁰ Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 11.

ZSZS1 a § 29 odst. 1 větou druhou ObčZ. Dále je nutné zdůraznit, že všechny zákroky, které jsou uvedeny v Doporučeném postupu, nejsou pro úřední změnu pohlaví povinné.

Současná česká judikatura však nijak blíže nerozebírá občanskoprávní hledisko změny pohlaví. Byť je tedy ObčZ pramenem, který institut změny pohlaví definuje primárně. S ohledem na důležitost uvedeného ustanovení ObčZ lze však toto nedostatečné rozebrání chápat jako určitý „úhybný manévr“ ze strany ÚS ČR. Změna pohlaví jako taková je totiž velmi citlivou otázkou, u níž je velké riziko zvolení nevhodné interpretace, a to i s ohledem na současné sociologické vnímání transsexuálů a trans osob obecně. Určitou zdrženlivost českých soudů, a to včetně ÚS ČR, lze spatřovat i v tom, že vývoj institutu změny pohlaví v oblasti práva je v českých podmínkách velmi krátký, a naopak u ESLP je tento institut rozebírán již po téměř 4 desetiletí. Může zde tak být obava, aby se ÚS ČR nepustil do částečného rozporu s již konstantní judikaturou ESLP. Na druhou stranu je nutné sledovat i mezinárodní trendy a vytvářet tak určitá a jasná vyjádření i přes to, že určitá judikatura nebude souhlasit s judikaturou nadnárodní. Pokud tedy nebude dáno, že tato judikatura musí být následována co do ochrany základních lidských práv a svobod. Tomu však v úplném slova smyslu v prostředí Rady Evropy nedošlo, a proto lze rozsudek páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 vnímat ne plně dogmaticky. Ostatně změna pohlaví jako právní institut nebyla ještě zcela prozkoumána a zcela podchycena i v jiných právních oblastech, než je např. občanské právo v prostředí ČR. Jak tedy vyplývá z výše uvedeného, tak v ČR je případná změna právní úpravy související s institutem změny pohlaví v rukou zákonodárce. Ovšem současný předseda vlády, P. Fiala, zastává konzervativní přístup k otázkám sexuálních menšin jako celku. Je tedy otázkou, zda je vůbec současný zákonodárce jakýmkoli změnám v oblasti změny pohlaví nakloněn, když nebyl po výše rozebíraných nálezů ÚS ČR vydán ani žádný návrh na změnu těch ustanovení právního řádu ČR, které se týkají institutu změny pohlaví. Navíc dle kvalifikované menšiny by mělo být toto rozhodnutí v rukách zákonodárce, neboť v odůvodnění nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021 je výslovně uvedeno: „*Volba konkrétního ústavně konformního řešení je nicméně úkolem zákonodárce, nikoliv Ústavního soudu.*“¹⁸¹ Ovšem tento závěr nelze kvalifikovat jako zcela správný, neboť ÚS ČR zastává roli negativního zákonodárce, a je pak právě na něm, aby v případě nesouladu právní úpravy

¹⁸¹ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 35.

s lidskými právy a svobodami zasáhl. Ovšem pokud ÚS ČR tento rozpor nespátřuje, a proto má právo učinit závěr, který učinil právě ve výše uvedeném nálezu. Tento závěr je přitom odrazem i samotné české společnosti, která není v otázce změny současného znění právní úpravy institutu změny pohlaví zcela jednotná.

Kvalifikovanou menšinu lze kritizovat dále za to, že nerespektovala chápání T. H. sama sebe za osobu, která chce být oslovována v ženském rodě. Ano, ÚS ČR ve svém nálezu ze dne 3. 8. 2019, sp. zn. II. ÚS 3003/20 uvedl, že nezletilá MtF se pokládá za osobu ženského pohlaví, užívá neutrální příjmení, a proto se ÚS ČR jeví vhodné označovat stěžovatelku v ženském rodě, byť je její právní pohlaví mužské,¹⁸² a je tedy zřejmé, že jsou zde velké rozdíly. Avšak T. H. se „pouze“ odmítá podrobit chirurgické změně pohlaví, podstupuje však určité kroky v oblasti medicíny a estetiky, aby se její vzhled změnil.¹⁸³ Lze zde tedy spatřovat určitou podobnost, zejména pak provazbu na institut trans osob. a ÚS ČR měl ve svém nálezu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20 postupovat tak, že T. H. bude oslovovat v ženském rodě. Argument, že s ohledem na neexistenci neutrálního označování účastníků řízení, bude u T. H. užíváno užito tzv. generické maskulium,¹⁸⁴ by zde tedy neměl obstát. Ostatně stejný názor ve svém odlišném stanovisku zastávala i K. Šimáčková. Nesoulad v tomto smýšlení jednotlivých soudců ÚS ČR lze ostatně spatřovat nejenom v případě nezletilé MtF, nýbrž i v dalším nálezu ÚS ČR, který pojednával o T. H. Zde totiž druhý senát ÚS ČR zvolil opět oslovení T. H. v mužském rodě nerespektoval.¹⁸⁵ Tento rozpor je však velmi významný, neboť reflektuje nejednotnost ÚS ČR jako celku v přístupu k otázkám změny pohlaví a genderové politiky. Ta by se však u instituce, jako je právě ÚS ČR, měla objevovat sporadicky. Zároveň je tato nejednotnost odrazem toho, že přístup k podobě institutu změny pohlaví není v českých podmínkách jednotný, čímž je potvrzen již výše řečený závěr.

Co se týče případu T. H., je otázkou, zda nevyužije možnost napadnout rozhodnutí ÚS ČR u ESLP. Lze se však zároveň domnívat, že T. H. nadále upustí od změny pohlaví v ČR, neboť žije ve Švýcarsku. To právě s účinností od 1. 1. 2022 prostřednictvím novelizovaného znění občanského zákoníku povoluje změnu pohlaví bez nutnosti tzv. sterilizace a změna pohlaví je tak přípustná i pro osoby,

¹⁸² Nález ÚS ČR ze dne 3. 8. 2019, sp. zn. II. ÚS 3003/20, bod 1.

¹⁸³ Nález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19, bod 3.

¹⁸⁴ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 2.

¹⁸⁵ Viz blíže znění nálezu ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

jako je právě T. H. Změna pohlaví je pak ve švýcarských podmínkách možná již od 16. roku života.¹⁸⁶ Je však otázkou, zda je tento přístup správný i s ohledem na transsexuály, nikoli na trans osoby jako celek. Je však vhodné zdůraznit, že tato novela tamního občanského zákoníku přinesla i možnost osvojení dítěte stejnopohlavními páry.¹⁸⁷

¹⁸⁶ B. H. NEGHAJWI: *Swiss to allow simple legal gender transition from Jan. 1* [online]. Reuters, 2021. [cit. 12-11-2022]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/swiss-allow-simple-legal-gender-transition-jan-1-2021-12-26/>.

¹⁸⁷ Ibidem.

5 Úskalí právní úpravy změny pohlaví v českém právním řádu aneb kde český zákonodárce významně chyboval a jak tato úskalí efektivně vyřešit?

Institut změny pohlaví jako celek lze v českém právním řádu charakterizovat jako velmi kritický institut, protože se zde objevuje mnoho právních úskalí. Tato právní úskalí se projevují tak, že mnohé otázky související se změnou pohlaví ponechal zákonodárce bez úpravy. V občanském právu lze tyto nedostatečnosti často napravit užitím obecným zásad soukromého práva jako takového. Ovšem v případě veřejného práva mohou správní orgány, nebo i samotní transsexuálové, narazit na tzv. princip enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí, který je zakotven v čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR a dále v čl. 2 odst. 2 Listiny. Tento princip legality nelze obejít, neboť vyjadřuje samotnou podstatu formálně chápaného právního státu.¹⁸⁸

Určité problematické oblasti právní úpravy, které se mohou dotýkat transsexuálů po podstoupení úřední změny pohlaví, byly již alespoň částečně nastíněny v kapitole 3 **Současná právní úprava změny pohlaví v České republice**. Níže tedy budou rozebrány jednotlivá problematická úskalí spolu s jejich navrhovaným řešením, a to včetně odůvodnění.

5.1 Soukromé právo

V rámci soukromého práva není třeba mnoho úprav. Jak bylo řečeno již výše, tak pro soukromé právo jsou charakteristické jeho zásady, kterými lze případně vyplnit konkrétní právní problém, který není v ObčZ či jiném soukromoprávním předpise výslovně upraven a neodporuje-li to jeho významu. Ovšem v některých případech je vhodnější, aby daný právní předpis konkrétní skutečnost upravoval. Níže proto budou rozebrány jednotlivé případy soukromoprávních předpisů, které na první pohled s problematikou změny pohlaví nemusí souviset, avšak v konečném důsledku se jí přímo dotýkají.

¹⁸⁸ Nález ÚS ČR ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93.

5.1.1 Pojistné právo

Jak již bylo zmíněno v podkapitole **3.2.9.3 Srovnání diskriminačního jednání ze strany pojišťovacích společností s pojistnými podmínkami obnosových pojistných smluv**, tak ustanovení ObčZ týkající se pojistných smluv nijak nepočítají s případnou diskriminací pro neuzavření tohoto typu smlouvy právě z důvodu změny pohlaví. Nejspíše se předpokládá, že by nikdo v současné demokratické společnosti nebyl pro tento či jiný obdobný důvod diskriminován. Jak však vyplývá z kvalitativního výzkumu, který byl popsán právě v podkapitole **3.2.9 Pojistná smlouva**, je zřejmé, že určité formy diskriminace se objevovat mohou. Důvodem objevování této formy diskriminace může být nedostatečné vymezení zákazu diskriminace. Mohou se sice objevovat argumenty, že existuje čl. 3 odst. 1 Listiny, tedy zákaz diskriminace pro tzv. jiné postavení. Avšak právě proto, že vyloženě neexistuje pojem „zákaz diskriminace z důvodu změny pohlaví“, tak je v praxi možné narážet na určitá úskalí. V podstatě žádná česká právní odborná literatura či judikatura nedává přímou odpověď na to, že diskriminace z důvodu změny pohlaví by byla chápána jako diskriminace pro tzv. jiné postavení. Ostatně i § 2769 ObčZ, který hovoří o rovném zacházení při výpočtu pojistného plnění, zakazuje zohledňovat národnost, rasový nebo etnický původ nebo jiné hledisko odporující zásadě rovného zacházení podle jiného zákona. Stejně tak se nepřihlíží ke zvýšení či snížení pojistného plnění na základě těchto hledisek. Ustanovení § 2769 ObčZ v tomto případě odkazuje na antidiskriminační zákon. Ovšem ani ten přímo nezmiňuje problematiku změny pohlaví jako možný důvod diskriminace. S ohledem na tento fakt je tedy vhodné, aby byl § 2769 ObčZ rozšířen a refletoval tak potřebu soudobé společnosti. Nové znění dotčeného ustanovení ObčZ by tedy mohlo vypadat následovně:

§ 2769

Rovné zacházení

Při uzavírání pojistné smlouvy nesmí pojistitel zohledňovat národnost, rasový nebo etnický původ, změnu pohlaví nebo jiné hledisko odporující zásadě rovného zacházení podle jiného zákona. Stejně tak tyto hlediska nesmí pojistitel užít pro výpočet pojistného plnění. Na základě těchto hledisek nesmí pojistitel zvýšit pojistné či snížit pojistné plnění. To platí i v případě, je-li jako hledisko při určení výše pojistného nebo pro výpočet pojistného použito těhotenství nebo mateřství.

Zůstává však otázkou, zda by se podobné ustanovení prosadilo u zákonodárce. Je však nutné zdůraznit, že hledisko změny pohlaví je často vnímáno pouze jako evidenční údaj, nikoli jako zdravotní stav, a proto je nutné i změnu pohlaví výslovně zmínit vedle možné diskriminace z důvodu národnosti či rasové nebo etnické příslušnosti. Nevylučuje se však, že po poradě s lékaři vhodné odbornosti dojde k přiměřeným výlukám z možnosti pojistit se. To ovšem nepřísluší hodnotit soukromé pojišťovací společnosti, pokud na to nemá dostatečně odborný aparát. Stejně tak by toto hledisko neměl bez porady se specializovanými lékaři hodnotit sám zákonodárce. Případný argument, že existuje § 1724 odst. 1 věta první ObčZ, který hovoří o smluvní svobodě a tedy právu toho, kdo změnil pohlaví, uzavřít smlouvu s jiným pojistitelem, by neměl obstát. Jednalo by se v podstatě o tzv. odsouvání řešení významného diskriminačního jednání vůči určité skupině obyvatel. A to je v demokratické společnosti nepřipustné.

5.1.2 Zákoník práce

Pracovní právo je v rámci systému práva charakterizováno jako určitý samostatný subsystém vůči občanskému právu. Je tedy součástí práva soukromého,¹⁸⁹ a proto je vhodné určité *de lege ferenda* návrhy zařadit právě do podkapitoly, která hovoří o soukromém právu. Dále lze pracovní právo jako součást práva soukromého chápat i proto, že se o něm ve svém § 2401 ObčZ zmiňuje. I díky tomu je vztah ObčZ a ZPr „vybudován na základě subsidiarity, což znamená, že na pracovní poměr a další závazky se použijí pravidla občanského zákoníku toliko tehdy, neexistuje-li výslovná právní úprava v zákoníku práce.“¹⁹⁰ Ovšem ZPr má na rozdíl od ObčZ především kogentní povahu. To vyplývá přímo z § 4 a § 4a ZPr. Ve vztahu případné aplikaci norem ObčZ v případech, kdy není možné aplikovat ZPr, je pak vhodné zdůraznit, že se na zaměstnance nehledí jako na spotřebitele, nýbrž pouze jako na osobu s vyšší ochranou před jednáním zaměstnavatele, který je ve výhodnějším podstavení.¹⁹¹ Tento závěr ostatně vyplývá z pracovního práva jako takového, zejména pak z § 1a odst. 1 písm. a) ZPr.

¹⁸⁹ BĚLINA, M.: Pojetí pracovního práva a jeho postavení v systému práva. In: PICHRT, J. a kol.: *Pracovní právo*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 4.

¹⁹⁰ BEZOUŠKA, P.: § 2401 [Pracovní poměr]. In: HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 739.

¹⁹¹ Souhlasně viz *Ibidem*, s. 742 a násl.

Jak již bylo uvedeno v podkapitole **3.3.5 Pracovněprávní předpisy**, tak ZPr pojem „změna pohlaví“ nezná. To je ovšem velká legislativní mezera, neboť neaplikováním této problematiky do ZPr způsobil zákonodárce nepříjemné dopady do pracovněprávních vztahů transsexuálů v praxi. Je bezesporu, že pokud člověk, který podstoupil změnu pohlaví, nastoupí do zaměstnání až posléze, nebudou zde nejspíše žádné právní problémy. Jednoduše bude takový člověk vykonávat práci jako ostatní muži či ženy u daného zaměstnavatele, bude-li nutné s ohledem na charakter náplně práce, aby byli zaměstnanci rozčleněni podle pohlaví.¹⁹²

Problematické však bude, pokud již člověk, který změnu pohlaví podstoupil, bude i nadále zůstat u původního zaměstnavatele a bude nutné ve smyslu nařízení vlády č. 361/2007 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví při práci, ve znění pozdějších předpisů, aby byl převeden na jinou práci. ZPr totiž nezná důvod převedení na jinou práci tehdy, kdy zaměstnanec změni pohlaví. Aplikovat v tomto případě změnu zdravotního stavu by bylo v konečném důsledku nepřijatelné. Stejně tak je ne zcela právně správné, aby byl zaměstnanec převeden na jinou práci na základě pravomocného rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, jiného státního orgánu nebo orgánu územního samosprávného celku. Tyto případy povinného převedení zaměstnance na jinou práci stanoví § 41 odst. 1 písm. a) a písm. e) ZPr. Otázkou však zůstává, zda je dostatečné, aby byl zaměstnanec převeden ve smyslu § 41 odst. 3 ZPr, když není možné aplikovat § 41 odst. 1 a odst. 2 ZPr.

Jak tedy vyplývá z výše uvedeného, tak novelizace ZPr je co do otázek změny pohlaví bezpodmínečně nutná. Konkrétně by mělo dojít tedy k tomu, aby § 41 odst. 1 ZPr reflektoval změnu pohlaví jako možnost převedení zaměstnance na jinou práci. V samotném textu dotečeného ustanovení by tato změna mohla znít takto:

§ 41

Převedení na jinou práci

(1) Zaměstnavatel je povinen převést zaměstnance na jinou práci,

¹⁹² K tomuto blíže viz hygienické limity, které stanoví nařízení vlády č. 361/2007 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví při práci, ve znění pozdějších předpisů.

- a) *pozbyl-li zaměstnanec vzhledem ke svému zdravotnímu stavu podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dlouhodobě způsobilosti konat dále dosavadní práci,*
- b) *nesmí-li podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného správního orgánu, který lékařský posudek přezkoumává, dále konat dosavadní práci pro pracovní úraz, onemocnění nemocí z povolání nebo pro ohrožení touto nemocí, anebo dosáhl-li na pracovišti určeném rozhodnutím příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví nejvyšší přípustné expozice¹⁹,*
- c) *koná-li těhotná zaměstnankyně, zaměstnankyně, která kojí, nebo zaměstnankyně-matka do konce devátého měsíce po porodu práci, kterou nesmějí být tyto zaměstnankyně zaměstnávány nebo která podle lékařského posudku ohrožuje její těhotenství nebo mateřství,*
- d) *jestliže to je nutné podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb nebo rozhodnutí příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví v zájmu ochrany zdraví jiných fyzických osob před infekčním onemocněním,*
- e) *jestliže je toho třeba podle pravomocného rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, jiného státního orgánu nebo orgánu územního samosprávného celku,*
- f) *jestliže zaměstnanec změnil pohlaví a tento jeho nový osobní stav odporuje možnosti vykonávat práci, kterou tento zaměstnanec doposud vykonával, a to dle podmínek jiného předpisu,*
- g) *je-li zaměstnanec pracující v noci na základě lékařského posudku vydaného poskytovatelem pracovnělékařských služeb uznán nezpůsobilým pro noční práci,*
- h) *požádá-li o to těhotná zaměstnankyně, zaměstnankyně, která kojí, nebo zaměstnankyně-matka do konce devátého měsíce po porodu, která pracuje v noci.*

Poslední změna § 41 byla provedena s účinností od 1. 4. 2012, a to zákonem č. 375/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zdravotních službách, zákona o specifických zdravotních službách a zákona o zdravotnické záchranné službě, ve znění pozdějších předpisů. A právě s příchodem ZSZSl došlo k řádnému zakotvení průběhu změny pohlaví. Byť byl

dokonce tedy i ZPr z důvodu přijetí ZSZSl novelizován, opomněl zákonodárce i další zakotvení důsledků související se změnou pohlaví.

Lze tedy shrnout, že zakotvením písm. f) v rámci § 41 odst. 1 ZPr tak, jak je navrhován výše, mohou být vyřešeny soudobé problémy, jež mohou vzniknout v rámci pracovněprávních vztahů. Tento *de lege ferenda* návrh se může zdát jako nadbytečný, jelikož mnoho současných zaměstnání má takovou povahu, že jej mohou vykonávat ženy i muži bez rozdílu. Ovšem nevztahuje se to na všechny zaměstnání, které jsou a budou v následujících dekadách vykonávány, a proto je nutné, aby i ZPr upravoval převedení zaměstnance na jinou práci z důvodu změny pohlaví. I v případě změny pohlaví totiž musí být chráněno zdraví zaměstnance, a to s odkazem na další předpisy, které upravují podmínky ochrany zdraví při práci. I proto by nebylo nevhodné aplikovat na zaměstnance, který podstoupil změnu pohlaví, současný § 41 odst. 3 ZPr. Jedná se totiž toliko o příliš obecné ustanovení, které by samo o sobě mohlo vyvolávat otázku, zda bude zaměstnanec převeden na odpovídající práci a zda tak není činěno např. z důvodu nesouhlasu ostatních zaměstnanců pracovat s někým, kdo podstoupil změnu pohlaví.¹⁹³

Zavedení výše navrhované právní úpravy by tak v konečném důsledku mělo chránit jak zaměstnance, tak i zaměstnavatele. Závěrem lze ještě dodat, že pokud by byl pojem „změna pohlaví“ zanesen do § 41 odst. 1 písm. j) ZPr, nejspíše by došlo i k novelizaci současného znění § 16 ZPr. To hovoří o zákazu diskriminace. Ovšem ani toto ustanovení ZPr nijak blíže nehovoří o zákazu diskriminace z důvodu změny pohlaví. I to je ovšem možné charakterizovat jako významné opomenutí zákonodárce.

5.2 Veřejné právo

Institut změny pohlaví je sice občanskoprávní institut, nicméně je třeba jej vnímat i v souvislostech s právem veřejným. Dále pak tyto související veřejnoprávní prvky nelze v praxi aplikovat bez užití soukromoprávních norem. Těmito veřejnoprávními prvky se rozumí takové instituty, které souvisí se soukromoprávními vztahy lidí, kteří změnu pohlaví podstoupili či podstupují. Proto

¹⁹³ Inspiračně viz Zkušenosti personalistky Paní X., rozhovor ze dne 12. 9. 2022, Plzeň, uvedeno v poznámce pod čarou č. 138.

je nutné vyřešit i právní úskalí veřejného práva co do institutu změny pohlaví, neboť má nadání významně ovlivnit i soukromoprávní vztahy trans osob obecně.

5.2.1 Zákon o zvláštních řízeních soudních

ZŘS obecně upravuje tzv. nesporná a dalších zvláštní řízení před civilními soudy, která se odchyľují od klasického sporného procesu v občanskoprávních vztazích.¹⁹⁴ Ty jsou řešeny dle OSŘ. Ovšem co do otázek související se změnou pohlaví ZŘS mlčí. Avšak tj. velmi významné pochybení zákonodárce. Jak totiž vyplývá z § 72 odst. 5 věta poslední matričního zákona, tak pokud transsexuál sám po provedení chirurgické změny pohlaví dle podmínek ZSZSl, neprovede na matričním úřadě změnu jména a příjmení, musí matriční úřad tuto skutečnost sám oznámit soudu. A zde právě nastává legislativní pat. Takovéto právní otázky by totiž měly být řešeny právě prostřednictvím ZŘS. Jenže jak bylo uvedeno již výše, tak ZŘS o problematice změny pohlaví zcela mlčí. To je ovšem chyba. Ano, komentářová literatura k § 1 ZŘS uvádí, že pokud není určitá záležitost upravena v ZŘS, tak se ve smyslu principu obecné subsidiarity užije OSŘ.¹⁹⁵ To by však v tomto případě bylo nepřipustné. Problematické je i to, že samotný výčet žalob dle ZŘS je uzavřený a může jej tedy rozšířit pouze zákonodárce.

Žádný pramen českého právního řádu tedy v současnosti soudům obecně neumožňuje konstitutivně změnit jméno a příjmení, pokud o to sama daná fyzická osoba nepožádá. Výjimkou je pouze určení jména a příjmení nezletilého dítěte.¹⁹⁶ S ohledem na absenci takového ustanovení lze tedy předjímat, že v českých podmínkách buďto doposud taková situace nenastala, nebo minimálně nevyšla najevo, a to právě ani v otázkách týkající se změny pohlaví. R. Šínová a I. Zajíčková nastalý problém řeší tak, že v řízení by se postupovalo dle obecně části ZŘS a subsidiárně pak dle norem OSŘ. Řízení by tedy ve smyslu § 13 ZŘS bylo zahájeno bez návrhu a místně a věcně příslušný by pak byl obecný soud člověka, který změnu pohlaví podstoupil, tj. okresní soud. V samotném řízení by se pak rozhodlo usnesením, byť se jedná o problematiku statusovou. Sama „*nezbytnost těchto postupů, které jsou v důsledku znění § 1 odst. 1 ZŘS de facto analogií, vychází z ústavních konotací a práva na soudní ochranu (čl. 36 a násl. Listiny základních*

¹⁹⁴ LEVÝ, J.: § 1 [Úvodní ustanovení]. In: SVOBODA, K. a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1.

¹⁹⁵ Ibidem, s. 3.

¹⁹⁶ Blíže viz např. § 443, § 451 či § 466 písm. a) ZŘS.

*práv a svobod). Je-li to in favorem účastníka, je analogie i ve veřejném právu přípustná.*¹⁹⁷ S výše popsaným závěrem co do znění § 72 odst. 5 matričního zákona lze s ohledem na současný právní stav souhlasit. Ovšem neřeší to celou problematiku jako takovou a nelze takovéto „provizorní“ řešení akceptovat jako plně naplňující § 72 odst. 5 větu poslední matričního zákona.

Jednoduše lze shrnout, že řízení na určení jména člověka, který si změnil pohlaví v ZŘS absentuje a zákonodárce by tento stav měl napravit. Součástí Části druhé Zvláštní část, Hlavy I. Řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob by tedy měl být zasazen Díl 5. Řízení na určení jména a příjmení fyzických osob po změně pohlaví. Samotný text provedení je vhodné nechat na uvážení zákonodárce, neboť je otázkou, jak široce by se rozhodl tuto problematiku pojmout. Předmětem řízení by tedy mělo být určení jména fyzické osoby po změně pohlaví, pokud tak neučinila tato fyzická osoba sama. Zahájení řízení by probíhalo tak, že by příslušný matriční úřad zaslal oznámení na věcně a místně příslušný soud. To ostatně i vyplývá ze současného znění § 72 odst. 5 matričního zákona. O podobě jména dotčené fyzické osoby by pak soud rozhodl rozsudkem. Nevylučuje se dále, aby soud určil, že dotčená fyzická osoba je povinna zaplatit případné správní poplatky, které danému matričnímu úřadu z jejího nejednání vzniknou.

Závěrem je nutné dodat, že za tuto chybějící právní úpravu lze zákonodárce kritizovat o to více, že samotné znění § 72 odst. 5 matričního zákona nabylo účinnosti dne 1. 1. 2014. Ve stejný den nabylo účinnosti také ZŘS. Právě ZŘS upravil mnohá civilní řízení, která takto výslovně doposud procesněprávní předpisy civilního práva neupravovaly. Jednalo se například o řízení o prohlášení člověka za nezvěstného, řízení o přivolení k zásahu do integrity, řízení ve statusových věcech manželských a další. Uvedená řízení zpravidla získala nový právní rámec z toho důvodu, že se jednalo o nově zavedené instituty občanského práva, a to s účinností právě od již zmíněného 1. 1. 2014. Stejně tak tomu bylo i u institutu změny pohlaví. Dalším problémem je, že doposud není ani vypracován žádný pozměňovací návrh, který by do ZŘS výše popsané nové zvláštní řízení vtělil.

¹⁹⁷ ŠÍNOVÁ, R. a ZAJÍČKOVÁ, I.: Změna pohlaví v kontextu civilně procesního práva. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 05-08-2023], s. 128. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

Souvislost mezi výše popsaným právním úskalím ZŘS a soukromým právem lze shledat v tom, že jméno člověka je chráněno ve smyslu § 77 a násl. ObčZ a zároveň je jméno člověka uváděno na mnoha listinách, které se soukromým, ale i veřejným právem jako takovým souvisejí. Může se jednat o jméno na pracovní smlouvě, v listinách, jimiž se zakládá právnická osoba, jméno a příjmení vedené ve školském zařízení apod. Je proto nesporné, že neexistence nesporného řízení týkající se změny jména člověka, jenž podstoupil změnu pohlaví, může mít negativní dopad i co do osobnostních práv člověka, ale i do soukromoprávních vztahů vůbec.

5.2.2 Matriční zákon

Současný matriční zákon hovoří o možnosti změny jména a příjmení z důvodu probíhající změny pohlaví na podobu tzv. neutrálního jména a příjmení a na podobu jména a příjmení po změně pohlaví. Ovšem s účinností od 1. 1. 2022 mají ženy právo na zapsání příjmení v mužské podobě, a to na základě žádosti, jak stanoví § 69a matričního zákona. Do 1. 1. 2022 musely ženy akceptovat přechylování dle pravidel české mluvnice. Je však pozoruhodné, že tato změna nijak nezasáhla i znění § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona. Uvedené ustanovení i v současnosti stanoví, že člověk, u něhož byla zahájena léčba pro změnu pohlaví, má právo na změnu jména a příjmení v neutrální podobě. Ovšem nereflektováním změny, která byla umožněna ženám s účinností od 1. 1. 2022 ve smyslu § 69a matričního zákona, se český zákonodárce dopustil velmi významného omezení práv transsexuálů. Aby byl tento diskriminační krok ze strany zákonodárce napraven, měl by § 72 odst. 5 matričního zákona znít následovně:

(5) Matriční úřad povolí na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb změnu jména, popřípadě jmen, a příjmení

- a) na neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví, nebo
- b) na neutrální jméno a dále na podobu příjmení dle podmínek § 69a, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví, nebo
- c) na jiné jméno, popřípadě jména, a příjmení, byla-li léčba pro změnu pohlaví dokončena.

Nepožádá-li fyzická osoba po změně pohlaví o změnu jména a příjmení, matriční úřad uvede v knize narození její příjmení v souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví; jméno do knihy narození nezapíše a učiní o tom oznámení soudu.

Jak tedy ze shora uvedeného návrhu nového znění § 72 odst. 5 matričního zákona vyplývá, tak dle písm. b) dotčeného ustanovení by měli všichni transsexuálové nárok na podobu příjmení mužského tvaru bez dalšího. Dle současného znění § 69a matričního zákona mají totiž na mužskou podobu příjmení nárok pouze ženy, které se nerozhodly pro změnu pohlaví. Tento právní stav je však třeba napravit, neboť mnohým transsexuálům by mohl výrazně usnadnit život jako takový a nemuselo by ve své podstatě dojít ani k následné změně příjmení ve smyslu § 72 odst. 5 písm. c) výše navrhovaného znění matričního zákona, resp. ve smyslu § 72 odst. 5 písm. b) současného znění matričního zákona. Došlo by tak tedy i ke zmírnění administrativní zátěže jak veřejné správy, tak i samotných transsexuálů.

Zároveň však není vhodné zcela odstranit současné znění § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona, tedy že transsexuálové mají právo na změnu jména a příjmení na neutrální tvar, pokud u nich byla zahájena léčba vedoucí ke změně pohlaví. Jako hlavní argumentační důvod ponechání i současného stavu lze uvést, že např. transsexuálové MtF by se mohli cítit dotčeni, že musí i nadále užívat mužský tvar příjmení, když § 69 odst. 1 matričního zákona zároveň umožňuje přechýlenou formu příjmení, a tak jim ponechání mužského tvaru příjmení nepřijde jako dostatečně neutrální. Transsexuálové MtF by dále mohli argumentovat tím, že povinnost ponechat si mužský tvar příjmení jim přílišně připomíná jejich dosavadní život v původní pohlavní roli nebo by se mohli dostávat do situací, kdy jim bude ve smyslu ponechání si původního znění příjmení ze strany třetích osob jakkoli připomínáno, že např. změnu pohlaví nemyslí vážně, protože si ponechali původní příjmení v mužském tvaru. Tím by pak odpadl hlavní účel existence i současného znění § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona, a to by bylo ve smyslu práv transsexuálů nepřijatelné.

Při stanovování i budoucího znění ve smyslu § 72 odst. 5 matričního zákona je tedy především nutné dbát i na práva transsexuálů obecně. Navíc mohou existovat i transsexuálové FtM, kteří by nechtěli aplikovat nepřechýlenou formu příjmení tak, jak byla nastíněna výše. I proto je nutné, aby byla i do budoucna ponechána možnost změny na neutrální příjmení obecně. Je však otázkou, zda se zákonodárce začne do hloubky zajímat o právní úpravu související se změnou pohlaví i mimo změnu § 29 ObčZ a § 21 a násl. ZSZSl. Doposud totiž k takovým úvahám nedošlo.

5.2.3 Zákon o vysokých školách

Jak již bylo nastíněno v podkapitole **3.3.3 Změna dokladu o dosaženém vzdělání**, tak transsexuálové nemají ve smyslu znění zákona o VŠ možnost změnit si svůj vysokoškolský diplom tak, aby odpovídal jejich novému pohlaví, resp. nové identitě. Tento právní stav lze však označit za diskriminační, jelikož dle znění vyhlášky č. 3/2015 Sb., o některých dokladech vzdělávání, ve ze znění pozdějších předpisů, která provádí školský zákon, je možné doklady o dosaženém vzdělání, které je nižší než vysokoškolské, změnit.

Byť se může zdát, že se jedná o triviální věc a vysoké školy by jistě vysokoškolský diplom z důvodu změny pohlaví vydaly, tak tomu tak v praxi není. Důkazem je pak rozsudek NSS ČR ze dne 28. 11. 2022, č. j. 10 As 44/2022-49.¹⁹⁸ Předmětem sporu bylo, že Univerzita Palackého v Olomouci, se sídlem Křížkovského 511/8, 771 47 Olomouc odmítla transsexuálovi FtM vystavit vysokoškolský diplom s novými údaji, neboť na tuto správní činnost nenalezla dostatečnou oporu v žádném právním předpise. K této věci se nevyjádřilo ani Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, na které se stěžovatel, poškozený transsexuál FtM, obrátil ještě před podáním správní žaloby ke Krajskému soudu v Ostravě. Bohužel ani předmětný rozsudek NSS ČR přímo neuvedl, že by měl stěžovatel přímo nárok na vydání stejnopisu.

Jak tedy vyplývá ze shora uvedeného, je vhodné celou záležitost vyřešit prostřednictvím novelizace znění zákona o VŠ. V praxi by taková právní úprava mohla vypadat kupříkladu takto:

¹⁹⁸ Uvedený rozsudek NSS ČR je rozebrán v kapitole **4 Změna pohlaví v české judikatuře**. Je však otázkou, jaký bude výsledek celého řízení, když věc vrátil NSS ČR Krajskému soudu v Ostravě, který musí ve věci rozhodnout znovu.

§ 88a

- (1) *Vysoká škola vystaví na základě žádosti svého absolventa (dále jen „žadatel“), který podstoupil změnu pohlaví dle zvláštního předpisu nový vysokoškolský diplom, pokud žadatel vysoké škole vrátí originál původního diplomu, a ten bude nahrazen novým vysokoškolským diplomem s údaji odpovídajícími novému pohlaví tohoto žadatele.*
- (2) *K žádosti musí žadatel předložit úředně ověřenou kopii rozhodnutí matričního úřadu o schválení nového jména a příjmení z důvodu změny pohlaví.*
- (3) *V případě, že nebude možné vydat stejnopis vysokoškolského diplomu, bude žadateli vydán opis vysokoškolského diplomu, na kterém bude změněny údaje žadatele ve smyslu odstavce (1).¹⁹⁹*

Zařazení výše právní úpravy do § 88a zákona o VŠ lze odůvodnit tím, že přímo navazuje na předchozí § 88 zákona o VŠ, který hovoří o matrice studentů. Není tak nijak narušena systematika zákona o VŠ a samotné zařazení výše uvedeného návrhu ustanovení § 88a zákona o VŠ lze tak vyhodnotit jako logické a správné. Nabytím účinnosti takové či obdobné novely zákona o VŠ by došlo k systémovému vyřešení současného významného problému transsexuálů, který mj. zmínil i NSS ČR ve svém rozsudku ze dne 28. 11. 2022, č. j. 10 As 44/2022-49. Byť se jedná o problematiku cca několika stovek absolventů VŠ, je třeba i tak přístup VŠ k této problematice sjednotit. Ostatně současná právní „neúprava“ možnosti změnit si údaje na vysokoškolském diplomu není co do přístupu k transsexuálům citlivá, neboť vystavuje transsexuály nutnosti

¹⁹⁹ Celá záležitost týkající se změny vysokoškolského diplomu a neexistence této možnosti ve smyslu zákonného právního nároku vyvolala na MŠMT ČR a ve vládě ČR velmi zajímavou diskuzi. Výsledkem bylo zpracování pozměňovacího návrhu zákona. Návrh však doposud nebyl projednán Parlamentem ČR a není tedy jasné, kdy tato novela vejde v účinnost ve smyslu novely zákona o VŠ. Nicméně zákonodárce by s touto novelou neměl otálet, neboť pro transsexuály znamená nemožnost získat kopii či nový opis diplomu s novými údaji zhoršené sociální postavení, a to včetně uplatnění na trhu práce. Navíc i roste počet transsexuálů, kteří tuto možnost vyhledávají, často však bohužel bez úspěchu. Je přitom nutné zdůraznit, že novela, která snad nabyde účinnosti v roce 2024, má za cíl přispět k rovnému zacházení se studenty a absolventy a minimalizovat diskriminaci translidí při prokazování se původními doklady o vzdělání. V současné době, kdy není poskytování diplomů s jiným jménem v zákoně o VŠ ošetřeno, docházelo k situacím, mohl i jinak kvalitní absolvent odmítnout vykonávat povolání ve svém oboru jen proto, že se prakticky styděl za svůj diplom. Dle dostupných zdrojů z Právního zpravodaje na beck-online.cz bude pro vystavení nového diplomu postačovat, když absolvent škole nebo fakultě prokáže změnu jména nebo rodného čísla. Za vystavení nového dokladu zaplatí poplatek nejvýše 1000 korun. Tento věcný záměr tak i nevybočuje z návrhu znění § 88a zákona o VŠ poskytnutého autorem této práce.

dokládat skutečnosti, které souvisí s jejich předchozím životem v roli opačného pohlaví. Jak tedy uvedla někdejší veřejná ochránkyně práv, A. Šabatová, je skutečně jediným schůdným řešením řešení systémové, a to v podobě právního zakotvení možnosti změnit si údaje na vysokoškolském diplomu v rámci zákona o VŠ. Zároveň je otázkou, zda současný právní stav neodporuje i přelomovému rozsudku ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. AN 21830/93.

6 Komparace s vybranými členskými státy Rady Evropy

Česká republika je všeobecně kritizována, jelikož doposud nepřijala takovou právní úpravu institutu změny pohlaví, která by odpovídala zejména výroku rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13. Uvedený rozsudek totiž stanovil, že požadovat chirurgické zákroky jako podmínku pro úřední změnu pohlaví je nepřiměřený zásah do jejich soukromého a rodinného života. Takovýto přelomový výrok byl v podstatě „velkým skokem“ od dosavadní rozhodovací praxe ESLP ve věcech týkající se změny pohlaví. Ještě před 27 lety ESLP dokonce odmítal přiznat právo muži, který prodělal změnu pohlaví jako FtM, na otcovství v případě umělého oplodnění od anonymního dárce, byť tohoto muže, jeho manželku a „dceru“ spojoval rodinný život. K všeobecnému prolomení diskriminující tradice transsexuálů došlo až po roce 2000.²⁰⁰ Právě v roce 2002 přišel přelomový rozsudek ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. AN 21830/93. ESLP tehdy poprvé zasáhl do právních řádů členů Rady Evropy, neboť výsledkem tedy bylo, že pokud právní řád umožňuje změnu pohlaví, musí tuto skutečnost akceptovat do té míry, aby bylo jednotlivcům zajištěno důstojné žití ve shodě se sexuální identitou, kterou si jednotlivec zvolil.²⁰¹

Ve světle výše uvedených skutečností bude provedena komparace právního řádu ČR s právními řády vybraných členských států Rady Evropy. Jsou to totiž právě členské státy Rady Evropy, na něž ve smyslu čl. 32 EÚLP a členství v Radě Evropy dopadají rozsudky ESLP.

6.1 Komparace s právní úpravou Slovenské republiky

Česká republika a Slovenská republika byly do 31. 12. 1992 jedním státním útvarům nazývaným Česká a Slovenská Federativní Republika. Původně zněl název uvedeného soustátí Československá federativní republika, ale s účinností ode dne 29. 3. 1990 došlo ke změně názvu z Československé socialistické republiky dle Článku 1 ústavního zákona č. 81/1990 Sb., o změně názvu Československé

²⁰⁰ DOLEŽAL, T.: Judikatura Evropského osudu pro lidská práva v oblasti problematiky "translidí". In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1 [online]. 2013, ročník 3. [cit. 30-08-2023], s. 44. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>.

²⁰¹ Ibidem s. 44.

socialistické republiky, ve znění účinném do 22. 4. 1990. Tento název však neměl dlouhého trvání. S účinností od 23. 4. 1990 došlo ke změně názvu tehdejšího soustátí z Československé federativní republiky na Českou a Slovenskou Federativní Republiku. To bylo zakotveno v Čl. 1 ústavního zákona č. 101/1990 Sb., o změně názvu Československé federativní republiky, ve znění účinném do 31. 12. 1992. Tento název setrval až do právě již zmíněného 31. 12. 1992. Dne 1. 1. 1993 vznikly dva samostatné demokratické státy, a to Česká republika a Slovenská republika. Toto rozdělení federativní republiky na dva samostatné unitární státy bylo zakotveno v ústavním zákoně č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, ve znění účinném od 8. 12. 1992. Tento ústavní zákon je součástí ústavního pořádku ČR do současnosti.

Je tedy bez pochyb, že do 31. 12. 1992 sdíleli Slováci i Češi stejnou právní úpravu změny pohlaví obsaženou v tehdy účinném znění ZPZL a příslušných právních předpisech upravujících změnu osobních údajů. Tyto jsou blíže rozebrány v podkapitole **2.2.2 Změna osobních údajů**. Ovšem setrval soulad v postupu právního zakotvení institutu změny pohlaví i do současnosti?

6.1.1 Krátká úvaha nad zakotvením právní úpravy změny pohlaví na Slovensku obecně

Dle současného znění právní úpravy změny pohlaví není slovenské pojetí změny pohlaví odlišné od toho, které stanoví český právní řád. Slovensko tedy zastává postoj konzervativní v podobě nutnosti podstoupit chirurgickou změnu pohlaví, aby bylo následně možné přikročit ke změně pohlaví úřední. Tento přístup však nelze chápat jako nerespektující či omezující práva transgender lidí, jako je tomu například v Albánii, Andoře, Bulharsku či v Maďarsku.²⁰² Uvedené státy totiž změnu pohlaví dle svého právního řádu vůbec neumožňují. Ovšem ani v případě Slovenska se nejedná o přímo legálně definovanou změnu pohlaví, ale o spíše zvykový postup, který je i v současnosti tamními úřady, lékaři a zákonodárci v podstatě plně respektován.

V případě slovenské právní úpravy institutu změny pohlaví a jejího budoucího směřování je tedy možné do určité míry tvrdit, že se jedná o demokratický stát, který respektuje trendy směřující k otevřenému zákonodárství ohledně otázky změn pohlaví. Nicméně čeští i slovenští zákonodárci jsou

²⁰² Viz například Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové k nálezu Pl. ÚS 2/20, bod 64.

k liberálním krokům co do právní úpravy institutu změny pohlaví zdrženlivější. Za liberální demokratické státy, které mají právní úpravu změny pohlaví velmi volnou, čímž se rozumí změna pohlaví bez chirurgických operativních zákroků, lze označit například německou, francouzskou a britskou právní úpravu.

Stejně jako v ČR, tak i na Slovensku je vyžadováno diagnostikování transsexuality pod kódem F64.0 dle Mezinárodní klasifikace chorob ve verzi 10.²⁰³ Tato zcela odpovídá znění české verze MKN-10. Pouze slovenská verze vypouští sousloví „aby tělo odpovídalo, pokud možno, preferovanému pohlaví“.²⁰⁴ Slovenská verze mezinárodní klasifikace nemocí obsahuje definici, která v překladu odpovídá sladění vzhledu těla pacienta s preferovaným pohlavím.²⁰⁵ Z medicínské definice transsexualismu dle slovenské verze MKN-10 tedy jednoznačně vyplývá, že na Slovensku bude po transsexuálech v případě přání podstoupit úřední změnu pohlaví vyžadována chirurgická změna pohlaví. Avšak právní úprava chirurgických zákroků ve slovenském právním řádu prakticky absentuje.

Na Slovensku je v současné době zákaz diskriminace z důvodu pohlaví zařazován ve smyslu Čl. 2 odst. 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky, pod ústavněprávní pojem *iné postavenie*. Stejně zařazení ochrany práv transsexuálů je použito v případě české legislativy, a to v čl. 3 odst. 1 Listiny, který obsahuje označení „jiného postavení“ ve smyslu zákazu diskriminace pro transsexuály z důvod jejich pohlavní identifikace.²⁰⁶ Lze se tedy domnívat, že rovnost *transgender* lidí je tedy chápána stejně v obou právních rádech. Proto lze i v tomto případě užít jedno z mnoha prejedikovaných tvrzení ÚS ČR, který stanovil, že rovnost lidí je možné chápat jako „*konstitutivní část materiálního pojmu práva modernity. Rovná důstojnost lidských bytostí je pak i argumentem pro rovnost v ústavně zaručených právech. Implikuje základní právo na podíl svobody, který je rovný podílu všech ostatních lidských bytostí.*“²⁰⁷ Navíc jsou

²⁰³ Na webových stránkách Národního centra zdravotnických informací nejsou uvedeny žádné bližší informace o tom, kdy se plánuje zimplementování ICD-11. Dostupné z: <https://www.nczisk.sk/standarty-v-zdravotnictve/pages/medzinarodna-klasifikacia-chorob-mkch-10.aspx>.

²⁰⁴ Definice transsexualismu F64.0 dle české verze MKN-10.

²⁰⁵ Definice transsexualismu (ve slovenském jazyce transsexualizmus) F64.0 dle Mezinárodní klasifikace chorob ve verzi 10.

²⁰⁶ Souhlasně viz BARTOŇ, M.: Čl. 3 [Zákaz diskriminace; svobodná volba národnosti a zákaz odnárodňování; zákaz působení újmy pro uplatňování základních práv]. In: HUSSEINI, F. a kol.: *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony, s. 158–159.

²⁰⁷ Nález Pl. ÚS ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 55/13.

Slovenská i Česká republika signatáři mezinárodních smluv, které zákaz diskriminace z důvodu pohlaví nebo pro změnu pohlaví ve smyslu pohlavní identifikace odlišné od biologického pohlaví zakazují též.²⁰⁸ Stejně jako v ČR tak i na Slovensku se pojem „jiné postavení“ pro ochranu transsexuálů používá proto, že Listinou není přímo zakotvena nebo slovenskou Ústavou diskriminace pro rodovou identitu.²⁰⁹ Ve smyslu slovenského právního řádu lze tento postoj opřít o náleží Ústavního soudu Slovenské republiky.²¹⁰

6.1.2 Chirurgická změna pohlaví a slovenský právní řád

Slovenská republika i ČR v současnosti aplikují konzervativnější přístup k úřední změně pohlaví. Právní řády těchto států tedy vyžadují, aby se transsexuál podrobil chirurgickému zákroku, v jehož důsledku dojde ke znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů.²¹¹ Česká republika má oproti Slovenské republice pro transsexuály mnohem propracovanější právní úpravu. Pramenem pro uvedené tvrzení je skutečnost, že v ČR provedení chirurgického zákroku, který vede dle § 21 odst. 1 ZSZSl k úřední změně pohlaví, je jeho definování a odlišení od zákroků prováděných sexuálními deviantům. Byť se zdá, že je to z pohledu lidských práv samozřejmostí, tak slovenští transsexuálové ještě donedávna tuto samozřejmost neznali. Chirurgické zákroky vedoucí ke změně pohlaví totiž byly, a ještě i stále jsou, zakotveny pouze v oznámení Ministerstva zdravotnictva Slovenskej socialistickej republiky č. 3-4 z roku 1981. Veškeré zákroky prováděné transsexuálům tak spadají do stejné skupiny, jako zákroky prováděné odsouzeným sexuálními deviantům.²¹² Dne 6. 4. 2022 však přišlo Ministerstvo zdravotnictva Slovenskej republiky s přelomovým pokynem pro poskytovatele zdravotních služeb vydaným ve Vestníku Ministerstva zdravotnictva Slovenskej republiky, částka 18-20.²¹³ Tento pokyn obsahuje část nazvanou jako „Odborné usmernenie Ministerstva zdravotnictva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov

²⁰⁸ BARTOŇ, M.: Čl. 3 [Zákaz diskriminace; svobodná volba národnosti a zákaz odnárodňování; zákaz působení újmy pro uplatňování základních práv]. In: HUSSEINI, F. a kol.: *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony, s. 147.

²⁰⁹ MAGUROVÁ, Z.: *Trans ľudia – vybrané právne aspekty*. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 30-08-2023], s. 33. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

²¹⁰ Nález Ústavního soudu SR ze dne 18. 10. 2005, sp. zn. PL. ÚS 8/04-202.

²¹¹ MAGUROVÁ, Z.: *Trans ľudia – vybrané právne aspekty*. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 30-08-2023], s. 33. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

²¹² *Ibidem*, s. 26 a 27.

²¹³ Součástí vláda R. Fica uvažuje o zrušení tohoto pokynu.

poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby administratívne evidovaného v matrike“. Jedná se tak o vůbec první slovenskou normu, která bude upřesňovat celý postup vedoucí k úřední změně pohlaví. Čl. 6 tohoto pokynu stanoví, že lékařský posudek o změně pohlaví vydává ošetřující lékař-sexuolog nebo psychiatr s nejméně 5letou praxí v daném oboru osobě s diagnostikovanou transsexualitou. Tato osoba pak musí podepsat informovaný souhlas s tím, že podstoupila chirurgický výkon ve smyslu změny pohlavních orgánů, nebo podstoupila hormonální léčbu v trvání alespoň 1 roku a po stejnou dobu tato osoba žila v roli požadovaného pohlaví. Zároveň ošetřujícímu lékaři písemně potvrdila, že tato změna je trvalá, celoživotní a nezvratná. Dotčený Čl. 6 Pokynu ze dne 6. 4. 2022 stanoví, že u osob, u nichž byl diagnostikován transsexualismus, nemusí dojít k hormonální léčbě, pokud je pro tuto léčbu dána kontraindikace. Zde tak bude požadována pouze lékařská zpráva potvrzující diagnostikování transsexualismu a že tento stav je trvalý, celoživotní a nezvratný.

Pokyn pro poskytovatele zdravotních služeb vydaný ve Vestníku Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, čiastka 18-20 ze dne 6. 4. 2022 nabyde účinnosti dne 4. 4. 2024. Z jeho textu je zřejmé, že se již nebudou pro úřední změnu pohlaví primárně vyžadovat chirurgické zákroky vedoucí k znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů. Primárně postačí hormonální léčba a v případě medicínsky prokázaných kontraindikací u konkrétního jednotlivce postačí pouze tzv. Real Life Test.²¹⁴ Lze tedy uzavřít, že slovenští transsexuálové již znají konec tzv. „povinných kastrací“, které odmítali přijímat s odkazem na rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017.

6.1.3 Slovenské občanské právo a změna pohlaví

Mezi právní otázky, které se ze slovenského občanského práva na poměry transsexuálů vztahují, se stejně jako v případě ČR řadí otázky rodičovství, manželství, vyživovací povinnosti, dědického práva a v některých případech i určité otázky práva obligačního. Na rozdíl od právního řádu ČR není změna pohlaví institutem upraveným slovenským občanským právem. Manželství a rodinné vztahy upravuje zákon o rodině. V Čl. 1 zákona o rodině je uvedeno,

²¹⁴ Tento postup vedoucí k úřední změně pohlaví navrhovala od roku 2017 slovenská veřejná ochránkyně práv, Mária Patakyová.

že manželství je svazkem muže a ženy. Stejně jako v případě právní úpravy ČR, tak i na Slovensku je hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí.²¹⁵ Dále slovenští zákonodárci nevěnovali pozornost ani úpravě osobních a majetkových vztahů po změně pohlaví. Nicméně povinnost rozvést se stanovena je, jelikož uzavřít manželství může pouze muž a žena. Rozhodující je tedy matrikové, nikoli vnímané pohlaví. Důsledkem neexistence právní úpravy pro nutnost rozvodu z důvodu změny pohlaví, jako je tomu ve smyslu ustanovení § 29 odst. 2 ObčZ, je v podstatě volná úvaha lékařů, kdy transsexuálnímu pacientovi sdělí, že nebudou pokračovat v léčbě, dokud nedojde k rozvodu jejich manželství. Tento postup chápe slovenská právní společnost jako diskriminující ve smyslu diskriminace transsexuálů z důvodu jejich rodinného stavu. Jedná se přímo o protiprávní jednání ve vztahu ke slovenskému antidiskriminačnímu zákonu.^{216,217} Pro úplnost je vhodné uvést, že nejde o to, že by byli transsexuálové nuceni k ukončení manželství, nýbrž o to, že nevědí, v které části léčby vedoucí ke změně pohlaví budou muset tento krok podstoupit. Oproti tomu česká právní úprava jasně ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl stanoví, že manželství musí být rozvedeno, než je provedena chirurgická změna pohlaví. Tento „termín“ pro rozvod manželství, příp. zrušení registrovaného partnerství lze označit za vhodný, jelikož během léčby transsexuality může vyjít najevo, že se u daného člověka projevuje jiný druh pohlavní inkongruence. Bylo by tedy nevhodné, hnát transsexuály, nebo trans osoby obecně, do rozvodu či ukončení registrovaného partnerství dříve, než to bude skutečně nutné z důvodu postupu léčby.

Samotný rozvod manželství je na Slovensku možný jen v odůvodněných případech, kdy kvalifikovaný rozvrat manželství je definován jako vážné narušení vztahů mezi manželi, manželství nemůže plnit svůj účel a není možné očekávat obnovení manželského spoluzití tak, jak předpokládá Čl. 1 zákona o rodině.²¹⁸ Je tedy otázkou, zda by slovenský soud nutně musel přistoupit k rozvodu manželství právě z důvodu léčby vedoucí ke změně pohlaví. Transsexuálové na Slovensku jsou tak postaveni do velmi nepříjemné situace. Nemají totiž žádnou záruku, že soud manželství rozvede a oni tak budou moci pokračovat nebo vůbec realizovat úřední

²¹⁵ Srov. § 655 ObčZ a Čl. 1 zákona o rodině.

²¹⁶ Zákon č. 365/2004 Z.z o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane před diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

²¹⁷ MAGUROVÁ, Z.: Trans l'udia – vybrané právne aspekty. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 30-08-2023], s. 33. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

²¹⁸ Obligatorně je pak tato povinnost výslovně stanovena v § 22 a § 23 zákona o rodině.

změnu pohlaví či léčbu vedoucí k úřední změně pohlaví. Obecně je slovenskými právníky zastáván názor, že k rozvodu manželství z důvodu změny pohlaví nutně dojít nemusí, pokud by to bylo v rozporu se zájmy nezletilých dětí.²¹⁹ Na obranu práv transsexuálů lze tvrdit, že hmotné zabezpečení ve smyslu vyživovací povinnosti vůči dětem zachováno být musí, a to na základě mezinárodní právní úpravy zaručující zdravý rozvoj dětí.²²⁰ Zájem na ochraně hmotného zabezpečení potomků a jejich styku s rodičem tak nemůže být narušen a transsexuálové tedy z tohoto titulu nemohou být nuceni k přerušení kontaktu se svými zejména nezletilými dětmi.

6.1.4 Úřední změna pohlaví

Společnou právní úpravu jak ve slovenském, tak i v českém právním řádu ve vztahu ke změně pohlaví lze hledat ve spojitosti se změnou pohlaví v matričních zákonech, a to včetně změny jména, příjmení a rodného čísla. Právní úpravy těchto dvou států jsou v základu v podstatně totožné, ovšem i zde má ČR právní úpravu podrobnější.

6.1.4.1 Změna jména a příjmení

Na Slovensku se změna jména a příjmení z důvodu změny pohlaví řídí zákonem o mene a priezvisku. Slovenská i Česká republika mají společné, že transsexuálové mohou při započetí změny pohlaví požádat o neutrální tvar jména a příjmení.²²¹ Princip neutrálního jména a tvaru příjmení je stejný jako v ČR, tedy že za neutrální jméno a příjmení se rozumí takové jméno a příjmení, které lze přiřadit jak muži, tak i ženě. Na Slovensku funguje přechylování příjmení žen dle pravidel slovenské mluvnice, které je obdobné pravidlům přechylování dle pravidel české mluvnice. Povinnost přechylování příjmení občanek Slovenské republiky stanoví § 16 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 154/1994 Z. z., o matrikách. Avšak v minulosti se připravovala legislativní změna, která měla přechylování ženského příjmení ze slovenského právního řádu odstranit. Důvodem byl nárůst žádostí žen o zápis příjmení bez přechylování po vstupu Slovenska

²¹⁹ MAGUROVÁ, Z.: *Trans ľudia – vybrané právne aspekty*. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 30-08-2023], s. 33. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

²²⁰ Příkladem takové mezinárodní právní úpravy může být Úmluva o právech dítěte.

²²¹ Srov. § 6 odst. 6 zákona č. 300/1993 Z. z., a § 72 odst. 5 písm. a) matričního zákona.

do EU.²²² S ohledem na současné znění výše uvedeného zákona č. 154/1994 Z. z., o matrikách je však zřejmé, že k této změně právní úpravy nedošlo. To ovšem neplatí o ČR. Dle § 69a matričního zákona mají Češi právo na změnu svého příjmení do mužského tvaru bez dalších podmínek. Tato změna nabyla účinnosti dne 1. 1. 2022.²²³

V případě změny jména a příjmení po provedení chirurgické změny pohlaví postupují slovenské správní orgány obdobně jako české. To mj. vyplývá i z § 7 odst. 1 písm. c) a odst. 2 písm. f) zákona o mene a priezvisku. Ve smyslu § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona tak lze dojít k závěru, že je postup obdobný. Česká právní úprava je ale i v tomto případě podrobnější a propracovanější, protože již zmíněné ustanovení § 72 odst. 5 matričního zákona uvádí, že pokud fyzická osoba po změně pohlaví nepožádá o změnu jména a příjmení, provede příslušný matriční úřad v knize narození změnu příjmení i bez žádosti takového člověka, a to v souladu s pravidly české mluvnice. O tomto kroku matriční úřad vyrozumí soud. Bohužel ale český zákonodárce opomenul tento druh žaloby uvést v ZŘS. Slovenská republika ve svém právním řádu na toto opomenutí transsexuálů však nepamatuje vůbec. Je tedy otázkou, jak by se v těchto případech postupovalo, neboť opomenutí takového postupu v podstatě zakládá možnost užívat ženské či mužské jméno a příjmení člověku, který je však z pohledu práva osobou pohlaví opačného bez možnosti nápravy ze strany správních orgánů a soudů.

6.1.4.2 Změna rodného čísla

Právní úprava rodného čísla a jeho změny je na Slovensku obsažena v zákoně o rodnom čísle. Stejně jako dle ZEO v ČR, tak i na Slovensku se v případě žen zvyšuje druhé dvojčíslí rodného čísla označující měsíc narození dané fyzické osoby o číslo 50.²²⁴ Změna rodného čísla z důvodu změny pohlaví se na Slovensku provádí prostřednictvím Ministerstva vnitra Slovenskej republiky na základě lékařské zprávy potvrzující změnu pohlaví. Ta je připojena k žádosti o změnu rodného čísla z důvodu změny pohlaví, jak stanoví § 3 odst. 1, § 8 odst. 2 písm. b) zákona o rodnom čísle. Oproti ČR je však postup, a tedy i možnost změnit si rodné číslo z důvodu změny pohlaví, složitější. V ČR stačí podat žádost o změnu rodného

²²² *Slovenky nebudou muset používat koncovku -ová*. Právo. Bratislava [online]. 2012. [cit. 30-08-2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/slovenky-nebudou-muset-pouzivat-koncovku-ova-164587>.

²²³ K tomuto blíže viz podkapitola **3.3.2 Matriční zákon**.

²²⁴ Srov. § 13 odst. 3 ZEO a § 2 odst. 3 zákona č. 301/1995 Z. z.

čísla u stejného matričního úřadu, u kterého probíhá změna jména a příjmení v důsledku změny pohlaví. Úřední změna pohlaví tak v prostředí ČR probíhá na decentralizované úrovni a nikoli na centrální, jako je tomu v případě Slovenské republiky.

6.1.5 Shrnutí komparace české a slovenské právní úpravy změny pohlaví

Jak již bylo řečeno v úvodu této podkapitoly **6.1 Komparace s právní úpravou Slovenské republiky**, tak Slovenská i Česká republika v současnosti aplikují konzervativnější způsob pro možnost úřední změny pohlaví. Právní řády těchto států tedy vyžadují, aby se transsexuál podrobil chirurgickému zákroku, v jehož důsledku dojde ke znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů. Následně pak může být na základě potvrzení od poskytovatele zdravotních služeb provedena úřední změna pohlaví.²²⁵ Ovšem slovenská právní úprava ve svém důsledku porušuje čl. 2 odst. 2, odst. 3 Ústavy SR. Ta stanoví, že státní orgány mohou konat pouze to, co jim říká zákon a nikoho nemohou nutit konat něco, co zákon neukládá. Ovšem slovenští občané, kteří chtějí, a s ohledem i na svou vlastní psychickou potřebu a nutnost potřebují, podstoupit změnu pohlaví, ukládají něco, co není zákonem výslovně stanoveno. Žádný slovenský právní předpis totiž výslovně a jasně nestanoví, jaké zákroky mají podstoupit. Oznámenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 3-4 z roku 1981 nelze brát jako dostatečný pramen. Zákon o mene a priezvisku, zákon o rodnom čísle ani zákon o brannej povinnosti²²⁶ logicky s ohledem na jejich účel nehovoří o podrobnějším průběhu chirurgické změny pohlaví. Ovšem na Slovensku existuje zákon, který o zdravotních službách hovoří. Jedná se o zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ten však pojem změna pohlaví nezná. Byť ve svém § 40 hovoří o sterilizaci, tak uvedený zákon nezná důvod provedení sterilizace z důvodu změny pohlaví. Co do požadování provedení chirurgické změny pohlaví lze pouze poukázat na § 3 odst. 1, § 8 odst. 2 písm. b) zákona o rodnom čísle. Z tohoto pramenu vyplývá, že transsexuálové musí předložit

²²⁵ Souhlasně viz MAGUROVÁ, Z.: *Trans l'udia – vybrané právne aspekty*. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 02-11-2023], s. 33. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

²²⁶ Jak bude uvedeno níže v této podkapitole, tak branná povinnost se na Slovensku vztahuje výlučně na muže. I proto je zákon o brannej povinnosti v této práci zmíněn a rozebrán.

lékařskou zprávu potvrzující provedení změny pohlaví. Transsexuálové tak mohou narazit na možnou libovůli lékařů při provádění chirurgické změny pohlaví, příp. při léčbě vedoucí ke změně pohlaví jako takové. Jediným určitým mantinelem zde může být pouze princip *lege artis*.

Na základě slovenských právních předpisů, ve kterých je alespoň částečně právní úprava týkající se změny pohlaví obsažena, lze hovořit v právním prostředí Slovenské republiky o změně pohlaví jakožto o institutu veřejného práva. Slovenské soukromé právo otázky týkající se změny pohlaví neupravuje vůbec. Tento fakt je dalším podkladem pro tvrzení, že Slovensko postupuje v rozporu se svou Ústavou, jelikož veřejné právo je charakteristické právě tím, že přesně vymezuje a definuje, co státní orgány mohou vůči občanovi činit a co občan naopak musí strpět ve smyslu zásahu do jeho práv orgány veřejné moci.

Dále lze ve vztahu k nedostatečné úpravě institutu změny pohlaví na Slovensku poukázat na to, že zákon o brannej povinnosti „*stanovuje transsexuálům povinnost, resp. občanům Slovenské republiky, oznámit změnu pohlaví příslušnému okresnímu úřadu v sídle kraje, kde byl vydán původní rodný list, a to do 60 dnů od úřední změny pohlaví. Se změnou pohlaví se na Slovensku spojuje vznik a zánik branné povinnosti.*“²²⁷ Je zde tedy výrazná nepropojenost slovenské veřejné správy mezi jednotlivými správními úřady na různé úrovni ve smyslu nad- a podinstančnosti a přílišného zatěžování transsexuálů až zbytečnou byrokratizací. Dalším příkladem je již výše zmíněná změna rodného čísla z důvodu změny pohlaví u Ministerstva vnitra Slovenskej republiky. I proto lze o české právní úpravě institutu změny pohlaví tvrdit, že je oproti slovenské právní úpravě mnohem popracovanější, ale především v souladu s Ústavou, resp. principy, které Ústava ČR zaručuje. Ano, existují mnohé nedostatky, a to např. v neexistenci legální možnosti změnit si osobní údaje na vysokoškolském diplomu po změně pohlaví či skutečnost, že podrobný výčet vykonávaných lékařských zákroků při změně pohlaví je součástí doporučujícího stanoviska Ministerstva zdravotnictví ČR, nikoli např. přílohou k ZSZSl. Ovšem základní normativ je pro české transsexuály mnohem transparentnější než pro slovenské transsexuály.

²²⁷ MAGUROVÁ, Z.: *Trans l'udia – vybrané právne aspekty*. In: *DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu* [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018, [cit. 02-11-2023], s. 32. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumentv/44678>.

Branná povinnost, jak již bylo uvedeno výše, je ve smyslu § 6 odst. 5 zákona o brannej povinnosti stanovena všem mužům, kteří v daném kalendářním roce dovršili věku 19 let. Případně vzniká všem transsexuálům FtM, kteří dokončili změnu pohlaví. V případě ČR se však ve vztahu k branné povinnosti postavení transsexuálů nemění. Jak stanoví § 2 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů, tak branná povinnost vzniká občanům ČR dovršením 18. roku života. Zákon č. 585/2004 Sb., tak nerozlišuje mezi brannou povinností žen a mužů. Tím pádem ani u transsexuálů bez ohledu na pohlaví branná povinnost nezaniká či vzniká a není třeba činit kroky, jaké musí v případě vzniku či zániku branné povinnosti z důvodu změny pohlaví činit Slováci. Český branný zákon tak lze označit za genderově neutrální a aplikovatelný i pro případy, kdy by došlo k zakotvení takového znění právní úpravy institutu změny pohlaví, který by přestal vyžadovat tzv. sterilizaci, jako je tomu doposud.

Výše uvedené shrnutí se týká pouze současného platného slovenského práva. Do budoucna Slovensko přijalo takovou formu „právní“ úpravy změny pohlaví, která v podstatě odpovídá standardům stanovených v rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017. Jak již bylo uvedeno výše, tak dne 6. 4. 2022 Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky ve svém Vestníku pod čístkou 18-20 vydalo zcela přelomový pokyn pro poskytovatele zdravotních služeb v oblasti transsexuality. Dle uvedeného pokynu již nebude možné požadovat po transsexuálech chirurgické zákroky, vedoucí následně k právu na změnu úředního neboli matrikového pohlaví. V uvedeném pokynu je navíc i obsažen Vzor Poučenia a informovaného súhlasu osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi a rizikami spojenými so zmenou pohlavia. K tomuto kroku se však aktuálně ČR nechystá.²²⁸

Samotný pokyn lze však kritizovat v tom slova smyslu, že se nejedná o řádnou zákonnou normu, jako je tomu v případě ČR. Ta má změnu pohlaví, a postup vedoucí k jeho změně, zakotvenou na zákonné úrovni, a to zejména v § 29 ObčZ a § 21 a násl. ZSZSl. Ovšem i přes tento významný nedostatek lze o výše uvedeném pokynu ze dne 6. 4. 2022 hovořit jako o kroku pozitivním. Byť Slovensko ustoupilo od konzervativního pohledu na podmínky úřední změny pohlaví, a tím dává prostor pro postup, který není doposud jednoznačně přijat

²²⁸ Viz náleží Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

odbornou veřejností, lze tento postup hodnotit v podstatě pozitivně. Pro slovenské transsexuály totiž výše uvedený dokument znamená určité posílení právní jistoty a transparentnosti provedení samotné změny pohlaví. Doposud lékaři v podstatě postupovali dle zvyklostí bez řádně a transparentně právně zakotveného postupu. Sami transsexuálové žili ve velké nejistotě toho, jak samotná změna pohlaví bude probíhat a zda vůbec proběhne. Jediným limitem zde tedy byla povinnost postupu *lege artis*.²²⁹

Lze se domnívat, že postup Ministerstva zdravotnictva Slovenskej republiky byl účelový, jelikož by takový právní předpis nejspíše neprošel na úrovni slovenského Parlamentu. Například poslankyně, Anna Záborská, plánuje připravit návrh zákona, podle nějž by bylo nutné, aby transsexuálové pro změnu pohlaví museli podstoupit chirurgické zákroky vedoucí k znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů.²³⁰ Ovšem ani tato poslankyně se blíže nevyjádřila k tomu, zda by došlo k zakotvení občanskoprávní záruk ve smyslu osobních a majetkových práv, manželství, vyživovací povinnosti a vztahů k nezletilým a zletilým potomkům transsexuálů. Ostatně tyto nedostatky lze spatřovat i ve znění samotného pokynu Ministerstva zdravotnictva Slovenskej republiky. Oproti tomu český právní řád tyto záruky výslovně zaručuje v § 29 ObčZ. V případě právního řádu Slovenské republiky se tak mohou slovenští občané spoléhat pouze na mezinárodní úmluvy o lidských právech, a dále také na rozhodnutí mezinárodních soudů. Přímé záruky, které by blíže definoval konkrétní zákon, nejspíše ani nebudou přijaty.

²²⁹ Postup *lege artis* je legálně definován v § 4 odst. 5 ZZS a § 2643 ObčZ. Postupem *lege artis* se tedy rozumí náležitá odborná úroveň poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti. Není při tom přípustné, aby zdravotní výkony provedl poskytovatel zdravotních služeb nad rámec či mimo smluvní vztah. Opakem postupu *lege artis* je postup *non lege artis*, který sice nemá svou legální definici, ale obecně se tímto pojmem chápe postup, který nenaplnuje pravidla *lege artis* a v některých případech může být i nezákonný. (viz dále DOLEŽAL, T.: *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. Praha: Leges, 2012, s. 110 a násl.). Pojem *lege artis* lze nad rámec jeho zákonné definice rozvést tak, že poskytováním zdravotních služeb dle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů se tedy rozumí respektování nejen lékařské, ale i jiné, související vědy (např. farmacie, fyzioterapie) a aplikuje přitom postupy uznávané odbornou společností příslušného lékařského oboru, které odpovídají individuální potřebě pacienta a jeho onemocnění. Za porušení postupu *lege artis* tak nelze označit stav, kdy lékař stanoví chybnou diagnózu. Za postup v rozporu s *lege artis* lze ovšem označit takový postup, který lékař zvolil v důsledku špatné diagnózy a tento postup zapříčinil zhoršení zdravotního stavu pacienta (viz usnesení NS ČR ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. 7 Tdo 219/2005 či nálezy ÚS ČR ze dne 28. 6. 2022, sp. zn. I. ÚS 1785/21).

²³⁰ PUALÍK, J.: *Anna Záborská chce uzákonit kastráciu pri zmene pohlavia. Snaží sa zvrátiť krok rezortu zdravotníctva, ktorý ju prestal vyžadovať*. In: *Refresher.cz* [online]. 2022. [cit. 30-08-2023]. Dostupné z: <https://refresher.cz/113874-Anna-Zaborska-chce-uzakonit-kastraciju-pri-zmene-pohlavia-Snazi-sa-zvratit-krok-rezortu-zdravotnictva-ktory-ju-prestal-vyzadovat>.

K liberalizaci pojetí právní úpravy změny pohlaví se v českých podmínkách v současnosti nesměruje.²³¹ Samotné znění rozsudku ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13 totiž členům Rady Evropy přímo neurčuje povinnost přijmout znění tohoto rozsudku. Rozsudek páté sekce ESLP spíše nastínil budoucí směřování rozhodovací praxe ESLP, a tím i nejspíše budoucnost právních řádů členů Rady Evropy.

Každý stát má ve svém právním řádu mnohá úskalí, která je třeba řešit. Často tato úskalí vyvstanou na základě praxe, kdy je daná právní norma či právní předpis jako celek aplikován na konkrétní případy. Ovšem každý stát, který je členem Rady Evropy, by měl předcházet tomu, aby byly porušovány základní zásady právního státu jako takového. Je tedy nutné dbát toho, aby stát nevyžadoval od svých občanů takové jednání, která nemá dostatečně zanesené do svého právního řádu. A v případě, že taková situace nastane, má takový stát neprodleně učinit takové kroky, aby tento stav napravil. V případě Slovenské republiky by tedy měli tamní zákonodárci zanést do svého právního řádu definici změny pohlaví a napravit tak současný stav popsany výše. Oproti tomu ČR by měla částečně zliberalizovat svou právní úpravu institut změny pohlaví tak, aby došlo k jejím zpřístupnění i pro ty transsexuály, kteří nemohou ze zdravotních důvodů podstoupit veškeré lékařské zákroky tak, jak je stanoví § 21 odst. 1 ZSZSl a Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů, vyhlášený ve věstníku Ministerstva zdravotnictví ČR pod sp. zn. 29991/2012 ze dne 9. 10. 2012.

6.2 Komparace s právní úpravou Maďarské republiky

V květnu 2020, kdy celý svět zužovala celosvětové pandemie vyvolaná onemocněním covid-19, resp. virem SARS-CoV-2, proběhla internetem, televizemi i tiskem velmi znepokojující zpráva. Maďarsko uzákonilo zákaz změny pohlaví.²³² Tento fakt byl zavržení hodný nejenom z pohledu lidských práv, nýbrž i z pohledu demokratických principů. Dne 30. 3. 2020 vláda Maďarské republiky v čele s Viktorem Orbánem přijala na svém plenárním zasedání ve stavu tzv. legislativní nouze, tedy ve zkráceném legislativním režimu, článek 33,²³³ který úřední změnu

²³¹ Viz blíže znění nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

²³² *Nový zákon zakáže transgender a intersex lidem úřední změnu genderu. Zastavme to!* [online]. AMNESTY INTERNATIONAL, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/pripad/madarsko-pravni-zmena-genderu>.

²³³ Označováno též jako Bill T/993 nebo jako drop33 k rejstříkovému zákonu (torvény

pohlaví zakázal. S účinností od uvedeného pozměňujícího návrhu k rejstříkovému zákonu zvaném jako Bill T/993, není možné v Maďarské republice podstoupit úřední změnu pohlaví. Pohlaví je tedy v Maďarsku s účinností od 18. 5. 2020 chápáno výlučně jako mužské a ženské, které je založeno na biologii člověka. Jednoduše je tedy každý člověk chápán jako muž nebo žena na základě chromozomů, s nimiž se narodil.²³⁴ Žádné odchýlení od takto kognitně nastaveného právního pohlaví maďarský právní řád neumožňuje.²³⁵ Pro tento výrok hlasovalo celkem 134 poslanců zemského sněmu. Přítomno bylo 194 poslanců, přičemž maďarský zemský sněm má celkem 199 poslanců.²³⁶

Současná neexistence možnosti změny pohlaví v Maďarsku je chápána za nedemokratický a lidská práva významně a neomluvitelně porušující stav. Kristina Tamás-Sároy, maďarská výzkumná pracovnice Amnesty International, označila rozhodnutí maďarských zákonodárců za rozhodnutí „pošlapávající“ práva transsexuálních a intersexuálních lidí. Dle Tamás-Sároy je rozhodnutí maďarského zákonodárského sboru podkladem pro rozvoj diskriminace těchto lidí a prohloubí se tak vůči nim netolerance a přímá nenávisť, které komunita LGBTI už v současnosti v Maďarsku čelí v nemalé míře.²³⁷

Dle Článku B) odst. 1, odst. 2 a Článku E) odst. 1 Základního zákona Maďarské republiky je Maďarsko republikou, která se hlásí k přispívání dosažení svobody, prosperity a bezpečnosti evropských národů. Chápe se jako demokratický právní stát.²³⁸ Dle Článku IV. odst. 1 Základního zákona Maďarské republiky chrání stát soukromí, rodinný život a zároveň poskytuje ochranu těchto přirozených práv při jejich porušování. Je tedy zřejmé, že tato základní lidská práva Maďarsko zakotvuje na ústavní úrovni. Právo na respektování soukromého a rodinného života mj. jiné zaručuje čl. 8 EÚLP. Závaznost textu EÚLP je stanovena i pro Maďarskou republiku, jelikož je tato republika s účinností od 6. 11. 1990 jednou z vysokých

az anyakonyvi eljárásról).

²³⁴ *Fontos változások sorát nyomná át a Fidesz a veszélyhelyzet árnyékában* [online]. INDEX, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: https://index.hu/belfold/2020/04/01/fidesz-salatorveny-koronavirus-polgarmesterekingatlanok/?fbclid=IwAR32Y-wFxo64awiyFljb4QdvRVu2wdEtMf4fgoMcenxfLHdZ0dP8rC3eCA0_

²³⁵ Tento fakt dále mj. vyplývá i ze současného znění § 3 písm. x) rejstříkového zákona. V originále: torvény az anyakonyvi eljárásról. Tento zákon svou povahou a obsahem odpovídá povaze matričního zákona.

²³⁶ *Hungary bans people from legally changing gender* [online]. CNN, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>.

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ V originále Magyarország Alaptörvénye. Základní zákon představuje Ústavu Maďarské republiky.

smluvních stran EÚLP. S účinností od uvedeného data je tudíž Maďarsko jedním ze států Rady Evropy a vztahuje se tak na něj i působnost ESLP.²³⁹

Na základě uvedených skutečností, resp. že Maďarská republika je jedním z členských států Rady Evropy, je až pozoruhodné, že si tento „zpátečnický“ krok vůbec vláda Viktora Orbána dovolila. Zrušení úřední změny pohlaví je totiž v rozporu se zněním textu Základního zákona Maďarské republiky, jak bylo uvedeno výše v předchozím odstavci. Právo na změnu pohlaví je dle recentní judikatury ESLP součástí práva na soukromí, tedy součástí čl. 8 EÚLP. Právo na soukromí pak patří mezi základní lidská práva a svobody. Postup vlády Viktora Orbána lze tak hodnotit za protiústavní.

Zajímavostí je, že i přes zpátečnické a nedemokratické kroky vlády Viktora Orbána zůstalo v maďarském právním řádu, že páry stejného pohlaví mohou vstoupit do registrovaného partnerství. Způsob a forma, jakým může dojít ke vzniku registrovaného partnerství, stanoví Kapitola III. rejstříkového zákona. Ovšem z pohledu moderního vnímání svazků stejnopohlavních párů je tento stav nedostačující. Stejně jako v ČR, tak i v Maďarsku navzdory současnému stavu a postupu maďarské vlády, v lidskoprávní oblasti neustávají snahy o legalizaci manželství stejnopohlavních párů. Maďarská vláda však jakoukoli možnost změny legislativy ve smyslu uzákonění manželství bez ohledu na pohlaví odmítá. Hlavním argumentem je, že dle Článku L Základního zákona Maďarské republiky se institutem manželství rozumí soužití mezi mužem a ženou na základě dobrovolného rozhodnutí, které je chápáno jako základ pro přežití maďarského národa. Je tedy zřejmé, že Maďarsko opírá manželství primárně o reprodukční funkci manželství. V případě, že by v budoucnu maďarští zákonodárci přistoupili k tomu, že by uzákonili možnost uzavřít manželství bez ohledu na pohlaví snoubenců, museli by prve změnit text Základního zákona Maďarské republiky. Pokud by tak neučinili, bylo by přijetí zákona umožňující tzv. manželství pro všechny protiústavní.²⁴⁰

²³⁹ Seznam států Rady Evropy dostupný online na: <http://www.radaevropv.cz/clenske-statv-radv-evropy.html>.

²⁴⁰ I v ČR se objevují snahy o ústavněprávní zakotvení manželství jakožto svazku muže a ženy. Tento návrh na změnu čl. 32 odst. 1 Listiny předložila v roce 2022 skupina poslanců t.č. ve složení: M. Výborný, M. Benda, V. Válek, A. Juchelka, A. Dufek, H. Okamura, O. Benešik, R. Teleky, P. Golasowská, R. Salvetr, Z. Ožanová, J. Bačíková, J. Janda, J. Bauer, P. Žáček, P. Beitl, V. Král, K. Haas, V. Munzar, B. Peštová, K. Rais, P. Kašník, M. Novák, M. Brázdil, M. Kolovratník, J. Faltýnek, V. Adámková, R. Bělohávková, M. Zborovský, T. Philipp, N. Nováková, J. Horák, A. Tesařík, M. Jurečka, J. Skopeček, M. Major, R. Zajičková, I. Jáč, K. Tureček, M. Balaščíková,

6.2.1 Vývoj právní úpravy změny pohlaví v Maďarsku

Institut změny pohlaví nebyl maďarskému právnímu řádu znám příliš dlouhou dobu. Dokonce se jednalo o kratší dobu, než je tomu v případě ČR. O vývoji tohoto právního institutu tak nelze hovořit v pravém slova smyslu. Do 18. 5. 2020 upravoval možnost změny osobních údajů z důvodu změny pohlaví rejstříkový zákon. Změna pohlaví byla do tohoto zákona zakotvena novelou, která nabyla účinnosti v roce 2017. Na základě tohoto faktu lze tedy konstatovat, že Maďarsko se alespoň po přibližně 3 roky, tedy v letech 2017 – 2020, přiblížilo prohlášení ze svého Základního zákona, resp. že je demokratickým právním státem chránícím základní lidská práva a svobody jednotlivce. Kapitola IV. rejstříkového zákona nazvaná jako změna jména a příjmení do osudného dne 18. 5. 2020 obsahovala možnost změny jména a příjmení z důvodu změny pohlaví. Dnes takové ustanovení v rejstříkovém zákoně neexistuje. Stejně tak rejstříkový zákon mlčí o možnosti změny pohlaví v jakémkoli úředním dokumentu. Jelikož se rejstříkový zákon co do obsahu podobá matričnímu zákonu, lze v případě Maďarska označit institut změny pohlaví jako institut správně-právní. Občanskoprávní úprava změny pohlaví pak absentovala zcela. Ostatně tak je tomu v současnosti i ve slovenském právním řádu. Po zrušení institutu úřední změny pohlaví v maďarském právním řádu navíc zůstala ještě jedna velmi závažná a nezodpovězená společensko-právní otázka. Touto otázkou se míní již probíhající změny pohlaví u občanů Maďarské republiky. Žádný tamní právní zdroj na tuto otázku nedává odpověď. Proto se lze domnívat, že úřední změnu pohlaví bylo možné provést pouze do nabytí účinnosti změny rejstříkového zákona, tedy do již zmíněného 18. 5. 2020 bez stanovení přechodného období. Ovšem takováto neurčitost zavedla maďarské lékaře, úředníky a transsexuály do velké nejistoty. S ohledem na skutečnost, že úřední změny pohlaví od uvedeného data 18. 5. 2020 v Maďarsku neprobíhají, je zřejmé, že byl přijat striktní výklad uvedený výše v tomto odstavci. Poslední úřední změnu pohlaví tak bylo možné realizovat dne 17. 5. 2020. Jelikož tento den připadal na neděli, je zřejmé, že poslední úřední změnu pohlaví bylo možné realizovat

J. Kott, H. Lang, P. Růžička, L. Metnar, M. Janulík, J. Foldyna, A. Schillerová, M. Kukla, J. Mračková Vildumetzová, R. Stržínek, D. Ryba, M. Ratiborský, P. Sadovský a L. Wenzl. Jedním z mnoha důvodů, proč se uvedená skupina poslanců snaží tento pozměňovací návrh prosadit, je dle jejich názoru historie institutu manželství a jeho tradice. Blíže viz *Důvodová zpráva k návrhu ústavního zákona, kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb.* [online]. [cit. 04-10-2022] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=276&CT1=0>.

v pátek, tedy dne 15. 5. 2020. Dokud však maďarský právní možnost pohlaví umožňoval, tak žádný právní předpis neurčoval, že k úřední změně pohlaví lze přistoupit až po podstoupení chirurgického zákroku ve smyslu znemožnění reprodukční funkce pohlavích orgánů, jak stanoví v ČR stanoví § 29 ObčZ. „Podmínkou byla pouze léčba nebo diagnóza poruchy genderové identity.“²⁴¹

Do 18. 5. 2020 bylo tedy Maďarsko chápáno ve vztahu k právní úpravě změny pohlaví jako liberální stát. Nyní je přesným opakem. S ohledem na vývoj judikatury ESLP v otázkách změny pohlaví se Maďarsko vrátilo před rok 2002.²⁴² Ovšem pro transsexuály, kteří úřední změnu pohlaví od roku 2017 do jejího zákazu v květnu 2020 podstoupili, nastává další důležitá otázka. Současné znění rejstříkového zákona, stejně tak i Základní zákon Maďarska, definují pohlaví podle chromozomů daného člověka, tedy dle biologického pohlaví. Neexistují však zprávy o tom, že by docházelo ke zpětné změně pohlaví, pokud chromozomy člověka neodpovídají jeho úřednímu pohlaví. Neexistují ani zprávy o tom, že by u maďarských občanů docházelo ke zjišťování biologického pohlaví či chromozomálnímu uspořádání v organismu jednotlivců. Lze tedy shrnout, že kdo stihl realizovat úřední změnu pohlaví před 18. 5. 2020, zůstal příslušníkem daného pohlaví i po kontroverzní novele.

6.2.2 Reakce na maďarský zákaz změny pohlaví ve světě

Mezinárodní světové organizace se proti zrušení institutu úřední změny pohlaví v maďarském právním řádu postavily velmi kriticky. Veškerá hnutí, podporující rozvoj a ochranu lidských práv působící na území Maďarské republiky, ale i mimo ni, krok maďarské vlády odsoudily a vyslovily se, že změna rejstříkového zákona porušila základní lidská práva a svobody. Stejný postoj zaujal také Evropský parlament a vysoký komisař OSN pro lidská práva.^{243,244} „*Maďarská*

²⁴¹ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 13-09-2023], s. 29. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

²⁴² Viz blíže rozsudek ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. AN 21830/93.

²⁴³ Maďarsko je členem EU od 1. 5. 2004 (údaj dostupný online z: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/hungary_cs). Členem OSN je Maďarsko od 14. 12. 1955 (údaj dostupný online z: <http://www.radaevropy.cz/clenske-staty-rady-evropy.html>). [cit. 10-09-2023].

²⁴⁴ *Hungary bans people from legally changing gender* [online]. CNN, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>.

*vláda pro svůj lidská práva popírající legislativní krok použila argument, že ve smyslu nové kulturní éry maďarského národa se snaží o podporu křesťanských a tradičních hodnot.*²⁴⁵ Ovšem Maďarsko mezi tyto hodnoty změnu pohlaví neřadí. Maďarská vláda dále ke zrušení úřední změny pohlaví uvedla, že zákaz jejího provádění nebude kriminalizovat jakékoli chování, které by jakkoli připodobňovalo chování transsexuálů a intersexuálů. Dle tvrzení maďarské vlády tak zrušení úřední změny pohlaví nebude mít vliv na právo mužů a žen svobodně žít a vykazovat svou totožnost podle svého přání a subjektivního vnímání sebe sama.²⁴⁶ Nicméně žít oficiálně podle svého přání, pocitu a vnímání nebude mít v Maďarsku možnost žádný transsexuál.

Maďarsko je nejenom pro krok zrušení úřední změny pohlaví velmi kritizováno ze strany EU jakožto členský stát. Důvodem této kritiky je odklon politiky Maďarska a jím přijímaných zákonů od politiky EU. Bývalý předseda parlamentu EU, D. Sassoli, kritizoval politiku Maďarska zejména proto, že mohou narušit i mezinárodní styky.²⁴⁷ Společenské dění kolem zrušení úřední změny pohlaví v Maďarsku vyvolává diskuze o možné žalobě k tamnímu Ústavnímu soudu Maďarské republiky, kterou se chystá podat společenství LGBTI.

Otázkou ale zůstává, proč, když je Maďarsko takovým „hříšníkem“, nezasáhne efektivně například Rada Evropy nebo samotný Parlament EU. Žádné konkrétní a oficiální vyjádření těchto, pro právo a politiku významných institucí, k otázce zákazu úřední změny pohlaví není. Ani v současnosti neexistuje žaloba k ESLP pro porušení smluvních povinností ze strany Maďarské republiky jakožto člena Rady Evropy. Vždyť ESLP již ve svém rozsudku ve věci *Christine Goodwin v. Spojené království* ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. 28957/95 prohlásil, že neumožnit úřední změnu pohlaví je v rozporu se zněním EÚLP, zejména pak s čl. 8 EÚLP, který garantuje právo na soukromí. Zprvu přitom Maďarsko respektovalo i rozsudek páté sekce ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot* ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, když úřední změnu pohlaví nepodmiňovalo žádným chirurgickým zákrokem. Nyní se však vydalo

²⁴⁵ *Maďarsko zakázalo úřední registraci změny pohlaví* [online]. Advokátní deník, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/05/22/madarsko-zakazalo-uredni-registraci-zmeny-pohlavi/>.

²⁴⁶ *Hungary bans people from legally changing gender* [online]. CNN, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>.

²⁴⁷ *Ibidem*.

zcela opačným směrem ve výkladu práv transsexuálů, intersexuálů a trans osob obecně.

Je tedy zřejmé, že Maďarsko zcela ignoruje své mezinárodní závazky. V případě odepření práva na úřední změnu pohlaví tím, že zrušilo právní normu, která tuto změnu umožňovala, porušilo Maďarsko své povinnosti vyplývající z členství v Radě Evropy. Maďarská republika je povinna jako člen Rady Evropy respektovat výklad lidských práv, který podává ESLP, zejména když se jedná o recentní judikaturu.²⁴⁸ Z pohledu ochrany Maďarů, co do svévole státní moci, je proto velmi pozoruhodné, že například Výbor ministrů, jakožto vrcholný orgán Rady Evropy, nerealizoval proti Maďarsku okamžité kroky, které by ochránily práva maďarských občanů-transsexuálů. V případě opatření podnikajících ze strany institucí EU je dostupná pouze velmi strohá zpráva o tom, že řízení vedená institucemi EU s Polskem a Maďarskem jsou neúčinná a mělo by dojít k jejich zefektivnění.²⁴⁹ Nicméně žádná novější zpráva, článek či vyjádření od mezinárodních institucí, kromě stále opakované kritiky na maďarskou vládu a její kroky, není. Stejně tak ani žádné výsledky, které by vedly k pomoci a ochraně lidských práv v Maďarsku. Pouze v roce 2022 dal SD EU Polsku a Maďarsku jasně najevo, že pokud i nadále chtějí čerpat finanční prostředky z EU, musí dodržovat zásady právního státu. Mezi množinu zásad právního stavu patří mj. i zásada právní jistoty. Avšak žaloby nepodaly orgány EU, nýbrž Maďarsko a Polsko. Jednalo se o reakci na Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU, Euratom) 2020/2092 ze dne 16. 12. 2020 o obecném režimu podmíněnosti na ochranu rozpočtu Unie, které bylo vydáno v Úřední věstníku 2020, pod č. L 433I.²⁵⁰ Předmětné Nařízení stanoví, že pokud členské státy nebudou dodržovat zásady právního stavu, budou jim ve smyslu ochranných opatření EU pozastaveny platby z rozpočtu EU, příp. jim budou pozastaveny schvalovací procesy u programů financování z tohoto rozpočtu.

Dle Maďarska a Polska se toto nařízení neopírá o žádný právní základ. SD EU se vyslovil tak, že cílem Nařízení je chránit rozpočet EU před zásahy

²⁴⁸ KONŮPKA, P.: *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti vězeňství* [online]. 2012. [cit. 10-09-2023], s. 1 a 2. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/Konference/Konference 2012/Konupka Judikatura.pdf>.

²⁴⁹ *Unijní řízení s Polskem a Maďarskem nejsou účinná, tvrdí Evropský parlament* [online]. EURACTIV, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/vnitro-a-spravedlnost/news/unijni-rizeni-s-polskem-a-madarskem-nejsou-ucinna-tvrdi-evropsky-parlament/>.

²⁵⁰ Rozsudek SD EU ve věci Maďarsko v. Parlament a Rada ze dne 16. 2. 2022, č. C-156/21 a rozsudek SD EU ve věci Polsko v. Parlament a Rada ze dne 16. 2. 2022, č. C-157/21.

vyplývajícími dostatečně přímo z porušování zásad právního státu, a nikoliv sankcionovat toto porušování jako takové. Navíc zásady právního státu jsou Smlouvám vlastní, jelikož je na těchto zásadách, a tedy i Smlouvách EU jako taková postavena. Respektování zásad právního stavu tak představuje dle SD EU pro členský stát EU podmínku možnosti požívání veškerých práv, které se Smluv vyplývají. EU pak musí v mezích svých pravomocí schopna tyto hodnoty hájit. SD EU dále upřesnil, že respektování hodnot spojených se zásadami právního státu nelze omezovat na povinnost, kterou má kandidátská země za účelem přistoupení k EU, a které se může zprostit po svém přistoupení. Dále zdůraznil, že rozpočet EU je jedním z hlavních nástrojů, umožňujících konkretizovat v rámci politik a činností EU základní zásadu solidarity mezi členskými státy a že uplatňování této zásady prostřednictvím tohoto rozpočtu spočívá na vzájemné důvěře, kterou mají tyto státy v odpovědné využívání společných prostředků zahrnutých do tohoto rozpočtu.²⁵¹

Z podaných žalob Maďarska a Polska na orgány EU jasně vyplývá, že oba tyto „problémové“ členské státy EU hodlají ve svém postupu směřujícím k ignoraci lidských práv a svobod pokračovat. Polsko sice nezakázalo změnu pohlaví, avšak zakázalo umělé přerušování těhotenství, a to i v lékařsky odůvodněných případech. Podkladem pro toto zrušení bylo rozhodnutí Ústavního soudu Polska ze dne 22. 10. 2020. Polský Ústavní soud prohlásil, že právo na umělé přerušování těhotenství je protiústavní. Reakcí na tento zákaz potratů bylo podání 1000 stížností k ESLP.²⁵² Ovšem co se týče Maďarska, tak byl doposud přijat pouze Návrh usnesení o porušování práva EU a práv občanů z řad LGBTIQ v Maďarsku v důsledku legislativních změn přijatých maďarským parlamentem.²⁵³ Ovšem faktické sankce či důsledky ze strany Rady Evropy doposud proti Maďarsku podniknuty nebyly.

²⁵¹ SD EU zamítl žaloby Polska a Maďarska kvůli podmíněnosti čerpání peněz z EU [online]. Advokátní deník, 2022. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/02/16/sd-eu-zamitl-zaloby-polska-a-madarska-na-podminenost-cerpani-penez-z-rozpocetu-eu/>.

²⁵² VÁLOVÁ, I.: *K ESLP přišlo 1000 stížností na zákaz potratů, donosit plod je porušení práva.* [online]. Česká justice, 2021. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/07/k-eslp-prislo-1000-stiznosti-na-zakaz-potratu-donosit-plod-je-poruseni-prava/>.

²⁵³ Blíže viz *Resolution on breaches of EU law and of the rights of LGBTIQ citizens in Hungary as a result of the legal changes adopted by the Hungarian Parliament from 8. 7. 2021* [online]. 2021. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1670062&t=d&l=en>.

6.2.3 Shrnutí komparace české, slovenské a maďarské právní úpravy změny pohlaví

Na první pohled se může zdát, že v případě České a Maďarské republiky v podstatě komparaci institutu změny pohlaví nelze provést. Opak je však pravdou. Minimálně do 17. 5. 2020 zde byly zcela jasné rozdíly, a to v tom, že zatímco v případě ČR se jednalo a jedná o institut občanskoprávní, řešící také otázky osobního stavu transsexuálů a jejich majetkových poměrů, tak v případě Maďarské republiky se jednalo o institut veřejnoprávní. Institut změny pohlaví byl v právním řádu Maďarska řešen pouze ve smyslu úřední změny pohlaví, ale otázky majetkových poměrů nebo osobního stavu člověka tento právní řád neupravoval. Stejně jako v případě Slovenské republiky, jak je popsáno v předchozí podkapitole **6.1 Komparace s právní úpravou Slovenské republiky**. Maďarsko dále na rozdíl od ČR nevyžadovalo také chirurgickou změnu pohlaví. V Maďarsku tedy bylo třeba započít léčbu transsexualismu, ale samotné chirurgické zákroky související se změnou pohlaví bylo možné podstoupit jak před, tak i po úřední změně pohlaví. Jakákoli modelace či přeměna pohlavních orgánů tak, jak je definuje český právní řád, maďarský právní řád po transsexuálech nevyžadoval.

Rejstříkový zákon do 17. 5. 2020 umožňoval změnu jména a příjmení dle požadovaného pohlaví transsexuálů na základě lékařské zprávy potvrzující změnu pohlaví. Tu mohl potvrdit pouze ošetřující psychiatr či sexuolog.²⁵⁴ Z toho tedy plyne, že jedinou podmínkou pro provedení úřední změny pohlaví bylo předložení žádosti o změnu jména a příjmení u příslušného správního úřadu spolu s lékařskou zprávou. S ohledem na neexistenci chirurgických zákroků nebylo třeba upravovat tzv. neutrální jména a příjmení. Ovšem Česká, Slovenská i Maďarská republika mají společné to, že ve svých právních rádech nezakotvovaly a nezakotvují přesnou délku tzv. Real Life Testu. V prostředí ČR tento institut zakotvuje pouze Doporučený postup, který však nelze brát za právní normu jako vyhlášku či jako zákon.

Oproti tomu v současnosti Maďarsko zcela popírá existenci základních lidských práv a svobod transsexuálů. O české právní úpravě tak lze tvrdit, že oproti Maďarsku, ale i oproti Slovensku, plně naplňuje definici demokratického právního

²⁵⁴ Srov. původního znění ust. § 3 písm. x) rejstříkového zákona (v originále torvény az anyakonyvi eljárásról), ust. § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel a ust. § 2 odst. 3 zákona č. 301/1995 Z. z.

státu. Čl. 2 odst. 3 a odst. 4 Ústavy stanoví, že státní moc lze proti občanům uplatňovat jen v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Zároveň nikdo nemůže být nucen činit to, co zákon neukládá. Právní řád ČR totiž přesně vymezuje, co je úřední změna pohlaví a kdy k ní lze přistoupit. Mimo jiné právní řád ČR řeší i osobní stav těchto lidí a jejich majetkové poměry. Oproti tomu je Maďarská i Slovenská republika v rozporu se svými tvrzeními, že se jedná o demokratické právní státy.²⁵⁵ Ani jeden z uvedených států totiž změnu pohlaví blíže ve svých právních rádech nekonkretizoval. Zejména pak Slovenská republika, která změnu pohlaví i nadále umožňuje, nemá na zákonné úrovni vymezený průběh úřední změny pohlaví, resp. co transsexuálové musí podstoupit, aby u nich mohlo dojít k úřední změně pohlaví. Veškeré zákroky a podmínky pro úřední změnu pohlaví, upravují podzákonné právní předpisy, o nichž nelze hovořit o jako podzákonných právních předpisech provádějících. Neprovádí totiž žádnou zákonnou normu, která by o změně pohlaví ve smyslu zákonných povinností transsexuálů hovořila. Avšak slovenský právní řád alespoň zcela neignoruje práva transsexuálů a samotný faktický průběh změny pohlaví je obdobný jako v ČR.

Proti tvrzení o respektování práv transsexuálů ve smyslu právního řádu ČR se mohou vést dohady ve vztahu k rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13. Tento rozsudek po státech Rady Evropy vyžaduje, aby došlo ke změně jejich právních rádu dotýkajících se změny pohlaví. Tyto změny pak mají konkrétně vypustit podmínku chirurgického zásahu pro úřední změnu pohlaví. Tato společensko-právní otázka je blíže rozebrána a specifikována v kapitole **7 Úvahy nad budoucím směřováním právní úpravy změny pohlaví nejen v ObčZ a její možné dopady**. Ve vztahu k uvedenému rozsudku páté sekce ESLP je ale nutné zdůraznit již výše zmíněnou skutečnost, že Maďarsko je jedním z členů Rady Evropy. ČR je pro svou údajně práva transsexuálů nerespektující právní úpravu velmi kritizována komunitou LGBT. Přitom Maďarsko zatím zůstává bez sankce ze strany všech mezinárodních institucí. Z úst člena představenstva maďarské organizace pro lidská práva Magyar LMBT Szovetség, Tamáse Dombosa, zaznělo, že EU by „měla zastavit tok finančních prostředků do maďarského státního rozpočtu, dokud nezmění zákony tak, aby opět umožňovaly úřední změnu pohlaví.

²⁵⁵ Srov. Článek B) odst. 1, odst. 2, Článek E) odst. 1 Základního zákona Maďarské republiky, čl. 2 odst. 2 slovenské Ústavy a čl. 2 odst. 3, odst. 4 Ústavy.

*Právě peníze jsou totiž pro maďarskou vládu skutečně důležité.*²⁵⁶

EU se doposud k této výzvě Tamáse Dombóse nevyjádřila. V tomto lze však odkázat na nově vydanou judikaturu SD EU, která je popsána v předchozí podkapitole **6.2.2 Reakce na maďarský zákaz změny pohlaví ve světě**. Tvrzení Tamáse Dombóse, že peníze z rozpočtu EU jsou pro maďarskou vládu důležité, je pravdivé. Samo Maďarsko si je s ohledem na rozsudek SD EU ve věci *Maďarsko v. Parlament a Rada* ze dne 16. 2. 2022, č. C-156/21 vědomo, že nepostupuje dle zásad právního státu, který musí být vlastní všem členským státům EU. Avšak nedomnívá se, že by z tohoto důvodu nemělo získávat finanční prostředky z rozpočtu EU. Lze tedy jen doufat, že nařízení, které bylo předmět výše uvedené žaloby k SD EU, bude i ze strany orgánů EU ve vztahu k Maďarsku striktně dodržováno.

6.3 Komparace s právní úpravou Spojeného království

Institut úřední změny pohlaví je v SK vnímán zcela odlišně od prostředí českého práva. Jedním z hlavních důvodů může být zejména skutečnost, že v SK nelze právo dělit na soukromé a veřejné, jelikož je zde uplatňován anglosaský právní systém a institut změny pohlaví zde nelze rozlišovat ve smyslu soukromého či veřejného práva. Institut změny pohlaví lze v právním prostředí SK zařadit mezi ty instituty, které jsou upraveny na zákonné úrovni. Tento přístup není v SK zcela klasický, neboť zdejší právní systém je založen zejména na soudních precedencích. SK nemá ani psanou ústavu.

Právní úprava úřední změny pohlaví je pak v SK upravena v zákoně č. 7 o uznání pohlaví z roku 2004.²⁵⁷ Je však velmi zajímavé, že uznání možnosti změny pohlaví bylo zakotveno v Severním Irsku již v roce 1976, jak uvádí Sekce 14 zákona č. 7. Ostatně možnost částečné úřední změny byla SK známa obecně již od 70. let 20. století, jak i vyplývá z bodů 29 a 30 rozsudku ESLP ve věci *Rees v. Spojené království* ze dne 17. 10. 1986, stížnost č. AN 9532/81.²⁵⁸

²⁵⁶ *Matka je žena, otec je muž. Nic jiného neexistuje. V Maďarsku vrcholí bitva o pohlaví.* [online]. CNN Prima News, 2020. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/matka-je-zena-otec-je-muz-nic-jineho-neexistuje-v-madarsku-vrcholi-bitva-o-pohlavi-13241>.

²⁵⁷ V originále Act No. 7 Gender Recognition Act from 2004. Tento zákon nabyl účinnosti dne 4. 4. 2005.

²⁵⁸ V případě změny jména a příjmení z důvodu změny pohlaví se aplikoval tzv. Halsbury's Laws of England.

6.3.1 Zakotvení právní úpravy institutu změny pohlaví v právním řádu Spojeného království

V SK platí, že hlavními právními předpisy jsou soudcovské precedenty, které však nejsou právem výlučným. I v právním systému SK se objevují zákony, které jsou zaměřeny na konkrétní problematiku. Všeobecně jsou však psané zákony chápány jako „... *určitý základ soudcovské normotvorby*,“²⁵⁹ přičemž právě zákony jsou dotvářeny „... *soudcovským rozhodováním, které i v případě statute law má v praxi větší váhu než psané právo samo*.“²⁶⁰

Jak bylo uvedeno již výše, tak institut úřední změny pohlaví je v SK upraven právě na úrovni zákonné. Případné soudcovské precedenty zaměřené na téma změny pohlaví jsou pak zákonu č. 7 nadřazeny. Ovšem od roku 2002 jsou téměř všechna rozhodnutí překonána klíčovým rozhodnutím ESLP, který jako první vyhověl potřebám transsexuálů tak, že členské státy Rady Evropy jsou povinny plně respektovat novou pohlavní identitu a umožnit pak transsexuálům plnohodnotný život v této jejich nové pohlavní identitě.²⁶¹ Zákon č. 7 z roku 2004 tedy obsahuje podmínky změny pohlaví, důsledky spojené se změnou pohlaví, ale i další skutečnosti, které na proces změny pohlaví navazují. Na základě části 2 odst. (1) zákona č. 7 může úřední změnu pohlaví provést člověk starší 18 let, pokud doložená zdravotnická dokumentace prokazuje, že byl tomuto člověku diagnostikován transsexualismus, žije v požadované roli daného pohlaví po dobu alespoň dvou let a chce tak žít do konce svého života. Mj. musí být tento člověk rozveden. Transsexualismus je i v SK nadále diagnostikován dle ICD-10.²⁶² I v případě SK lze tedy o transsexualismu hovořit jako o psychiatrické diagnóze. Nikoli tedy jako o sexuální disfunkci, jak stanoví ICD-11. Zákon č. 7 neupravuje případnou změnu rodného čísla,²⁶³ jelikož tento identifikátor osob není rozdělen na pohlaví, jako je tomu například v ČR.

Lékařská zpráva, resp. zdravotnická dokumentace jako celek, která opravňuje občana SK k úřední změně pohlaví, musí být vystavena sexuologem

²⁵⁹ KNAPP, V: *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 95.

²⁶⁰ *Ibidem*, s. 95.

²⁶¹ Viz blíže rozsudek ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. AN 21830/93.

²⁶² Blíže viz <https://isd.digital.nhs.uk/trud/users/guest/filters/0/categories/28> a https://classbrowser.nhs.uk/ref_books/ICD-10_2021_5th_Ed_NCCS.pdf.

²⁶³ V právních předpisech VB se rodné číslo označuje jako „National Insurance number“. Podmínky jeho získání a právní úprava, související s tímto identifikátorem, je dostupná z: <https://www.gov.uk/national-insurance>.

či psychiatrem, příp. psychologem, který vykonává praxi v oboru genderové dysforie. Část 3 odst. (1) zákona č. 7 přitom nehovoří o tom, že tito lékaři musí svou praxi vykonávat po určitou dobu. Nicméně uvedená norma stanoví, aby lékaři, kteří potvrzení vydají, byli registrováni. Registrovanými lékaři se nejspíše rozumí lékaři, kteří vykonávají svou praxi v SK, a kteří jsou zapsáni v *General Medical Council*.²⁶⁴ Tato instituce je obdobou České lékařské komory. Je tedy jasné, že bez registrace v *General Medical Council* nemůže vystudovaný lékař vykonávat svou lékařskou praxi. Stejný přístup se uplatňuje i v České republice.

Dle Části 3 odst. (3) zákona č. 7 je ochota podstoupit chirurgické zásahy související se změnou pohlaví založena na dobrovolném rozhodnutí každého transsexuála. Přímou Část 3 zákona č. 7 stanoví, že každý transsexuál vnímá svou potřebu změnit pohlaví jinak, a proto se chirurgické zákroky jako obligatorní podmínka pro úřední změnu pohlaví *ex lege* nevyžadují. Lze se domnívat, že toto ustanovení má chránit i britské lékaře. Dalším důvodem je skutečnost, že chirurgická změna pohlaví je v SK oproti ČR mnohem nákladnější.

Aby byla zachována jedna z podmínek pro úřední změnu pohlaví, tedy zajištění dodržení podmínky „setrvat v požadovaném pohlaví do konce života“, existuje v SK tzv. *Gender Recognition Panel*. Označení *Gender Recognition Panel* představuje specializovaný tribunál, který se dle Sekce 1 Přílohy č. 1 k zákonu č. 7 skládá z právníků a lékařů. Právníci musí mít znalost z oboru práva, který se dotýká změny pohlaví. Mělo by se tedy jednat o odborníky na zdravotnické právo. Lékaři, kterou jsou v *Gender Recognition Panel*, musí být registrováni v *General Medical Council*. Ovšem oproti ČR mohou být členy *Gender Recognition Panel* také registrovaní psychologové, kteří též často obsazují *Gender Recognition Panel*. Tyto podmínky jsou pak stanoveny obligatorně a nelze je obejít. V opačném případě by mohlo být rozhodnutí *Gender Recognition Panel* zpochybněno a následně tedy i zneplatněno. O důsledcích takového pochybení však zákon č. 7 nehovoří. Nejspíše tedy předpokládá, že s ohledem na důležitost *Gender Recognition Panel* by k podobnému pochybení nedošlo.

²⁶⁴ Seznam britských lékařů je online dostupný na webové adrese <https://www.gmc-uk.org/>. Nicméně pro prohlížení tohoto registru je nutná registrace i pro běžné občany-nelékaře.

6.3.1.1 Změna pohlaví a rodinné právo

Byť zákon č. 7 nevyžaduje žádné chirurgické výkony jako podmínku pro úřední změnu pohlaví, je v SK jako obligatorní podmínka pro změnu pohlaví vyžadován rozvod. Tak přímo stanoví Část 5 odst. (1) zákona č. 7. Po rozvodu manželství musí transsexuál vykonat tzv. *Real Life Test* v minimální délce trvání 2 let. Do 2leté doby trvání *Real Life Test* se započítává ve smyslu Části 5 odst. (1), odst. (2) a odst. (3) zákona č. 7 pouze doba, od které byl danému transsexuálovi transsexualismus diagnostikován. Počátek případného *Real Life Test* lze tedy příp. vyčíst i ze zdravotnické dokumentace, budou-li pochyby o termínu jeho započetí.

Při samotném průběhu *Real Life Test* by měl být transsexuál již rozveden nebo obecně svobodný. Tato podmínka se však nevztahuje na celou dobu uvedených 2 let. Postačí, aby transsexuál vykonal *Real Life Test* s rodinným stavem „rozvedený“ v délce alespoň 6 měsíců. Ovšem i zde Část 5 zákona č. 7 umožňuje výjimku. Ta stanoví, že i posledních 6 měsíců *Real Life Test* lze vykonat za trvání manželství, nicméně návrh na rozvod manželství musí být alespoň podán. Zde zákonodárce pamatoval i na možné průtahy v samotném soudním řízení a snaží se tak pro transsexuály a jejich blízké tuto situaci usnadnit. Po rozvodu manželství z důvodu změny pohlaví jednoho, nebo i obou manželů soud zašle rozsudek o rozvodu tohoto manželství příslušným institucím, které transsexuálovi umožní přistoupit k dalším krokům, vedoucím k úřední změně pohlaví.

Ovšem ve Skotsku je oproti Anglii a Severnímu Irsku přístup k rozvodům z důvodu změny pohlaví odlišný. Dle Části Sekce 8 odst. 1 zákona č. 7 se ve Skotsku výše uvedená výjimka neuplatní. Ovšem transsexuálové a jejich manželé mají v případě procesních komplikací právo obrátit se na vyšší soudní instance.²⁶⁵ K těmto vyšším soudním instancím se nepodává například stížnost na nečinnost soudu nižší instance, nýbrž samotný návrh na rozvod manželství s odůvodněním, že jeden z manželů chce podstoupit úřední změnu pohlaví, avšak u soudů nižší instance došlo k procesním komplikacím. Tyto procesní komplikace nejsou v zákoně č. 7 nijak konkrétně specifikovány. Zákon č. 7 ani neodkazuje na další právní předpisy, či soudní precedenty, které by pojem „procesní komplikace“ blíže specifikovaly. Nicméně s ohledem na znění zákona č. 7 je zřejmé, že se těmito procesními komplikacemi budou chápat zejména průtahy v samotném řízení

²⁶⁵ Jedná se o High Court či o Court of Session.

o rozvodu manželství. V případě vypořádání společného jmění manželů se postupuje jako v případě klasického rozvodu, jak stanoví příslušné psané zákony SK a příslušné precedenty.

Část 14 zákona č. 7 hovoří také o vztazích transsexuálních rodičů a jejich dětí. Změna pohlaví nemá vliv na postavení otce nebo matky. I nadále mají transsexuálové vyživovací povinnost a práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Tato práva jsou výslovně zaručena částí 14 zákona č. 7. Jakákoli diskriminace transsexuálních rodičů a jejich dětí je výslovně zakázána. Transsexuálním rodičům tak nesmí nikdo bránit ve styku s jejich biologickými dětmi, a stejně tak jejich děti nesmí být jakkoli podněcovány k tomu, aby se s rodiči-transsexuály nestýkaly nebo aby jim bylo jakkoli ve styku s nimi bráněno. Stejně tak trvají případné právní vztahy, které vznikají v souvislosti s úmrtím rodiče-transsexuála či jeho dítěte.

6.3.1.2 Změna pohlaví a sport

Zákon č. 7 neopomíná ani právní vztahy, které vznikají v oblasti sportu. Dle Části 19 zákona č. 7 jsou transsexuálové omezeni ve výkonu profesionálního sportu v takových disciplínách, v nichž rozhoduje fyzická síla či výdrž, a která je charakteristická pro mužské či ženské pohlaví. Pokud by byl i tak transsexuální sportovec do soutěže přijat, jednalo by se ze strany organizátora takové sportovní soutěže o porušení zákona č. 7. Ve vztahu k výše uvedenému je pak nutné zmínit, že zákonodárci SK přímo v Části 19 odst. 5 zákona č. 7 zakotvili, že tímto není dotčen zákaz diskriminace vyslovený v Sekci 14 zákona č. 7.

Je však otázkou, zda tato norma není v rozporu s Rozhodnutím Mezinárodního olympijského výboru. Současná rozmanitost genderu totiž ovlivňuje i mezinárodní profesionální sport. Olympijské soutěžení nevyjímaje. Největší problém vzniká v ženských disciplínách, do nichž se hlásí i ženy, které prošly změnou pohlaví ve smyslu MtF. Dle současných pravidel Mezinárodního olympijského výboru nesmí být sportovci vyloučení na základě jejich transgender identity nebo variací pohlaví. Cílem je zajistit, aby každý mohl provozovat sport bezpečně a bez obtěžování, bez ohledu na jeho pohlaví nebo rysy související s pohlavím. Spoléhat se na měření testosteronu v těle není relevantní.²⁶⁶

²⁶⁶ MITRA, P. a kol: *A win for transgender athletes and athletes with sex variations: the Olympics shifts away from testosterone tests and toward human rights* [online] The Conversation, 2021. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://theconversation.com/a-win-for-transgender-athletes-and->

Ovšem pouze praxe ukáže, zda je tento přístup Mezinárodního olympijského výboru bezpečný i vůči samotným profesionálním sportovcům a sportovkyním. Postup dle Části 19 zákona č. 7 lze přitom označit za spravedlivější a rozumnější. Sám autor se s tímto zněním plně ztotožňuje.

6.3.2 Spojené království v řízeních týkajících se otázek změny pohlaví před ESLP

Spojené království je jedním z členů Rady Evropy od roku 1949.²⁶⁷ Je tedy i jedním ze zakládajících členů této mezinárodní organizace ochraňující lidská práva a svobody. Spojené království bylo jedním z mála států, jehož přístup k úřední změně pohlaví se před ESLP řešil již od 80. let 20. století. Zprvu dával ESLP SK v jeho postupu za pravdu. Například v případě rozsudku ESLP ve věci Rees v. Spojené království ze dne 17. 10. 1986, stížnost č. AN 9532/81 SK odmítalo změnu pohlaví pana Reese v Generálním registru, tedy i případnou změnu jeho rodného listu tak, aby odpovídal jeho novému pohlaví, tj. pohlavní mužskému. V pasu či občanském průkazu sice jeho nová identita respektována byla, ovšem v případě rodného listu, který je také úředním dokumentem, však i nadále zůstávalo původní pohlaví, tj. pohlaví ženské. ESLP v tomto případě rozhodl tak, že pokud je změna pohlaví respektována z pohledu změny dokladů v podobě občanského průkazu a pasu, je dosaženo cíle, pro něž se změna pohlaví realizuje a dle přesvědčení ESLP tak ze strany SK k porušení čl. 8 EÚLP nedošlo. ESLP poukázal mj. na to, že v SK neexistuje právní norma, která by změnu pohlaví v Generálním registru státu příkazovala, jelikož má tento rejstřík historický charakter. Pan Rees přitom uvedl, že z důvodu nemožnosti změnit si rodný list nemůže vstoupit do manželství se ženou, čímž je porušován čl. 12 EÚLP ve smyslu narušování rodinného života. ESLP však stěžovateli za pravdu nedal. Podle ESLP nedošlo k porušení čl. 12 EÚLP, jelikož manželství je chápáno v tradičním slova smyslu a má být uzavřeno mezi dvěma osobami biologicky odlišného pohlaví, a to i proto, že z manželství mají vzejít potomci. Oddanost tradičnímu pojetí manželství byla tak dle ESLP dostatečným důvodem k pokračování v aplikaci biologických kritérií pro možnost vstoupit do manželství. Ovšem již v roce 1986 nebylo toto rozhodnutí

athletes-with-sex-variations-the-olympics-shifts-away-from-testosterone-tests-and-toward-human-rights-172045.

²⁶⁷ Tyto informace jsou dostupné z webových stránek Rady Evropy: <https://www.coe.int/en/web/portal/united-kingdom>.

ESLP jednomyslné. Odlišné stanovisko zaujali soudci Bindschedler-Robert, Russ a Gersing.

Obdobný problém nastal i v případě Cosey v. SK ze dne 27. 9. 1990. ESLP zde rozhodl zcela stejně jako v případě Rees. Rozdíl byl zde v tom, že se jednalo o transsexuála MtF. I zde ESLP nedošel k jednomyslnosti. Odlišné stanovisko sice zaujal pouze jeden soudce, a to soudce Martens, jelikož porušení předmětných čl. 8 a čl. 12 EÚLP v postupu SK spatřoval. Soudce Martens se přímo vyslovil, že státy mají povinnost umožnit změnu pohlaví také v matričních registrech a dále, že členské státy ani ESLP nemohou pro uzavření manželství vycházet z biologického pohlaví určeného při narození. Pokud tedy stát umožní svým občanům změnu pohlaví, nemůže chápat úřední změnu pohlaví jako neměnitelný osobní údaj. Při svém odlišném stanovisku vycházel soudce Martens především ze dvou zásad. První zásadou je, že fyzické pohlaví je sladěno s psychickým pohlavím člověka. Druhá zásada hovoří o tom, že nová, získaná pohlavní identita musí být uznána nejenom společensky, ale také legálně. Zároveň dle slov soudce Martense nedojde rozsudkem ESLP k šetření práv transsexuálů nebo k nerovnováze ve společnosti, ale naopak budou transsexuálové i nadále stavěni do nepříjemných situací každodenního života. Takový účel však jistě možností podstoupit úřední změnu pohlaví sledován nebyl.²⁶⁸

Soudce Martens tak jako první zformuloval důvody, pro něž se vlastně samotná změna pohlaví realizuje, tedy možnost žít naplno v transsexuálem požadovaném pohlaví. Na naplnění tohoto předpokladu i ze strany státu však transsexuálové v SK čekali ještě dalších 12 let. Tímto přelomovým rozhodnutím byl rozsudek ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. AN 21830/93. Tento rozsudek definitivně potvrdil právo transsexuálů žít plnohodnotným životem dle nové pohlaví identity, a to včetně práva na změnu pohlaví v Generálním registru, a tedy i v rodném listě. ESLP konečně potvrdil, že státy musí změnu pohlaví, tedy novou pohlavní identitu svých občanů, respektovat do té míry, aby bylo jednotlivcům zajištěno žít důstojně a v úctě ve shodě se sexuální identitou, kterou si zvolí. Došlo tak k překonání rozhodovací praxe, která byla nastíněna výše, a podpory práv transsexuálů i ze strany mezinárodních institucí. Rozsudek ESLP ve věci Goodwin v. SK

²⁶⁸ Rozsudek ESLP ve věci Cosey v. Spojené království ze dne 27. 9. 1990, stížnost č. AN 10843/84, rozdílné stanovisko soudce Martense, část 2., bod 2.2.

tak zajistil nejenom britským transsexuálům lepší život a větší právní jistotu. Díky odhodlanosti paní Goodwin mohou dnes lidé, kteří podstoupili změnu pohlaví, vstoupit do manželství, osvojit si děti apod. Došlo tak i k překonání rozsudku ESLP ve věci X, Y a Z v. Spojené království ze dne 22. 4. 1997, stížnost č. AN 21830/93. ESLP v tomto případě shledal, že porušení čl. 8 a čl. 12 EÚLP nelze shledat v tom, když stát odmítne transsexuálovi možnost osvojit si dítě. Jako argument ESLP užil skutečnost, že státy nemusí za otce uznat muže, který není otcem biologickým a ani by nikdy biologickým mužem být nemohl. Naštěstí tento diskriminační přístup byl již v roce 2002 překonán.

6.3.3 Shrnutí komparace české a britské právní úpravy změny pohlaví

Právní úprava institutu změny pohlaví SK a ČR je velmi odlišná. V případě ČR je změna pohlaví upravena ve více jak dvou právních předpisech, především v ObčZ a v ZSZSl. Na tyto klíčové zákony pak dále navazují další zákony a jiné právní předpisy. Zejména se jedná o matriční zákon, o ZOE a o vyhlášku č. 3/2015 Sb., o některých dokladech vzdělávání, ve ze znění pozdějších předpisů. Oproti tomu právní úprava změny pohlaví v SK je ve všech ohledech upravena jediným právním předpisem. Zákon č. 7 popisuje změnu pohlaví a i následné kroky s ní související, tedy i změnu jména a příjmení. Ovšem v případě SK není změna jména ve všech případech vyžadována, jelikož mnoho jmen lze užít na mužské i ženské pohlaví. Příjmení není u žen přechylováno, tudíž změna příjmení není *ex lege* vyžadována. To je velký rozdíl od české právní úpravy. Ta ve smyslu § 72 odst. 5 písm. a) matričního stanoví, že v případě realizace tzv. *Real Life Test* může transsexuál podat žádost na změnu jména a příjmení na neutrální tvar, jelikož v ČR i nadále trvá přechylování příjmení u žen, byť již od 1. 1. 2022 není obligatorně vyžadováno.²⁶⁹ K faktické změně jména a příjmení na tvar transsexuálem požadovaného pohlaví dochází až po provedení chirurgické změny pohlaví, jak stanoví § 72 odst. 5 písm. b) matričního zákona. Lze tedy shrnout, že kroky, vedoucí k úřední změně pohlaví ve smyslu změny jména a příjmení, jsou v ČR administrativně náročnější. To však souvisí i se samotnou tradicí jmen a příjmení v rámci ČR.

Pro transsexuály v SK je však i velmi výhodné, že jejich *National Insurance number*, který je britským ekvivalentem pro české rodné číslo, v sobě neobsahuje

²⁶⁹ K tomuto blíže viz podkapitola 3.3.2 Matriční zákon.

údaj, jenž vede k určení pohlaví jeho nositele. V českém právním prostředí je tento krok nemyslitelný, což ve svém nálezu mj. vyslovil i ÚS ČR.²⁷⁰ Čeští transsexuálové musí po chirurgické změně pohlaví požádat i o změnu rodného čísla ve smyslu § 17 odst. 2 písm. d) ZOE. I v případě identifikátoru, jako je rodné číslo, je tedy pro české transsexuály úřední změna pohlaví složitější. Navíc dle ÚS ČR, jakožto negativního zákonodárce, ke změně podoby rodného čísla dojít nemá, jelikož by to mohlo narušit všechny systémy, které na základě rodných čísel v ČR fungují a nejde ani o rozpor s lidskými právy a svobodami zaručenými Listinou.

Základní rozdíl mezi právní úpravou institutu změny pohlaví v SK a v ČR tkví v tom, že SK pro úřední změnu pohlaví *ex lege* nevyžaduje žádné chirurgické zákroky. Z pohledu zákona č. 7 se tedy podstoupení chirurgických zákroků související se změnou pohlaví chápe jako dobrovolné rozhodnutí konkrétního transsexuála. K chirurgické změně pohlaví může tedy dojít i po úřední změně pohlaví. Ovšem dle § 29 odst. 1 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl musí v ČR chirurgická změna pohlaví předcházet úřední změně pohlaví. Naopak společné podmínky pro úřední změnu pohlaví v právních řádech uvedených států lze najít v následujícím:

- a) u transsexuálů je pro změnu pohlaví vyžadován věk 18 let, příp. více,
- b) prokázání, že daný transsexuál dokáže žít v požadovaném pohlaví po stanovenou dobu, tedy vykonání tzv. *Real Life Test*, a
- c) že musí transsexuál předstoupit před odbornou komisí, která posoudí, zda je touha žít v roli opačného pohlaví trvalá, a že tedy chce daný transsexuál v roli požadovaného pohlaví žít do konce svého života.

Ovšem v případě prokázání, že transsexuál dokáže po vymezenou dobu žít v roli požadovaného pohlaví, není v ČR dle ObčZ ani dle ZSZSl vyžadována ve smyslu *ex lege* stanovená doba. Naopak zákon č. 7 dobu tzv. *Real Life Test* výslovně stanoví na 2 roky. V ČR se jedná zpravidla o rok či více, jelikož chirurgické změně pohlaví musí předcházet hormonální léčba. Ta před provedením jakéhokoli chirurgického výkonu spojeného se změnou pohlaví, a to jak dle podmínek ZSZSl, tak i ZZS, musí trvat alespoň 6 měsíců.²⁷¹

²⁷⁰ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

²⁷¹ Blíže k tomuto viz Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky ze dne 9. 10. 2012. [online]. Částka 8, ročník 2012. [cit. 29-09-2023], s. 5 a násl. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

Lze tedy uzavřít, že právní úprava institut změny pohlaví SK je pro transsexuály vstřícnější oproti české právní úpravě. Česká společnost je v otázkách týkající se změny pohlaví a manželství osob stejného pohlaví oproti britské společnosti 21. století konzervativnější. Většinou ale lékaři zastávají ten názor, že konzervativní přístup k úřední změně pohlaví je i pro samotné transsexuály vhodnější. Vyselektuje totiž transsexuály a případné jiné poruchy pohlavní identity, které nebyly odhaleny při prvotních vyšetřeních.²⁷²

Zároveň je však v rámci komparace právní úpravy institutu úřední změny pohlaví ČR a SK důležité zmínit, že administrativní náročnost provedení změny pohlaví je přímo závislá i na dalších právních institutech. SK nerozlišuje mezi *National Insurance number* muže a ženy, ovšem český právní řád mezi rodným číslem muže a ženy rozdíly vytváří. Tento zvyk je v právním řádu ČR zakotven již po mnoho desetiletí. Dále i případná změna jména a příjmení u českých transsexuálů je složitější, jelikož zejména česká křestní jména, a zpravidla i příjmení, v sobě obsahují důraz na mužské či ženské pohlaví. Avšak i to je součástí kulturního prostředí ČR. Neodmyslitelnou součástí českého kulturního prostředí je pak i přechylování příjmení u žen. Tento kulturní zvyk však novelou matričního zákona s účinností od 1. 1. 2022 začíná být překonáván.

Ke komparaci právního řádu ČR a právního řádu SK lze tedy shrnout, že i zde je třeba uvažovat nad kulturními rozdíly daných států, a to včetně jazykovědy. Samotný anglický jazyk je totiž více neutrální než jazyk český. Již tato skutečnost britským transsexuálům ulehčuje i samotnou realizaci změny pohlaví. Oproti tomu český právní řád i díky znění čl. 31 Listiny a § 13 odst. 1 ZVZP umožňuje transsexuálům podstoupit i chirurgickou změnu pohlaví, neboť tato není zdaleka tolik finančně náročná, jako je tomu v SK.

²⁷² Ze zkušeností MUDr. Hany Fifkové.

7 Úvahy nad budoucím směřováním právní úpravy změny pohlaví nejen v ObčZ a její možné dopady

Rozhodovací praxe ESLP ve věcech týkajících se institutu změny pohlaví je delší již více než 35 let.²⁷³ Za uvedené více než čtvrtstoletí došla rozhodovací praxe ESLP až k neuvěřitelnému posunu výkladu čl. 8 a čl. 10 EÚLP ve vztahu ke změnám pohlaví, zejména pak ve smyslu práva na plnohodnotný život v jejich nové sexuální identitě. Od nemožnosti změnit pohlaví v matričních dokumentech, jako je např. rodný list, došel postupně ESLP ve svých rozhodnutích až k tomu, že požadovat od transsexuálů chirurgické výkony podmiňující úřední změnu pohlaví je v rozporu s již uvedenými čl. 8 a čl. 10 EÚLP. Jde tedy o nepřiměřený zásah do soukromého a rodinného života transsexuálů. Tento krok, příp. pokrok přinesl rozsudek páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii.

Samotná judikatura ESLP je závazná pro členské státy Rady Evropy, a tedy i pro ČR. Vyplývá pro ČR tedy i povinnost respektovat výklad čl. 8 EÚLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii? Na českou právní úpravu by totiž aplikace tohoto zcela nového a převratného postoje ESLP k otázkám změny pohlaví znamenala radikální změnu především ObčZ, ale i ZSZS. Vzhledem k tomu, že je *Česká republika smluvní stranou EÚLP, která je součástí ústavního pořádku, je její povinností uvést zákonné právní předpisy do souladu s EÚLP tak, jak jí ve své judikatuře vykládá ESLP.*^{274,275} Co je však důležité dodat, tak v uvedeném rozsudku páté části ESLP nebyl vyjádřen přímý příkaz změny dotčené právní úpravy. Jednalo se pouze o doporučení. Proto i případná změna právní úpravy nemůže být po členských státech Rady Evropy explicitně vyžadována. Navíc ve věci nerozhodoval ani Velký senát ESLP, jako tomu bylo např. u přelomového rozsudku ESLP ve věci Goodwin v. Spojené království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. 28957/95. Ovšem skutečně je vůbec ČR na reflexi rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii připravena?

²⁷³ První rozhodnutí ESLP, Rees v. Spojené království, bylo podáno k ESLP již v roce 1981 (stížnost č. AN 9532/81), ale ESLP svým rozsudkem rozhodnul až dne 17. 10 1986.

²⁷⁴ Nález ÚS ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 310/05.

²⁷⁵ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 10-10-2022], s. 2. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

7.1 Skutkové okolnosti případu A. P., Garçon a Nicot proti Francii

Případ A. P., Garçon a Nicot proti Francii patří mezi velmi diskutovaná rozhodnutí ESLP. V rámci tohoto případu byly spojeny 3 stížnosti francouzských občanek, které chtěly změnit způsob úřední změny pohlaví ve Francii, tedy právní úpravu tohoto institutu. Ta byla obsažena v tamním občanském zákoníku – *Code Civil*. Prvek, který spojoval všechny 3 stěžovatelky, byl, že se identifikovaly jako ženy, byť jejich biologické pohlaví bylo mužské. Jednalo se tedy o transsexuály MtF. Rozdílné však byly jejich postupy a přístupy k samotné realizaci změny pohlaví.

Stěžovatelka A. P. podstoupila mnoho chirurgických zákroků vedoucích ke změně pohlaví, a to včetně modelace pohlavních orgánů požadovaného, tedy ženského, pohlaví. Ovšem problém vnitrostátní francouzské úřady a soudy spatřovaly v tom, že zákroky byly podstoupeny ve státě, který je ke změnám pohlaví benevolentnější oproti francouzské legislativě a úřední změnu pohlaví odmítly povolit. Hlavním argumentem pro zamítnutí bylo, že se A. P. odmítala podrobit gynekologickým, psychologickým, endokrinologickým, psychiatrickým a dalším lékařským vyšetřením. Starší lékařské zprávy předkládané paní A. P. odmítaly francouzské soudy uznat. Stejný postup uplatnily francouzské soudy také v případě stěžovatelek Garçon a Nicot. Jejich případy jsou však zcela odlišné od případu A. P. Garçon a Nicot totiž nechtěly podstoupit jakoukoli léčbu vedoucí ke změně pohlaví. Stěžovatelka Garçon v minulosti sice podstoupila hormonální léčbu, ale jednalo se o lékařské zprávy staré i více jak 10 let. Konkrétně z období let 2004 – 2009. Případ stěžovatelky Nicot je ještě o to zajímavější, že sice vystupovala na veřejnosti jako žena, ale neučinila žádné kroky ve smyslu lékařských vyšetření a medikace vedoucí ke změně pohlaví.

Lze se tedy pozastavit nad tím, že případy stěžovatelek A. P., Garçon a Nicot byly u ESLP spojeny, byť případ stěžovatelky A. P. je, co do svého charakteru a průběhu, v mnoha ohledech odlišný od případů stěžovatelek Garçon a Nicot.²⁷⁶ Stěžovatelky Garçon a Nicot se navíc domáhaly zrušení podmínky podstoupit chirurgické zákroky ve smyslu sterilizace a chtěly tak snadněji docílit úřední změny

²⁷⁶ Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

pohlaví. Oproti tomu stěžovatelka A. P. léčbu i chirurgické zákroky vedoucí ke změně pohlaví podstoupila a pouze se domáhala uznání ženského pohlaví na základě ní předložených lékařských zpráv.²⁷⁷ Všechny 3 stěžovatelky tak měly pouze společný cíl – změnu pohlaví v úředních dokumentech. Avšak důvody, pro něž se této změny domáhaly, byly skutkově odlišné. Všechny se pak shodně domáhaly toho, že nemožnost změny pohlaví lze ze strany Francouzské republiky vnímat jako porušení čl. 8 EÚLP. Jeho porušení stěžovatelky spatřovaly v tom, že nemohou žít podle svých představ a přesvědčení, což je nedůstojné s ohledem k jejich osobám a k jejich způsobu života.²⁷⁸

7.2 Výsledek rozhodnutí ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii

ESLP se dostal do velmi složité situace. Měl totiž v podstatě pouze dvě možnosti, jak rozhodne. První možností bylo setrvat u současné právní úpravy, která požaduje podstoupení léčby a chirurgických zákroků a porušení čl. 8 EÚLP zde nespátřuje. Druhou možností bylo rozhodnout, že se skutečně jedná o porušení čl. 8 EÚLP a vyhovět všem třem stěžovatelkám v plném rozsahu. ESLP však zvolil možnost třetí. Rozhodl se přiklonit k možnosti druhé, ale s určitými výjimkami. ESLP tedy potvrdil porušení čl. 8 EÚLP ze strany francouzských orgánů veřejné moci a prohlásil, že požadovat po transsexuálech podmínku sterilizace pro následnou úřední změnu pohlaví je nehumánní a nelze ji tak po transsexuálech požadovat. Zároveň ale potvrdil správnost postupu francouzských orgánů veřejné moci v tom, že prokázat faktickou změnu pohlaví novou, další lékařskou zprávou je v souladu se základními lidskými právy a svobodami. Zejména pokud jsou o průběhu změny pohlaví určité pochybnosti, jako tomu bylo v případě A. P. Tím tedy ESLP sice vyhověl stěžovatelkám Garçon a Nicot, nicméně stěžovatelce A. P. nikoli.²⁷⁹

7.2.1 Rozdílného stanovisko soudce Ranzoniho

Rozdílné stanovisko k rozhodnutí páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii měnící doposud uznávaný postup ESLP k institutu změny

²⁷⁷ Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13., bod 39, 40 a 50.

²⁷⁸ Ibidem.

²⁷⁹ Ibidem.

pohlaví, zaujal pouze jeden ze soudců páté sekce ESLP, a to soudce Ranzoni. Ranzoni sice připouští, že zásah ve formě chirurgických zákroků u transsexuálů jako podmínka pro změnu pohlaví narušuje spravedlivou rovnováhu mezi obecným zájmem společnosti a zájmy jednotlivce, nicméně kritizuje náhlý velký skok od doposud pozvolného postupu ESLP v otázkách práv transsexuálů.²⁸⁰ Navíc si je Ranzoni vědom skutečnosti, že ne v každém členském státě Rady Evropy je příslušný zákonodárny sbor schopen zimplementovat tuto až radikální změnu právní úpravy institutu změny pohlaví. Ranzoni tak chápe složitou situaci transsexuálů, ale pracuje i s hlediskem, že členské státy nelze podmiňovat v tom, aby plně reflektovaly dotčené rozhodnutí do svých právních řádů. Ohledně pozvolného postupu ESLP ve věcech práv transsexuálů se Ranzoni odvolává na rozhodovací praxi ESLP v letech 1986 – 1998.

K postoji soudce Ranzoniho lze dále uvést, že vedle až překvapivého rozhodnutí ESLP došlo k ignoraci lékařských názorů, což potvrzuje i tvrzení českých psychiatrů, sexuologů a psychologů v čele s H. Fífkovou a P. Weissem.²⁸¹ S největší pravděpodobností se může jednat o zcela jinou poruchu ve smyslu sexuálních či psychiatrických poruch, která nebyla například u stěžovatelky Nicot definována. Toto tvrzení lze opírat o definici transsexualismu dle MKN-10, tedy že se jedná o *pocit nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo pocit jeho nevhodnosti a přání hormonálního léčení a chirurgického zásahu, aby jeho/její tělo odpovídalo pokud možno preferovanému pohlaví*.²⁸² Zároveň v případě stěžovatelky Nicot nelze shledat možnou shodu ani v rámci definice *gender inkongruence* dle ICD-11. Ano, objevují se názory, které hovoří o přílišném zásahu do fyzické integrity transsexuálů právě ve formě povinných operativních zákroků, nicméně tyto zákroky mají také svůj medicínský původ. Otázky práv transsexuálů ve smyslu spravedlivé rovnováhy mezi obecným zájmem a zájmy jednotlivce je nutné konzultovat nikoli pouze na poli právním, ale také na poli medicínském, psychologickém a etickém. S ohledem na takto citlivé téma je důležité na prvním místě vyslechnout ty, kteří se domáhají svých práv, ale následně také lékaře s příslušnou odborností, tedy psychiatry a sexuology a dále také psychology. Další velkou skupinou, kterou je třeba vyslyšet, jsou

²⁸⁰ Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13., bod 39, 40 a 50, rozdílné stanovisko soudce Ranzoniho, bod 6., 11., 18. a 19.

²⁸¹ Zdrojem jsou osobní rozhovory s MUDr. Hankou Fífkovou.

²⁸² PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Pohlavní identita. In: FÍFKOVÁ, H. a kol. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2., s. 16.

i transsexuálové, kteří jsou se současným zněním právní úpravy institutu změny pohlaví spokojeni. Až po těchto krocích, zejména pak s ohledem na lékařskou etiku, má být rozhodováno na poli právním.

K trendu uvolňování podmínek pro přístup k úřední změně pohlaví se již 27. 9. 2009 vyjádřil ve svém doporučujícím stanovisku tehdejší komisař pro lidská práva Evropské Rady v oblasti zdravotnictví, T. Hammarberg. Ten uvedl, že „by státy neměly sterilizaci, podobně jako jiné nucené výkony léčby, stanovovat jako zákonné podmínky pro posouzení gender identity člověka.“²⁸³ Právě i o toto doporučující stanovisko se ESLP ve svém rozhodnutí opíral.²⁸⁴ Nicméně v celém rozhodnutí ve věci A. P., Garçon a Nicot se neobjevuje žádný přímý lékařský názor nebo tvrzení, které by popíralo definici současnou definici transsexualismu, kterou obsahuje např. odborná publikace H. Fifkové a kol.²⁸⁵ I z tohoto důvodu nelze chápat rozhodnutí páté sekce ESLP za dostatečně rozumné a uvážené co do medicínského pojetí a případného dopadu na členské státy Rady Evropy.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, než že postoj soudce Ranzoniho je vhodnější, a to i pro samotné transsexuály v jednotlivých členských státech. Ne všechny členské státy Rady Evropy mají natolik rozvinuté demokratické hodnoty a toleranci mezi obyvatelstvem, jako je tomu například v případě Francie. Ta ještě před samotným rozhodnutím ESLP změnila svou hmotněprávní úpravu změny pohlaví, a to v roce 2016.^{286,287} Úplným opakem Francie je pak Maďarsko, které úřední změnu pohlavní v květnu roku 2020 zakázalo bez dalšího.²⁸⁸

7.2.2 Zamyšlení se nad výsledkem rozhodnutí

Při podrobném zkoumání případu A. P., Garçon a Nicot proti Francii je možné shledat několik nedostatků. Prvním nedostatkem je spojení případů spolu ne zcela souvisejících. Při užití principu rozumnosti lze konstatovat,

²⁸³ DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol.: *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*, s. 344.

²⁸⁴ Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, bod 74.

²⁸⁵ Blíže viz PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: *Pohlavní identita*. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2, s. 16 a násl.

²⁸⁶ *Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, rozsudek ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13* [online], 2017, [cit. 13-11-2022], s. 2. Dostupné z: [http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/C5F5D6C2BBD22D4AC12581E900388BCF/\\$file/A.%20P.%20Garcon%20a%20Nicot%20proti%20Francii_annotace.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/C5F5D6C2BBD22D4AC12581E900388BCF/$file/A.%20P.%20Garcon%20a%20Nicot%20proti%20Francii_annotace.pdf?open&).

²⁸⁷ Stížnosti ve věci A. P., Garçon a Nicot byly k ESLP podány v letech 2012 a 2013.

²⁸⁸ Blíže viz podkapitola **6.2 Komparace s právní úpravou Maďarské republiky**.

že se soudci páté sekce ESLP měli přiklonit spíše k zásahu do soukromí ve smyslu čl. 8 EÚLP u stěžovatelky A. P., která pouze požadovala legitimizaci provedených chirurgických zákroků z jiného státu, předložila lékařské zprávy a dožadovala se úřední změny pohlaví. A. P. veškeré zákroky postoupila a podstoupit chtěla. Oproti tomu stěžovatelky Garçon a Nicot nikoli. ESLP tedy mohl, a spíše i měl, jít tedy cestou, kdy by A. P. přiznal porušení jejího práva ve smyslu neoprávněného zásahu do jejího práva na soukromí dle čl. 8 EÚLP, když po ní francouzské úřady a soudy požadovaly podstoupení dalších lékařských vyšetření a odmítaly akceptovat stěžovatelkou předložené lékařské zprávy. ESLP konstatoval, že požadavek podstoupit lékařské vyšetření je způsob provádění dokazování, což je právní oblastí, která je otázkou zcela ponechanou na vnitrostátním právu daného členského státu. ESLP tedy v případě A. P. nespátřil ani žádnou svévoli ze strany francouzských soudních orgánů. ESLP nadále také konstatoval, že ani nedošlo k narušení spravedlivé rovnováhy mezi zájmy jednotlivce a společnosti.²⁸⁹ Ovšem i samotné dokazování musí být prováděno humánně a s přihlédnutím k soukromí jednotlivce. Takto podrobně postup francouzských úřadů a soudů však ESLP nezkoumal. Navíc ESLP vůbec nereflektoval, že po A. P. byla vyžadována řada vyšetření, nikoli pouze následné potvrzení od jejího ošetřujícího sexuologa či psychiatra.

Druhým nedostatkem spatřovaným v rozhodnutí ESLP je ignorování názorů a poznatků z medicíny, který zmínil pouze jeden z vnitrostátních soudů. Konkrétně jde o skutečnost, že nezvratné změny jsou důležité i proto, aby se porucha pohlavní identity odlišila od jiných podobných poruch. Mohlo by totiž dojít např. se zaměněním za transvestismus, který je založen pouze na reverzibilním vnějším vzhledu a daný jedinec tak nepožaduje změnu anatomického pohlaví či připodobnění se vzhledu požadovaného pohlaví. Na tento nedostatek lze poukázat především v případě stěžovatelky Nicot. Ta právě jako jediná ze stěžovatelek odmítla podstoupit jakoukoli formu léčby vedoucí ke změně pohlaví.²⁹⁰ ESLP však této skutečnosti nevěnoval pozornost.

Třetím, též důležitým nedostatkem, je, že ESLP nedostatečně odůvodnil svůj odklon od doposud respektované a dlouho vyvíjející se judikatury v oblasti institutu změny pohlaví. Ještě před 27 lety ESLP dokonce odmítal přiznat právo

²⁸⁹ Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, bod 153. a 154.

²⁹⁰ Ibidem, bod 153. a 154.

transsexuálnímu muži na otcovství v případě umělého oplodnění jeho manželky anonymním dárcem, byť tohoto muže, jeho manželku a dceru spojoval rodinný život. K prolomení této transsexuály diskriminující tradice došlo až po roce 2000.²⁹¹

S ohledem na vyjádření ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot* proti Francii, lze již pouze vytvářet právní názory a domněnky, jak měl ESLP rozhodnout. Nejpravděpodobněji se měl ESLP i nadále držet pozvolného postupu v rozhodování o takto závažných a citlivých otázkách co do lidských práv. Navíc takto přelomový rozsudek měl vydat Velký Senát ESLP. Ovšem i kdyby rozhodl Velký Senát ESLP, měl by být co do výkladu lidských práv přeci jen o něco zdrženlivější. Takto velký skok co do výkladu lidských práv s sebou může přinést nejen radikalizaci obecně, zejména pak radikalizaci popíračů práv sexuálních menšin. Byť principy demokratické společnosti jakoukoli formu diskriminace zakazují, tak ji ze společnosti zcela odstranit nelze. Příkladem mohou být již v předchozích kapitolách zmíněné státy – Slovenská a Maďarská republika. Při zhodnocení celoevropských společenských otázek se ze změny pohlaví bez nutnosti sterilizace stává fenoménem a mnoho skupin toto přelomové rozhodnutí až zneužívá. Jak je uvedeno již výše, tak právě sterilizace a další, nejenom chirurgické, lékařské zákroky od sebe oddělují transsexualitu a jiné poruchy spojené s pohlavní identitou. Uvedené rozhodnutí ESLP v podstatě právně, nikoli medicínsky, stírá rozdíly například mezi nebinárními osobami, transsexuály a trans osobami. A to s ohledem na společenské potřeby a společenskou jistotu není správné. Navíc tento postup není vhodný ani co do výkladu práv sexuálních menšin, neboť každá jednotlivá součást této menšiny si vyžaduje individuální řešení a přístup.

7.3 Budoucnost směřování právní úpravy změny pohlaví spolu s reflexí negativních i pozitivních dopadů ve smyslu rozsudku páté sekce ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot* proti Francii ze dne 6. 4. 2017

Je zcela bez pochyb, že budoucí směřování právní úpravy institutu změny pohlaví by mělo zcela zásadní dopad nejenom na znění ObčZ, ale i na další právní předpisy, které o změně pohlaví pojednávají. Ostatně v reflexi na rozhodnutí

²⁹¹ DOLEŽAL, T.: *Judikatura Evropského osudu pro lidská práva v oblasti problematiky "translidí"*. In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1 [online]. 2013, ročník 3., [cit. 30-08-2023], s. 44. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/issue/view/7>.

páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot byl již vydán vládní návrh nového znění právní úpravy institutu změny pohlaví. Tento vládní návrh zcela upouští od povinnosti postoupit jakoukoli chirurgickou úpravu pohlavních orgánů a umožňuje změnu pohlaví pouze na základě prohlášení dané trans osoby učiněné před matričním úřadem. Změna pohlaví by pak byla možná již od 12 let.²⁹² Níže tedy budou rozebrány jednotlivé návrhy a dopady na právní řád ČR ve světle uvedeného vládního pozměňovacího návrhu.²⁹³ Je však základní otázkou, zda vůbec existuje budoucnost ve smyslu pozměnění znění právní úpravy institutu změny pohlaví v českém právním řádu. Jedná se totiž o poměrně starý vládní návrh, který nebyl doposud nikdy projednán, a to ani po přelomovém nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

7.3.1 Předpokládané dopady rozhodnutí páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 v občanském právu

Změny v občanském právu, resp. především v ObčZ, by byly ty nejviditelnější. Změna pohlaví je totiž primárně statusovou otázkou a je tedy řešena primárně v občanském právu. Proto i následující podkapitoly budou rozvedeny podrobněji než v případě předpokládaných změn v ostatních právních předpisech. Této problematice se bude alespoň okrajově věnovat podkapitola **7.3.2 Předpokládané změny v ostatních právních předpisech**. Před konkrétním rozvedením jednotlivých institutů občanského práva je nutné si položit otázku: Existuje budoucnost pro změnu současného právního zakotvení institutu změny pohlaví v českém právním řádu po vzoru rozsudku páté části ESLP ze dne 6. 4. 2017?

Budoucnost právní úpravy změny pohlaví v ČR v několikaletém výhledu prozatím vypadá tak, že současné znění § 29 ObčZ, a na to navazujících veřejnoprávních právních předpisů, bude zachováno. Kromě návrhu z roku 2018, který bude popsán v následujících podkapitolách, neexistuje jiný podklad, který by predikoval změnu současného právního stavu. Jediný, kdo mimo zákonodárce mohl zasáhnout do současného znění právní úpravy změny pohlaví, byl ÚS ČR.

²⁹² VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 9-12-2022], s. 2. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

²⁹³ Tento vládní návrh nebyl doposud schválen zákonodárci. Samotný vládní návrh byl vydán již dne 20. 6. 2018. Doposud však nebyl schválen a není ani navržen k dalšímu čtení v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

Ten však ústavní stížnost paní T. H. zamítl, neboť nespatořoval konkrétní důvody pro změnu současného právního stavu. ÚS ČR se přímo vyslovil, že tyto lidskoprávní otázky nechává na uvážení zákonodárce.²⁹⁴ Pokud má tedy skutečně dojít ke změně právní úpravy změny pohlaví, je tento krok v současné době výlučně v rukách zákonodárce.

Je tedy otázkou, jak se k právnímu pojetí změny pohlaví postaví současná vláda, o to spíše pak Poslanecká sněmovna a Senát ČR Parlamentu ČR. Mimo jiné bude i zajímavé, jak se k celé věci postaví příp. prezident ČR. Nelze totiž předpokládat, že celá situace ohledně právní úpravy změny pohlaví a její novelizace proběhne v řádu měsíců či několika málo let. Jelikož se o celé věci vede již mnohaletá debata, lze předpokládat, že pokud nedojde k novému rozsudku Velkého senátu ESLP v oblasti institutu změny pohlaví a výkladu práv transsexuálů, zůstane právní úprava změny pohlaví minimálně po dobu současné vlády neměnná. Ovšem pokud by došlo ke změně postoje zejména zákonodárného sboru ČR, je na místě ve smyslu právním vyhodnotit případné dopady takové novelizace.

7.3.1.1 Změna § 29 ObčZ

Vládní návrh z roku 2018 uvádí, že je třeba zcela nově v českém právním řádu vymezit, co je změna pohlaví a jaké podmínky pro změnu pohlaví zákonodárce vyžaduje. Od současné právní úpravy má být zcela upouštěno, neboť by změna pohlaví nebyla podmíněna chirurgickými zákroky či hormonální léčbou. Změna pohlaví by tak závisela pouze na prohlášení daného člověka, které bude podloženo lékařskou zprávou, jež bude obsahovat diagnostikování transsexualismu. Samotné prohlášení by bylo činěno na příslušném matričním úřadě.²⁹⁵ Ze současného znění § 29 odst. 1 ObčZ by tedy měla zcela vymizet podmínka chirurgického zákroku a proces změny pohlaví by byl založen výhradně na dobrovolném rozhodnutí dané trans osoby, resp. transsexuála.²⁹⁶

Naopak tento vládní návrh i nadále vyžaduje potvrzení od poskytovatele zdravotních služeb, jehož obsahem bude potvrzení o diagnostikování poruchy

²⁹⁴ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 63.

²⁹⁵ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 9-12-2022], s. 2. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

²⁹⁶ Vládní návrh pracuje s pojmem „trans osoba“ nikoli s pojmem „transsexuál“. Užití obecnějšího pojmu „trans osoba“ není v celé důvodové zprávě blíže rozveden. Lze se tedy domnívat, že představou zákonodárce je dopad na širší skupinu lidí. Ostatně rozdíly mezi těmito pojmy jsou blíže rozvedeny v podkapitole **1.2 Pojem „transsexualita“**.

genderové identity. Toto potvrzení bude moci vydat pouze ošetřující lékař, sexuolog. Požadavek diagnostikování poruchy genderové identity se navrhuje z důvodu, aby byla porucha genderové identity jasně podložena odborným posudkem. Tuto lékařskou zprávu pak příslušná trans osoba obdrží a přiloží ji k prohlášení o změně pohlaví činěné před matričním úřadem.²⁹⁷

Dále bude nejspíše součástí úřední změny pohlaví bez nutnosti podstoupit chirurgickou změnu pohlaví tzv. *Real Life Test*. Ten však explicitně jako podmínka pro úřední změnu pohlaví ve smyslu budoucího znění § 29 ObčZ z vládního návrhu nevyplývá. *Real Life Test* by tak i nadále zůstal ve smyslu podmínky pro změnu pohlaví v tzv. šedé zóně, tedy bez řádného právního zakotvení. To lze však označit za velké pochybení zákonodárce, když by již nebyly požadovány nevratné kroky vedoucí ke změně pohlaví, jako je tomu dle současného znění § 29 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl. Vedle vypuštění chirurgického řešení změny pohlaví jako podmínka úřední změny pohlaví nehovoří vládní návrh ani o podmínce podstoupit hormonální léčbu.

Ve vztahu k výše řečeným skutečnostem se však lze domnívat, že by změnu pohlaví ve smyslu novelizovaného znění § 29 ObčZ bylo možné chápat jako důsledek právního jednání, tedy jako právní skutečnost. Ovšem to, zda lze plošně změnu pohlaví vnímat jako právní skutečnost, právní fikci či jako právní událost, nelze jednoduše zodpovědět.²⁹⁸ Změna pohlaví je zejména pak jednostranným právním jednáním, které vytváří důsledky do budoucna. Právní fikci pak zde lze spatřovat v tom, že biologické pohlaví je nahrazeno pohlavím tvrzeným. Ostatně realizovat plnou změnu pohlaví, tedy včetně reprodukčních funkcí, je s ohledem na dnešní postup lékařské vědy nemožné. O právní události v případě změny pohlaví nelze hovořit, neboť jak stanoví § 600 ObčZ, právní událost nastává bez vůle osoby. Tak nastává pouze transsexualita, nikoli změna pohlaví. Ovšem definovat změnu pohlaví jednoznačně jako právní skutečnost nelze, byť je k ní vyžadováno jednání člověka. Ostatně definici tohoto právního statusu neposkytl zákonodárce ani žádná dostupná komentářová nebo jiná odborná literatura.

²⁹⁷ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví*. [online]. *Zákony pro lidi – Monitor změn*, 2018. [cit. 9-12-2022], s. 3. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

²⁹⁸ Souhlasně viz KOTROUŠOVÁ, D.: *Právní povaha změny pohlaví*. Plzeň, 2022, ZČU, s. 15 a násl.

7.3.1.1.1 Co je nutné změnit v § 29 odst. 1 ObčZ

Institut změny pohlaví je v českém právu obecně velmi stručně vymezen a v mnoha případech nastávají situace, které nemají jasného zákonného řešení. To však v takovýchto statusových otázkách není s ohledem na právní jistotu ideální. Je tedy zcela bezesporné, že současné znění § 29 ObčZ musí dostat určitých změn i bez aplikace vládního návrhu z roku 2018. Otázkou však zůstává, v jakém rozsahu mají tyto změny být provedeny. Rozhodně by z § 29 odst. 1 věty první ObčZ mělo být vypouštěno sousloví „přeměna pohlavních orgánů“. Toto sousloví, jak již bylo uvedeno v podkapitole **3.1 Vztah § 29 odst. 1 ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSI**, se do ObčZ dostalo až v průběhu legislativního procesu. Samotná existence sousloví působí zejména v odborné společnosti mnoho nejasností, byť byla praxí překonána. Navíc i komentářová literatura zastává již do roku 2014 takový názor, že přeměnou pohlavních orgánů se rozumí jakákoli jejich vnější či vnitřní změna, resp. taková přeměna pohlavního ústrojí, která je způsobena „odebráním i jen některých vnitřních pohlavních orgánů.“²⁹⁹ Ovšem s ohledem na význam sousloví „přeměna pohlavních orgánů“ je existence těchto slov v dotčeném ustanovení zcela nadbytečná. Míněný význam uvedeného sousloví je již dostatečně vyjádřen v sousloví „změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce“. Je tedy zcela zřejmé, že k určité přeměně pohlavních orgánů dojde již chirurgickým výkonem, kterým dojde k tzv. sterilizaci, neboli provedení znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů člověka.

Výše popsaná změna je však z pohledu zastánců liberálního pojetí institutu změny pohlaví zcela nedostatečná. V podstatě současné liberální pojetí by mělo vytlačit jakýkoli *ex lege* daný příkaz pro podstoupení chirurgického zákroku, který následně povede k úřední změně pohlaví. Nové znění § 29 odst. 1 ObčZ by tedy mělo zcela vypustit první větu: „Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů.“ Tu by ve světle rozsudku páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii měla nahradit věta ve znění: „Změna pohlaví nastává prohlášením člověka před matričním úřadem. Spolu s prohlášením je nutné předložit psychiatrický posudek od ošetřujícího sexuologa. Součástí tohoto posudku musí být vyjádření od jiného, nezávislého sexuologa a potvrzení

²⁹⁹ DOBROVOLNÁ, E.: § 29 [Změna pohlaví]. In: LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání*, s. 134.

ošetřujícího sexuologa o tom, že člověk, který chce změnit své pohlaví, byl schopen po dobu 3 let žít v roli jím požadovaného pohlaví.“ Pokud by se taková právní úprava ujala, mohla by být vypuštěna i druhá věta odstavce prvního § 29 ObčZ. Ta stanoví, že se má za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.

Je tedy zřejmé, že pokud by se ujalo pojetí institutu změny pohlaví ve smyslu rozsudku páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017, muselo by být znění § 29 odst. 1 ObčZ zcela změněno, a to nejspíše do výše uvedené podoby. Je však otázkou, zda by toto předefinování občanskoprávního institutu změny pohlaví nemělo negativní dopad i do dalších právních odborů. Je však nepravděpodobné, že se výše popsaná změna § 29 odst. 1 ObčZ v českém právním prostředí prosadí, neboť, jak již bylo uvedeno výše, ÚS ČR není jednomyslně zrušení současného znění právní úpravy změny pohlaví nakloněn a stejně tak této změně není nakloněn ani zákonodárce. Ovšem k nálezu Pl. ÚS ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20 existuje velmi podrobné disentní stanovisko soudkyně K. Šimáčkové ve smyslu podpoření zrušení současného znění § 29 ObčZ. Mj. poukázala i na neurčitost již výše rozbíraného sousloví „přeměna pohlavních orgánů“.³⁰⁰ Nicméně jako hlavní argument pro zrušení § 29 odst. 1 ObčZ, resp. pro změnu jeho znění, uvedla, že z uvedeného sousloví ani nevyplývá, co jím zákonodárce sledoval. Přitom odstranění původních pohlavních orgánů není dle Šimáčkové rozhodující pro to, zda daný člověk trpí či netrpí pohlavní inkongruencí, neboť touhu po operativní změně pohlaví jako znak pohlavní inkongruence nevnímá. Pro její zjištění *„je tak spíše namíste kvalitní odborné posouzení. Neobstojí názor, že změna právního pohlaví může být buď vázána na objektivní kritérium chirurgické sterilizace, nebo musí jít o zcela subjektivní kategorii závislou toliko na sebeurčení jednotlivce. ... Jediný myslitelný cíl napadeného ustanovení tak lze spatřovat v tom, že vyžadovaná sterilita osob po změně pohlaví má ochránit tradiční pojetí rodičovství a institutu mateřství a otcovství.“*³⁰¹

Ve vztahu k shora uvedenému lze podotknout, že K. Šimáčková jako zcela první objektivně popsala důvody, pro které by bylo vhodné zrušit současné znění § 29 odst. 1 ObčZ. Nicméně ani tak nelze plně s K. Šimáčkovou souhlasit, neboť ne všechny trans osoby, resp. transsexuálové, vnímají změnu pohlaví tak, jak byla

³⁰⁰ Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 22.

³⁰¹ Ibidem, bod 31., 34., 35. a 36.

popsána. Je tedy na místě zvolit takovou formu právní úpravy, která nebude mít příp. negativní dopad i na ty transsexuály, kteří současné pojetí vnímají pozitivně. Zhodnocení § 29 odst. 1 ObčZ a jeho případné budoucí znění z pohledu lidských práv K. Šimáčkovou tak lze hodnotit jako jednostranné bez náhledu do případných budoucích sociálních, právních i ekonomických problémů.

Je tedy i v současnosti nasnadě ponechat současné znění právní úpravy změny pohlaví, dokud nebudou vyřešeny i tyto otázky související s právem na soukromí ve smyslu čl. 8 EÚLP. Nepodstoupení chirurgické změny pohlaví totiž znamená ponechání si velké části života spojeného s původním pohlavím i v životě souvisejícím s pohlavím novým. Dokud nebude tato otázka ochrany soukromí vyřešena, neměla by být do českého právního řádu aplikována změna § 29 odst. 1 ObčZ tak, jak ji uvádí Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví z roku 2018³⁰² a dále, jak ji popisuje i K. Šimáčková ve svém disentu. Pro právní jistotu a ochranu soukromí transsexuálů je tedy nejvhodnější i nadále setrvat na současné právní úpravě změny pohlaví.

Zároveň je nutné všem výše uvedeným návrhům na změnu právní úpravy změny pohlaví v reflexi rozsudku páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii vytknout, že nereflektují *Real Life Test*. Ten mj. stanoví např. i právní úprava Spojeného Království či Německé spolkové republiky.³⁰³

7.3.1.1.2 Co je nutné změnit v § 29 odst. 2 ObčZ

Vedle odstavce prvního obsahuje § 29 ObčZ i odstavec druhý. Ten však doposud nebyl přímo judikatorně v českém prostředí řešen. Právě § 29 odst. 2 ObčZ stanoví, že změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště

³⁰² VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. *Zákony pro lidi – Monitor změn*, 2018. [cit. 9-12-2022], s. 3. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

³⁰³ DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*, s. 342.

o společné dítě pečovat. Problém v případě § 29 odst. 2 ObčZ lze spatřovat především v podmínce rozvést, jinak ke změně pohlaví nemůže dojít. Ostatně tuto podmínku pro provedení chirurgické změny pohlaví stanoví i § 21 odst. 2 písm. b) ZSZSl. Je však skutečně správné, aby změna pohlaví byla podmíněna rozvodem či ukončením registrovaného partnerství, když si to ani jeden z páru nepřeje? Příp. je v souladu s výkladem čl. 10 EÚLP, aby bylo manželství rozvedeno či registrovaného partnerství ukončeno právě změnou pohlaví?

Otázka podmínky rozvodu či ukončení registrovaného partnerství pro provedení chirurgické a následně i úřední změny pohlaví je řešena již mnoho let. Zabýval se jí např. již v roce 2005 i Spolkový ústavní soud Německé spolkové republiky. Ten v podstatě jako první vnitrostátní ústavní soud v prostředí členů Rady Evropy vyslovil, že volit mezi právem na realizaci skutečné genderové identity a právem na manželství není oprávněné a přiměřené ve smyslu sledování legitimního cíle změny pohlaví. Dále Spolkový ústavní soud uvedl, že požadavek povinnosti rozvést je nepřijatelné ultimátum, které extrémně vysokou měrou nepříznivě zasahuje do práv transsexuálů a jedná se tedy o nepřiměřené poškození lidských práv ve smyslu čl. 10 EÚLP. Je tedy nutné, aby zákonodárce vytvořil takovou právní úpravu, která nebude transsexuály nutit k rozvodu v okamžiku, kdy si rozvod nepřeje ani jeden z daného páru. Spolkový ústavní soud pak shrnul, že povinnost rozvodu nepřijatelně omezuje schopnost vdané či ženaté transsexuální osoby plně využít ústavně zaručené právo realizace vlastní genderové identity. Zdůraznil při tom, že transsexualita se týká malého počtu osob, a proto je vhodné legislativně zakotvit výjimku, která dovolí pokračovat v manželství i přes to, že dojde ke změně pohlaví a dané manželství pak nebude tvořit muž a žena, nýbrž dvě osoby stejného pohlaví. Je přitom podmínkou, aby tento svazek tvořily osoby, kdy jedna z osob skutečně podstoupila změnu pohlaví.³⁰⁴ Se stejným závěrem se pak v roce 2009 ztotožnil i tehdejší komisař pro lidská práva Evropy, T. Hammarberg. Ten uvedl, že „*státy by neměly transsexuály nutit rozvázat dosavadní partnerství nebo manželství a mělo by být těmto lidem umožněno v takovém svazku setrvat i po změně pohlaví, pokud k tomu bude oboustranná vůle manželů či partnerů.*“³⁰⁵

³⁰⁴ Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 1BvL 10/05.

³⁰⁵ DOLEŽAL, A.: Komentář k § 29. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*, s. 345.

Jak jasně vyplývá ze znění § 29 odst. 2 ObčZ, tak český zákonodárce se touto cestou nevydal. Je však vhodné, aby byla tato část § 29 odst. 2 ObčZ změněna, neboť nabídne transsexuálům a jejich registrovaným partnerům či manželům větší právní jistotu i co do majetkových poměrů. V případě ČR by pak mohlo dojít ke změně odstavce druhého § 29 ObčZ, kdy by byl zároveň přidán i odstavec třetí. Konkrétně by taková právní úprava mohla vypadat takto:

Znění odstavce druhého: Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho majetkové poměry. Osoba, která žije v manželství nebo registrovaném partnerství má právo spolu se svým manželem nebo partnerem oznámit věcně a místně příslušnému matričnímu úřadu, že si přeje i nadále zůstat v takovém zákonem uznaném svazku, který bude odpovídat zákonné definici soužití osob podle jejich pohlaví. K úpravě majetkových poměrů odpovídající novému způsobu soužití dochází ze zákona, nebude-li předložena veřejná listina svědčící o jiném postoji k jejich majetkovým poměrům.

Znění odstavce třetího: V případě, že nedojde ke shodě obsažené v odstavci 2 věty druhé, manželství nebo registrované partnerství zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobě ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat.

Navrhované znění právní úpravy pak nijak neodporuje současnému právnímu řádu ČR a dostatečně reflektuje závěr, který ve svém doporučujícím stanovisku uvedl již v roce 2009 i T. Hammarberg. Zároveň by tak nedošlo ani k narušení definice institutu manželství ve smyslu ObčZ či definice institutu registrovaného partnerství ve smyslu zákona o RegPar. Je samozřejmé, že tato legislativní změna by jistě znamenala i změnu části II. ObčZ, zákona o RegPar a matričního zákona. Nicméně by se tak došlo k významnému posílení práv transsexuálů v pozitivním slova smyslu. Dále na rozdíl od požadavku změnit znění § 29 odst. 1 ObčZ tak, jak jsou tyto změny rozvedeny výše, lze hovořit o změně, která nijak významně nenaruší právo na soukromí ve smyslu čl. 8 EÚLP a příp. i právo na rodinný život ve smyslu čl. 10 EÚLP. Ano, všichni transsexuálové mohou uzavřít buďto manželství či registrované partnerství po změně jejich pohlaví. Tento postup je však zcela zbytečný a nadměrně administrativně zatěžující,

když by mohla existovat možnost „jednoduchého“ automatického přechodu mezi výše uvedenými instituty.

7.3.1.2 *Tělesná integrita*

Současná právní úprava institutu změny pohlaví ve světle znění rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017 významně zasahuje do lidské integrity. Současné znění právní úpravy institutu změny pohlaví lze tedy chápat jako invazivně a nepřiměřeně zasahující do tělesné integrity transsexuálů. Důvodem je skutečnost, že česká právní úprava jako podmínku pro provedení úřední změny pohlaví vyžaduje chirurgické výkony. Ty ESLP vnímá jako vzdání se výkonu práva na respektování tělesné integrity, které je zaručeno čl. 8 EÚLP a dále jako porušení čl. 3 EÚLP, který pojednává o zákazu mučení a nelidského zacházení.³⁰⁶ Ovšem takové tvrzení ESLP lze hodnotit jako velmi tvrdé.

Tvrdost výše uvedeného postoje ESLP v podstatě popírá etiku prováděných zákroků transsexuálům. Veškeré zákroky jsou prováděny pod plnou anestézií, k nehumánnímu zacházení s lidmi nedochází, a dokonce je transsexuálům poskytována lékařská péče mimo pokoje s jinými pacienty původního či požadovaného pohlaví.³⁰⁷ Tato izolace má původ v tom, aby se transsexuálové nedostávali do nepříjemných situací ve smyslu zásahu do jejich soukromí při prováděné vizitě či při samotném pobytu na nemocničním pokoji. Tento přístup má transsexuály chránit před možným dotazem na samotnou změnu pohlaví ze strany spolubydlících pacientů, což by již mohlo být chápáno jako zásah do soukromí. Navíc jak stanoví § 93 a § 94 ObčZ a § 21 odst. 4 písm. a) k § 34 ZZS není dle právního řádu ČR dovoleno zasahovat do integrity transsexuálů, pokud k tomuto zásahu nedají svobodný informovaný souhlas, a samotný chirurgický zákrok musí být transsexuálnímu pacientovi srozumitelně vysvětlen.³⁰⁸

³⁰⁶ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví*. [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 09-12-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

³⁰⁷ Poznatek vyplývající z osobních rozhovorů s MUDr. Hankou Fifkovou.

³⁰⁸ Ostatně pokud by se zacházelo do výkladu *ad absurdum*, tak chirurgické zákroky vedoucí k následné úřední změně pohlaví nejsou jedinou podmiňující zdravotní službou, která vede k řešení zdravotního stavu. Jedním z takových příkladů může být transplantace vnitřních, životně důležitých orgánů, které pacientovi umožní žít plnohodnotný život. Ostatně žít plnohodnotný život dle svých představ je i cílem změny pohlaví.

Vládní návrh z roku 2018 nijak blíže nerozvádí narušení tělesné integrity ve vztahu k současné právní úpravě změny pohlaví. Argumentuje především porušením čl. 8 EÚLP ve světle rozsudku páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017. Nabízí se tedy otázka, zda vůbec byl proveden rozbor ve smyslu porovnání jiných zdravotních obtíží i zcela jiného charakteru, u nichž je třeba operativního řešení, kdy tyto zdravotní obtíže jsou plně charakteristické pro původní pohlaví transsexuálů. Jelikož žádná konkretizace nebyla uvedena v rozsudku ESLP ze dne 6. 4. 2017 a ani ve vládním návrhu z roku 2018, lze zastávat názor, že otázka narušení tělesné integrity nebyla plně vyhodnocena ve vztahu ke všem potřebám transsexuálů jako celku a nelze tedy tento argument plně využít ani pro odůvodnění změny současného znění § 29 ObčZ.

K podmínce sterilizace, resp. tvrzeného narušení tělesné integrity ve smyslu čl. 8 EÚLP, je zároveň nutné podotknout, že ženy i muži mají často rozdílné zdravotní potíže, což souvisí především s jejich hormonální soustavou.³⁰⁹ Sterilizace transsexuálům, a to především u FtM, mnohé zdravotní potíže ukončí či znemožní jejich možné budoucí projevy. A to ať se jedná o komplikace kvůli menstruaci nebo o případné nechtěné těhotenství. Obě tyto případné zdravotní komplikace úzce souvisí s ženským pohlavím a nejsou tedy u lidí, kteří mají mužské rodné číslo, předpokládány. Obě uvedené zdravotní otázky řeší gynekolog neboli tzv. ženský lékař. Zůstává zde otázka, zda transsexuálové neberou jako zásah do soukromí skutečnost, že pokud nepodstoupí sterilizaci, bude s nimi v některých specifických případech nakládáno jako s osobami jejich původního pohlaví. Zejména pak co do poskytování konkrétních zdravotních služeb a z pohledu pracovního práva. Jsou zkrátka zdravotní komplikace, které se s ohledem na biologii a hormonální skrusturu týkají vždy pouze jednoho pohlaví. Ano, existuje možnost objednání, ale i tak to pro transsexuály znamená, že budou muset podstoupit taková vyšetření, která by díky sterilizaci již absolvovat nemuseli. To se mj. jiné do určité míry týká i transsexuálů MtF.³¹⁰

³⁰⁹ JIRÁSEK, E., J.: Vývoj pohlavních orgánů a somatosexuální poruchy. In: WEISS, P. a kol.: *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 17 a násl.

³¹⁰ V případě chirurgického řešení změny pohlaví v případě MtF je pacientkám ponechávána prostata, neboť by mohlo dojít k horším zdravotním obtížím, než kdyby jim byla odstraněna. Blíže viz JAROLÍM, L.: Chirurgická konverze pohlaví u transsexualit MtF. In: In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*, Vyd. 2. s. 113.

7.3.1.3 Věková hranice

Jak stanoví § 21 odst. 3 ZSZSl, je možné zákroky spojené s chirurgickou změnou pohlaví provést pouze pacientovi, který je starší 18 let. Je tedy jasné, že i úřední změnu pohlaví lze provést pouze těm osobám, které ve smyslu § 30 odst. 1 ObčZ dovršily plné zletilosti. S dovršením zletilosti je mj. spojována možnost předstoupit před odbornou komisi, a pokud ta se vyjádří kladným stanoviskem k žádosti o změnu pohlaví, tak žádající transsexuál může podstoupit chirurgický zákrok, během kterého dojde ke znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů vedoucí k úřední změně pohlaví. Zároveň je nutné zdůraznit, že přiznáním plné svéprávnosti před 18. rokem života není otevřena možnost podstoupit chirurgické zákroky vedoucí k úřední změně pohlaví ve smyslu § 21 a násl. ZSZSl.

Vládní návrh z roku 2018 počítá se snížením věkové hranice potřebné pro změnu pohlaví z 18 na 12 let. Důvodem je skutečnost, že již nebude třeba chirurgických zákroků, ale postačí prohlášení podložené lékařskou zprávou od lékaře z oboru sexuologie, která potvrdí poruchu genderové identity. Dle vládního návrhu je vhodné začít s léčbou pohlavní inkongruence ideálně před začátkem puberty. Proto je „vhodné a účelné, aby osoba (starší 12 let), která mění své biologické pohlaví, mohla co nejdříve změnit své právní pohlaví. Trans osobě se také umožní prožít dospívání s právním uznáním pohlaví, které odpovídá její pohlaví identitě.“³¹¹ Zároveň případná novela ObčZ ve světle rozebíraného vládního návrhu počítá s nutností souhlasu zákonného zástupce při úřední změně pohlaví u nezletilých ve věku od 12 do 15 let. Tato podmínka pak neodporuje ani současnému znění § 32 ObčZ. Důvodová zpráva oprávněně předvídá skutečnost, že „schopnost komplexně posoudit dopady úřední změny pohlaví nelze obecně u osob mladších 15 let předpokládat.“³¹² Nevylučovala by se však možnost, aby byl v odůvodněných případech souhlas zákonných zástupců nahrazen souhlasem soudu. Ostatně i samotná transsexualita u nezletilých má svou vlastní diagnózu v rámci MKN-10. Jedná se konkrétně o diagnózu F64.2 – Porucha pohlavní identity

³¹¹ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn. 2018. [cit. 09-12-2022], s. 27. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

³¹² VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 9-12-2022], s. 27. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

v dětství. Jde tedy o psychiatrickou diagnózu, která se prvně projevuje v raném dětství (a v každém případě před pubertou), charakterizovaná přetrvávající intenzivní nespokojeností s daným pohlavím, současně s přáním být (nebo trváním na tom, že je) opačného pohlaví. Přetrvává zaměštnávání se oblečením a činnostmi opačného pohlaví a odmítáním vlastního. Tato diagnóza vyžaduje hluboké narušení normální sexuální identity; pouhé klukovské chování dívek a dívčí chování chlapců není pro tuto diagnózu dostatečné.

Změnu ObčZ ve vztahu snížení věkové hranice pro případně započetí hormonální a jiné léčby spojené se změnou pohlaví lze vnímat jako přínosnou. I lékaři se shodují na tom, že hormonální léčbu je vhodné zahájit ještě před začátkem puberty, je-li to možné. Dětem s diagnózou transsexuality bude navíc umožněn život v jejich požadované roli již v brzkém věku a nebudou muset potřebná jednání, učení se a přizpůsobení nové pohlavní roli činit až ve věku pozdějším. Navíc se lze domnívat, že podobný postup je přínosný i z pohledu jejich tzv. psychologické pohody. Samy děti si svou případnou odlišnost uvědomují již v průběhu rané fáze dětství a chtějí se zařadit k pohlaví požadovanému, nikoli biologickému.³¹³ Nicméně chirurgické zákroky spojené se změnou pohlaví by měly být prováděny až po dosažení věku 18 let, jak ostatně stanoví i současná právní úprava. Podkladem pro toto tvrzení je především nevratnost takových chirurgických zákroků.

Byť by snížení věkové hranice pro úřední změnu pohlaví mohlo přinést pozitivní dopad, došlo by nejspíše k liberalizaci i úřední změny pohlaví u dospělých transsexuálů. Nejspíše by tak byla přijata definice změny pohlaví ve smyslu rozsudku páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017, neboť transsexuálové starší 18 let by se mohli domáhat ochrany svých práv ve smyslu diskriminace z důvodu věku. Otázka snížení věkové hranice pro změnu pohlaví je tak ještě složitějším právním problémem, než je samotné právní řešení institutu změny pohlaví a jeho případná liberalizace v prostředí českého práva. Ovšem lékařská literatura v plné míře nesouhlasí s tím, aby tzv. chirurgická konverze byla dostupná až od plné zletilosti, kterou český zákonodárce ve smyslu § 30 odst. 1 věta druhá ObčZ stanovil na věk 18 let. Odborná lékařská společnost konkrétně chápe stanovení pevných věkových hranic jako ochranu dětí před zneužíváním. Ovšem v případě adolescentů trpících

³¹³ PROCHÁZKA, I. a WEISS, P.: Pohlavní identita. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*, Vyd. 2., s. 16.

poruchou pohlavní identity lze tyto pevně stanovené hranice chápat jako přitěžující. To odůvodňuje tím, že „*věk, kdy osoba dosáhne psychické a tělesné zralosti, je přitom u každého člověka jiný. Trvat na bezpodmínečném dodržování těchto hranic tak může ve svém důsledku zbrzdit vývoj zralejších pubescentů nebo naopak vést k ukvapeným rozhodnutím ohledně konverze u dosud nezralých osmnáctiletých pacientů.*“³¹⁴

S ohledem na výše uvedenou citaci tak lze konstatovat, že by spíše mělo dojít k regulaci věkové hranice. Jedním z limitů, na které by mohlo případné snížení věkové hranice pro chirurgické řešení změny pohlaví narazit, je mj. nejlepší zájem dítěte. Ten nemá svou pevně stanovenou legální definici a jedná se tak o tzv. neurčitý právní pojem, „*jímž zákonodárce nemůže kazuisticky obsáhnout všechny budoucí skutečnosti, a proto dává prostor růstu a přizpůsobení se neustále se měnícím společenským i kulturním podmínkám bez toho, aby na každou musel jednotlivě reagovat. Jde o legitimní prostředek práva v situacích, kdy detailní úprava není možná.*“³¹⁵ Dále je nutné zdůraznit, že pojem „nejlepší zájem dítěte“ je jedním základních nosných institutů, resp. zásad práva jako takového.³¹⁶ Zcela obecně lze pak institut nejlepšího zájmu dítěte vymezit jako o udržení takové životní úrovně a podmínek, které jsou nezbytné pro jeho zdraví, tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství konkrétního dítěte spolu s rozvojem jeho osobního potenciálu.

V případě chirurgické změny pohlaví by se tak v případě zrušení podmínky věku 18 let nechalo polemizovat právě o tom, zda by tento nezvratný krok byl v plném souladu s nejlepším zájmem dítěte ve smyslu jeho zdraví, tělesného a zejména pak i duševního vývoje. Avšak v současnosti, kdy je ve celospolečenské diskuzi hlavním tématem to, zda je vůbec přípustné požadovat jakýkoli chirurgický zákrok jako podmínku pro úřední změnu pohlaví, by se nejspíše snížení věkové hranice pro možnost podstoupit chirurgickou změnu pohlaví, a následně i úřední změnu pohlaví, nesešlo s pozitivním ohlasem. Proto lze konstatovat, že dokud bude v českém právním řádu zakotvena chirurgická změna pohlaví, příp. dokud bude

³¹⁴ COHEN-KETTENIS, P. T. a PFÄFFLIN, F.: Poruchy pohlavní identity v období dětství a dospívání. In: FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, s. 75 a 76.

³¹⁵ WESTPHALOVÁ, L.: § 866 [Rozhodnutí soudu o rodičovské odpovědnosti a zájmy dítěte]: In: KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 2. vydání*. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře, s. 783.

³¹⁶ Souhlasně viz PSUTKA, J.: *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha: C. H. Beck. Právní praxe. 2021, s. 69.

v globálním kontextu chirurgická změna pohlaví vnímána jako negativní podmínka pro úřední změnu pohlaví, neměl by zákonodárce uvažovat o snížení věkové hranice pro úřední změnu pohlaví z důvodu transsexuality. Mohlo by totiž mj. dojít k pobouření jak zletilých transsexuálů, tak i případnému otevření cesty ke změně současného právního pojetí změny pohlaví v českém právním řádu. A na tento krok, jak i vyplývá z nálezu Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, není současná česká společnost ještě plně připravena. Lze tedy shrnout, že případná úprava institutu změny pohlaví nebude současnou vládou, resp. složením zákonodárského sboru, provedena.

Ke shora uvedenému je nicméně vhodné připomenout, že ne všechny chirurgické zákroky spojené se změnou pohlaví jako takovou podléhají právnímu režimu ZSZS1 a je tedy možné tyto zákroky v odůvodněných případech podstoupit i před dosažením plné zletilosti.³¹⁷ Zároveň je příhodné mj. zdůraznit, že v mnoha případech by ke změně pohlaví nejspíše ani nemohlo dojít ještě před dosažením věku 18 let, jelikož samotná diagnóza transsexualismu je zdoluhavý proces, který může trvat i několik let. Dále pak podstoupení *Real Life Test* je též spojeno s velkou časovou náročností. Případné posunutí věkové hranice pro realizaci úřední změny pohlaví spolu s chirurgickou změnou pohlaví by se tak týkalo velmi omezeného počtu nezletilých fyzických osob v řádu jednotek ročně, ne-li za několik let.

7.3.1.4 Paradox biologického rodiče aneb matka nebo otec?

Dle současného právního pojetí rodičů je zřejmé, že matkou dítěte je dle § 755 ObčZ žena, která dítě porodila a otcem je muž dle v § 776 a násl. ObčZ definovaných podmínek otcovství. Ovšem tyto v podstatě jasné a zřejmé *ex lege* a dle obecně zažitého vnímání dané definice mateřství a otcovství by dle vládního návrhu a rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017 byly významně narušeny. V podstatě by došlo k právnímu paradoxu. Tímto právním paradoxem lze ve smyslu shora uvedeného označit to, že pokud by transsexuál FtM nemusel podstoupit proces sterilizace, mohl by se stát biologickou matkou i ten člověk, který je z hlediska práva, nikoli biologie, mužem.

³¹⁷ Viz blíže podkapitola Chyba! Nenalezen zdroj odkazů. **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů..**

Takové případy nejsou ve světě ojedinělé.³¹⁸ Zajímavé je, že o těchto paradoxech mlčí jak výše uvedené rozhodnutí ESLP, články tlačící na české zákonodárce, tak dokonce i vládní návrh na změnu právní úpravy změny pohlaví z roku 2018.³¹⁹

Jediný, kdo na právní otázky a paradoxy ohledně rodičovství a nepodstoupení chirurgické změny pohlaví narazil, byl soudce Ranzioni ve svém rozdílném stanovisku.³²⁰ V podstatě i postavení transsexuálního muže jako matky v právním slova smyslu a postavení transsexuální ženy jako otce zcela nabourává medicínou definici transsexualismu, resp. i důvod, pro který je změna pohlaví jako taková postupována. Navíc nepodstoupení sterilizace ve smyslu jedné z podmínek pro úřední změnu pohlaví ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZS a § 29 ObčZ neznamena automatickou záruku počít dítě. Neplodnost nezapříčiněná lékařským zákrokem totiž může být dána jak ze strany transsexuálů, tak i ze strany jejich partnerů. Paradox biologického rodiče by se tedy s ohledem na výše uvedené mohl týkat jak transsexuálů FtM, tak i transsexuálů MtF. Jak tedy stanoví § 755 ObčZ, je matkou dítěte žena, která jej porodila. ObčZ tedy nepočítá se situací, kdy by se matkou dítěte stal muž. Ostatně zákonodárci nelze toto „opomenutí“ vyčítat, neboť se s takovou situací při vytváření ObčZ nepočítalo, a v podstatě ani nepočítá ve smyslu definice transsexuality dle MKN-10. Dále ObčZ v případě otcovství uvádí, že otcem dítěte je muž. Pouze v případě, kdy je podle první domněnky otcovství otcem dítěte manžel matky, by ke změně textu § 776 a násl. ObčZ dojít nemuselo. Tato domněnka však bude trvat pouze do chvíle, než dojde k případnému prolomení zákonné definice manželství obsažené v § 656 odst. 1 ObčZ, tedy že by manželství vznikalo mezi dvěma osobami stejného pohlaví. I v případě otcovství by tedy mohlo dojít k právnímu paradoxu, kdy by biologickým otcem byla žena. Na tyto paradoxy není prozatím ObčZ připraven. Stejně tak s těmito právními paradoxy nepočítá ani matriční zákon. Existuje jednoduchá možnost, kdy by pojem „žena“ či „muž“ byly nahrazeny například pojmem „člověk“. Největším právním paradoxem by pak byla situace, kdy by „matkou“ dítěte byl transsexuální muž, tedy transsexuál FtM, a „otcem“ dítěte transsexuální žena, tedy transsexuál MtF.

³¹⁸ Příkladem může být článek ŠTŮSEK, M. *Těhotný muž porodil druhé dítě. Je to syn* [online]. Aktuálně.cz, 2009. [cit. 17-12-2022]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/tehotny-muz-porodil-druhe-dite-je-to-syn/r~i:article:639585/>.

³¹⁹ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 9-12-2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

³²⁰ Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozdílné stanovisko soudce Ranzioniho.

Lze dokonce předpokládat, že v případě vzniku výše uvedených právních, ale i sociálních paradoxů týkajících se mateřství a otcovství dojde ke stížnostem především u ÚS ČR ve smyslu porušení práva na rodinný život a práva na rodičovství dle čl. 10 odst. 2 a čl. 32 Listiny. Je však otázkou, kdy k této situaci dojde, neboť k listopadu 2023 tato problematika u ÚS ČR doposud nebyla řešena.

7.3.1.5 Ustanovení § 3020a ObčZ jako řešení právního paradoxu?

Problematika nastíněná v podkapitole *Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.* **REF_Ref122185531 |h |* MERGEFORMAT Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.** by dle vládního návrhu nového znění právní úpravy změny pohlaví měla jednoduché řešení. Vládní návrh hovoří o novém ustanovení § 3020a ObčZ. Toto ustanovení by mělo následující znění: „Nelze-li případ člověka, jehož pohlaví bylo změněno, posoudit podle výslovného ustanovení právního předpisu, posoudí se podle ustanovení, které by se použilo před změnou pohlaví.“³²¹

Jak přímo uvádí vlády návrh z roku 2018, tak současná právní úprava je založena na tradičním pojetí mateřství a otcovství a neobsahuje ani např. možnost popření otcovství nebo jeho přiznání po ženu, která je transsexuálem MtF, ale ještě před změnou pohlaví počala dítě. To vládní návrh vnímá jako nespravedlivé jak vůči transsexuálovi, tak i vůči takto narozenému dítěti. Zároveň však vládní návrh pojednává i o možném těhotenství muže, transsexuála FtM, který otěhotněl již po změně pohlaví, a na kterého by se tak měla vztahovat i ochrana v rámci ZPr, a to včetně právní úpravy nároku na peněžitou pomoc v mateřství.³²²

Ve vztahu k shora uvedenému je zajímavé, že vládní návrh z roku 2018 počítá také s možností, že by transsexuál FtM mohl naplnit skutkovou podstatu trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, který jako trestný čin stanoví § 142 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Byť se může zdát, že budoucí § 3020a ObčZ počítá s případnými paradoxy, které byly

³²¹ Znění návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ve vztahu ke změně právní úpravy změny pohlaví (součástí Důvodové zprávy ke změně právní úpravy změny pohlaví) [online]. 2018. [cit. 9-12-2022], s. 28. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

³²² VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví.* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 09-12-2022], s. 28. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

nastíněny v podkapitole *Chyba! Nenalezen zdroj odkazů. Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.*, tak tomu tak skutečně není. Uvedené ustanovení totiž nepočítá s úpravou definic pojmů obsažených v ObčZ a neřeší tak komplexně případné paradoxy vzniklé nejenom v občanském právu, ale také při správním řízení, ve kterém je vyhotovován rodný list. Neurčuje totiž, že by byl případně muž, tedy transsexuál FtM, zapsán jako biologická matka a žena, tedy transsexuál MtF, jako biologický otec. Dále není ani řešena situace, kdy by mohl konkrétní transsexuál takové jednání považovat za diskriminační.

Dále nelze přehlédnout samotnou nejednoznačnost § 3020a ObčZ. ObčZ je co do svého významu velmi důležitým právním předpisem v právním řádu ČR, který by měl co do své povahy předcházet podobným neurčitě znějícím ustanovením. Adresát právní normy není schopen z takového zákonného znění pochopit, na jaké právní vztahy dané ustanovení skutečně dopadá, příp. na které nikoli. Ostatně ani sama důvodová zpráva neposkytuje podrobné vysvětlení na konkrétních příkladech. Samozřejmě nelze popírat potřebnost takového ustanovení v ObčZ, pokud by došlo k navrhované změně znění § 29 odst. 1 ObčZ. Při vyhotovování obdobného paragrafu je však třeba dbát na preciznost a dostatečné vysvětlení ze strany zákonodárce. Proto je přímo nutné znění tohoto ustanovení uvést do formy pro adresáta srozumitelnější a určitější. Tyto podmínky je nutné naplnit i z toho důvodu, že navrhované připravované ustanovení § 3020a ObčZ obsahuje retroaktivní prvky.

7.3.2 Předpokládané změny v ostatních právních předpisech

Současné pojetí binárního pohlaví ve smyslu rozdělování lidí na muže a ženy nezasahuje pouze do soukromoprávních otázek. Stejně tak postupy vedoucí ke změně pohlaví nejsou pouze soukromoprávním institutem. Příklady právních předpisu z veřejného práva jsou matriční zákon, ZSZSl a ZVZP.

7.3.2.1 Matriční zákon

Navrhované nové znění ustanovení § 29 ObčZ má stanovit, že „*pohlaví lze změnit osobním prohlášením, z čehož vyplývá, že dnem změny pohlaví je den prohlášení.*“³²³ Tato skutečnost bude mít dopad i na dosud transsexuály

³²³ VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví* [online]. Zákony pro lidi – Monitor změn, 2018. [cit. 09-12-2022], s. 29. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/>

uplatňované právo změnit si původní jméno a příjmení na neutrální tvar tehdy, kdy u nich započne léčba transsexualismu. Z textu vládního návrhu z roku 2018 totiž vyplývá, že díky zjednodušení celého medicínského procesu bude právní úprava doposud obsažená v § 72 odst. 5 matričního zákona zcela nadbytečná. Neutrální jméno je totiž úzce spjato se současnými medicínskými postupy předcházejícími samotnému chirurgickému řešení transsexuality, a bylo by tak zcela nelogické, aby český právní řád upravoval neutrální jméno a příjmení, pokud bude vládní návrh právní úpravy institutu změny pohlaví přijat v nepozměněném znění.

Důvodem, proč se prohlášení činí před matričním úřadem, je podstata změny pohlaví, kterou je dosažení změny evidovaného údaje v podobě jména, příjmení, pohlaví a rodného čísla. To ovšem dokládá i samotný historický vývoj judikatury ESLP.³²⁴ Jediným okamžikem, kdy nebude postrádat ustanovení § 72 odst. 5 matričního zákona smysl, je, že zákonodárce zakotví obligatorní povinnost *Real Life Test* například po vzoru Německa či po vzoru Spojeného království dle podmínek zákona č. 7. To by tedy znamenalo, že transsexuál by musel nejdříve v požadované roli žít po příslušným zákonem stanovenou dobu, aby mu následně na základě jeho prohlášení, které bude podloženo zprávou od ošetřujícího sexuologa, mohlo být pohlaví změněno. S tím by pak souvisela i změna jména a příjmení na požadovaný tvar.

7.3.2.2 Zákon o specifických zdravotních službách

ZSZSl v současnosti upravuje chirurgickou změnu pohlaví, tedy poskytnutí takových zdravotních služeb, které mají za následek úřední změnu pohlaví. Ve smyslu § 21 odst. 1 věty první ZSZSl jsou tyto zdravotní služby definovány jako zdravotnické výkony, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Avšak podmínka tzv. sterilizace by měla být dle znění vládního návrhu novelizace institutu změny pohlaví z roku 2018 překonána. Chirurgická změna pohlaví by však nemusela být z českého právního řádu zcela odstraněna. Pouze by se z ní stala taková fáze změny

file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf.

³²⁴ Vývoj judikatury ESLP v přehledném znění obsahuje například článek: DOLEŽAL, T.: Judikatura Evropského osudu pro lidská práva v oblasti problematiky "translidí". In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1 [online]. 2013, ročník 3., [cit. 30-08-2023], s. 39 – 47. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>.

pohlaví, která by již mohla být realizována až po samotné úřední změně pohlaví. Nikoli před ní, jako je tomu v současnosti. Došlo by tedy k takové úpravě příslušných ustanovení ZSZSl, ze kterých by vyplývala dobrovolnost podstoupení takového zákroku. Rovněž by nejspíše došlo ke zrušení podmínky předstoupení před odbornou komisí.

S ohledem na prováděné zákroky lze předpokládat, že dojde k takové právní úpravě, která bude například stanovovat etickou komisí, která pouze transsexuálům vysvětlí případné pozitivní i negativní dopady příslušných chirurgických zákroků, které budou prováděny na základě nového znění § 21 a násl. ZSZSl. Vysvětlení negativních i pozitivních dopadů lékařských zákroků je odbornou komisí poskytováno i v současnosti. Nicméně vládní návrh z roku 2018 k provedení popisovaných legislativních změn bohužel o tomto kroku mlčí. I proto lze tvrdit, že nejenom ESLP, ale také český vládní návrh opomíná odbornou lékařskou společnost. V celém vládním návrhu z roku 2018 zcela chybí vyjádření předních českých sexuologů, psychiatrů a psychologů, kteří se oblastí změny pohlaví zabývají. Přitom otázka změny pohlaví je především otázkou medicínskou, kde právo *stricto sensu* funguje jako sekundární element.

Ovšem bez reflexe samotného rozsudku páté sekce ESLP ze dne 6. 4. 2017 by mohlo dojít ke změně současného znění ZSZSl ve vztahu k institutu změny pohlaví. Tato změna by vypadala tak, že chirurgické zákroky, které jsou dnes obsaženy v Doporučeném postupu, by byly součástí ZSZSl jako příloha k tomuto zákonu. Tento krok by byl vhodný z důvodu větší právní jistoty transsexuálů.

7.3.2.3 Úvahy nad možnými komplikacemi v rámci veřejného zdravotního pojištění

Jak bylo zmíněno již výše, tak stejně jako jiné soukromoprávní instituty zasahuje i do veřejného práva. Mimo problematiku spojenou se změnou pohlaví ve smyslu ZSZSl, ZOE či matričního zákona je třeba zmínit i problematiku veřejného zdravotního pojištění. Jak je již obecně známo, tak i změna pohlaví je takovou zdravotní službou, která je částečně hrazena z prostředků veřejného zdravotního pojištění dle podmínek stanovených ZVZP. Základní pramenem pro úhradu zdravotních služeb z prostředků veřejného zdravotního pojištění je § 13 ZVZP. To stanoví, že se ze zdravotního pojištění hradí zdravotní služby poskytnuté pojištěnci s cílem zlepšit nebo zachovat jeho zdravotní stav nebo zmírnit jeho

utrpení, pokud odpovídají zdravotnímu stavu pojištěnce a účelu, jehož má být jejich poskytnutím dosaženo, a jsou pro pojištěnce přiměřeně bezpečné, jsou v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy, existují důkazy o jejich účinnosti vzhledem k účelu jejich poskytování.

V současnosti je úřední změna pohlaví podmíněna chirurgickou změnou pohlaví, která té úřední předchází. Jelikož se jedná o jednu z *ex lege* stanovených podmínek, bylo by zcela mimo účel čl. 31 Listiny, aby tato zdravotní služba nebyla zdravotní službou ze zdravotního pojištění plně hrazenou. Ovšem otázkou zůstává, zda by chirurgické zákroky spojené se změnou pohlaví byly plně, či alespoň částečně ze zdravotního pojištění hrazeny, i kdyby se ČR přiklonila k liberální právní úpravě institutu změny pohlaví tak, jak ji definoval ESLP ve svém rozsudku ze dne 6. 4. 2017. Mohly by sice existovat argumenty, že by i nadále měly být hrazeny alespoň zákroky ve smyslu v současnosti účinného znění § 21 odst. 1 ZSZSl, a to s odkazem na § 13 odst. 1 věta první ZVZP. Ovšem nabízí se otázka, zda by tento argument byl dostatečně obhajitelný, pokud by i mezi odbornou lékařskou společností panovala jednomyslnost o tom, že chirurgické zákroky nejsou hlavní potřebou transsexuálů pro zlepšení jejich života v požadované roli a že tyto zákroky skutečně potřebují. Pokud by tedy v budoucnosti došlo k tomu, že by jako podmínka pro úřední změnu pohlaví odpadly chirurgické zákroky ve smyslu § 21 odst. 1 ZSZSl, bylo by třeba se předem vypořádat i s otázkou případné úhrady zdravotních služeb souvisejících s chirurgickou změnou pohlaví. V případě, že by tomu tak nebylo, mohla by se i většina transsexuálů dostat do nepříjemné ekonomické situace, neboť jejich forma onemocnění by neodpovídala novému pojetí transsexuality.

Nejspíše by v tomto případě nebylo možné užít ani § 16 ZVZP, který pojednává o mimořádných úhradách z prostředků veřejného zdravotního pojištění. Otázkou by totiž zůstávalo, zda by v těchto případech byly kumulativně naplněny všechny podmínky mimořádné úhrady, kterými jsou:

- a) požadovaná zdravotní služba musí být z prostředků veřejného zdravotního pojištění jinak nehrazená,
- b) poskytnutí takových zdravotních služeb je jedinou možností z hlediska zdravotního stavu daného pojištěnce a
- c) musí se jednat o výjimečný případ.

Jednotlivé podmínky, které jsou obsaženy v § 16 odst. 1 ZVZP, jsou charakterizovány jako neurčité právní pojmy. Nedefinuje je žádný právní předpis a ani ustálená judikatura nedává jejich přesné vymezení. Je tedy otázkou, zda by v případech transsexuality došlo ke kumulativnímu naplnění vše *ex lege* stanovených podmínek.

Byť by v tomto případě nedošlo k výslovné změně právního předpisu, je třeba k těmto veřejnoprávním otázkám spojených se změnou pohlaví přihlížet, neboť mají velmi úzký vztah. Zároveň by bylo nutné v tomto ohledu přihlížet i k judikatuře ESLP. Z rozsudku ESLP ve věci Naumenko proti Ukrajině ze dne 10. 2. 2004, stížnost č. 42023/98 jasně vyplývá, že i transsexualismus je lékařskou diagnózou a provedení operace u transsexuálního pacienta je tak nezbytné pro zachování jeho psychické integrity. Jak tedy vyplývá z uvedeného rozsudku ESLP, nelze v případě transsexuality zcela pominout i potřebu chirurgického řešení změny pohlaví. I proto by i nadále měla zůstat plná úhrada z prostředků veřejného zdravotního pojištění takových chirurgických zákroků, které lze v současnosti podřadit pod § 21 odst. 1 ZSZSl.

7.4 Částečná liberalizace právní úpravy změny pohlaví aneb je tento postup vhodný v podmínkách ČR?

Jak již bylo uvedeno mnohokrát v předchozích kapitolách, tak změna pohlaví člověka v ČR nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce pohlavních orgánů. Tak souhlasně stanoví § 29 odst. 1 věta první ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl. Ve smyslu rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze dne 6. 4. 2017 se jedná o konzervativní právní úpravu institutu změny pohlaví, který neodpovídá současným moderním trendům států Rady Evropy a dalších demokraticky založených států. Jak tedy vyplývá z předchozí věty, tak mnoho států Rady Evropy v současnosti přikročilo k nejliberálnějšímu pojetí změny pohlaví, tedy že nejsou vyžadovány žádné chirurgické zákroky, které by byly *ex lege* danou podmínkou pro úřední změnu pohlaví. Mezi státy, jenž k liberálnějšímu pojetí změny pohlaví přistoupily, se řadí Francie, Belgie, Švédsko, Španělsko, Německo či Spojené Království.³²⁵

³²⁵ Autorka komentáře k § 29, E. Dobrovolná, nesprávně uvedla, že chirurgickou změnu pohlaví vyžaduje i Francie. Ovšem Francie již v roce 2016 novelizovala svůj občanský zákoník (Code Civil) do takového znění, že změnu pohlaví nelze podmiňovat léčbou, chirurgickým zákrokem ani sterilizací. Srov. DOBROVOLNÁ, E.: § 29 [Změna pohlaví]. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský*

Ovšem je na tento krok připravena i ČR? A neexistuje i jiné řešení, které by pomohlo transsexuálům, příp. trans osobám a zároveň by nedošlo k plné liberalizaci institutu změny pohlaví? Zodpovězení těchto *de lege ferenda* tezí bude předmětem zkoumání této podkapitoly. Jejím hlavním cílem je nalezení příznivého řešení, které napomůže alespoň k částečnému vyřešení otázky liberalizace institutu změny pohlaví v českém právním řádu.

7.4.1 Zhodnocení částečné liberalizace institutu změny pohlaví ve světle judikatury ÚS ČR

Jak vyplývá z komentářové literatury, tak právní pohlaví je vnímáno striktně jako binární – muž a žena – „a určované na základě lékařských (tedy „objektivních“) kritérií, na jejichž hodnocení se shodnou prakticky všichni vnější pozorovatelé; zároveň reflektuje složitost a nejednoznačnost biologické koncepce pohlaví tím, že připouští změnu pohlaví.“³²⁶ Stejný názor pak zastává i NSS ČR, který ale zároveň nepopírá fakt, že toto pojetí se může s vývojem společnosti změnit.³²⁷ Zároveň však NSS ČR zdůraznil, že liberální pojetí institutu změny pohlaví se v ČR neprosadilo nejspíše proto, že je v rozporu s představami české společnosti o tom, co to pohlaví je a jaký má být jeho společenský význam. Představa české společnosti o pohlaví je tedy dle NSS ČR v současnosti založena na silné binaritě, a to s odkazem na biologickou „danost“ pohlaví. Tato představa společnosti je založena na tradicích a každodenních zkušenostech, díky nimž je vytvořena sociální konstrukce rysů dané společnosti. Ovšem to neznamená, že by lidé na základě vědeckého poznání neakceptovali transsexuály, nicméně společnost je ochotna připustit „přeskok“ z jednoho pohlaví do druhého, neboť „odklon od přísně binárního sociálního pohlaví odvozeného od pohlaví biologického je nežádoucí, vymykající se ‚zdravému rozumu‘ a rozbíjející základní stavební kameny společenského řádu.“³²⁸ Zároveň však NSS ČR zdůraznil, že společnost jako celek, nikoli pouze česká společnost, přešla od pojetí objektivního k pojetí převážně subjektivnímu i v jiných oblastech a kritériích rozlišování lidí. Příkladem může být

zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 191 a Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, rozsudek ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13 [online]. 2017. [cit. 13-11-2022], s. 1. Dostupné z: [http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/C5F5D6C2BBD22D4AC12581E900388BCF/\\$file/A.%20P.%20Garcon%20a%20Nicot%20proti%20Francii_annotace.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/C5F5D6C2BBD22D4AC12581E900388BCF/$file/A.%20P.%20Garcon%20a%20Nicot%20proti%20Francii_annotace.pdf?open&).

³²⁶ ČUHELOVÁ, K.: § 29 [Změna pohlaví]. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 85.*

³²⁷ Rozsudek NSS ČR, ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018, bod 60, 80 – 82.

³²⁸ *Ibidem*, bod 80.

rozlišování dle národnosti i rasy. Zákaz rozlišování z těchto důvodů se v moderní době silně prosadit a je nejspíše i odrazem společenského mínění. Není tedy vyloučeno ani to, aby se podobné pojetí nakonec neprosadilo i co do rozlišování ve smyslu pohlaví. Ovšem v ČR se k pohlaví a jeho chápání ve smyslu binárního pojetí i doposud přistupuje striktně dle objektivních hledisek, tj. dle sekundárních znaků, jako je tomu např. u věku. K tomuto srovnání NSS ČR uvedl, že „na současném Západě by bylo pravděpodobně obecně považováno za podivné, pokud by někdo chtěl, aby jeho věk byl ve veřejnoprávních evidencích uváděn podle toho, jak starý se subjektivně cítí. Věk je aspoň doposud počítán přísně objektivně, pokud možno na základě údajů nezávislého třetího pozorovatele.“³²⁹ Byť se srovnání věku, resp. datum narození a pohlaví může zdát jako zcela nesouvisející, není tomu tak. Oba tyto údaje mohou ostatně vést ke zjištění konkrétního člověka a oba údaje jsou relativně neměnné, jelikož i datum narození může být určeno dodatečně na jiné datum. To ostatně souvisí s tím, že mají převažujícím způsobem objektivní povahu.³³⁰ Zároveň však posun k subjektivnímu pojetí pohlaví je patrnější a silnější než u věku.³³¹

Byť se pojetí NSS ČR může zdát jako příliš filozofické, tak se jedná o jediné judikatorně rozvedené pojetí pohlaví v ČR. ÚS ČR se sice se svým nálezu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20 k objektivnímu vnímání pohlaví českou společností přiklonil též a potvrdil tak správnost pojetí objektivního pohlaví v ČR tak, jak jej NSS ČR definoval. Neposkytl však již žádné bližší a další rozvedení tohoto pojetí. ÚS ČR pouze uvedl, že pohlaví není nijak legálně definovaným institutem, neboť to, že existují dvě pohlaví, tedy mužské a ženské, již plyne ze samotného slova pohlaví tak, jak je mu běžně v českém jazyce rozuměno.³³² Dále ÚS ČR zdůraznil, že existenci pohlaví v binárním slova smyslu chápe i ústavní pořádek a mezinárodní smlouvy o lidských právech. Stejně tak s binárním pojetí pohlaví pracuje i podústavní právo.³³³ Mj. ÚS ČR zmínil, že rozdíl mezi ženami a muži je v ČR každodenně činěn v rámci ryze soukromoprávních aktivit; může jít o sportovní soutěže, v nichž jsou ženské kategorie, toalety jsou zpravidla rozděleny na pánské a dámské a v neposlední řadě i železniční dopravci umožňují ženám využít striktně

³²⁹ Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, č. j. 2 As 199/2018-37, bod 86.

³³⁰ Souhlasně viz Ibidem, bod 85.

³³¹ Ibidem, bod 88.

³³² Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 39.

³³³ Ibidem, bod 40 a 41.

dámský oddíl pro přepravu ve vlacích vyšší kategorie.³³⁴ ÚS ČR tedy vnímá uznání existence žen a mužů za ústavně konformní, neboť je k mužům a ženám je třeba v určitých a nutných případech třeba přistupovat odlišně, pokud je tento odlišný přístup založen na objektivních a rozumných důvodech a hlediscích.³³⁵

NSS ČR ani ÚS ČR tak neshledává liberalizaci institutu změny pohlaví v současné době jako rozumné východisko pro českou společnost. Lze tedy uzavřít, že české soudy, a to i ÚS ČR, nejsou v nejbližší budoucnosti nakloněni odstraňování bipolarity pohlaví tak, jak je doposud známa. Zároveň je však nutné zdůraznit, že v případě ÚS ČR se jednalo o nález kvalifikované menšiny. Nejedná se tak o jednomyslný názor celého Pléna ÚS ČR, což je pro tuto problematiku stěžejní a lze tak předjímat, že i v blízké budoucnosti může dojít k významnému posunu či změně ve smyslu vnímání bipolarity pohlaví či ve smyslu vnímání subjektivního pohlaví z pohledu ÚS ČR. Ovšem současný názor české justice je takový, že ke změnám ve smyslu právní úpravy institutu změny pohlaví dojít nemá, neboť by šlo o odraz určitého trendu, nikoli o odraz české společnosti jako takové. Proto lze uzavřít, že liberalizace institutu změny pohlaví z pohledu českého soudnictví není v současné době možná.

7.4.2 Odstranění bipolarity jako jedna z možností liberalizace právní úpravy institutu změny pohlaví?

Pohlaví a jeho změna je v současné české společnosti založeno na binárnosti pohlaví, tedy že existuje mužské a ženské. NSS ČR však připustil, že pohlaví nelze vnímat zcela binárně, a to i z biologického hlediska.³³⁶ Avšak např. pracovněprávní předpisy rozlišují pohlaví binárně, tedy zda se jedná o zaměstnance ženského či mužského pohlaví. Binární dělení pohlaví má tedy velký význam i co do ochrany práv zaměstnanců. Ostatně přímo čl. 29 odst.1 Listiny stanoví, že ženy mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky. Tato ochrana souvisí právě s tím, že ženy mohou otěhotnět, být na mateřské dovolené a potřebují tedy zvýšenou ochranu před např. propouštěním nebo nadměrně zatěžující prací, která by mohla jejich těhotenství či množnost otěhotnět ohrozit.³³⁷

³³⁴ Ibidem, bod 42.

³³⁵ Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 43.

³³⁶ Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, č. j. 2 As 199/2018-37, bod 56 a 58.

³³⁷ Souhlasně viz RIGEL, F.: Čl. 29 [Ochrana žen, mladistvých a zdravotně postižených v pracovněprávních vztazích]. In: HUSSEINI, F. a kol.: *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony, s. 823–824.

Jak tedy vyplývá z výše uvedeného, bipolaritu pohlaví nelze zcela z českého právního řádu odstranit. I kdyby existovala možnost tzv. třetího pohlaví, která je např. zakotvena v právním řádu Spolkové republiky Německo,³³⁸ nedošlo by k vyřešení současné situace. Je totiž logické, že pokud nedojde ke zcela jasnému odlišení transsexuality a jiných poruch tohoto psychiatricko-sexuálního charakteru, nebude možné současnou českou právní úpravu změnit. Avšak jsou to především lékaři, které je třeba v těchto otázkách vyslechnout a na základě jejich poznatků postupovat i v právním směru. Dále je třeba brát také v úvahu argumentaci NSS ČR v jeho rozsudku ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018-37 a Pl. ÚS ČR v jeho nálezu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20. Konkrétně dle ÚS ČR není možnost třetího pohlaví v českých podmínkách možná, neboť celý systém ČR, a to včetně právního řádu, je postaven právě na bipolaritě pohlaví.

Pokud by však skutečně k odstranění bipolarity došlo, bylo by třeba změnit nejenom znění § 29 ObčZ, nýbrž i celý právní řád jako takový. Na mnoha místech ObčZ, ale i v dalších právních předpisech, se objevuje slovo „muž“ či slovo „žena“. Případným zavedením třetího, či tzv. neutrálního pohlaví, by došlo k potřebě přepracovat celý právní řád ČR, a to včetně práva ústavního. Takto rozsáhlé práce by však nejspíše žádný zákonodárce nepodstoupil do doby, než by se jednalo o takovou smluvní povinnost, jejímž nesplněním by ČR hrozily velmi vysoké sankce. Lze proto uzavřít, že pro odstranění bipolarity v českém právním řádu není v současné době prostor, a to jak ve smyslu názoru společnosti ČR, tak i ve smyslu názoru nejvyššího orgánu ochrany ústavnosti, kterým je ÚS ČR.

7.4.3 Závěrem k podkapitole 7.4 Částečná liberalizace právní úpravy změny pohlaví aneb je tento postup vhodný v podmínkách ČR?

Na začátku této podkapitoly byly položeny 2 výzkumné otázky, které jsou v podstatě stěžejní i pro budoucí směřování ČR ve vztahu k institutu změny pohlaví. Z judikatury, resp. z přesvědčení soudů, jednoznačně vyplývá, že současná česká společnost není doposud připravena na liberalizaci institutu změny pohlaví ve smyslu rozsudku páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii ze

³³⁸ DOLEŽAL, A: Komentář k § 29. In: MELZER, F. a kol. *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*, s. 342.

dne 6. 4. 2017. Ovšem určité řešení ve smyslu částečné liberalizace institutu změny pohlaví by mohlo existovat i v současné konzervativní české společnosti. Toto řešení ve svém odlišném stanovisku nastínila K. Šimáčková. Dle jejího přesvědčení současná právní úprava institutu změny pohlaví brání zohlednit situace, kdy chirurgické zákroky nemohou podstoupit ti, kteří sice trpí pohlavní inkongruencí, ale pro provedení těchto zdravotních služeb jsou u nich dány zdravotní kontraindikace. Dále by měla určitá liberalizace existovat pro ty, kteří jsou již neplodní z jiných důvodů.³³⁹ Byť celkově nelze s odlišným stanoviskem K. Šimáčkové i přes mnohé pojmové nesrovnalosti souhlasit,³⁴⁰ tak v tomto konkrétním bodě s ní souhlasit lze. Jak totiž vyplývá z § 2 odst. 4 písm. a) bodu 2. ZZS, má poskytováním zdravotních služeb ve smyslu zdravotní péče docházet ke zlepšování zdravotního stavu daného pacienta. Navíc všechny zdravotní služby musí být poskytovány ve smyslu *lege artis*. S ohledem na obecné podmínky poskytování zdravotních služeb tak, jak je zakotvuje český právní řád v návaznosti na čl. 31 Listiny, je tedy zřejmé, že určitá liberalizace § 29 odst. 1 věta první ObčZ a § 21 odst. 1 ZSZSl by zakotvena být měla.

ČR by se tedy měla vydat cestou částečné liberalizace v tom slova smyslu, aby umožnila změnu pohlaví i těm transsexuálům, kteří z objektivních důvodů nemohou podstoupit chirurgické zákroky, které jsou *ex lege* stanoveny jako podmínka pro úřední změnu pohlaví. Tato změna by sice znamenala podstatnou změnu § 29 ObčZ, nicméně současně znění právní úpravy změny pohlaví neumožňuje výše uvedeným transsexuálům dokončit svou změnu pohlaví a tito lidé pak musí žít po celý život v tzv. přechodné fázi. Mohou sice mít neutrální jméno a příjmení, nicméně jejich pohlaví je stále stejné. Dostávají se tak mnohdy i do nepříjemných situací, které mají vliv i na jejich psychické zdraví. Je tedy vhodné zpřístupnit úřední změnu pohlaví i těmto lidem a dopomoci jim tak dosáhnout cíle, tedy úřední změny pohlaví. Ostatně v takových případech je liberalizace institutu změny pohlaví odůvodnitelná i v současné české společnosti.³⁴¹ I tak by však bylo třeba vyhodnotit jejich možný zásah do práva na soukromí, kdyby se např. u těchto lidí řešilo nechtěné těhotenství či jiné obdobné zdravotní obtíže spojené s původním pohlavím. Pak se nabízí takové řešení, aby úřední změnu pohlaví i bez narušení současného vnímání české společnosti, podstoupili pouze ti, kteří mohou prokázat

³³⁹ Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, bod 59.

³⁴⁰ Blíže viz podkapitola 4.4 **Shrnutí k české judikatuře**.

³⁴¹ Souhlasně viz podkapitola 4.2.4.3 **Odlišné stanovisko dalších 6 soudců Pléna**.

svou neplodnost. To by však i nadále ubíralo možnost podstoupit změnu pohlaví těm, kteří je dle současného znění právní úpravy nemohou podstoupit pro své zdravotní obtíže. Zde by se pak jako řešení mohlo nabízet odstěhování do toho státu EU, který změnu pohlaví ve svém právním řádu uznává i pouze na základě tzv. prohlášení s tím, že dané osobě byl skutečně transsexualismus určen na základě řady lékařských vyšetření a daná osoba prokázala schopnost žít v roli požadovaného pohlaví. Příkladem takového členského státu EU je Německá spolková republika nebo Francouzská republika.

Závěrem lze dodat, že výše uvedený návrh není součástí žádného právního řádu. Jednalo by se tedy o české *novum*, které by však dokázalo vyřešit doposud neřešitelnou situaci nejspíše jednotek transsexuálů. Nelze zároveň vyloučit, že by se někteří jedinci pokoušeli o zneužití tohoto institutu. Avšak zakotvení jednoznačné právní úpravy a případná odpovědnost daného odborného lékaře by měla fungovat jako dostatečná prevence před takovýmto zneužíváním takto nastavené liberalizace institutu změny pohlaví v českých podmínkách. Ve státech s liberální právní úpravou institutu změny pohlaví se však doposud tohoto cíle ochránit tento institut před jeho zneužitím nedosáhlo.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zmapovat právní řád ČR tak, aby mohl být poskytnut jeden ucelený zdroj informací týkající se změny pohlaví zejména ve smyslu občanského práva. Ovšem spolu s tím nešlo opomenout ani veřejnoprávní přesah a význam tohoto soukromoprávního institutu, neboť právě veřejné právo nechalo v prostředí českého práva vzniknout institutu změny pohlaví, a to právě prostřednictvím § 27a ZPZL. Zároveň bylo nutné zmapovat a systematicky seřadit judikaturu týkající se institutu změny pohlaví, neboť tato až na výjimky, nebyla nikde přímo uvedena či sepsána do konkrétní sbírky rozhodnutí či do komentářové judikatury.³⁴² Díky ucelení jak legálního, tak i judikatorního vývoje institutu změny pohlavní pak mohla být provedena i hlubší komparace mezi vybranými státy Rady Evropy, kritika právních mezer včetně navržení jejich nápravy a dále hlubší *de lege ferenda* úvahy spolu se závěry, díky nimž lze i zodpovědět otázky, které byly v úvodu této rigorózní práce položeny jako hlavní výzkumné otázky celé práce:

a) Měl by český zákonodárce přistoupit na úřední změnu pohlaví bez podmínky podstoupit chirurgickou změnu pohlaví?

Jak vyplynulo z jednotlivých podkapitol, tak vyškrtnutí chirurgické změny pohlaví jako podmínka pro úřední změnu pohlaví je liberálním řešením právní úpravy institutu změny pohlaví, které však nenabízí plné řešení všech možných nastalých právních úskalí. Úplná liberalizace institutu změny pohlaví tak není ideálním řešením ani v těch státech, kde již tato právní úprava byla přijata. Navíc NSS ČR a ÚS ČR jasně prohlásily, že česká společnost jako celek není v tomto směru ještě toliko liberální, aby mohla takovou změnu právní úpravy a celospolečenského uspořádání bez problému přijmout. Odpovědí na položenou otázkou tedy je, že přistoupení k úřední změně pohlaví bez chirurgické změny pohlaví ze strany zákonodárce není v českých podmínkách dobrým řešením.

³⁴² Výjimku tvoří pouze článek autora: MACH, O.: Změna pohlaví v české judikatuře: In: *Soudní rozhledy*, č. 4. Roč. 29. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 111–115.

b) Existuje i jiné řešení než je ponechání výlučně úřední změny pohlaví, aby bylo docíleno odstranění tvrzené tvrdosti podmínek pro změnu pohlaví v ČR?

S ohledem na určité kontraindikace k provedení chirurgické změny pohlaví u konkrétních jedinců by mělo dojít k částečné liberalizaci právní úpravy změny pohlaví. Tato částečná liberalizace nebyla doposud žádným státem přijata a jednalo by se tak o české *novum*. U těchto jedinců by pak sice mohlo dojít k úřední změně pohlaví, avšak užívání hormonální léčby, příp. podstoupení určitých chirurgických výkonů spojených se změnou pohlaví, k nimž by kontraindikace z důvodu zdravotního stavu dána nebyla, by se nevyklučovalo, naopak přikazovalo. Takže ano, existuje i jiné řešení než úřední změna pohlaví, aby bylo docíleno odstranění tvrzené tvrdosti podmínek pro změnu pohlaví v ČR. Ovšem i toto řešení bylo mohlo narušit binární pojetí pohlaví tak, jak je chápáno českou společností. Navíc by zákonodárce musel přijmout takového řešení, které by zabráňovalo zneužití tohoto institutu.

c) Je šance nalézt optimální řešení pro otázku transsexuality z pohledu práva?

Jak vyplývá z celého textu této rigorózní práce, tak změna pohlaví je velmi složitou medicínsko-právní, sociologickou a politickou otázkou. Díky složitosti tohoto institutu nikdy nebude existovat ideální řešení. A ostatně jak dokazuje i celý text této práce, na změnu pohlaví a její právní úpravu lze vždy nahlížet z více úhlů. Proto ani jediná správná a ideální právní úprava tohoto institutu, která bude vyhovovat všem sociálním skupinám, neexistuje. Ovšem vždy je nutné zvážit dopady každé právní úpravy jak na jednotlivce, tak i na společnost jako celek. Byť se to tak nemusí s ohledem na rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P. Garçon a Nicot ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13 zdát, tak ponechání současného českého konzervativního pojetí institutu změny pohlaví je dostačující a v podstatě se jedná o optimální řešení. Transsexuálové totiž nemusí řešit případnou úhradu zdravotních úkonů související s chirurgickou změnou pohlaví a je jim tak dána záruka toho, že mohou tyto zdravotní služby podstoupit i bez ohledu na svou ekonomickou situaci. Odstraněním chirurgické změny pohlaví jako podmínky pro úřední změnu pohlaví by mohlo dojít k narušení této záruky. České zdravotnictví by totiž

např. mohlo jít cestou Spojeného Království, které formu hrazených zákroků poskytuje každý rok pouze několika desítkám Britů. S ohledem na počet obyvatel SK a ČR by se v ČR mohlo jednat pouze o jednotky transsexuálních pacientů, kteří by chirurgickou změnu pohlaví mohli podstoupit jako hrazenou.

d) Měl by být dán *ex lege* důvod pro rozvod či zrušení manželství nebo registrovaného partnerství při změně pohlaví jednoho z páru?

Manželství či registrované partnerství by z důvodu změny pohlaví nemělo být rozvedeno, resp. rušeno tak, jak v současnosti stanoví § 29 odst. 2 ObčZ. Pokud by existovala vůle lidí, kteří jsou v manželství či v registrovaném partnerství, i nadále setrvat v páru, žít spolu, poskytovat si vzájemnou podporu a pomoc, vzájemně se vyživovat a tvořit spolu trvalé hodnoty, měl by zákonodárce těmto lidem poskytnout záruku určitého trvání jejich soužití i z pohledu zákona. Zákonodárce by tedy měl vytvořit takový právní režim, který by těmto lidem umožnil volný přechod mezi manželství a registrovaným partnerstvím a naopak. Navíc by se bylo vytvořeno české *novum* v podobě dosud nevídaného vzniku a zániku SJM. Zároveň se nevylučuje, že takovouto změnou by mohlo dojít i k výraznějšímu zrovnoprávnění institutu manželství a registrovaného partnerství. Zároveň by však byla zachována potřeba české společnosti tyto dva instituty od sebe jednoznačně oddělit v podobě názvu.

e) Je skutečně možné odstranit bipolaritu pohlaví z českého právního řádu?

Bipolaritu pohlaví z českého právního řádu zcela odstranit nelze. Na bipolaritě pohlaví je totiž založeno i samotné znění Listiny, které dává záruku těhotným ženám či ženám obecně, aby tak byla ochráněna jejich možnost otěhotnět. Ostatně i jazykově je v podmínkách českého jazyka téměř nemožné zcela odstranit mužský a ženský rod. Bipolaritu pohlaví je možné v českých podmínkách tedy pouze omezit, nikoli zcela odstranit. Bipolarita pohlaví je provázána i prameny na ústavní úrovni a dále by její odstranění znamenalo zcela novelizovat i český jazyk. Případné omezení by se tak již týkalo pouze konkrétních pramenů na zákonné úrovni, příp. by došlo k doplnění konkrétních ustanovení v ústavním pořádku ČR.

Výše nastíněné otázky a odpovědi na ně mohou rámcově napomoci dalšímu směřování a vývoje institutu změny pohlaví v prostředí českého právního řádu. Tyto otázky sice byly zodpovězeny i v textu této rigorózní práce, nicméně s ohledem na jejich možný význam v dalším směřování a vývoji uvedeného občanskoprávního institutu je důležité odpověď na ně přehledně a uceleně shrnout. Samotný institut změny pohlaví je v českém prostředí doposud velmi mladým institutem. To je i nejspíše důvod významných právních mezer těch právních předpisů a norem obecně, které s tímto institutem bezpodmínečně souvisí. Velmi významnou mezerou v právním řádu je problematika vysokoškolských diplomů a jejich změna v souvislosti ze změnou pohlaví.

Dále je ve vztahu k institutu změny pohlaví velmi zarážející, že mnoho skupin řešící lidská práva a svobody usiluje o plnou liberalizaci tohoto institutu. Ovšem žádná tato skupina či organizace se nezajímá o právní mezery českého právního řádu, které mohou mít negativní dopad na život po samotné změně pohlaví jako takové. Je tedy otázkou, zda tito „samozvaní“ zástupci trans komunity skutečně znají a reflektují problémy, na které lidé, kteří změnu pohlaví podstoupili, naráží v jejich běžném životě. Ostatně jedna velká právní mezera souvisí s pro život velmi významným právním oborem, a to s pracovním právem. ZPr totiž o změně pohlaví vůbec nehovoří a vystavuje lidi, kteří změnu pohlaví podstoupili, do velmi nepříjemné situace ohledně trvání jejich pracovního poměru i po změně pohlaví. Doposud totiž existují i taková zaměstnání, kde je třeba mezi ženským a mužským pohlaví s ohledem na ochranu zdraví a život rozlišovat. A tento problém zasahuje celosvětový trh práce. I proto lze zastávat názor, že bipolaritu pohlaví v podstatě nelze plně legálně odstranit z žádného právního řádu na světě.

RESUMÉ

This rigorous thesis analyzes the institute of gender reassignment from the point of view of Czech civil law in detail. Its main goal is to present gender reassignment as an important part of the Czech legal system and to outline that law and medicine are not completely independent fields in this problematic. Furthermore, the relationship between private and public law in the sense of the institution of gender reassignment is also not neglected.

The text of this rigorous thesis is compartmentalized into 7 chapters. The main goal of this rigorous thesis is a complete presentation of the institute of gender reassignment and its development, its significance for the Czech legal system, a presentation of Czech jurisprudence related to this institute, which has not yet been uniformly written anywhere, a comparative comparison of Czech legislation with selected other legal systems states, which are members of the Council of Europe as the Czech Republic and a subsequent presentation of *de lege ferenda* considerations.

The conclusions arising from the individual chapters are summarized both within the given chapter and especially in the conclusion of this thesis. Here, the basic research questions that were asked at the beginning of this thesis are answered. In particular, these theses are:

- a) Should the Czech legislator proceed with an official gender reassignment?
- b) Is there a solution other than official gender reassignment in order to eliminate the claimed harshness of the conditions for gender reassignment in the Czech Republic?
- c) Is there a chance to find an optimal solution for the issue of transsexuality from the point of view of the law?
- d) Should there be a legal reason for divorce or annulment of marriage or registered partnership when one of the couple undergoes gender reassignment?
- e) Is it really possible to remove gender bipolarity from the Czech legal system?

The first chapter is about gender reassignment from a medical point of view. The institute of gender reassignment is the first of all medical's concept but medicine's conception deals with transsexualism chiefly. Concept „gender reassignment“ is the legal term especially. However, that's not the rule. Even professional medical literature uses the term „gender reassignment“ too. However, as it follows from the text of this chapter, the legal literature uses the term „gender reassignment“ exclusively. At the same time, this chapter discusses the basic historical development of gender reassignment, its first medical definition, and last but not least, the difference between the abbreviations transsexuals FtM and transsexuals MtF.

The second chapter discusses the historical development of the legal institution of gender reassignment. However, it is very short because the Czech legal system has known the institute of gender reassignment since 1992. This chapter is then followed by the third chapter, which is devoted to the current legal anchoring of the institute of gender change. The main goal of this chapter is a comprehensive presentation of the legal regulation of the gender reassignment institute and its relationship between individual legal fields. The third chapter has more parts because the institute of gender reassignment interferes into a lot of institutes of the private law and into public law too. The part about private law is the most comprehensive. It is devoted to the relationship between the institute of gender reassignment and legal capacity, marriage, inheritance law and contracts.

The aim of the fourth chapter was to present the Czech jurisprudence regarding the institute of gender reassignment. Czech jurisprudence regarding this institute has not yet been uniformly written anywhere; only by author of this rigorous thesis. This is the first list of important decisions of the Czech judiciary regarding about the institute of gender reassignment. The fifth chapter discusses significant shortcomings in the Czech legal system about the gender reassignment. Its content also includes the proposal of individual changes to the relevant legal regulations so that the current gap situation is straightened out.

The sixth chapter is devoted to the comparative research method. In this chapter, the Czech legal anchoring of the gender reassignment institute is compared with the legislation of the Slovak Republic, the Republic of Hungary and the United Kingdom. The research objectives are then summarized at the end of the individual subsections. The comparison of the legislation of the Czech Republic and the

Slovak Republic is all the more significant as these two states shared one legal system until the 31 December 1992. It is therefore interesting to observe different legal developments also in matters of gender reassignment.

The seventh chapter is also the last chapter of this thesis. This chapter draws knowledge from essentially all previous chapters, as it tries to present the possible future direction of the legal regulation of the institute of gender reassignment in the Czech Republic. This chapter also deals, among other things, with the landmark judgment of the fifth section of the European Court of Human Rights from the 6 April 2017. The outlined *de lege ferenda* considerations are subjected to a critical examination in terms of positive and negative impacts on the Czech legal system and also on transsexuals themselves and their current rights.

SEZNAM ZDROJŮ

1) Monografie

BRZEK, A.: *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1997, 70 s. ISBN 80-7184-383-0.

DOLEŽAL, T.: *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. Praha: Leges, 2012, 160 s. ISBN: 978-80-87576-25-0

FIFKOVÁ, H. a kol.: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, 203 s. ISBN 978-80-247-1696-1.

PICHRT, J. a kol.: *Pracovní právo*. Praha: C.H. Beck, 2021, 789 s. ISBN: 978-80-7400-853-5.

PSUTKA, J.: *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha: C. H. Beck, 2021. Právní praxe. ISBN: 978-80-7400-829-0, 491 s.

WEISS, P. a kol.: *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

2) Komentáře

BĚLINA, M. a kol.: *Zákoník práce. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 1508 s. ISBN 978-80-7400-759-0.

BOUČKOVÁ, P. a kol.: *Antidiskriminační zákon: komentář*. Vydání druhé. V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckovy komentáře, 544 s. ISBN 978-80-7400-618-0.

DAVID, O. a kol.: *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit.15-09-2023]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/>. ISSN 2336-517X.

FIALA, R. a kol.: *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475 – 1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, 648 s. ISBN 978-80-7400-570-1.

HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014, 2072 s. ISBN: 978-80-7400-287-8.

HUSSEINI, F. a kol.: *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony, 1451 s. ISBN 978-80-7400-812-2.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Velké komentáře, 1250 s. ISBN 978-80-7400-795-8.

LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 2292 s. ISBN 978-80-7400-852-8.

MACH, J. a kol.: *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon o specifických zdravotních službách. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 784 s. ISBN: 978-80-7598-103-5.

MELZER, F. a kol.: *Občanský zákoník I. svazek (§ 1-117 Obecná ustanovení): velký komentář*. Praha: Leges, 2013. Komentátor, 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

MEZLER, F. a kol.: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975*. Praha: Leges, 2064 s. ISBN 978-80-7502-004-8.

MELZER, F. a kol.: *Občanský zákoník. § 2716-2893. Velký komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021, 1520 s. ISBN 978-80-7400-818-4.

PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3352 s. ISBN 978-80-7400-747-7.

SVOBODA, K. a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1156 s. ISBN 978-80-7400-788-0.

VALENTOVÁ, K. a kol.: *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 1216 s. ISBN 978-80-7400-889-4

3) Sborníky

DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017, Část VI. Translidé nejen v rodinném právu. [online]. Brno, Masarykova Univerzita, 2018. [cit. 19-08-2022], 130 s. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44678>.

4) Odborné články medicínské

WEISS, P.: Poruchy pohlavní identity. In: *Psychiatrie v praxi*, č. 3. [online]. Ročník 13, 2012. [cit. 04-08-2023], s. 104 – 106. Dostupné z: <https://www.psychiatrie.propraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/03.pdf>.

5) Odborné články právní

BARŠOVÁ, A.: Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1. [online]. Ročník 3. 2013. [cit. 04-08-2023], s. 22 – 38. ISSN: 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43/49>.

ČECHOVÁ, J. a PŘIKRYL, V.: POJISTNÁ SMLOUVA A JEJÍ ZÁKLADNÍ ZNAKY. In: *Právní rozhledy*, č. 10. Roč. 26. 2018. [online]. [cit.: 04-11-2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxa4s7geyf6427gm3di&groupIndex=1&rowIndex=0>. ISSN: 1210-6410.

DOLEŽAL, T.: *Judikatura Evropského osudu pro lidská práva v oblasti problematiky "translidí"*. In: *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 1. [online]. 2013, ročník 3., [cit. 30-08-2023], s. 44. ISSN: 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>.

KONŮPKA, P.: *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti vězeňství*. 2012. [online]. [cit. 10-09-2023], 12 s. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/Konference/Konference 2012/Konupka Judikatura.pdf>.

MACH, O.: Změna pohlaví v české judikatuře: In: *Soudní rozhledy*, č. 4. Roč. 29. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 111–115. ISSN: 1211-4405

SD EU zamítl žaloby Polska a Maďarska kvůli podmíněnosti čerpání peněz z EU. In: *Advokátní deník*. 2022. [online]. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/02/16/sd-eu-zamitl-zaloby-polska-a-madarska-na-podminenost-cerpani-penez-z-rozpoctu-eu/>.

VÁLOVÁ, I.: *K ESLP přišlo 1000 stížností na zákaz potratů, donosit plod je porušení práva*. Česká justice. 2021. [online]. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/07/k-eslp-prislo-1000-stiznosti-na-zakaz-potra-tu-donosit-plod-je-poruseni-prava/>.

6) Další odborné právní zdroje

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, rozsudek ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13. [online]. 2017. [cit. 13-11-2022], 3 s. Dostupné z: <http://eslp.justice.cz/>

justice/judikatura_eslp.nsf/0/C5F5D6C2BBD22D4AC12581E900388BCF/\$file/A.
. %20P. %20Garcon %20a %20Nicot %20proti %20Francii_ anotace.pdf?open&.

DOLEČEK, P.: *Dopis ze dne 27. 6. 2018*. [online]. [cit. 26-02-2023]. Dostupné z:
https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/4-18-SZD-KS_priloha2.pdf.

Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů, vyhlášený ve věstníku Ministerstva zdravotnictví ČR pod sp. zn. 29991/2012 ze dne 9. 10. 2012.

KOTROUŠOVÁ, D.: *Právní povaha změny pohlaví*. Plzeň, 2022, ZČU, 21 s.

ŠABATOVÁ, A.: Vyrozumění o vstoupení veřejné ochránkyně práv do řízení a vyjádření vedlejšího účastníka – veřejné ochránkyně práv ze dne 17. 2. 2020. [cit. 08-11-2023]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/13-20-SZD-KS_vyjadreni_pro_US.pdf.

Prodloužení doporučujícího stanoviska Odborné komise pro provádění změny pohlaví transsexuálních pacientů. [cit. 20-08-2023]. Dostupné z:
<https://www.mzcr.cz/prodlouzeni-doporucujiciho-stanoviska-odborne-komise-pro-provadeni-zmeny-pohlavi-transsexualnich-pacientu/>.

Legislativní pravidla vlády.

GÖTTINGER, V: *Soudkyně Kateřina Šimáčková se vzdala funkce*. usoud.cz. [cit. 31-08-2022]. Dostupné z: <https://www.usoud.cz/aktualne/soudkyne-katerina-simackova-se-vzdala-funkce>.

ŠABATOVÁ, A.: *Dopis veřejné ochránkyně práv ze dne 19. 8. 2018 adresovaný Ing. Robertu Plagovi, Ph.D., ministři Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. [cit. 26-02-2023]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/4-18-SZD-KS_doporuceni.pdf.

Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky ze dne 9. 10. 2012. Částka 8, ročník 2012. [online]. [cit. 29-09-2023], 40 s. Dostupné z:
<https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%208-2012.pdf>.

7) Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Důvodová zpráva k zákonu č. 270/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o občanských průkazech.

Důvodová zpráva k návrhu ústavního zákona, kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. [cit. 04-10-2022] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=276&CT1=0>.

VLÁDA. *Důvodová zpráva ke změně právní úpravy změny pohlaví. Zákony pro lidi – Monitor změn.* [online]. 2018. [cit. 9-12-2022], s. 2. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/media2/file/1806/File24814.pdf?attachment-filename=6235537-2018-06-20-duvodova-zprava-6238529.pdf>.

8) Další články

AMNESTY INTERNATIONAL. *Nový zákon zakáže transgender a intersex lidem úřední změnu genderu. Zastavme to!* Hnutí Amnesty International ČR. 2020. [online]. [cit. 10-09-2023] Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/pripad/madarsko-pravni-zmena-genderu>.

B. H. NEGHAJWI: *Swiss to allow simple legal gender transition from Jan. 1.* Reuters, 2021. [online]. [cit. 12-11-2022]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/swiss-allow-simple-legal-gender-transition-jan-1-2021-12-26/>.

FRA: *Být trans osobou v EU. Srovnávací analýza údajů z průzkumu mezi LGBT osobami v EU* [online]. [cit. 04-08-2023]. 2015. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-being-trans-eu-comparative-summary_cs_0.pdf.

Fontos változások sorát nyomná át a Fidesz a veszélyhelyzet árnyékában. INDEX. [online]. [cit.10-09-2023]. Dostupné z: <https://index.hu/belfold/2020/04/01/fidesz-salatorveny-koronavirus-polgarmesterekingatlanok/?fbclid=IwAR32Y-wFxo64awiyFljb4QdvRVu2wdEtMf4fgoMcenxFLHdZ0dP8rC3eCA0>.

Hungary bans people from legally changing gender. CNN. 2020. [online]. [cit.10-09-2023]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>.

Maďarsko zakázalo úřední registraci změny pohlaví. Advokátní deník. [online]. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/05/22/madarsko-zakazalo-uredni-registraci-zmeny-pohlavi>.

Matka je žena, otec je muž. Nic jiného neexistuje. V Maďarsku vrcholí bitva o pohlaví. CNN Prima News [online]. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/matka-je-zena-otec-je-muz-nic-jineho-neexistuje-v-madar-sku-vrcholi-bitva-o-pohlavi-13241>.

PUALÍK, J.: Anna Záborská chce uzákonit' kastráciu pri zmene pohlavia. Snaží sa zvrátiť krok rezortu zdravotníctva, ktorý ju prestal vyžadovať. [online]. *Refresher.cz*. [cit. 30-08-2023]. Dostupné z: <https://refresher.cz/113874-Anna-Zaborska-chce-uzakomit-kastraciju-pri-zmene-pohlavia-Snazi-sa-zvratit-krok-rezortu-zdravotnictva-ktory-ju-prestal-vyzadovat>.

Slovenky nebudou muset používat koncovku -ová. [online]. Právo. 26. 8. 2012 Bratislava. [cit. 30-08-2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/slovenky-nebudou-muset-pouzivat-koncovku-ova-164587>.

ŠTŮSEK, M. *Těhotný muž porodil druhé dítě. Je to syn.* [online]. Aktuálně.cz. [cit. 17-12-2022]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/tehotny-muz-porodil-druhe-dite-je-to-syn/r~i:article:639585/>.

Resolution on breaches of EU law and of the rights of LGBTIQ citizens in Hungary as a result of the legal changes adopted by the Hungarian Parliament from 8. 7. 2021. [online]. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1670062&t=d&l=en>.

Transgender no longer recognised as „disorder“ by WHO. BBC. [online]. 2019. [cit. 15-09-2023]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/health-48448804>.

Unijní řízení s Polskem a Maďarskem nejsou účinná, tvrdí Evropský parlament. EURACTIV. 2020. [online]. [cit. 10-09-2023]. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/vnitro-a-spravedlnost/news/unijni-rizeni-s-polskem-a-madarskem-nejsou-ucinna-tvrdi-evropsky-parlament/>.

ISSM: *What is the difference between transsexual and transgender?* In: International Society for Sexual Medicine. [online]. [cit. 04-08-2023]. Dostupné z: <http://www.issm.info/sexualhealth-qa/what-is-the-difference-between-transsexual-and-transgender/>.

9) Další zdroje

KOVÁŘ, P.: *Příběh české rekordwoman: Zákulisí největšího sportovního skandálu první republiky*. Jarošov nad Nežárkou: Pejdrova Rosička, 2017, 232 s. ISBN: 978-80-906569-2-5

Zkušenosti personalistky Paní X., rozhovor ze dne 12. 9. 2022, Plzeň. (Personalistka nesouhlasila se zveřejněním svého jména). [cit. 16-09-2022].

Zkušenosti z praxe MUDr. Hany Fifkové.

Telefonický rozhovor se zaměstnancem pojišťovací společnosti N prostřednictvím telefonního čísla: 244 090 800. Telefonický rozhovor ze dne 17. 10. 2022. [cit. 04-11-2022].

Telefonický rozhovor se zaměstnancem pojišťovací společnosti A. prostřednictvím telefonního čísla: 241 170 000. Telefonický rozhovor ze dne 4. 11. 2022. [cit. 04-11-2022].

Telefonický rozhovor se zaměstnancem pojišťovací společnosti K. prostřednictvím telefonního čísla: 957 105 105. Telefonický rozhovor ze dne 4. 11. 2022. [cit. 04-11-2022].

10) Další elektronické zdroje

Mezinárodní klasifikace nemocí ve verzi 10 pro Českou republiku dostupná z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec>.

Mezinárodná klasifikácia chorob ve verzi 10 pro Slovenskou republiku dostupná z: <https://www.nczisk.sk/standardy-v-zdravotnictve/pages/medzinarodna-klasifikacia-chorob-mkch-10.aspx>.

Rizikové životní pojištění FLEXI. Předmluvní informace. Platné od 1. 11. 2022. [online]. [cit. 04-11-2022], s. 15. Dostupné z: <https://www.koop.cz/file/edee/dokumenty/pojisteni-osob/rizikove-zivotni-pojisteni-flexi/Informace-pro-klienta-RZP-FLEXI.pdf>.

Rizikové životní pojištění FLEXI. Pojistné podmínky. [online]. [cit. 04-11-2022]. Dostupné z: https://www.koop.cz/file/edee/dokumenty/pojisteni-osob/rizikove-zivotni-pojisteni-flexi/PP_RZP_Flexi.pdf.

Pojistné podmínky a další dokumenty NN Orange Risk, Verze 5. [online]. [cit. 04-11.2022], 80 s. Dostupné z: https://www.nn.cz/files/archiv/cz-pojistovna/nn_orange_risk/P-04_OR.pdf.

<http://www.radaevropy.cz/clenske-staty-rady-evropy.html>.

https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/hungary_cs.

<https://isd.digital.nhs.uk/trud/users/guest/filters/0/categories/28>.

https://classbrowser.nhs.uk/ref_books/ICD-10_2021_5th_Ed_NCCS.pdf.

<https://www.gov.uk/national-insurance>.

<https://www.gmc-uk.org/>.

<https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/zakon-o-zdravotnich-sluzbach-a-podminkach-jejich-poskytovani-c-372-2011-sb-zakon-o-specifickych-zdravotnich-sluzbach-c-373-2011-sb-prakticky-komentar.p2852.html>.

Znalecký posudek dostupný na veřejném profilu uživatele tobias_tfm_. [online]. [cit. 15-01-2023]. Dostupné z: https://instagram.com/tobias_ftm_?igshid=YmMyMTA2M2Y=.

11) Judikatura

a) Česká

i) rozhodnutí ÚS ČR

Nález ÚS ČR ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93.

Nález Pl. ÚS ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04.

Usnesení ÚS ČR ze dne 8. 2. 2011, sp. zn. I. ÚS 1569/10.

Nález Pl. ÚS ČR ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 55/13.

Nález ÚS ČR ze dne 12. 7. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 18/15.

Usnesení ÚS ČR ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

Usnesení ÚS ČR ze dne 25. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2719/18.

Nález ÚS ČR ze dne 3. 8. 2019, sp. zn. II. ÚS 3003/20.

Nález Pl. ÚS ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

Nález ÚS ČR ze dne 7. 6. 2022, sp. zn. II. ÚS 2460/19.

Nález ÚS ČR ze dne 28. 6. 2022, sp. zn. I. ÚS 1785/21.

ii) Rozhodnutí NS ČR a NSS ČR

Usnesení NS ČR ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. 7 Tdo 219/2005.

Rozsudek NS ČR ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

Rozsudek NS ČR ze dne 11. 5. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4512/2014.

Rozsudek NSS ČR ze dne 30. 5. 2019, č. j. 2 As 199/2018-37.

Rozsudek NSS ČR ze dne 25. 7. 2019, č. j. 9 As 61/2018-64.

Rozsudek NSS ČR ze dne 28. 11. 2022, č. j. 10 As 44/2022-49.

iii) ostatní rozhodnutí obecných soudů

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96.

Rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 14. 8. 2015, č. j. 14 C 46/2013-107.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 8. 2. 2018, č. j. 8 A 182/2016-80.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018, č. j. 3 A 153/2017-35.

Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 21. 6. 2021, č. j. 42 Ad 1/2020-72.

b) Nadnárodní

i) ESLP

Rozsudek ESLP ve věci Rees v. Spojené království ze dne 17. 10. 1986, stížnost č. AN 9532/81.

Rozsudek ESLP ve věci Cosey v. Spojené království ze dne 27. 9. 1990, stížnost č. AN 10843/84.

Rozsudek ESLP ve věci B. v. Francie ze dne 25. 3. 1992, stížnost č. AN 13343/87.

Rozsudek ESLP ve věci Christine Goodwin v. Spojené království ze dne 11. 7. 2002, stížnost č. 28957/95.

Rozsudek ESLP ve věci Naumenko v. Ukrajina ze dne 10. 2. 2004. stížnost č. 42023/98.

Rozsudek páté sekce ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, ze dne 6. 4. 2017, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

ii) SD EU

Rozsudek SD EU ve věci Maďarsko v. Parlament a Rada ze dne 16. 2. 2022, č. C-156/21

Rozsudek SD EU ve věci Polsko v. Parlament a Rada ze dne 16. 2. 2022, č. C-157/21.

c) Zahraniční

i) Německá

Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 1BvL 10/05.

Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. 1 BvR 3295/07.

ii) Slovenská

Nález Ústavného súdu SR ze dne 18. 10. 2005, sp. zn. PL. ÚS 8/04-202.

12) Prameny

a) České

iii) ústavní pořádek

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

Ústavní zákon č. 81/1990 Sb., o změně názvu Československé socialistické republiky, ve znění účinném do 22. 4. 1990.

Ústavní zákon č. 101/1990 Sb., o změně názvu Československé federativní republiky, ve znění účinném do 31. 12. 1992.

Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, v platném znění.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

iv) neúčinné zákony

Zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, ve znění účinném do 31. 12.1965.

Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve znění účinném do 30. 6. 2001.

Zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, ve znění účinném do 30. 6. 2001.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném do 30. 6. 1990.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění účinném do 31. 3. 2012.

Zákon č. 21/1971 Sb., o jednotné soustavě sociálně ekonomických informací, ve znění účinném do 31. 12. 2002.

Zákon č. 39/1980 Sb., o vysokých školách, ve znění účinném do 30. 6. 1990.

Zákon č. 178/1990 Sb., o vysokých školách, ve znění účinném do 31. 12. 1998.

Zákon č. 548/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění zákona České národní rady č. 210/1990 Sb. a zákona České národní rady č. 425/1990 Sb.

v) účinné zákony

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 375/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zdravotních službách, zákona o specifických zdravotních službách a zákona o zdravotnické záchranné službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 202/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, v platném znění.

vi) neúčinné podzákoné právní předpisy

Vyhláška Federálního statistického úřadu č. 55/1976 Sb., o rodném čísle, ve znění účinném do 31. 12. 2002.

Vyhláška č. 223/2005 Sb., o některých dokladech o vzdělávání, ve znění účinném do 14. 1. 2005.

Vyhláška č. 205/2010 Sb., kterou se mění vyhláška č. 223/2005 Sb., o některých dokladech o vzdělání, ve znění účinném do 14. 1. 2005.

vii) účinná nařízení vlády a účinné vyhlášky

Nařízení vlády č. 361/2007 Sb., který se stanoví podmínky ochrany zdraví při práci, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 424/2013 Sb.

Vyhláška č. 3/2015 Sb., o některých dokladech vzdělávání, ve ze znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 180/2015 Sb., o pracích a pracovištích, které jsou zakázány těhotným zaměstnankyním, zaměstnankyním, které kojí, a zaměstnankyním-matkám do konce devátého měsíce po porodu, o pracích a pracovištích, které jsou zakázány mladistvým zaměstnancům, a o podmínkách, za nichž mohou mladiství zaměstnanci výjimečně tyto práce konat z důvodu přípravy na povolání (vyhláška o zakázaných pracích a pracovištích), v platném znění.

b) Maďarsko

Magyarország Alaptörvénye (Základní zákon Maďarské republiky).

Novelizační bod Bill T/993 (drop33) k rejstříkovému zákonu (torvény az anyakönyvi eljárásról).

Törvény az anyakönyvi eljárásról (rejstříkový zákon).

c) Mezinárodní smlouvy a právo EU

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, vyhlášená sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU, Euratom) 2020/2092 ze dne 16. 12. 2020 o obecném režimu podmíněnosti na ochranu rozpočtu Unie.

d) Slovensko

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 300/1993 Z. z., o mene a priezvisku.

Zákon č. 154/1994 Z. z., o matrikách.

Zákon č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle.

Zákon č. 365/2004 Z. z., o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 20/2005 Z. z., o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 570/2005 Z. z., o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Oznámenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 3-4 z roku 1981.

Pokyn Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky vydaný Vestníku Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky pod čiastkou 18-20 ze dne 6. 4. 2022.

e) Spojené kráľovstvá

Act No. 7 Gender Recognition Act from 2004.

Halsbury's Laws of England.